د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام دویم (دویم ټوک)
لیکوال: زبیر افغان
د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

Peroz پېروز

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 7

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې 9

پر شرعي تفسير د کلتور اغېز 13

پرده له ميرمنو د حق اخيستلو پلمه 19

په شخړو کې راگير ولس ته! 24

په غونډو کې د قران کريم تلاوت 32

په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تگلاره 37

په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره 40

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات.. 45

د انځور اخيستلو شرعي حيثيت 50

له اوسني افغان دولت سره جنگ زموږ په گټه دی او که تعامل؟................. 54

د تکبر مفهوم 60

د ثواب او عذاب نيمگړی تفسير 63

د جمعې او اختر خطبې 69

د دين او شريعت په تفسير کې تېروتنې.. 73

د ميرمنو مشري او پر ښځو د نارينه د سپرستۍ سهي تفسير 78

د نورو له عمل سره د خپلې ايډيالوژۍ پرتله 83

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه..85

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟..88

صبر او توکل..93

قران کريم نثر دی که شعر؟..101

له دين او شريعته ناسم تفسير لاملونه..107

له قبيلوي پېژندگلوي تر ملي..115

له ماديت څخه محرومه ټولنه..121

له محرم پرته د ميرمنو سفر..126

مذهبي و نامذهبي..132

مومن او مسلمان څوک دي؟..137

د حدودو نفاذ د چا مسووليت؟..140

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت..150

يو محور يو تعبير..161

عاشورا په رواياتو کې..172

په اسلام کې د مرېيتوب او اسارت قانون..178

د مشرکينو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنيز جاج)..188

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند..200

لغوي مانا..200

اصطلاحي مانا:..201

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست/

دین د انسان لپاره دی که انسان د دین؟..209

یا هم انسان وسیله دی که هدف؟ 209

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام 215

مقدس کتابونه..215

صحیفې او حدیثي کتابونه 218

په دعوت کې د کتاب اغېز 220

د کتاب پیغام 221

د دیني تعبیر د نړۍ والې ادارې اړتیا 223

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟ 227

منځلاریتوب (وسطیت) 231

لغوي و اصطلاحي معنا: 231

منځلاریتوب په قران او سنت کې:...232

لنډیز: 238

د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې..239

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح...247

د قربانۍ اساسي هدف 254

د دعا اهمیت او اغېز 260

د تکفیر وبا..266

لغوي او شرعي مفهوم:..266

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثفهرست/

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت: 267

په دې اړه د علماؤ نظرونه:.. 270

د تکفیر په اړه د اهل سنتو اصل:... 271

اسباب يې: 273

نتیجه: 275

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا 277

د شریعت او اخلاقو اړیکه 282

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟... 293

مراجع 303

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

له الله سره مناسب حمد او لايق ثنا و صفت ټول د هغه متعال ذات دي او بې پايانه درود و سلام دې د هغه پر وروستي مهربانه رسول وي.
دغه کتاب زما د بېلابېلو مقاله ټولگه ده چې زياتره يې پر ديني موضوعاتو ليکل شوې دي، ځينې که يې ټولنيزه او تاريخي محتوا ولري، بيا هم په يو نه يو ډول له دين سره اړيکه يې حتمن موجوده وي. په دې لحاض يې گواکې ټوله محتوا له ديني موضوعاتو سره اړه لري.
دا مقالې زما د کلونو د زيار، لوست او هڅو نتيجه ده، په ليکنه کې زه د يوه خاص فکري مکتب پيروي نه کوم، نه د يوه ځانگړي فکري مکتب مقابلې او ټکولو ته مې کار ويلی. بلکې يوازې مې د خپل فکر ليدلوری ليکلی دی، هره مقاله د هغې خاصې موضوع په باب يوازې زما د فکر نمايندگي کوي، له دې هاخوا نه د يوه خاص فکري مکتب ملاتړ پکې شته او نه يې د رد په پار کښل شوې دي.
ځينې مقالې يې په تاند ويبسايټ کې خپرې شوې هم دي او زياتره يې تر اوسه نه دي نشر شوې. د کتاب اوډنه د ځانگړې تگلارې له مخې نه ده شوې، دا پوښتنه ما له ځان سره نه ده کړې چې دغه مقاله ولې د کتاب په سر کې ده او هغه يې په اخير کې؟ دا فکر مې هم نه دی کړی چې تر دې پلانۍ مقالې وروسته دې هغه پلانۍ راوړل شي چې د دوی ترمنځ خاص ارتباط موجود دی، داسې هيڅ نه دي شوي، بلکې څنگه چې راته اسانه وه، په هماغه بڼه مې د کتاب په بڼه اوډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرې مقالې په اخیر کې سرچینې راغلې دي او د کتاب په اخیر کې مې ټول هغه مراجع معرفي کړي دي چې ما د لیکنو مهال ور نه ګټه اخیستې ده. زه د مطالبو په پیدا کولو کې زیاتره د مکتبې شاملې له کتابونو ګټه اخلم، نو د کتابونو معرفي هم له مکتبې شاملې څخه ور کوم.

زبیر افغان

۲۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ته زمور د واعظانو لار ښوونې

زمور د ټولنې ناصحان په خپل وعظ کې هر وخت بل ته نصيحت کوي، د خپل نصيحت په ډېره ورځ برخه خپله عمل نه کوي. بل ته د خيرات توصيه کوي، خپله خيرات نه کوي، بل ته له تجسسه د ځان ساتنې توصيه کوي، خپله په ټول کلي پسې تجسس کوي، نورو ته د اخلاقياتو فضيلتونه بيانوي، خپله د بد اخلاقۍ نمونې وي.

زمور په سيمه کې يو متل دی وايي: که ملا ويل هغه کوه او که ده کول هغه مه کوه. يا وايي: قاضي خپله بد کاري کوله او نورو ته يې لارښوونه کوله.

دا متلونه له دې امله پسې ويل شوي دي چې زمور د ټولنې ملا، واعظ، قاضي و خطيب خلکو ته د ښو توصيه کوي، خو په خپلو ويناوو او نصيحتونو عمل نه کوي. خلك جنگو ته تشويقوي، نه خپله ورسره ځي او نه د خپلې کورنۍ کسان پکې ليږي، يوازې د بل زامن ورته مستوي.

ځانونه د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم وارثان بولي، خو يوازې د هغې وينا په کولو کې چې دوی ته يې گټه رسيږي. رسول الله ص ص زکات نه خوړی دوی زکات ته په لين کې ولاړ وي، رسول الله ص ص به خپله خيراتونه کول، دوی د نورو خيراتونو ته سترگې نيولې وي، رسول الله ص ص به خپله سرسايه ور کوله، دوی د نورو سرسايې په جيب کې اچوي، رسول الله ص ص به د بل مړي قرض پر خپله غاړه اخيستی، زمور هغه که پوروړی هم وي، دوی يې د اسقاط په اخيستو او خيرات کولو، ختم کولو نور پسې وشکوي. رسول الله ص ص تر هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مخکې خپله د قربانۍ ځای ته تلی جهاد یې کاوه، دوی یوازې نور ور ته مستوي. رسول الله ص ص د اخلاقو نمونه وه، د خلکو یې خیال ساتی حتا په لمانځه کې هم د قوم خیال ور سره و، د یوه ماشوم په ژړا یې د سهار لمونځ د ماښام د لمانځه په شان لنډ ور کړی دی، نورو ته یې توصیه کړې ده چې د امامت په وخت کې د کمزوري، اړمن او مریض خیال وساتئ. رسول الله ص ص د مړي کورنۍ سره غمرازي کړې ده، د مړي کورنۍ ته یې د خوراک ور کولو توصیه کړې ده، خو دوی د مړي پر کور ناست وي، له حلالو یې خلاص کړي.

د خپلې وینا او عمل د تضاد له امله یې اوس ویناوې او خطبې بې اغېزې شوې دي، په نه اغېز کې یې ښایي نور عوامل هم دخل ولري، اما که ټول عوامل یې شمار شي، یو به یې حتمي دغه وي.

زموږ د نصیحت تګلاره داده چې په تریو تندي، لوړ اواز او سختو کلیمو نورو ته خطاب کوه، درته ناست خلک مخاطب کړه، ځینې کسان چې د واعظ تر نظر بد ورځي، ښه یې تحقیر کړي، حتا داسې واعظان لا هم شته چې د مسجد په کوم کونج کې به هغه کس ناست و چې د ده به بد ځني کېدل، له منبره به یې هغه کونج ته لاس نیولی و، د لاس په اشارې به یې ویل چې دغسې او هغسې مه کوئ، دا بد کارونه دي، خلګ یې پوه کول چې دغه بد کارونه دغه سړ کوي.

خلکو ته وایي دنیا د خدای په وړاندې هیڅ حیثیت نه لري، تاسو هم ډېر وخت مه ور کوئ، پر خدای توکل وکړئ، خدای مو له لوږې نه مړه کوي. خو همدغه واعظ صاحب به د کلي د ملک تر بل هر چا ډېر لحاظ کوي، د ماړه او شتمن ډېر خیال به ساتي، دومره غوړه مالي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کوي چې حتا ماشوم به هم په پوهېږي او تر دې اندازې به بد ښکاري چې د ده پر ځای به بل کس د ده په غوږه مالي شرمېږي.

خلک چې د هغه د وینا او عمل فاراډوکس ویني، بیا به ښه د هغه وینا تاثیر پر وکړي. دا خبره سمه ده چې دنیا به خدای ته حیثیت نه لري، اما دا چېرې دي چې خلک دې ډېر وخت نه ور کوي؟ دا چېرې راغلي دي چې له لوږې انسان نه مري؟ موږ خو اوس په نړۍ کې د میلینونه انسانان وینو چې له لوږې سره مخ دي او نړۍ وال یې لاس نیوی کوي، اول کتار کې یې موږ خپله ولاړ یو.

خدای ته د دنیا نه اهمیت دا نه معنا چې موږ ته بې هم نه لري، ځکه موږ په همدې دنیا ژوندي یو. خیرات په همدې دنیا کې کوو، زکات ور کوو، حج په کوو، د بل کس لاس نیوی په کوو، لنډه دا چې دنیا او اخرت په ابادوو. خدای ورته اړتیا نه لري، ځکه ورته بې اهمیته ده، هغه چې اړتیا نه لري له دې امله خدای دی، که یې زموږ په شان اړتیاوې وای، بیا به خدای نه وای؛ البته زه چې یو اړمن انسان یم، اړتیا لرم، نو له دې امله دنیا ته وخت ور کوم، حیثیت راته لري، او دغه خدای امر راته کړی دی بیا په حلاله طریقه گټلې دنیا یې خپل فضل بللې ده، نو زه څنگه دنیا ته وخت ونه کړم؟ او ما ته دې حیثیت ونه لري؟

هدف باید یوازې د بل د اصلاح او یا پر بل نیوکه نه وي، تر هر څه لومړی انسان ته د خپل ځان اصلاح په گټه ورځي، بل ته ښوونه او خپله د هغې مخالفت د خطیب خپل حیثیت د نورو په نظر کې کموي، له وخت او مکان سره متضادې خبرې د هغه علمي او ټولنیز حیثیت تر پوښتنې لاندې راولي، د موضوعاتو داسې تشریح چې نه د هغه وخت چاپیریال، سیاق و سباق، شانزول او شانورود، د اوس وخت غوښتنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه، کلتور، وخت او ځای او د نوي عصر چېلنجونه په نظر کې ونیول شي او نه خلکو په قانع کړای شي، تر ګټه یې تاوان څو چنده زیات دی، تر دې چې خطیب صاحب خلکو ته بیان ونه کړي، هم زموږ د ټولنې په ګټه دی، مه د دین او هم د خطیب په خپله. د وخت غوښتنه ده چې خطیبان او ویناوال مو باید په فکري او فزیکي لحاظ نور اپډیټ شي، پر همدې حال یې جام پاته کېدل د ټولنې، دین او خطیبانو په کامل زیان وینم.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي تفسير د کلتور اغېز

نوټ: دين او شرعيت په خپل اصل نازل شوي شکل ايډيالوژي نه شي بلل کېدلای، اما که انسان له هغو تفسير وکړي، بيا ايډيالوژي بلل کېږي، ځکه چې هغه اصل شکل يې نه پاتېږي، حتمن د انسان خپله مالګه لږ ور ګډېږي، که نه د لمانځه کيفيت در واخلئ چې څنګه د يوه مسلمان له بل سره توپير لري، د خدای رسول به حتمن يو رقم کړی وي، خو اوس د بشري مالګې ور ګډېدو کيسه دغه ځای ته رسولې ده، نو دلته د ايډيالوژی نوم په دغه معنا استعمال شوی دی.

يوه ايډيالوژي چې د يوه کلتور په غېږ کې را پيدا شي، همدلته وده وکړي او همدلته د عمل جامه ور واغوستل شي؛ د هغې تفسير که نورو ژبو ته کېږي، په بله ټولنه کې هغه وړاندې کېږي او د يو بل کلتور غوښتنې و اغېزې پر اضافه کېږي، دا به د هغې ايډيالوژي پر اصل څېره او سم تفسير حتمن داسې تاثير کوي چې له خپله مسيره او ليکې يې ممکن بل لور ته واړوي.

اسلامي دين و شريعت هم په يوه ټولنه کې نازل شوي دي، همالته د کمال پوړی ته رسېدلي او عملي بېلګه يې هم د هغې ټولنې وړاندې کېږي. دلته دوه شيان مهم دي، يو د هغې ټولنې خپل کلتور دی چې د نزول، تکميل او تعميل مهال پام ورته کېږي او بل همدغه د يوه کلتور په غېږ کې پالل شوی قانون، شريعت او ايډيالوژي که بلې ټولنې ته وړل کېږي، د هغې ټولنې کلتور همداسې خپل تاثير پر کوي، خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې لري او اړتیاوې یې شته لکه د اولې ټولنې کلتور چې خپل اغېز کړی و، غوښتنو ته یې پام شوی او اړتیاوې یې پوره شوې وې.

اوس موږ له بلې ستونزې سره مخ کېږو، د اولې ټولنې له کلتور څخه موږ پردي یو، په ایډیالوژي کې د هغې ټولنې کلتوري مسایل، اړتیاوې او غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، موږ که خپلې ټولنې ته هغه ایډیالوژي واردوو؛ لومړی به څنګه کلتوري مسایل له اصلي مسایلو سره تفکیک کوو، دویم د هغوی غوښتنې زموږ له هغو سره توپیر لري، اوس به په تفسیر کې خپلې غوښتنې ور ننباسو او که به د هماغو په حکایت بسنه کوو او دریيم زموږ اړتیاوې هم ډېرې شوې او هم ځنې بېلې دي، د غوښتنو په برخه کې له احکامو او مسایلو سره به څه ډول چلند کېږي؟

غیر عرب د عربو کلتوري مسایل په اسانه نه شي بېلولای، له دې امله د شریعت په تفسیر کې تر ننه هم عربي کلتوري مسایل پاته دي. په داسې حال کې چې قران کریم رسول په هغو احکامو و مسایلو کې غوره نمونه بللی دی چې د خدای له لوري یې راوړي وي(احزاب: ۲۱)، نه هغه فطري اعمال لکه خوراک، تګ، جامه اغوستل، ناسته پاسته، ولاړه، روغبړ او داسې نور اعمال چې هر انسان یې له هدایت پرته هم کولای شي.

د هغه وخت د عربي طبابت موافق چې په احادیثو کې څه لارښوونې راغلې دي، نن زموږ ځینې کسان د نبوي طب په نامه د هغو لارښونو تابعداري کوي او فکر کوي چې د شریعت طبابت تر عصري طبابت غوره دی، که څوک یې ورسره په بېلګو خبره وکړي، هغه ګمراه بولي؛ په داسې حال کې چې نه په شریعت کې د نبوي طب په نامه څه شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې د تابعدارۍ امر شوی دی، نه قران کريم د طبابت کتاب دی، د طب برخه انسان په خپله تجربه زده کولای شي، قران د هغه شي لارښوونه کوي چې انسان يې په تجربه نه شي زده کولای، له دې امله قران کريم پر هماغو مسايلو تمرکز کړی دی. نو د نبوي طب په نامه کومه پديده په شريعت کې نه وه او نه شته، اما زموږ په فهم کې تېروتنه ده.

لومړی بايد دا زده شي چې په شريعت کې موږ د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم پيرو يو نه په کلتوري او فطري کارونو کې او نه د علم په هغه برخه کې چې په تجره تر لاسه کيږي، لکه ساينس. قران نه د کلتور کتاب دی، نه د فطري کارونو د ښودنې او نه د ساينس. اما له دې هم انکار نه شي کېدلای چې په قران کريم او نبوي احاديثو کې د دې هر يوه د ځينو بېلګو ذکر هم شته. قران بشري ټولنې ته د يوه شرعي قانون په توګه راغلی دی هغه ټولنه چې کلتور، فطرت او ساينس يې د ژوند نه جلاکېدونکې اجزاوې وې او دي؛ له دې امله قران کريم د خلکو د پوهاوي، استدلال او قناعت په برخه کې د هره يوه يادونه کړې ده. دغه يادونه نو د دې سبب بايد نه شي چې کلتور د قران په رڼا کې تعريف شي، نه هم د دې چې فطري کارونه دې موږ ته قران کريم را زده کړي، يا دې ساينس په قران کريم کې ولټول شي.

انسان په خپله پوهه کې تر اوسه دومره کمزوری دی چې د هغه پر پوهه د چاپيريال او خپل رواني حالت اغېزو مخه نه شي نيولای او ډېری کسان د خپل علم په مټ ټولنې ته د يوې ايډيالوژۍ پر تفسير چې يې چاپيريال او رواني حالت تاثير کړی وي، په هغه نه پوهېږي او نه دا درک لري چې بشر په دغسې يوه حالت کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ په دې برخه کې ناتوانه يو يا هم د اړتيا له مخې دا کار کوو، نو بايد د شريعت مسايل د ماهيت له مخې پر دوو برخو ووېشو:
يو: هغه مسايل چې عبادتي او تعبدي اړخ يې پر ټولنيز او کلتوري ډېر وي، لکه: لمونځ، اودس، روژه، حج او... د شريعت د دې مسلو په تفسير کې بايد تر بشري وسه هڅه وشي د شريعت پر متن او عملي تواتر اتکا وشي.
دويم: هغه مسايل دي چې کلتوري او ټولنيز اړخ يې ډېر وي، لکه: نکاح، فاتحه يا تعزيت، د جنازې او مړي ښخولو مراسم، د خوشالۍ مراسم که څه هم اخترونه وي او... د دې مسايلو په تفسير کې دې ټولنې، د عربو کلتور او زموږ د ټولنې کلتور ته له اوله سره پام وشي، ځکه په دې برخه کې د عربو کلتور هم خپل پوره اغېز کړی دی، زموږ کلتور يې هم کوي، نو تفسير يې بايد داسې وشي چې اساسي هدف يکې له منځه ولاړ نه شي، نور که شکل او بڼه يې بدله شي هم پروا نه کوي، خو بايد زموږ له کلتور سره اړخ ولګوي، د شريعت اساسي هدف لاس ته راشي او ټولنيز حساسيتونه ونه پاروي. مثلن: په نکاح کې ايجاب و قبول دی، شرعي اړخ لري، لمانځل، ډلونه، دريې، ميلمستيا، خپل و ناخپل رابلل، يوه ورځ يا څو ورځې لمانځل يې کلتوري مسايل دي چې بايد د شريعت له اړخه ګوتې پکې ونه وهل شي او نه پر خلکو خپلې خوښې حرامې کړل شي.
تعزيت کې هدف له نورو سره غمشريکي او هغوی ته تسليت دی، بڼه يې لازمي نه ده چې څنګه بايد ور کول شي، ځکه دلته کلتور دومره ژور اغېز کړی دی چې که له هغه پېژندل شوي کلتوري ډول پرته تعزيت ور هم کړای شي، ممکن د خلکو د خپګان سبب شي. ما په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوټه، کندهار او کابل کې د خلکو د تعزیت ډولونه له نږدې لیدلي دي؛ ټول پښتانه دي، اما ډولونو یې ډېر توپیر سره در لود، که په کابل کې یو څوک دغه ټکی درک نه کړي، په لوی لاس د خلکو غټې ټولۍ ته ورشي او د کوټې له رواج سره سم تعزیت ور ته وړاندې کړي، نو امکان لري چې هم په دې تعزیتي غونډه کې د شخړې سبب شي او هم که دا کسان د خپلوۍ یا انډیوالۍ اړیکې سره ولري، پر هغو منفي تاثیر وکړي. د شریعت هدف تسلیت دی، دا که د رواج سره سم نه شي، نو د تسلیت پر ځای د لا غمجن کېدو سبب کېږي او د شریعت هدف له منځه ځي.

جنازه او مړی ښخول د کیفیت له مخې حتمن توپیر سره لري، شرعي هدف یې انسان ته درناوی، ژر ښخول دي چې بوی ونه کړي او دخلکو په وړاندې خراب نه شي څو بشري کرامت ته یې صدمه ورسېږي، دا چې څنګه یې ښخوي، د خلکو له رواج سره تعلق لري، د شریعت په نوم باید د عربي کلتور د مړي ښخولو بڼې پر ونه تپل شي.

اخترونه دوه اړخه لري، یو یې شرعي اړخ دی چې لمونځ پکې کېږي، حج پکې شته، سرسایه او قرباني لري، دا اړخ یې پر خپل ځای، له دې ماسیوا څو ورځې لمانځل یې، د اختر مبارکي ور کول، نوې جامې اغوستل، میلمستیاوې کول، له خپل رواج او کلتور سره سم اختر او نورې خوشالۍ لمانځل باید د شرعي تفسیر په نوم پر خلکو حرام نه شي، خلک پرېښودل شي چې خوشالۍ ولمانځي او انسان ته خوشالي ور کول خپله یو هدف دی چې په ګڼو بانو یې د ترورلو لپاره اګاهانه او نااګاهانه تر مقدس چتر لاندې کار ونه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند لومړی باید په شرعي تفسیر کې د احکامو ماهیت او شکل سره تفکیک شي، د شریعت تر ډېره حده ټینګار پر ماهیت وي نه پر شکل، یوه مهمه نکته بیا دا هم ده چې احکام په خپل منځ کې هم توپیر سره لري، پر ځینو یې عبادتي صبغه غوړېدلې وي او پر نورو یې کلتوري و ټولنیزه، د تعبدي مسایلو په ماهیت او شکل کې دې لاسوهنه نه کېږي، لمونځ دې په هغه بڼه وشي چې شرعي متونو او د اسلامي امت عملي تواتر څنګه رانقل کړی وي، اما د تعزیت په برخه کې دې یوه خاصه بڼه پر خلکو نه تحملیږي چې د تسلیت پر ځای ناست کسان درسره په مناظره اخته شي او تر تسلیت ورکولو په دې خوشاله شي چې مه یې راکوه زما د غم پر ځای جنجال مه راته جوړوه. دلته هدف ډاډ ورکول او ځان ورسره په غم کې شریک ګڼل دي، دغه هدف چې په هره بڼه تر لاسه کېږي، باید مخه یې ونه نیول شي او د شریعت په نوم د خلکو ترمنځ د شخړو او خپګان اسباب مهیا نه شي.

۱۹/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه

د پردې مسله، په عمومي ډول د مسلمانانو لپاره او په خاص ډول د پښتنو لپاره له دې امله ډېره جنجالي مسله ده چې تر ډېره حده د هغې پر تفسیر د کلتور او فرهنګ اغېز پرې وتلی دی.

له دې مسلې سره داسې چلند نه دی شوی چې یوازې شرعي متن یې په اړه څه ویلي وي، هغو ته په کتو د مسلې ماهیت بیان شي. دا کار د انسان لپاره ګران هم دی؛ ځکه انسان په خپل تفسیر کې خود مختاره نه دی، بلکې محدودیتونه لري. د وخت، ځای، ټولنې، رواج، علم زیاتوالی او کموالی، شخصي ـ رواني صفات، ملګري، خطرونه او اقتصادي ستونزې ټول هغه محدودیتونه دي چې د انسان پر تفسیر خپل اغېز پرېږدي.

اما که هر څومره په دې پوښو کې د پردې مسله ونغښتل شي، موږ یې په تفسیر کې بیخي ډېر افراط کړی دی. زه دلته د دې مسلې پر ماهیت خبرې نه کوم، ممکن ټولنو او وختو ته په کتو څوک پرده یوازې پړونی بولي، څوک یې د اوس وخت تور حجاب وبولي او څوک یې شنه چادري و ګڼي؛ د هر چا د پردې تفسیر ته په احترام، خو داسې باید ونه شي چې پرده له ښځو د حقونو اخیستلو بانه شي.

میرمن چې په ټولنه کې د پردې هر مجسم تفسیر غوره کوي، د هغوی خپل واک دی، اما نارینه حق نه لري چې د پردې په بانه د هغو زدکړې محدودې کړي، له کاره یې منعه کړي، په مسجد کې او عیدګاه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلمانځه ځای ورته جوړ نه کړي، بازار ته له راوتلو یې بندیز کړي او داسې نور موارد.

په دې مسله کې شرعي اړخ او کلتوري اړخ یو له بل سره غبرګ په غبرګ شوي دي. د یوې پدېدې په اړه هغه وخت نظر ور کول یا نیوکه کول ډېر سخت شي چې هم دیني جنبه ولري او هم کلتوري. زموږ د ټولنې حجاب دواړه اړخونه خپل کړي دي، هر شی که وي، نوم د پردې ور کول کیږي، اما د پردې عملي بڼه تر شرعي صبغې کلتوري هغې ته ډېره نږدې ده.

ستونزه دلته ده که د اصلاح له امله د اوسنیو چادریو بدیل وغوښتل شي هم خلک اوازې ګډې کړي چې پرده نه مني. که په پرده کې د مخ پټولو مسله مطرح شي، بیا هم له ورته غبرګون سره انسان مخېږي، په داسې حال کې چې دا له ډېره وخته د پوهانو ترمنځ اختلافي پاته شوې ده.

ستونزې به په ډېرو مواردو کې وي، هم به د دې مسلې د ماهیت په بیان کې وي، هم به د خلکو په درک کې وي، هم به د موضوع په دوه جانبي بعدونو کې وي؛ خو زما په نظر لویه ستونزه له شرعي –کلتوري یا یوازې شرعي یا هم یوازې کلتوري مسلو سره احساساتي چلند خرابه کړې ده.

شریعت د یو چا شخصي ملکیت نه دی چې بل څوک پکې د خبرې حق نه لري او نه هم کلتور شخصي ملکیت دی. شریعت هم د ټولنې لپاره دی او کلتور هم ټولنه پنځوي. ستونزه دلته را پیدا شي چې موږ له دې دواړو سره داسې چلند کوو لکه زموږ شخصي ملکیتونه چې وي؛ که یو څوک په دیني یا کلتوري مسله کې له عمومي رواجي ذهنیت څخه یو څه جلا نظر ور کړي، خلک داسې غبرګون ښیي لکه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي ګټې ته چې زيان رسېدلی وي، نه يوازې نظر به يې سخت وي، بلکې کنځل، ټاپې وهل او حتا د فزيکي زيان رسولو ګواښونه او ان ګواښ عملي کول ورسره مله وي.

د ټولنې ځينې برخورد هم د دې سبب شوی دی چې د جنجالي موضوعاتو او مسلو په اړه عام بحثونه ونه شي، خلک نوک نيولي په دغسې مواردو کې نظر ښکاره کوي، يا يې هم په دومره پوښونو کې پټ کړي چې خلک يې ځنې را ايستلای نه شي.

د پردې پر شرعي اړخ ما تر اوسه کوم بيان/ليکنه ونه ليدل چې د دې موضوع ماهيت يې تر خپله وسه روښانه کړی وي، په دې اړه راغلي اياتونه او حديثونه يې يو په بل پسې راوړي، ترجمه کړي او له مجموعي نصوصو څخه چې کوم مفهوم فهمول کېږي هغه يې په روښانه ټکو خلکو ته بيان کړی يا ليکلی وي. له دې سره چې په ټولنيزو رسنيو کې د پردې خبره راشي، هر کس له ديني اړخه د پردې خبره کوي، يو هم دا نه وايي چې پرده يعنې څه؟ پرده يعنې چادري؟ تور حجاب؟ لوی پړونی؟ چې په دې کې مخ پټ وي که ښکاره؟ لاسونه او پښې يې پټې کړې وي که ښکاره وي؟ په دې خبرو سر نه خلاصوو، اما د شرعي پردې غوښتنه هر يو کوي. د ښار تر خلکو کليوال ډېر د پردې لېوال دي، خو په عملي ميدان کې دوی شنه چادري پرده بولي، که له دې پرته يوه ميرمن بل شی د پردې لپاره استعمال کړي، ممکن يو کليوال يې بې پردې وبولي.

خبره دا نه ده چې خلک زموږ په ټولنه کې د پر دې مخالف دي، هيچا هم ښځه لڅه بهر ته نه ده را ايستلې، ان هغه کسان چې مسلمانان نه دي هم د کلتور تر اغيز لاندې دي، دغسې يو کار چې د ټولنې ټول وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کوي يوه وړه کتله خلك يې هم نه شي کولای. نو بيا د پردې جنجال ولې پېښ دی؟ ښځې ولې په دغه نوم له خپلو حقونو محرومېږي؟

ستونزه زموږ په ذهنيت کې ده، د ټولنې د زياتره وګړو ذهنيت د پردې په باره کې د شنې چادرۍ دی، له دې پرته هغوی فکر کوي چې حجاب يا پرده يې نه ده مرعات کړې. که زموږ په ټولنه کې د يوې شرعي کلتوري مسلې په تفسير کې عملي متنوعې بڼې ته اجازه ور کړل شي، زه فکر کوم نه به ستونزې په دې برخه کې پېښې شي او نه به له ميرمنو په دغه نوم د حق خوړلو بانې پاته شي؛ البته له دې سره تړلی يو بل مهم ټکی د زدکړو د مختلط نظام دی، په دې اړه به يوه بېله مقاله کې بحث وکړم، دغه نکته هم په دې برخه کې ډېر مهم رول لري.

ډېری کليوال له خپله رواجه دفاع کوي او د زياتره ښاري ښځو تور حجاب ورته هيڅ نه ښکاري، د ښار يوه برخه خلك په ښار کې له شنو چادريو بد وړي او يو ډول يې د ښځو بې عزتي ګڼي. څوك چې د دواړو پر ځای پړونی وکاروي، هغه بيا بيخي حجاب نه بلل کېږي، ممکن ښاري او کليوال دواړه په بد نظر ورته وګوري.

که داسې وشي چې هر څوك خپل کار ته پرېښودل شي، د ښار فرهنګ ته کليوال درناوی وکړي، د کليوالې پردې بڼې ته ښاري خلك احترام وکړي، هغه ميرمنې چې پړونی کاروي، هم باپردې وبللې شي او د خلکو له توندو نظرونو سره مخ نه شي، څوك چې مخ نه پټوي، د هغو ښځو او نارينه وو له لوري بې پردې ونه بللې شي چې خپله مخ پټوي يا هم د کور ښځې يې مخ پټولو ته مجبورې کړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر دغه عملي تنوعو اخر یوه بله نتیجه ښایي ولري چې د کلیوالو او ښاري خلکو د ټولو له ذوق سره برابره وي. اما اوس زغم او تنوع منل زمونږ لپاره تر ټولو اړین دي.

د بې حجابۍ په پلمه ښځې له کار او زدکړو منعه کول ستونزې کموي نه، نورې یې زیاتوي. نه ښځې اوس په دې قانع کیږي او نه نوره نړۍ. زمونږ ټولنه په دې توګه هم له بهره تر فشار لاندې کیږي او هم له داخله. له کاره او زدکړو ممانعت یې د یوه بل نسل سره ظلم هم دی، یوه تعلیم یافته میرمن تر نالوستې ښځې خپل ماشومان ښه تربیه کوي او که له تعلیم سره مال هم ولري، دا نور علی نور دی.

که کلیوال کلتوري ذهنیت په وروستیو کې ډېره وده کړې وي، نو حللار دې ورته پیدا کړي نه دا چې د کار او تعلیم حق له میرمنو واخیستل شي. دواړه د هغوی مسلم حقونه دي، اخلاقیات، قانون او شریعت ټول یې د هغوی حق بولي، نو په بانو حقداره وګړي له حقه محروموول به هم په دنیا کې بدې پایلې ولري او هم به یې مرتکبین په اخرت کې د الهي عذاب مستحق شي.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شخړو کې را ګیر ولس ته!

اوبه خړې کړه، ماهیانو پکې ونیسه، زموږ د پښتو یو متل دی، زما په اند به دا متل تر هغه وروسته ویل شوی او مشهوره شوی وي چې په ټولنه کې همدا عمل بار بار تکرار شوی وي چې حکومتونه، واکمنه طبقه او اشراف هر وخت غواړي تر دوی په اقتصادي، سیاسي او علمي لحاظ د کښتې طبقې خلک په ځینو وړو مسلو کې ښکېل کړي او دوی خپلو لویو اهدافو ته ځان ورسوي.
تاریخ پوه او مورخ ډاکټر مبارک علي د هند په اړه لیکنو کې بیا بیا دا یادونه کوي چې انګریزانو خپلو موخو ته د رسېدو لپاره په هند کې مسلمانان د نورو مذهبونو له پیروانو سره په شخړو اخته کړو.
د فرقو ترمنځ شخړو ته حکومتونه د همدې لپاره هوا ور کوي چې تر شا یې دوی خپل اهداف پټ کړي وي. په هند کې د نورو مذهبونو له پیروانو سره د مسلمانانو اختلاف هم د هند د مسلمانانو په تاوان شو او هم د نورو هندوستانیانو، په همدې اختلاف کې وینې توی شوې، کورونه وران شول، مذهبي ځایونه سپک شول، مقدساتو ته سپکاوی وشو، هغه انرژي چې د یو ملک د ترقۍ لپاره به کار شوې وای، هغه د ډلې او فرقې د ترقۍ لپاره وکارېده.
د پښتنو په منځ کې د لسو، شلو او سلو مذهبي و نامذهبي ډلو پیدا کول، ترمنځ یې اختلافات، مناظرې او شخړې د همدې لپاره دي چې د پښتنو لپاره حیاتي مسلو ته د هغوی ور پام نه شي، له اساسي مسلو د پام اوښتلو لپاره یې سل داسې بانې او لارې ورته پیدا کړې وي چې هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلي ته خپلې ادعاوې، وړې مسلې او موخې اساسي ښکاري، په داسې حال کې چې دا مسلې د ملت هيڅ نه شي دوا کولای؛ بلکې نور يې هم پر ستونزو اړوي.

په هيواد کې د مشرقي او جنوب د پښتنو ترمنځ سياسي، کلتوري، ټولنيز او د ژبې د ليکدود اختلافاتو ته لمن وهل، هوا ور کول او د ولس پام ور ته را اړول د همدې لپاره وي چې ولس، د يوې ژبې خلک، د يوه ملت غړي، د يوه دين پيروان په دې مسلو کې داسې سره بند کړل شي چې بيا ترې د وتلو او دې مسلو ته د حل لار پيدا نه کړي، هغوی بايد له ترقۍ پاته شي، د تعليم پر ځای خپله انرژي دلته مصرف کړي، د دې پر ځای چې هيواد يو موټی وي، تر يوې سياسي رهبرۍ لاندې وي، د دې هيواد وګړي د دې هيواد پر مختګ او د ملت سوکالۍ ته کار وکړي، پر ځای يې بايد يو د بل پښې وکاږي، واړه مسايل لوی وښيي، واړه خلک پکې وپړسول شي، نااهله خلک په دې همدې اختلافاتو کې ځانونه مطرح کړي او خلک ناسم لوري ته رهبري کړي، که د وطن رښتنی خادم او د ملت واقعي غمخوار ولس سم لوري ته د رهبرۍ چاره پر غاړه واخلي، نو د سيمې استخبارات، په حکومت کې واکمنې کړۍ، اشرافيان او د هغوی خادمان ټول په يوه خوله د هغه کس/ډلې د بدنامولو هڅې کوي او ملت ته يې په ناسمونو نومونو ور پېژني، دروغ پسې وايي، اوازې پسې ګډوي، تبليغات پسې کوي او چې خلک حقيقت ته رسېږي نو يوه پېړۍ پر تېره وي، او هغه مبارز کسان ستړي شوي، له منځه وړل شوي او پيروان يې له مبارزې ستړي شوي يا منحرف شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ لپاره دا مسایل اړین او اساسي دي چې د حکومت پلانـی وزارت مشرقي وال ته ور کړل شوی دی که کندهاري وال او که د فساد پر ضد د ولس بږغ پورته کول؟

د سلفي د پنچپیري په نامه خلك نفرت رابلل، د مذهب او طریقت پـه نوم خلکو ته د نفرت درس او په مسلمانانو کې د بیلتون پیدا کولو مسلې راته حیاتي دي که په دیني، ملي او کلتوري ارزښتونو د ملت یـو مـوټی کول به زموږ په دنیا او اخرت کې په ګټه تمام شي؟

د ملا، پیر، سید، ملك، خان، سیکولر، ډیموکراټ او ملحد و بې دینـه په نوم د ولس ترمنځ د نفاق تخم کرل زموږ د ملت سـتونزې اواروي او که هر یو چې بل وزغمي، یـو بـل تـه لاس سره ور کـړي او د هیـواد او ملت د ترقی لپاره ګډ کار وکړي؟

زموږ په منځ کې د توخي خان، د اڅکـزو ملـك، د نورزیـانو مشر، د کـاکړانو بـدمعاش، د کاسـیانو زورواکـی، د الکـوزو، پـوپلزو، ترکـي، سلیمانخیلو او پلاني و پلاني قومونو په نوم ملکان، خانان، یـا اتحـاد و ټولنې د همدې پلان برخه دي، حکومتونـه او هغـه څـوك چـې د یـوه لوی قوم په توګه زموږ سمه ورځ نه په هیواد کې غواړي او نه بل ځای، هغوی موږ پر وړو وړو ډلـو سره ویشي. تاسـو وګـورئ چـې د پښـتنو ترمنځ څومره سیاسي، مـذهبي، فرهنګـي، قـومي او... ډلـې موجـودې دي؟

په هیواد کې چې د ولسواکی تمثیل کېده یا بل ځای چې د جمهوریـت په نوم ولس غولول کېږي، که هغه وخت د قومونو ترمنځ پر قومي مسلو شخړې وای، نو د اشرافو او واکمنو طبقو باك نه پـه کـاوه، کـه خـبره د مذهبي مناظرې وای، بیا هم ستونزه نه وه، اما که دې د هغوی پـر عیـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته ور ایښې وای، بیا دې د سر خطره هم وه، د مال د خسارې ویره هم وه، زندان ته به هم بیول کېدلې او په ټولنه کې به هم لعنت لړل کېدلې.

په کندهار کې که چا ګمرک د غلا خبره کړې وای، نو بله ورځ به یې یو بل ته د شهادت مبارکۍ ور کېدې، که دې پر چارواکو د فساد خبره کړې وای، بله ورځ به ورک وې، اما په همدې کندهار کې د ملایانو ترمنځ څومره مناظرې وشوې؟ څومره اختلافات د همدې مذهبي ډلو ترمنځ وو او دي؟ د سلفي، دیوبندي، حنفي، پریلوي او صوفي په نوم څومره انسانانو یو د بل له لوري سره بدنام شول؟ ولې دې حاکمې طبقې د دې اختلافاتو د مخنیوي لپاره عملي ګام نه اخیسته، عملي ګام خو لرې خبره ده حتا د دې د حل لپاره یې پر یوه طرحه هم کار نه دی کړی.

عیني مسلمه په پاکستان کې ده؛ که په نصاب کې د خپلې ژبې لپاره څوک اواز پورته کوي، د هغه ږغ په ستوني کې بندوي، اما د قوم، سمت او مذهب په نوم فرقې بیا تر سلهاو اوښتې دي، چې په جنجالونو یې ټوله نړۍ خبره ده، که د دې اختلاف د حل غوښتنه وشي، وای د بیان ازادي ده، اما که د خپل حق غوښتنه وکړې، بیا دې وژني دلته بیا د بیان ازادۍ سر خوړلی دی.

که غواړې چې له دین څخه خلک لرې کړې، نو د مذهب په نوم ډېرې ډلې جوړې کړه، که غواړې چې خلک د یوه ملت او قوم په کچه له اساسي، حیاتي او ملي مسایلو او موضوعاتو لرې وساتي، نو په وړو اختلافاتو کې یې سره اخته کړه، د قوم، سمت، ولایت، ژبې او معیاري لیکدود په نوم وړې ډلې ورته جوړې کړه، دوی خپله له حیاتي مسلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې وړو اختلافاتو خوشاله وي او د ولس هم اساسي شیانو ته نه پام کیږي. چارواکي دې غلاوې کوي، فساد دې کوي، قاچاق دې کوي، بازار دې مافیا په لاس کې نیولی وي، خدمات دې په هره برخه کې صفر وي، له هیواد څخه دې پانګه بل هیواد ته وړل کیږي، خیانت، دوکه، چلول او په نامناسبو لارو د نورو مال خوړل دې د خلکو کسب شوی وي، خو یو څو مزدورانو او دلالانو به د قوم او ملت پام بل لور ته اړولی وي.

زموږ ملا ته دا مسلمه ډیره مهمه ده چې خلکو ته ووایي ډیر اولادونه راوړئ د نبي امت ډیر کړئ، اما دا مسله چې ساتل به یې څنګه کیږي؟ تعلیم به یې وشي که نه؟ سمه تربیه به یې وشي که نه؟ موږ دې ټولو خلکو ته د خوراک، څښاک توکي او نور اړین مواد چمتو کولای شو او که نه؟او که د دې هر څه لپاره نړۍ ته خواستونه کوو؟ شریعت خو وايي چې خیرات کوونکی لاس غوره دی تر اخیستونکي، موږ ولې له نړۍ سوال کوو، ولې خپله دومره باهمته نه شو چې هغوی ته یې ور کړو؟ دا هر څه زموږ له ناسمې محاسبې او د دین له غلط تعبیره را پیدا دي.

موږ ته د ټول ملت تر ګټې د خپل جیب ګټه مهمه ده، تر حق راته د خپل ملا د خولې خبره مهمه ده، تر بشري ارزښتونو راته د کلي او سیمې رواجونه مهم دي، له نورو سره په واک تر شراکت راته په زور د واک انحصاري کول ګټور برېښي، کلتور راته په دین بدل شوی او بدلون یې راته د قران د یوه توري تبدیلي ښکاري په هیڅ توګه یې د بدیل په اړه فکر نه کوو که هر څومره مو په تاوان هم وي، په زیارت کې ناسته ښځه چې په شناخته کې میخ ټکوهي، یا له ملنګ سره په یوه خونه ننوتلې وي، زموږ لپاره د شرم خبره نه ده، که د پیر و فقیر په کوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مو شپې او ورځې ور ایله کړې وي، غیرت مو نه را پارېږي، کـه د حلالې او متعې (صیغې) په نوم یې په خپلـه خوښـه د لنډ وخـت لپـاره نورو ته ور کوو، پر غیرت مو داغ نه لګېږي، اما که مکتـب او پوهنتـون ته وته زما لپاره پېغور ده، که خپل کار وکړي، زموږ غیـرت یـې نـه شي برداشت کولای، که یوازې بازار ته راشي د کور لپاره اړینه سودا وکړي، موږ ته بې ناموسي ښکاري چې ولې یې له خلکو سره خبرې وشې، بې پردې شوه، دین ور کړی حق او د پردې په نـوم ور بانـدې تپـل شـوې رواجي چادري ته سپکاوی یې بولو، اما بل لور ته همدا غیور، مسلمان او په دنیا و اخرت کې د دوی په اند د خدای خـوښ پښـتانه ښـځې پـه بدی کې ور کوي، د خور او لور حق په میراث کې نه ور کوي، د خور او لور ولور خوري، خور او لور په پیسو پـر زاړه او کانـه خرڅـوي، پـر یوه ښځه باندې یوه بله، دوې ان درې ښځې هم کوي، دلته بیا نه غیرت ودرته درېږي، نه یې د مسلمانۍ له امله د خدای امرونه په یاد وي او نـه د دنیا او اخرت د بریا سودا د ده فکر ور خرابوي، بس چې د هـوس او خواهشاتو خپه مو په زړه کې را ولاړه شي، ټول هغـه صـفات پـه خپلـه وتوږو چې موږ ځان ته په خپله تراشلي وي.

موږ حقیقت ته تن نه ور کوو، هر وخت په هغو کارنامو خوشـاله کېـږو چې موږ نه دي کړې، خو زړه مو غواړي چې پـه همـدې کـارونو دي زموږ ستاینه وشي. که د پېغور په توګه څوک راته ووایي چـې پـه ښـځو تعلیم نه کوئ، نو هر پښتون خوا بدوي، اما که پوښـتنه وشي، نـو پنځـه فیصده خلک هم د ښځو تعلیم ته زړه نه ښه کوي، که ورته ووایي چې پر یوه مشر نه سره را ټولېږي، د یوه ملـت پـه توګـه مـو څـوک پـر یـوه محور نه شي سره را ټولولای، ټول خپه وي، د بل دسیسې یې بولي، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمل کې د يوه ولايت اوسېدونکي هم دا نه شي ښکاره کولای چې مور سره متحد يو، د يوې کوڅې خلک په اتحاد د خپلې کوڅې د پاکولو په اشر هم نه شي ثابتولای چې مور سره متحد يو؛ زه پر ډېرو داسې کوڅو تېر شوی يم چې هلته جوړ شوي کورونه هر يوه له يوه لکه بيا تر څو لکو ډالرو قيمت در لود، خو د کور مخ ته به يې د کثافاتو انبار و؛ يو څوک چې د خپل کور مخ نه شي صفا کولای، د خپل ښار سړک، کوڅې او نالۍ نه شي صفا کولای، هغه به څه د اتحاد او يووالي دعوه وکړي؟ څومره به يې خلک ورسره ومني؟

زمونږ افکار تر ملي مسلو پر قومي، سمتي، کورنيو او د يوه کلي پر مسلو ښه کار کوي، زما په کلي کې د مسجد له ملا سره بد نيتي وي، د کلي له ملک سره مې اخيستې وي، زما لپاره دا حياتي مسله ده په هر ډول چې وي، زه بايد خپل هدف ته ورسېږم، اما د دغه سړي لپاره دا هدف نه وي چې په زوی تعليم وکړي، لور دې مکتب ته ولاړه شي، د خپل اولاد اينده دې ور سمه کړي، د خپل کلي خلکو ته دې مالي گټه ورسوي، يو کلی مو له بل کلي سره په جنگ دی، يو قوم له بل سره لاس و گريوان دی، يو ملک د بل ملک بد وايي، يو خان د بل په غيبت نه مړېږي، يو ملا د بل نوم ور بدوي، يو پير د خپل ځان په صفت نه مړېږي، يو تجار مو ټوله گټه ځان ته غواړي، يو چارواکی مو د خپل راتلونکي نسل لپاره هم دغه چوکۍ غواړي، ښځې زمونږ لپاره ملکيت دي، که زه به کور کې هر بد ور سره کوم هيڅ پروا نه لري، اما که بل پر چادري برسيره ورته وکتل، بيا زما غيرت پارېږي، ما ته د ناموس بې عزتي ښکاري، که په يوه پاکه ميرمن پسې د دروغو ازاوه گډه شي چې په اخلاقي فساد کې ښکيله ده، گرده خلک خبرې پسې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، څوک يې د خپل ځان او خپلې کورنۍ لپاره نه خوښوي، اما نارينه مو په ډاگه هلکان گرځوي، له ښځو سره اړيکې ساتي، خو د همدې کس لپاره که د نکاح او رشتې بڼ وشي، هيڅوک يې هم له دوستۍ منعه نه کوي.

موږ ته تر ټولو ډېر تاوان موږ خپله رسولی دی، که واکمنه د اشرافو طبقه موږ د خپلو اهدافو لپاره کاروي، دا خو د هغوی ملامتيا ده، اما زه ولې ټول ژوند دهغوی لپاره کار وکړم؟ زموږ په وېش کې د ډېرو حکومتونو، استخباراتو، اشرافو، مافيا، زورواکو او نورو و نورو گټې دي، ځکه نو واړه اختلافات لوی شي، مړي پر وشي، او په داسې بديو پسې واړوي چې لسگونه کلونه واخلي د يوه مړي کيسه په څو مړو پسې بدله شي او په کسات پسې کسات، د يوه انتقام ختمېږي، د بل د هغه وار وي. څه چې روان دي؛ د پښتنو لپاره په خاص ډول او د ټول ملت لپاره په عام ډول د زياترو په تاوان ده، يوه ډېره وړه ډله په دې اختلافاتو کې خپلې شخصي گټې ويني، د نورو نه شخصي گټې پکې شته او نه د ولس لپاره په عمومي ډول گټې لري.

۲۲/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غونډو کې د قران کریم تلاوت

د غونډو په پیل کې د قران کریم تلاوت یو معمول جوړ شوی دی، دا توپیر نه کوي چې غونډه سیاسي انجنډا لري که دیني، قومي و قبیلوي صبغه یې پر غالبه ده که ملي، د ستاینې لپاره جوړه ده که د څېړنې، د یو چا تلین دی که د کتابونو مخکتنه؟ بس چې هر ډول غونډه وي، د قران کریم ایاتونه به پکې ویل کېږي.
دا کار که یو لور ته له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه ثابت نه دی، بل خوا یې د قران کریم اهمیت را کم کړی دی، د دې پر ځای چې خلك قران کریم په غور ولولي، پیغام ته یې متوجې شي، فکر پکې وکړي؛ دوی یې په غونډو کې وایي، تر یوه بنه قران پوه د دوی لپاره یو ښه اواز لرونکی مهم دی، تر هغه کس چې د قران کریم پیغام خلکو ته په سم ډول ورسوي، هغه کس مهم دی چې د غونډې په پیل کې د قران کریم څو ایاتونه د تبرك لپاره تلاوت کړي، بیا د غونډې په اخر کې دعا وکړي؛ نور که د غونډې په جریان کې په عمومي ډول د قران کریم له لارښوونو هر څومره مخالفې خبرې وشي، په خاص ډول د هغو ایاتونو له هدایاتو چې د همدې غونډې په پیل کې تلاوت شي؛ هم پروا نه لري، یوازې د ایاتونو تلاوت غونډې ته برکت ور کړ.
هر شی که د دې سبب شي چې د خلکو توجو د قران کریم له پیغامه بل لور ته کړي، هغه ډېر بد دی، که د عبادت په ډول وي، بدعت دی، که غیر دیني وي، له بدوالي سره وسیلې ته تر هدف ډېر اهمیت ور کړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم یوازې الفاظ جالب نه دي، لوی کمال یې په هغه پیغام کې دی چې د بشر لپاره یې راوړی او د هغه په عملي کېدای یې له بدو ورځو ښو ورځو ته د تګ زېری ور کړی دی.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې خلك دې ته رابللي دي چې تاسو له فکره کار واخلئ، د قران په پیغام او ایاتونو کې فکر وکړئ، یوازې د تبرك لپاره نه دی، یو کس که په سینه پسې ټوله شپه قران کریم نیولی وي، خو سهار یې په هدایاتو عمل نه کوي، دې کس ته د قران کریم ګوتڅنډنه ده چې عذاب به ور کول کېږي، زموږ ټولنه یوازې دې ته اړتیا نه لري چې په قران کریم تبرک تر لاسه کړي، بلکې په هغه پیغام عمل ته اړتیا لري چې د بشریت لپاره په دې کتاب کې راغلی دی.

بدمرغي او منحوسیت د انسان په اعمالو کې دی، انسان ته هر څه له خپله عمله ور پېښ دي:{قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ} [یس: 19].

ترجمه: دوی ویل: بدفالي له تاسو سره ده. یعنې ستا عمل د بدفالي او بدمرغي سبب کېږي.

موږ ته قران کریم یادونه کړې ده چې دین هغه څوك زده کولای شي چې کوښښ ورته وکړي (عنکبوت: ٦٩) او د خپل ځان حال هغه څوك بدلولای شي چې جمعي هڅې ورته وکړي (انفال: ٥٣، رعد: ١١)؛ مګر موږ د دغه پیغام عملي جنبې ته نه ګورو، یوازې د کتاب په ورقو برکت راته کافي معلومېږي. نبي علیه السلام خلك د قران کریم زدکړې ته هڅول: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ترجمه: یقینن الله تعالی په دې کتاب ځینې کسانو ته عزت ور کوي او نور بیا په رسوا کوي.

"اللهم علمه الکتاب" .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې الله! په کتاب یې پوه کړه.

څوک په دې کتاب عزت تر لاسه کوي، څوک خوارېږي؟ قران کریم په ګڼو ځایونو کې ویلي:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْراً كَبِيراً} [الإسراء: 9]

ترجمه: دغه قران په رښتیا ډېرې غورې لارې ته هدایت کوي او هغو مومنانو ته چې نیک کارونه کوي د ستر اجر زېرى ور کوي.

په قران کریم کې هدایت دى، د عمل لپاره پکې احکام دي؛ که څوک په هدایت نه پوهېږي او په احکامو یې خبر نه وي، نو عمل به له کومه شي؟ دغه کس به هم په غونډه کې قران کریم وایي چې هم دى برکت تر لاسه کړي هم یې غونډه برکتمنه شي.

قران کریم د عمل کتاب دى، څوک چې عمل په وکړي هغه برکت ځنې تر لاسه کوي، څوک چې عمل نه په کوي، تلاوت یې د هغه لپاره د لا زیات وبال سبب کېږي، د یهودو په صفاتو کې الله تعالى ذکر کړي دي چې دوى د کتاب تلاوت کوي، خو عملي اړخ یې کمزورى دى:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ}. [البقرة: 113]

ترجمه: او یهودو ویل، نصارا په دیني لحاظ هیڅ شی نه دي، او نصاراوو ویل، یهود په دیني لحاظ پر هیڅ شي هم نه دي، په داسې حال کې چې دوى کتاب هم تلاوت کاوه، د دوى په شان خبرې هغو هم کولې چې علم یې نه در لود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د يهودو او نصاراوو د اختلاف ته اشاره شوې ده چې دوی په داسې حال کې يو د بل دين او تدين ردول چې د الله کتاب يې هم تلاوت کاوه، د هغه پر پيغام يې خوږ نه نيوی، د الله کتاب چې په دې اړه څه ورته ويلي وو، هغه يې نه عملي کول، د تلاوت ترڅنګ يې په دين کې يو له بل سره اختلاف و. قران کريم وايي: د مکې مشرکانو هم د دوی په شان ويناوې کولې، هغوی هم نورو ته نسبت کاوه چې تاسو په ديني لحاظ پر هيڅ دين نه يئ، زموږ دين حق دی.

جالبه به هغه وخت وي چې دقران کريم دغه پاسنی ايت د هغې غونډې په شروع کې تلاوت شي چې يوې مذهبي فرقې د بلې مذهبي فرقې په مخالفت کې جوړه کړې وي، د ايت تر تلاوت وروسته سمدستي مناظر اسلام ووايي چې بريلوی په ديني لحاظ هيڅ شی نه دی، زموږ تګلاره ډيره قران او سنت ته نږدې ده، سلفيان هم ډير افراطيان دي، د هغوی لار هم ناسمه ده، موږ اعتدال مرعات کړی، شيعه بيا تر دې يادو دوو ډلو ډېر ګمراهان دي، خوارج بيخي د اسلام له دايرې وتلي دي.

نن چې موږ سترې مذهبي غونډې وينو، په سر کې يې د قران کريم اياتونه تلاوت شي، ورپسې د قران کريم د پيغام رسونې په پار علماؤ ته د وينا بلنه ور کړل شي، عوام د دې لپاره ورته ناست وي چې د خدای د کتاب په پيغام پوه شي، دوی چې را ولاړ شي، همدغه کيسه ورته کوي چې موږ پر حق يو، زموږ فکري مخالفين ټول پر ناحقه دي، د شيخ القران والحديث په القابو نازول شوی کس هم د دې پر ځای چې خلك د الله په کتاب پوه کړي، د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم تګلاره ورته بيان کړي، د قران کريم د زدکړې فضيلت ورته ذکر کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدو اعمالو يې نفرت په زړونو کې پيدا کړي، په ټولنه کې يې نيکو کارونو ته وهڅوي، تعليم ته يې تشويق کړي، زغم او صبر ته يې را وبولي، د يوه مسلمان پر بل مسلمان حقوق ورته بيان کړي، پر هر مسلمان د ناحقه ټاپو لګولو او تهمت ويلو ګنا ورته روښانه کړي، دی هم د مذهبي اختلاف لمن ونيسي، د اسلام د روح پر ځای له خپلې تګلارې د دفاع په لار کې د خپل ځان کارنامې ورته بيانوي، د خدای د عظمت پر ځای د خلکو عظمت ورته بيانوي، د دين د حقانيت پر ځای د خپل ځان حقانيت ورته بيانوي.

الله دې رحم وکړي، له موږ سره دې ټولو ته سمه لار وښيي، د ټولنې لپاره د پوهانو کار دا وي چې هغه ټولنه له انتشاره وساتي، متحده يې کړي، د ټولو اقشارو، فکري مکتبونو او ډلو لپاره مشترک ټکي پيدا کړي او پر همدې نکتو يې د متحد ساتلو په پار هڅې کوي، زموږ بدمرغي داده چې عالمانو مو د ټولنې د انتشار لپاره ملاتړلې ده، د مذهب او دين په نوم دغه انتشار به د ټولنې لپاره ډېرې بدې پايلې ولري، هيله ده خلک د قران کريم پر پيغام سره راټول کړل شي، نه دا چې د قران کريم په نوم سره وويشل شي، د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم د طريقې په نوم اتحاد ته را وبلل شي، نه دا چې هغه طريقه د اختلاف ذريعه جوړه شي. په دې توګه به هم ټولنه خرابه شي، هم به دين بد نامه شي او هم به پوهان و عالمان خپل حيثيت پکې وبايلي.

۳۱/۱/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(صحيح مسلم، کتاب صلاة المسافرين و قصرها، باب فضل من يقوم بالقران ويعلمه... ح: ۸۱۷)

(۲)رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره

په قران د پوهېدنې او د تفسير لپاره يې ځينې ټکي بايد په نظر کې ونيول شي چې له قران څخه مفهوم اخيستل او په مطلب يې پوهېدل لوستونکي ته اسانه شي.

اول: قران کريم بايد په قران کريم تفسير شي، دا ځکه چې د قران ځينې مجمل اياتونه بېرته په قران کريم کې مفصل راغلي دي چې د تفسير لپاره يې خپله دغه اياتونه کافي دي.

دويم: قران کريم ته بايد په خالي ذهن راشو، هيڅ مخکنی فکر و دريځ بايد له ځان سره ونه لرو او د يوه فکري مکتب په پلوي به د هغه تفسير نه کوو، قران دي يوازې په دې نيت وکتل شي چې خپله قران کريم څه وايي؟ نه دا چې له قران څخه د خپل دريځ او خپل فکري مکتب لپاره د تاييد دلايل وتراشل شي.

درېيم: د قران يوه برخه دې په بله نه وهل کېږي، د هغه اياتونه ددې لپاره نه دي چې خپله د هغه د اياتونو ځواب په وشي، يو له بل سره ټکر وبلل شي، دواړه يا يو له عمل څخه وايستل شي، بلکې قران کريم د زمانې په يوه اوږده پړاو کې راغلی دی، چې طبعن يې احکام تدريجي دي، د يوه شي په اړه د زمانې، مکان او د ټولنې حالاتو ته په کتو بېلابېل احکام ورکول شوي دي، په دې د پوهاوي لپاره بايد د هر يوه حکم د نزول وخت، تقاضا او هغه شرايط وکتل شي چې دغه حکم پکې راغی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د قـران کـریم الفـاظ، اصـطلاحات، جملـې، کنـایې، اشـارې، ضمني مفاهیم، استعارې او هر څه د عـربي ژبـې دي، کـه مـوږ غـواړو چې په مفهوم یې ځان پوه کړو، نو لومړی به عربي ژبه زدکوو، دویم به د هغه تفسیر، د یوې کلمې معنا، د یوې جملې مفهوم، استعاره، کنایـه او هر څه د هغه وخت په عـربي، د حـدیثو پـه کتـابونو، د اصـحابو پـه اقوالو او د عربانو په اشعارو کې لټوو.

پنځم: د قران کریم ایاتونه یو له بل سره تړلي دي، ربط سره لري، یو یو یې تفسیرول یا له قران کریم څخه د یوه یا نیم ایت را اخیستل او بیا یې تفسیر ناسم کار دی، له قران څخه به داسې مفهـوم نـه اخیسـتل کېـږي چې د اسلام له عمومي روح او د قران کـریم لـه عمـومي تګـلارې سره مخالف وي، بلکې د یوه ایت په تفسیر کې به د هغې موضوع اړونـد د نوور ایاتونو مفهوم ته پام کېږي بیا به یې تفسیروي.

شپږم: د قران کریم د ایت، جملې یا توري ګڼـې معنـاوې کـول، ناسـم تفسیر دی، دا سمه ده چې یو لفظ، یا جمله یا متل بـه د څـو مفـاهیمو لپاره استعمالېږي، اما هـر ځـای چـې وکـارېږي، هلتـه خپـل ځـانګړی مفهوم ور کوي، ټول هغه مفاهیم چې دی ورتـه کـارېږي هغـه پـه یـوه مشخص ځای کې نه ترې اخیسـتل کېـږي، پـه دې سره خلـك د قـران کریم په تفسیر کې شکمن کېږي او اصل هدف ورکېږي.

اووم: تر وسه به هڅه کېږي چې د قران کریم مفاهیم په هغـه ډول بیـان کړل شي لکه څنګه چې یې د الفاظو، جملو او سـیاق و سـباق غوښـتنه وي، مګر که یوه قرینه راشي چې لفظ او جمله لـه خپـل اصـل مفهـوم څخه اړوي او تر حقیقي یې مجازي مفهوم قـران کـریم او پـه مجمـوع کې د اسلام روح ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم: قران کریم اصل او متن دی، سنت او حدیث يې تشریح کوي، نو په شرحه باید د قران قاطع احکام مات نه شي او نه زیاتوب پر وشي، یوازې د تشریح برخه کې سنت او حدیث کفایت کوي.

۲۱/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره

د یوې تاریخي قضیې لپاره اړینه ده چې د هغه وخت شرایط په پام کې ونیول شي، که موږ نن د احمد شاه بابا د وخت پر تاریخي پېښو څېړنه کوو، ملامت او سلامت پکې پیدا کوو، نو د هغه وخت له شرایطو سره سم به قضاوت کوو، د نن په عینکو کې که ورته وګورو نو د هغه وخت بیخي زیات کارونه او فیصلې به ناسمې راته ښکاره شي، له دې امله پر تاریخي پېښو د قضاوت لپاره د هغه وخت په حالاتو او شرایطوباید پوه شو، ټولنه، مکان و زمان به په نظر کې نیسو، که نه له دې پرته قضاوت به هسې د ړانده لکړه وي که هر ځای ولګېده.
شرعي نصوص هم د زمانې په یوه خاص مقطع کې راغلي دي، یوې خاصې ټولنې ته راغلي دي، چې په ځانګړو زماني و مکاني، ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي او پوځي شرایطو کې یې قرار در لود، د هغې ټولنې یو خاص کلتور و، ځانګړې ژبه یې وه، چې طبیعي خبره ده هره ژبه به د سونو کلونو تر تېرېدلو وروسته د هغه وخت له ژبې سره په هره برخه کې توپیر ولري، یو متل، یوه اصطلاح، یوه قاعده او... کله له خاصو حالاتو، ځانګړي وخت، یا مشخص مکان څخه را پیدا کېږي چې د هغه حالت، وخت او مکان یا تقاضا هم یو خاص حد وي، ټول وخت نه پاتېږي، له دې امله نو په شرعي نصوصو کې چې کوم احکام راغلي دي، کومې لارښوونې دي، توصیې شوې دي، ترټنې، وعیدونه او ګوتڅنډنې دي، یا بل لور ته ثوابونه، ښیګڼې او نیکۍ دي، دا حتمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تر حالاتو، ټولنې، وخت و زمان پورې په يوه نه يو ډول اړه لري، چې پرې د پوهاوي لپاره پر دې يادو ټکو نظر ساتل اړين دی.

په دې هر څه د ښه پوهېدلو لپاره بايد موږ دغه ياد هر څه تر نظر تېر کړو، له دې سره به په عربي ژبه هم پوهېږو، ټول هغه وسيله وي علوم او ذرايع به له ياده نه باسو چې له موږ سره د شرعي متن په پوهاوي او ترې په اجتهاد کې مرسته کوي، تر دې هر څه وروسته موږ کولای شو چې له شرعي نصوصو تر ډېره حده سم او درست استنباط وکړای شو.

په دې تګلاره موږ د عمومي او خصوصي احکامو تفکيک په اسانۍ کولای شو، اوږد مهالي او لنډ مهالي احکام پېژندلای شو، د فرضو، واجبو، سنتو او مستحبو توپير کولای شو، فرد ته متوجې اوامر له هغو جلا کولای شو چې ټولنې ته متوجې وي، په حکمت او فلسفه يې ځانونه پوه کولای شو، د وخت او حالاتو سره سمون ور کولای شو، د مکان او ټولنې له غوښتنو سره سم تفسير کولای شو چې نه به بې منطقه ښکاري، نه به يې معقوليت ختم شوی وي، نه به د دين او شريعت له عمومي روح څخه لرې شوی وي او نه به يې د ټولنې خلکو ته ستونزې را ولاړې کړې وي.

يو مثال:

په بخاري او مسلم کې يوحديث دی چې د جامې له ځړولو څخه منعه کوي: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا أَسْفَلَ مِنَ الكَعْبَيْنِ مِنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ».(۱)

ترجمه: له رسول الله ص صلی الله عليه وسلم څخه نقل دی چې ده ويل: لنګ چې تر بجلکو کښته شي هغه به په اور کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه روایت د پوهاوي لپاره اړینه ده چې د هغه وخت ټولنه مطالعه کړو، د شان ورود په اړه یې فکر وکړو، حکمت یې وګورو او د دې موضوع ټول روایات هم تر نظر تېر کړو.

که ددې روایت الفاظ وګورو، نو یو ډول نیوکه دا پر کېږي چې که انسان ته وعید وای، نو باید د «ما» پر ځای یې «من» ویلي وای چې ما غیر ذوي العقولو ته کارېږي او من ذوي العقولو ته استعمالېږي، نو که جامه په اور کې اچوي، د دې وعید نو انسان ته ولې وشي؟

دویم دا چې عربانو پخوا د تکبر له مخې یوه غټه جامه د شا له لورې ځروله، په دغسې احادیثو کې زیاتره هماغې د تکبر ځړول شوې جامې ته اشاره ده.

دریم دا چې په نورو حدیثونو کې له غه کاره په هغه صورت کې منعه شوې ده چې د تکبر په نیت وي، په یوه حدیث کې دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا».(۲)

له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ویل: د قیامت په ورځ الله تعالی هغه کس ته نظر نه کوي چې د تکبر له مخې لنګ ځروي.

د امام بخاري رحمه الله نظر هم دغه دی چې که څوک د تکبر له مخې جامه ځړوي، هغه تر دې وعید لاندې دی، ځکه یې باب کې د خیلاء یادونه کړې ده.

د هغې قاعدې له مخې چې د قران کریم ځینې ایاتونه د قران کریم په نورو ایاتونو تفسیرېږي او د حدیثو دا هم دغه ډول، نو د مخکې مجمل حدیث حکمت په دې وروستي حدیث کې ذکر شوی دی چې که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکبر له مخې دا کار څوك کوي، نو د خدای له قهر سره به مخ شي، اوس خبره روښانه شوه چې د جامو له ځړولو او څکولو ولې منعه شوې ده؟

لنډیز:

دا یو مثال و، چې ما غوښتل د خپلې خبرې لپاره یې د سند په توګه وړاندې کړم، په قران کریم او خصوصن په حدیثونو د ځان پوهاوي لپاره اړینه ده چې یاد کړي ټکي ټول په نظر کې ونیول شي.

په قران کریم که د استوی علی العرش، الهي معیت، ساق، ید الله، وجه الله او دې ته ورته نور موضوعات دي چې که د تفسیر په اړه یې دغه ټګلاره په نظر کې نیول شوې وای، نو هغه اختلافات او بېلابېل افراطي دریځونه به نه رامنځته کېدلای چې اوس یې په کتابونه کې لولو، د خلکو ویناوې یې په اړه اورو او پر همدې اختلافاتو د یو بل د تکفیر شاهدان یو.

عیني مسله د حدیثو هم ده؛ که سم روایاتو یې له ناسمو بېل شوي وای، د تفسیر او تعبیر لپاره یې منطقي، معقوله، قران کریم ته نژدې، د دین له روح سره سمون لرونکې تګلاره غوره شوې وای، نو د دې اختلافاتو او ټاپو لګولو شاهدان به نه وای، اوس هم وخت لرو چې په دې اړه فکر وکړو، سمه تګلاره تعقیب کړو، نه یوازې د اختلافاتو د حل لپاره؛ بلکې د الهي کتاب د سم تفسیر او نبوي احادیثو د ښه تعبیر لپاره هم دا کار اړین دی، په دې سره به د اختلافاتو او تکفیرولو لړۍ یو څه سلو شي او خلك به د ارام سا واخلي.

۲۱/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچينې:

(١)صحيح البخاري، كتاب اللباس، باب ما اسفل من الكعبين فهو في النار، ح: ٥٧٨٧)

(٢)(بخاري، كتاب اللباس، باب من جر ثوبه من الخيلاء، ح: ٥٧٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات

زمـوږ د مدسـو او پوهنتـون پـه نصـابونو کـې لا هـم داسـې مضـامين تدريسېږي چې په نړۍ کې مصداق نه لـري او د مصـداق د پيـدا کولـو لپاره يې څو سوه کاله شا ته تګ کوو؛ يا هم داسې مواد دي چې ځای يې تر هغه ښه بديل نيولی دی، لکه مسواک ته بـرس، پـه خـاورو لاس مينځلو ته صابون، د استنجا د ډبرو يـا لوټـو پـر ځـای تشـناب کاغـذ او داسې نور.

په شرعي متن کې د موضوعاتو دوه بعده دي، يوه يې له دې املـه ذکـر شوې ده چې ورته اړتيا وه، تر دې ښه بـديل وجـود نـه در لـود يـا هـم يوازې د انساني ټولنې اړتيا وه، لکه د مسـواک بـديل نـه وو او د غـلام يادولو يوازې اړتيا وه ځکه ټولنه کې لويه فيصدي وه، مجبورن بايد يوه حللاره ورته پيدا شوې وای. بل خوا د موضوعاتو اروايي و تعبُدي بعـد دی چې د انسان له نفس او د خدای له عبادت سره تړلی دی.

نو کوم موضوعات چـې تعبـدي او اروايـي اړخ لـري، لکـه: لمـونځ او ماثوره دعاوې و اذکار، دا مواد تر وخت نه تېرېږي هر وخـت پـه ټولنـه کې ورته اړتيا شته او بايد تدريس شي. بل لور ته هغـه موضـوعات دي چې يا يې بديل وجود نه در لود، لکه: مسواک، په لوټو يا تيږو استنجا، په خاورو د لاس يا لوښي مينځل، دا هغه شيان دي چې پـه تېـر وخـت کې يې ښه بديل وجود نه در لود. اوس بايد پـه کتـاب کـې د مسـواک ځای برس او کريم ونيسي او که مسواک ياد شي په څنګ کـې د بـرس او کريمو يادونه هم وشي، دا به ښه وي. همـدا شـان تـر لوټـو او ډبـرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشناب کاغذ ډېر ښه دی، باید د ډبرو و لوټو پر ځای نور کاغذ یاد شي او هم د لاسونو و لوښو په مینځلو کې د خاورو ځای شامپو و صابون ونیسي.

د فقهې په کتابونو کې راغلي دي چې تر استنجا وروسته به لاسونه پر دېوال مښي یا که په لوښي کې سپي وڅټل هغه به په خاوره وهي، دلته هدف د لوښي او لاس پاکوالی دی، نو که له خاورې پرته دا هدف یو بل شي په ډېر ښه ډول ترسره کاوه، بیا به هم خاورې یادوو؟ په حدیث کې یې ځکه یادونه شوې وه چې شامپو نه وه، که شامپو وای، حتمن به یې یادونه کړې وه او خاوره به چا څه کوله؟

بل اړخ د غلامانو د موضوع دی، غلام د عربي جاهلي ټولنې لا ینفک جز و؛ که په شرعي متن کې د هغوی د ستونزو په اړه هدایت نه وای ور کړل شوی هم د هغه خت ټولنه په زحمت اخته کېده. د غلام یادونه د دې لپاره نه وه چې خلک د غلام نیولو ته وهڅوي، بلکې هدف په ټولنه کې د شته غلامانو ختمول وو؛ ځکه به یې په هر شي کې د یوه غلام د ازادولو توصیه کوله. اوس چې په نړۍ کې د غلامانو هغه پخوانی ډول ختم شوی دی، نور باید بحث ور باندې ونه کړو، خپل وخت په داسې بحثونو کې تېر نه کړو چې هغه گټه نه لري او د تاریخ برخه گرځېدلي دي.

د بشري اړتیا له مخې په شرعي متن کې د خلافت یا امارت یادونه هم شوې ده. عربو د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په وخت کې ټولمنلی نظام نه در لود، هغوی قبیلې وې او هرې قبیلې ځان ته واکمني او پاچاهي پر یوه موتې ځمکه کوله. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پوهېده چې پر عربو د یوه نظام په نه شتون کې دوی بیا په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي جګړو سره اخته کېږي، له دې امله یې د یوه نظام بنیاد کېښود، په حدیثونو کې یې د همدې اړتیا له مخې یادونه هم راغلې ده. اوس چې خلافت وجود نه لري، نو په نصاف کې د خلافت په اړه بحث لوستونکو ته څه ګټه لري؟

باید پر دې بحث وشي چې د اوس وخت اړتیا څه ده؟ نړۍ نوره د خلافت دورې ته نه ستنېږي، په اسلامي دنیا کې د ملتونو وېش ته په کتو نور تر یوه خلافت او یوه واکداره لاندې د دې ګڼو ملتونو را یوځای کول شوني نه برېښي، تر دې دا ښه ده چې ملتونه پر خپل ځای ومنل شي، د یوه خلافت پر ځای د ګڼو ملتونو یوه اتحادیه رامنځته شي، د خلافت تر موضوع دا هم نوې ده، هم اوسمهال ممکنه ده او اسلامي نړۍ تر بل هر چا ډېره اړتیا هم ورته لري.

زموږ غلطي دا ده چې د یوه عیني شي له منځه وړلو باندې انرژي مصرفوو، د یوه تېر شي راوړلو ته کار کوو، اما دا نه شو کولای چې له عینیت سره د ټکر پر ځای باید تعامل وکړو، له نویو حالاتو او شرایطو سره باید مخ شو او حللار ورته وباسو. موږ ته اوس هم نړۍ د کفر او اسلام ترمنځ وېشلې ښکاري، فکر کوو چې زموږ اسلامي ورونه او اسلامي امت به له موږ سره مرسته وکړي، لاس به راکړي، د نامسلمانو همکاري به ایله کړي، اما عملن داسې هیڅ نه تر سترګو کېږي بلکې بالعکس خبره ده. نړۍ اوس پر ملتونو وېشل شوې ده، د پخوا په شان دیني هویتونه اوس په نړۍ کې مهم نه دي، ملي هویت سرې کرښې دي، نو تش په خیالونو کې خپل ملي هویت د دیني هویت په جذبه کې قرباني کول، د ځان غلول دي نور په عیني شرایطو کې هیڅ بدلون نه راولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ دا نه سنجوو چې زما مبارزه په نړۍ کې شرایط بدلولای شي که نه؟ که ټوله نړۍ کې ملي هویتونه وي، لا هم موږ دا درک نه لرو چې نور د پښوا په شان نړۍ پر دیني هویتونو وېشل له امکانه وتلې خبره ده، اوس تر دې هویت خلکو ته ملي هویت مهم دی او د خپلو ملي ګټو په رڼا کې خپلې سیاسي، کلتوري، نظامي، اقتصادي او ډیپلوماټیکې اړیکې تنظیموي.

بشر له پیله تر اوسه ورو – ورو د تکامل پړاونه وهي؛ دلته تکامل په هغه ډول نه یادوم چې ډاروین یې یادونه کوي، بلکې له تکامله مې هدف له وروسته پاتیوالي او غیر عصریتوب څخه چټکوالي او عصریتوب ته د نړۍ کړندی سفر، موخه ده.

حج ته پښوا خلك د کاروان په شکل تلو، میقات ته په رسېدو به یې احرام تړی، په دې کې به میاشتې لګېدلې، اما نن په الوتکه کې په ډېر چټك، خوندي او اسانه ډول حاجیان وړل کېږي.

جنګ کې اسان، تورې، غشي، نېزې او ډالونه کارېدل، اما نن طیارې، توپونه، ټانګان، موټر، وړې او غټې وسلې کارېږي.

د کښت په برخه کې همدومره بدلون راغلی، د تعلیم په برخه کې هم، د صنعت برخه بیخي حیرانونکې ده، د ژوند ډولونه بدل شوي دي، لنډه دا چې په هره برخه کې ژور بدلون راغلی دی او دا هر څه د تکامل په نتیجه کې راغلي دي.

حتا هغه ډلې/اشخاص چې په یو ډول هم تکامل نه مني، د هغوی په نظریاتو کې هم له ورایه تکامل جوت دی. د طالبانو په تېره دوره کې ټلویزیون ته اجازه نه وه، اوس شته، عکس بند و، اوس اخیستل کېږي، ښځې له کاره بندې وې، اوس ان د ټلویزیون پر پرده راښکاره کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په حکومت کې کار ورسره کوي. دا د هغوی په نظریاتو او عمل کې ښکاره او محسوس تکامل دی.

د مدرسو اوسنی درسي نصاب بيخي تر وخت تېر دی. مواد يې هم ټول زاړه دي، حتا د عربي د زدکړې په برخه کې هم بيخي ډېر کمزوری دی او هيچا ته د عربي د زدکړې توان نه لري. فقهي برخه يې همداسې، د تفسير، حديثو، اصولو التفسير، حديث او فقه، تاريخ، اخلاقياتو، جديدو معاملاتو، نړۍ والو اړيکو، د سياسي نظام ترکيب او بالاخره له ټولنې او نظام سره د تعامل او برخورد برخه يې هم په صفر کې ضرب ده.

د پوهنتون برخه هم تر مدرسې ښه نه ده، دلته هم د نړۍ د پوهنتوني نصاب په کچه خورا زياتې نيمګړتياوې شته، هم نصاب کمی لري، هم يې استادان لري، هم شاګردان، هم چاپيريال لوړو زدکړو ته نه دی جوړ او هم يې وسايل کم دي.

د مکتب او مدرسې له اولې ورځې موږ خپلو ماشومانو ته غير ضروري، تر وخت تېر او تر سويه لوړ مواد وايو، ور زدکوو او ويلو ته يې مجبوره کوو.

زموږ په دې برخه کې ډېرو سمونو، زياتونو، کمونو، سکڼلو، اخيستلو، غورځولو، بدلولو او اصلاح کولو ته اړتيا ده.

۲۲/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځور اخيستلو شرعي حيثيت

انځور اخيستل هم يوه اختلافي موضوع ده، په دې اړه ګڼ کتابونه د بېلابېلو فکري مکتبونو ته منسوبو کسانو ليکلي دي. د کم کيف له يو څه اختلاف سره زياتره يې په دې اند دي چې له اړتيا پرته انځور ناروا دی.

زما په اند که د دې موضوع ټول احاديث سره يو ځای شي، مطلق يې د مقيد په رڼا کې وکتل شي، د حديث شان ورود تر نظر تېر شي، که د حکم خپل خاص مورد وي، په نظر کې ورسره نيول شي، د واقعې په اړه راغلي احاديث که مطلق راغلي وی که مقيد، شوې پېښه د هغه تفسير وګڼل شي او په همدې رڼا کې دغه روايت شوي ټول احاديث تفسير شي، هيڅ يو يې له نورو مجرد او بېل تفسير نه شي، يوازې يو حديث يې د حکم اخيستلو لپاره کافي ونه ګڼل شي، په دې توګه اختلاف هم له منځه ځي، که بيخي ورک نه شي کمېږي حتمن، د نصوصو سم، منطقي او معقول تفسير به هم وړاندې شي چې نه به واقعيت له نظره لوېدلی وي، نه به نصوص مجرد تفسير شوي وي، نه به شانزول او شان ورود له پامه اچول شوی وي او نه به يو نص په بل وهل شوی او ترمنځ به يې ټکر ته په لوی لاس زمينه برابره شوې وي.

تر دې وضاحت وروسته زه د انځور اخيستلو په اړه هغه روايت راوړم چې شان ورود يې خپله پکې ذکر شوی دی او د حکم حيثيت يې هم څنې معلومېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عَائِشَةَ ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «إِنَّ أُولَئِكَ ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ ، فَمَاتَ ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا ، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّوَرَ ، أُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (۱)

ژباړه: له عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی چې ام حبیبې رض او ام سلمې رض رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ته کلیسا ذکر کړه چې دوی په حبشه کې لیدلې وه، په هغې کې تصویران وو، رسول الله ص ص ورته وویل: د هغوی چې به نیک سړی وفات شو، دوی به یې پر قبر عباتخانه جوړه کړه، د هغه انځور به یې پکې نقش کړ، نو دا به د قیامت په ورځ د الله په خوا کې ډېر بدترین کسان وګڼل شي.

دغه حدیث د انځور هغه علت په ډاګه کوي چې ولې حرام شوی دی، شان ورود یې روښانه کوي چې دغه حکم تر چیشي ور کول شوی دی او دا هم روښانه کوي چې ایا دغه حکم خاص دی که عام؟

هر هغه تصویر چې خلک یې عبادت کوي، یا د تقدس تر حده ورته احترام لري، دغه انځور هر وخت حرام دی. له انځور څخه منعه د همدې لپاره وه چې خلکو یوازې د هغه کسانو انځورونه ساتل یا یې اخیستل چې تقدس یې ورته در لود، رسول الله ص ص یې علت بیان کړ، چې دغه انځورونه د هغو نیکانو خلکو وو، چې له دوی سره یوځای یې ژوند کاوه، کله چې به مړه شوو، خلکو یې د یاد تازه کولو په پار انځورنه جوړول، بیا به همدا انځور وروسته نسل ته پاته شو، هغوی به د خپلو پلرونو هدف ورک کړ، فکر یې کاوه چې هغوی یې عبادت کاوه، نو دوی به یې هم عبادت پیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کور کې د انځور د نه ساتلو عامل همدعه کېدلای شي چې ایینـده د عبـادت وسـیله نـه شي، حتـا دومـره سـختي پـر شـوې ده چـې مطلـق انځورونه یې بند کړي دي، یعنې یو ځای حکم له علت پرته ذکر شوی دی، یا ممکن رسول الله ص ص مطلق حکم ور کړی وي، یا ښایي لـه راویانو څخه مطلق روایت شوی وي هغوی یې علـت او شـان ورود نـه وي روایت کړی.

له انځور څخه که هدف د خلکو گمراه کـول وي، مـثلن: یـا د خـدایي عبادت پر ځای، خلك د هغه عبادت هم پیـل کـړي یـا یـې همـدومره احترام وکړي، یا هم دا فکر خلکو ته ور کړل شي چې انسان هم کولای شي چې د خدای په شان مخلوق جوړ کړي، نو د انسان انځور وبـاسي او پـه دې توگـه د خلکـو پـه اذهـانو کـې د خـدایي عظمـت د کمولـو شیطاني هڅه کوي، له دې امله هغو کسانو ته هـم گوتڅنډنـه شـوې ده چې په دې هدف انځور سازي کوي، روایت کې راغلي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُتَسَتِّرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ، فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ، ثُـمَّ قَـالَ: «إِنَّ مِـنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللهِ».(۲)

ژباړه: له عائشې رض روایت دی، دې ویل: رسول اللـه ص ص مـا تـه راغی، ما د نري ټوکر یوه پرده ځړولې وه چې پر هغې انځور جوړ شوی و، د ده د مخ رنگ سره واوښت، بیا یې پرده څیـرې کـړه، وې ویـل: د قیامت په ورځ هغو کسانو ته سخت عذاب ور کول کیږي چې له الهـي تخلیق سره مشابهت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه حدیث روښانه کړه چې له الهي تخلیق سره مشابهت کول، د الهي تخلیق له عظمت څخه د مخلوق غافله کول دغسې حرام دي لکه څوک چې د خدای له عبادته خلک گرځوي.

اوس خبره صفا شوه، د انځور د حرمت دوه اساسي عوامل دي چې دواړه یې له شرک څخه د اسلامي ایمان د ساتلو لپاره دي. که نن هم څوک د عبادت لپاره انځور ځړوي، لکه ځینو کسانو د پیرانو عکسونه په موټر یا رکشه کې ځړولي وي چې بیا یې موټر له اوښتلو بچ شي یا هم غلا نه شي یا دې ته ورته، دا حرام او مشرکانه عمل دی، یا دا هدف ولري چې د خدای له تخلیق سره مشابه تخلیق کوي، د دې لپاره چې د الهي تخلیق له امله چې د خدای کوم عظمت د مخلوق په ذهن کې دی، هغه ته صدمه ورسوي، نو دا شیطاني عمل دی چې خلک د مخلوق له خالقه گمراه کوي، الله به یې سخته سزا ور کړي.

که د انځور په اخیستلو کې دا دوه علته وجود ونه لري، یا هم دومره ورته اړتیا وي لکه د نن زمانې په ډیجیټل نړۍ کې، نو بیا انځور اخیستل حرام نه دي، بلکې په ټولنه کې د امن، استقرار او مجرمانو د نیولو لپاره اړین دي، د کاروباري چاپیریال د خوندیوب لپاره لازمه ده چې ډیجیټل وسایل وکارول شي چې د معاملاتو په برخه کې ډاډ رامنځته شي؛ نو نه یوازې انځورونه حرام نه دي، بلکې اړین دي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب النهي عن بناء المسجد على القبور واتخاذ الصور فیها... ح: ۵۲۸)

(۲)(صحیح مسلم، کتاب اللباس والزینه، باب لا تدخل الملائکه بیتا فیه کلب و لا صور، ح: ۲۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟

په هیواد کې د نظام تر سقوط وروسته ډېری کسان چې یا په خارج کې دي یا هم یې په تېر نظام کې کار کاوه په دې فکر دي چې باید د اوسني دولت خلاف وسله وال مقاومت وشي او دا زموږ د هیواد په ګټه دی، دوی د دې لپاره مبارزه هم کوي، په ټولنیزو رسنیو کې د دې لپاره فعالیت هم کېږي او که یو ځای یو غلچکی برید شوی وي، نو دوی ورته هوا هم ور کوي.

خو جنګ د دوکان یوه سودا نه ده چې که ګټه یې کړې وي هم تر یوه کوره به محدوده پاته شي او که زیان یې وکړ هم تر هغه کوره به منحصره وي، جنګ یوه ټولنیزه پدېده ده چې تخریب، زیان او ورانی یې نه یوازې د هغې سیمې اوسېدونکو ته رسېږي بلکې له هغې سیمې لرې پراته قومونه یې هم له تاثیراتو خوندي نه پاتېږي. نو د یوه داسې کار لپاره ډېر فکر په کار دی، په ډېره سنجېده ګي باید په دې اړه خبرې وشي، خلکو ته مشوره ور کړل شي او دې فعالیت ته لاس ور واچول شي، اما موږ که له یوه جنکه ځانونه خلاصوو، بل ته لاس ور اچوو.

د دغه جنګ شرعي اړخ څنګه دی؟ ایا په شریعت کې د یوه برحاله نظام خلاف یوې ډلې ته د جنګ کولو اجازه ور کړل شوې ده؟ د جنګ لپاره په شریعت کې کوم شرایط دي چې په بشپړولو یې د جنګ لپاره شرعي سند تر لاسه کېدلای شي؟

په دې لنډه لیکنه کې د اوسني دولت خلاف د جنګ پر شرعي او عقلي اړخونو لنډ بحث کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په دې ليکنه کې د شريعت له اړخه د جنګ لپاره ټول شرايط نه ليکم، البته دا يادونه کوم چې شريعت د يوه کار د قبوليت لپاره حتمن شرطونه ايښي دي، حتا که هغه فردي عمل هم وي، مثلن: لمونځ دی، که بې وخته لمونځ وشي، نو قبوليت نه لري، که بې اودسه وشي هم يې نه لري، داسې نور شرايط، نو د فردي او ټولنيز عمل ترمنځ د ځمکې او اسمان هومره فرق دی، د جهاد لپاره اساسي او مهم شرط د نظام وجود دی، يو نظام کولای شي چې د جنګ اعلان وکړي، ملت د جهاد لپاره وپاروي او خپل دښمن ورته مشخص کړي، له دې پرته هيڅ ډله او ګوند نه شي کولای چې د جنګ شرعي اجازه نامه تر لاسه کړي. دا چې په هيواد کې د طالبانو تحريک په زور سياسي واک نيولی دی، نو اوس يې پر خلاف نورې ډلې ټپلې د جنګ تابيا نيسي.، جنګ ته خلك را بولي او يا يې عملن په دې ميدان کې اقدامات کړي دي، دا کارونه يې له شرعي اړخه هيڅ جواز نه لري، ځکه دوی دولت نه دي، پر يوه لويشت ځمکه واك نه لري، د مالي تمويل سرچينې نه لري، دوی د بل تر حاکميت لاندې ساحه کې اوسي، په مالي برخه کې يې نور دولتونه تمويلوي چې هغوی بيا په دې کې خپلې ګټې لري، هيڅوك هم د خدای لپاره کار نه کوي، هر نظام چې د يوه برحاله دولت خلاف مقاومتيانو ته مالي کومك ور کوي، ځای ور کوي، په رواني جنګ کې د هغوی مټ پياوړی کوي، تر څنګ يې حتمن خپل اهداف لري چې په دې اړودوړ کې خپل ټاکلي اهداف تر لاسه کوي. په دې برخه کې د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم عملي سنت زموږ لپاره د لارې مشال دی چې رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په مکه کې جهاد نه دی کړی خو مدينه کې يې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د دې ملاتړ نه کوم چې طالبانو په زور د واک په تر لاسه کولو بشه کار وکړ، زه هغه وخت هم د دې ملاتړی وم چې له سیاسي جوړجاړي سره طالبانو د هغه وخت د برحاله نظام برخه شوي وای، اما دا چې اوس طالبان راغلي دي، د هیواد سیاسي واگې یې په لاس کې دي، نو د دوی خلاف مقاومت به هماغه پایلې ولري لکه د تیر نظام خلاف چې د طالبانو مقاومت در لودې یا د کمونستې د دولت تر ړنگولو وروسته چې د مجاهدینو مقاومت در لودې.

د نیابتي جنگ اول لوی تاوان دا وي چې د هغه دولت لپاره بدیل نه لري، دا اوس موږ طالبان وینو چې د تیر فاسد او مات وگړوب نظام بدیل نه شي کېدلای، د هغه نظام تشه نه شي ډکولای، مجاهدینو د کمونستانو د دولت تشه ډکه نه کړه، نو که بله ډله د یوه برحاله دولت خلاف مقاومت کوي، موږ یې باید لومړی پر دې فکر وکړو چې ایا ته یې بدیل کېدلای شي؟ عقلن دا محاله ده چې د یوه دولت خلا دې یوه ډله ډکه کړي، موږ یې هم تجربه کړې ده او هم عقلن دا کار محاله دی.

دویم لوی تاوان یې دادی چې د نژدې هیوادونو لاسوهني ته لار جوړوي، دغه ډله چې نه د خپلې سرپنا ځای لري او نه د مالي تمویل لپاره مالي سرچینې، نو حتمي خبره ده چې هم به د بل نظام تر چتر لاندې اوسي او هم به یې مالي ملاتړ نور نظامونه کوي، دا کار هغوی د ثواب لپاره نه کوي، د خپلو گټو لپاره یې کوي او پر دې ډله خپل شرایط مني، چې دا کار یې هم زموږ د ملت او هیواد په زیان دی او هم د هغې ډلې د راتلونکي واک او قدرت لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم زیان یې دادی چې د برحاله نظام توجو له خدمت، فساد سره لـه مبارزې، د خپلو کسانو له اصلاح، د ولـس د ستونزو لـه حـل کولـو او نورو مهمو چارو څخه یوازې د ځـان دفـاع او د جنـګ پـر ګټـلـو شي، جنګ فساد ته لار جـوړه کـړي، نـا اهـل کسـان پـر واک راشي، تعلـیم لرونکي او شتمن له هیواده وتښـتي، د شـیانو نرخونـه لـوړ شي ځکـه د کنټرول لپاره یې څوک نه وي او واکمن کسان په جنګ اخته وي، مافیا په دې لړ کې نور هم هڅه کوي چې جنګ خونړی کړي څـو دوی پـه خړو اوبو کې ماهیان ونیسي.

د اوسني نظام خلاف وسله وال مقاومت څلـورم دا زیـان لـري چـې تـر سقوط وروسته یې یا داعش بدیل کېږي یا هم هغه خارجي افغانان چې له نورو مفسدینو او جنګسالارانو سره یې د تېر نظام ملا ور ماته کـړه، د طالبانو په نسبت هم داعش د ملت او هیواد په تاوان دی او هم خارجي افغانان، داعش ځکه زموږ په زیان دي چې یو خو به هیواد د نړۍ والـو جنګیالیو لپاره پټنځی شي، له دې ځایه بـه مـوږ د نـړۍ پـه شر واړوي، زموږ له کلتور او دود سره نا اشنا دي، افراطیت یې د نورو ډلو په نسبت اوج ته رسېدلی چې زموږ د هیواد تاریخي اثـار بـه لـه منځـه یـوسي، د خلکو کلتور ته به سپکاوی وکړي، د معتدل تدین پر ځـای بـه افراطـي تدین ته ښه په خرپ کار وکړي چې د راتلونکو نسلونو ژوند به مـو هـم ور خراب کړي.

خارجي افغانان هم د وطن له دې امله په تاوان دي چې هغوی له هیواد سره مینه نه لري، دوی دلته له خطرونو سره ځکه راغلي وي چـې خپـل جیب ډکوي، په اروپا او امریکا کې د خپـل ښـه ژونـد لپـاره دلتـه ډالـر ګټي، ځیني یې د هغو هیوادونو د اسـتخباراتو کسـان وي چـې دلتـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لاس شر غواړي، نو تر ګټې یې موږ ته تاوان ډېر دی، البته په دې افغانان کې به یې وړه سلنه پر وطن او ملت مین کسان هم وي چې هغوی ترې مستثنا دي.

زموږ په اند موږ بیخي ډېره جنګي تجربه لرو، ګټه مو نه ده کړې، که د طالبانو پخوانی نظام پاته وای، تر اوسه به دوی له حکومتداري سره شناخته شوي وای، یو نسل به یې په ښارونو کې را لوی شوی وای چې هم به له ښاري فرهنګ سره بلد وای، هم به یې تعلیم کړی وای، هم به له حکومتداري سره په تعامل کې را ستر شوي وای نه له حکومت سره په جنګ کې؛ په دې توګه به طالبانو له اوس سره توپیر در لودی، نه به دومره ورانی کېدلای، نه به وژنې، نه افراطیت دومره وده کولای او نه به ملت دومره خوږ وای، د دې ټولو اشتباهاتو یوه برخه د طالبانو او یوه برخه یې د نړۍ والو وې چې موږ یې تر دې ځایه را ورسولو، نور باید د سوتې زور ازمویل ایله کړو، کړې تجربې زموږ د کړوسیانو لپاره لا کافي دي، نور د تعامل وخت دی، راځئ له طالبانو سره تعامل وکړو، که دوی هر څومره هم سختدریځ دي، توند دي، د واړه کار په وړاندې یې غبرګون سریع او توند وي، بیا هم زموږ تعامل به هغوی اړ کړي چې په ایینده کې نرم شي، د هر عمل په وړاندې نامناسب، چټک او توند عکس العمل ښکاره نه کړي، حکومتولي هغوی خپله حتمن نرمښت، له خلکو او نړۍ سره تعامل ته را بولي او په لنډ وخت کې به یې شاهدان شئ، د بل هیواد د استخباراتي سازمانو تر سختو شرطونو منلو زموږ لپاره دا ډېره اسانه ده چې له طالبانو سره تعامل وکړو، خطا یې ور په ګوته کړو، هلته د کادرونو رامنځته شوې خلا په خپله ډکه کړو، نورو هیوادونو ته د مداخلې چانس ور نه کړو، په دې سره به هم نظام وساتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم به هیواد او ملت وساتو، هم به طالب تعامل ته اخیر اړ شي او هم به له نړۍ سره اړیکې ورغوو او د هغوی باور به تر لاسه کړو، که موږ هره ورځ یو نظام چپه کوو او بل واک ته رسوو، نو نه به ملت راباندې را ټول شي نه به نړۍ باور وکړي او په لوی لاس به د هیواد ټوله شته ګاونډیو هیوادونو ته مفت ور کړو او اخیر کې به د هیواد شته جغرافیه هم د نورو ترمنځ تقسیم شي او موږ به رډې سترګې ورته ګورو لکه د احمد شاه بابا د لمسیانو جنګونو چې همدا پایلې در لودې.

۲۰/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکبر مفهوم

زموږ خلك د تکبر په مفهوم او مصداق خبر نه دي، لـه دې وجـې کـه دې ښه جامه اغوستې وه، متکبر دې بولي، که دې ويښتان پاك او غوړ کړو، متکبر دې ګڼي، که ښه موټر دې در لود، متکبر يـې، کـه دې پـه کاچوغه خوراك وکړ، متکبر يې، که د په خوراکي شيانو کـې يـو شـی خوښ نه و، متکبر يې. زما په ياد دې چې مور ته بـه مـې ويـل، پلانـی شی زه نه خورم، زما نه دی خوښ؛ دې به ويل: دومره تکبر کوه، چـې ځان خواروې، دومره مه کوه چې جهان خواروې.

تکبر عربي توری دی، د لغت له مخې لويي ته وايي، تکبر فلان، يعنې استکبر، معنا ځان يې لوړ وښـود، د شريعـت لـه مخـې چـې کـوم ډول تکبر حرام ګڼل شوی دی، د هغه په اړه يوه نبوي حديث کې راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَـدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً، قَالَ: «إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض له رسول الله ص ص څخه روايت کړی، ده ويل: د چا په زړه کې چې يوه ذره تکبر وي، هغه جنـت تـه نـه شي تلای. يو کس ويل: سړی دا خوښـوي چـې جامـه يـې ښايسـته وي او څپې يې ښکلې وي،(دا تکـبر دی؟) ده ويـل: اللـه ښـکلی دی ښـکلا خوښوي، تکبر له حقه انکار او د خلکو سپک ګڼل دی.

حديث خبره روښانه کړه، څوك چې په حق له پوهاوي سره د هغه اتباع نه کوي، حتمن متکبر دی، څوك چې خپل ځان پر خلکو لـوړ بـولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك تحقیروي، ریشخند په وهي، ځان ورته ډېر اوچت او نورو تـه ورتـه پست ښکاري، هغه متکبر دی.

د شریعت له مخې دغه تکبر حرام دی، خلـك سـپك ګڼـل، لـه حقـه انکار کول، د یوه انسان په هر فعل او کړنه چې د نورو سپکاوی کیږي، خلك تحقیرېږي او دی ځان لوړ بولي، هغه تکبر دی او حـرام دی. دا نو د ټولنو تر رواجه تعلق لري، عربانو د اصحابو په زمانه کـې د اوږدې جامې کولې، پر جامو برسېره یې غټه کپړه اغوسته چې پر ځمکه به یـې کشوله، په دې توګه یې ځان د ټولنې مسکینو کسانو ته ډېر مصرفـي ور ښودی، دا د تکبر له امله هغوی کول، ځکه نـو رسـول اللـه ص ص تـر بجلکو کښته جامه حرامه کړه، هدف اصلن تکبر دی، په قران کریم کې راغلي دي چې له یو چا سره که خبرې کوې، نو څنګ مه ور ګرځـوه، د رسول الله ص ص په اړه راغلي دي چې هغه به مخامخ له یو چـا سره خبرې کولې، په حدیث کې راغلي چې په وریـن تنـدي خـبرې کـول، ملاقات کول صدقه ده، دا ټول د تکبر د مخنیوي لپاره دي.

زموږ په ټولنه کې یو وخت خلکو د پایڅو د کښته کولو پر ځای به یـې دومره پورته کړې وې چې له ګونډو سره به یې درولې وې، ټول خلـك پوهېدل چې دغه کسان د نورو سپکاوی کـوي، پـر مـازي خـبره بـه لـه خلکو سره اخته کېدل، په خلکو پسې به یې نارې وهلې، له څارا راغلي خلك به یې څارایان بلل او سپکاوی به یې کاوه، خولۍ یې چپه پر سر کولې او پټو به یې یوه پیڅکه پر ځمکه څکېده او بله به یې پـر اوږه را اړولې وه، دغه کسان طالبانو د خپل حکومت مهال بند کـړو، د طالبـانو تر واك وروسته په کندهار کې د حکومت له لوري هم بند شـوو او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې به کله ناکله د یوه مشهور کس د تلین پر وخت را ښکاره کېدل.

یو بل ډول تکبر زمونږ په ټولنه کې ډېر رواج دی چې خلکو ته خبرې کوي، ورته گوري نه، مخ یې بل لور ته اړولی وي، بیا خبرې ورسره کوي، دا یو ډول سپکاوی دی، که یو شی در کوي، نو په لاس کې یې د درکولو پر ځای در غورځوي، د چا چې احترام کېږي، هغه ته شی په غورځولو نه ور کوي، څوک چې تر نظر سپک ورځي، هغه ته یې په ور غورځولو ور کوي.

په کاچوغه خوراک، ښې جامې اغوستل، ښې څپلې، ښایسته خولۍ، ښه ویښتان، بهترین موټر یا دې ته ورته شیان د تکبر په ټاپه باید حرام نه شي، البته که څوک په موټر کې سپرېږي او پر لار د نورو خلکو د ناستې پر ځای یا د تلو پر وخت پر خلکو دوړې په کوي، دا بیا د خلکو سپکاوی دی، پر انسان دوړې کول، هغه ته اذیت دی او دغه موټر یې واقعن د تکبر نښه ده چې د خلکو سپکاوی د خپل موټر په وسیله کوي. له دې ماسیوا دغه شیان د خدای نعمتونه دي چې الله پر خپل بنده د خپل ور کړي نعمت اثر لیدل خوښوي، نو باید اثر یې معلوم شي .

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الایمان، باب تحریم الکبر و بیانه، ح: 91)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثواب او عذاب نیمګړی تفسیر

د دیني تفسیر له زاویې زموږ د ثواب او عذاب تفسیر خورا ډېرې نیمګړتیاوې لري. زموږ واعظین د وینا لپاره مناسب کسان نه دي، نه یې د وینا طرز د ویناوال دی نه یې معلومات د دې دي چې د وینا پر ستیج/منبر دې ودرېږي، نه د وخت او حالاتو موافق موضوع انتخابولای شي، نه د ثواب او عذاب په بیان کې انډول ساتلای شي او د ګڼو نورو ستونزو ترڅنګ د ثواب او عذاب تفسیر یې له بې انډولۍ سره سخت نیمګړی هم وي.
نیمګړتیا یې دا وي چې د ثواب او عذاب په اړه راغلي نصوص یو د بل تر څنګ نه ږدي، د دې نصوصو په تفسیر کې د دین اوشریعت عمومي محتوا ته پام نه کوي، د اسلام اساسي پیغام له نظره وباسي او که د ثواب په اړه یوه جمله په درست ایت یا حدیث کې راغلې وي یا د عذاب، دوی یې سیاق و سباق نه ورسره ګوري، بس د همدې یوې جملې مفهوم بیان کړي او پسې ټاپه یې کړي. که دغه کار دې وکړ جنت ته ولاړې او که دې هغه کار وکړ، بېرته راووتې دوزخ ته ولاړې!!!
خطیب صاحب مبارکه! دغه ایت یا حدیث یوازې یوه کړۍ ده؛ یوه کړۍ له درست ځنځیر پرته بې معنا ده، کړۍ خپل ښه کار هغه وخت کوي چې له نورو کړیو سره وتړل شي، نو پوره ځنځیر ځنې جوړېږي او خورا ډېر کارونه ترسره کولای شي.
دغه هر ایت او حدیث به هم وړل کېږي، له خپل ځنځیر سره به یوځای کېږي؛ لکه یوه کړۍ چې د تړلو لپاره کار نه شي ور کولای، همدغه ډول یو ایت یا حدیث د جنت او دوزخ په پرېکړو کې هم کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي کولای. په شریعت کې اصولي او اساسي موارد باید له جزي او فرعي مواردو څخه بېل کړل شي. له جزیاتو او فروعاتو سره تړلي نصوص په یوازې سر نه تفسیرېږي، که یې تفسیر کړي ناسم تفسیر به یې وړاندې کوي. د شریعت اصول به هر ویناوال و خطیب ته معلوم وي، که د فروعاتو یا جزیاتو خبرې کوي هیڅ نص به داسې نه تفسیروي چې له اصولي موضوعاتو سره ټکر وي، زموږ د ویناوالو یوه لویه غلطي همدا ده چې خلک یې په وړو شیانو خوشاله کړي وي، بیا نو د بل حق دی نه ګڼي لکه تنزیهي مکروه. بل لور ته یې د ټلویزیون پر کتلو دومره سخت عذاب بیان کړی وي چې د خلکو یې هیلې ور مړې کړې وي خو د اخلاقیاتو، انسانیت او په ورین تندي له خلکو سره مخامختوب به یې نه وي ور ښودلی. تسبیح ویل د یوه سړي شخصي-کار دی، اما په معامله کې ناغېړي یې ټولنې ته زیان دی، تر تسبیح زدکولو لومړی د بل حق ور ښودل او ګنا یې بیانول اړین دي، عینن د تې وي او اخلاقیاتو مسله ده؛ که یو څوک تې وي ګوري خپل کار یې دی ټولنې ته یې زیان نه دی رسولی، په خپل کور کې په خپل مصرف یې له خلکو پټ ګوري، اما د بده اخلاقه او بد خویه انسان خو ټولنې او ځان دواړو ته غبرګ تاوان رسېږي.

د جنت اسباب دي که د دوزخ دا یو له بل سره قوي یا نسبتن ناقوي ارتباط لري؛ که یو څوک لمونځ کوي خو د یتیم حق نه ور کوي، دا ښه سړی دی؟ که یو څوک غل وي، خو پایڅې یې تر نیمایي پنډۍ پورته کړې وي، دا جنتي دی؟ یو څوک نفلي روژې نیسي، اما په کور کې یوه خبره سمه نه کوي، تل یې سوټی په لاس کې وي او خپل کورنیان ډبوي، دا بزرګ دی؟ بل سړی په جګه غاړه حج ته روان دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حجه چې راشي له کور سره مسجد جوړ کړي، کله ناکله د يوه ګاونډي کره يو خيرات هم ور ليږي، خو پيسې او ګټه يې ټوله د قاچاقو ده؛ دا د جنت مستحق دی؟!

يوه بله ستونزه په ټولنه کې د لومړيتوب د نه رعايت ده، همدغه د ثواب او عذاب ويناوال چې له يوې خبرې سره يې د جنت کيلي په لاس کې وي، له بلې سره يې د دوزخ هغه تياره درته نيولې وي، دا نه فهموي چې اخلاقيات مهم دي که دغه د جنت او دوزخ کيلياني؟ معاملات لومړيتوب لري که سبحان الله خلکو ته ورښودل؟ له قتل او غلا خلك رامنعه کول د ټولنې په خير دی که له ټي وي کتلو؟ د کرکيټ بدي خلکو ته بيانول ډېر اړين دي که د يوه ملت د عامه شتمنيو د ورانولو، غلا و چور د بدۍ بيان؟

د اختر او جمعې خطبې تر ډېره حده سياسي بڼه لري، رسول الله ص صلی الله عليه وسلم پکې د سياست او ادارې په اړه خبرې کولې، د وخت امير او اميرانو به دا کار کاوه، ورو – ورو د اميرانو چارې زياتې شوې، يو څه يې اعمال هم داسې شول چې خلکو يې تر شا لمونځ کول نه خوښول او بل يې پوهه هم دومره نه شوه پاتې چې خلکو ته بيان وکړي؛ نو منبر له سياسته ازاد شو او د ناسياسي اشخاصو لاس ته ورغی چې د اميرانو تر ستونزو يې ډېرې ستونزې وزيږولې. اوس يې حل دادی چې خطيب بايد د دولت له لوري معرفي شي، تنخوا او منفکك کېدل يې په دولت اړه لري، د بيان لپاره به يا ليکلې خطبې ور کوي يا به حدود و چوکاټ ورته ټاکي چې له دې حدودو به د خپلې وينا مهال نه وزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بدمرغي داده چې دولتونه مو پر هغه ځای نظارت نه کوي چې د ټولنې د خرابۍ او د ښه والي اساسي مرکز دی؛ پر یوه سنتي مذهبي ټولنه د منبر او مسجد اغېز دومره زیات دی چې بل هیڅ شی ورسره پرتله کېدلای نه شي. د مسجد امام او د منبر خطیب که د یوې ټولنې په خیر کار وکړي، هغه ټولنه به نیکمرغه کړي او که یې بدبختۍ ته لاس واچاوه، بدمرغه کوي یې. دومره مهم ځای بې څارنې او ارزونې ایله کول نه بشري اخلاق ایجابوي، نه قانون او نه هم شریعت.

حالات، ځای، وخت، نظام او ټولنه د خپلو ګټو او زیانونو لوری بدلوي را بدلوي، مثلن: کله یوه ټولنه بشري قوې ته اړتیا لري او کله یې تر اړتیا زیاته وي؛ که دولت او ټولنه ورته اړتیا لري باید خلک دې ته وهڅول شي چې اولادونه ډېر کړي او که په سرخوړي ورته بدلېږي، بیا دې د کمولو توصیه ورته وکړي.

د اولاد زیاتولو مطلقې توصیې زموږ ټولنې ته په زیان هم تمامېږي، د زیات اولاد راوړلو په اړه راغلي احادیث دوی نه دي کتلي چې دا په کومو شرایطو کې ویل شوي دي؟ داسې خو امکان نه لري چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم دې له ټولنې سره تړلې دومره مهمه موضوع له هر ډول ارتباط، مخکې او وروسته کلام پرته ویلې وي؛ نو د دې وینا نوره برخه چېرې ده؟ ولې یې کړې ده؟ په دې اړه نور نصوص څه وایي او اصحابو کرامو په نبوي دوران کې له دې موضوع سره څه ډول چلند کړی دی؟ د دې حدیث سند په کوم حال کې دی؟ ایا دا خبره په همدې سند تر رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پورې رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل اړخ يې دادی چې اوس زموږ د ټولنې په خير د زياتوب توصيه ده که د کمي؟ حالات کوم ډول توصيه ايجابوي؟ دولت او ټولنه د دې لپاره څه کوي؟ که ټولنه او نظام دې د زياتو کسانو بوج نه شي پورته کولای، د تعليم غم يې نه خوړل کېږي، خوراك ورته نه رسېږي، کار يې نه پيدا کېږي، د يوې گولۍ لپاره يا نړۍ والو ته زاری کوو چې موږ له لوږې مرو، کومك راسره وکړئ يا هم د کډوالو سيلابونه نورو هيوادونو ته روان وي، دا اولاد چې ډېر شي مور و پلار، ټولنې، وطن، نظام، دين، شريعت او بالآخره په قيامت کې به يې رسول الله ص صلی ته څه گټه ورسېږي او هغه به يې په کومه کارنامه وياړ وکړي؟ د نورو امتونو په نسبت خو يوازې ډېرښت د وياړ لپاره کافي نه دی، که ډېر وي او قاتلان وي، غله وي، خدای ناترسه وي، له دينه لرې وي، بد اخلاقه وي، بې تعليمه و تربيې وي، کار نه لري، ژوند يې په فقر تېر شوی وي، جنت ته د تلو لپاره ورسره هيڅ نه وي، خو د دوزخ لپاره يې ښه ډېره تياري کړې وي؛ په دې امت به رسول الله صلی الله عليه وسلم د نورو امتونو مخ ته وياړ وکړي که به د امت پر حال افسوس؟!

د يوه ملا بيان يو چا په را واورېدی، خلکو ته وايي، که څلوېښتو يا سلو کسانو د يوه مړي په جنازه کې گډون وکړ، الله يې بخښي.

دا له حديثو او په مجموع کې له شريعت او دين څخه ناسم فهم دی. پر يوه انسان که د بل انسان حق وي، يا يې قتلونه کړي وي، غلا و فساد يې کړی وي، جامعې ته يې ضرر رسولی وي، چې دوه ميلیارده انسانان يې د ښه والي شاهدي ور کړي، هم نه بخښل کېږي. لومړی به د خلکو حسابونه تصفيه کېږي، بيا به وروسته د الله او د هغه ترمنځ معامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتېږي، چې که يې بخښي هم د هغه خپله بنده دی او که يې نه بخښي هم يې خپل مخلوق دی.

اولاد ډېر کړئ! ثواب وګټئ که بند يې کړئ ګنهګار به شئ؛ نور د ټولني ظرفيت په پام کې نه نيسي. حالات نه سنجوي، د نصوصو روايت او درايت ته نه ګوري، د تعليم، خوراک، جامې، کار، روزنې، ګټې او بالاخره دنيا کې د بري اسباب او د اخرت د بريا اسباب يې نه سنجوي، راوړل يې پر دوی دي نور دې پر لار خدای برابر کړي، په داسې حال کې چې د هدايت، ګمراهۍ، ګټې وټې، زيان، تعليم، روزنې او هر څه په اړه د خدای اصولو بيخي واضح دي، تر دومره وضاحت وروسته د خپل اولاد روزي، تعليم، کار، اخلاق، ګټه وټه، په دنيا ا اخرت کې برى د الله لور ته حواله کول د هغه له دينه ناخبري ده، زموږ خلک دغې ناخبرۍ ته د توکل نوم ور کوي په داسې حال کې چې د خدای په دين کې د دغه توکل يوه نمونه او يوه لاربښونه هم نه شته.

۲۵/۲/۲۰۲۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې او اختر خطبې

د جمعې او اختر لمنځونه خلکو ته د پیغام رسولو بهترین فرصتونه دي، د مسلمانانو زیاتره کسان یوه ځای ته را ټولیږي، نارې، پسپسکی او د توجو اړولو شیان نه وي؛ وېناوال په خلاص مټ خپله خبره تر ناستو کسانو رسولای شي.

خطبه عربي لفظ دی، د خاء په پېښ د بیان معنا ور کوي او د خاء په زیر ښځې ته د مرکې په معنا دی.(۱)

بیان د دې لپاره کیږي چې خلکو ته دنیوي یا دیني پیغام ورسول شي، د یوه هیواد چارواکي ستېج یا ټلویزیون ته د همدې لپاره راځي چې ملت ته خپل پیغام ورسوي، خطیب د همدې لپاره منبر ته پورته کیږي چې خلکو ته بیان وکړي، خلکو ته د پیغام په رسولو خپل دیني مسوولیت ادا کړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د همدې لپاره خطبې ور کړې دي، د هغه ناست مخاطبین عرب وو؛ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم بله ژبه نه وه زده، له دې امله هغه په عربي بیان کاوه. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په یوه خطبه کې خپل ټول پیغامونو خلکو ته نه رسول، بلکې اسلام تدریج ته پام کړی دی، نو لنډه خطبه یې ویله، په حدیث کې د نبوي خطبو په اړه راغلي دي:

«إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ».(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: د یو کس اوږد لمونځ او لنډه خطبه د هغه د پوهې نښه ده، نو لمونځ اوږد کړئ او خطبه لنډه کړئ.

زموږ په ټولنه کې ولې خطیبان یوځل په پښتو خبرې کوي او بیا په عربي خطبه وایي؟

دا نه یوازې د خطبې له ماهیت څخه ناخبري ښیي، بلکې د خطبې اساسي هدف په دې ورکیږي چې خلک پښتو بیان ته نه راځي، ځکه ډېر اوږد وي، کله چې عربي شروع شي خلک را پیل شي او لمونځ وکړي بېرته ځي، دلته خلک له ثوابه هم محروم شول، له بیانه هم محروم شول، د خطبې هدف هم له منځه ولاړ او خلک په دې اوږدو اوږدو بیانو ستړي شول او په دې سره زموږ خطیبانو تر ماهیت د شکل یوه برخه غوره کړه، په داسې حال کې چې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم خطبه به لنډه وه، د دوی خطبه اوږده ده، ځکه یوځل پښتو وایي بیا عربي، د پښتو بیان یې ډېر اوږد او خسته کوونکی وي، په دویم قدم کې هغه لمونځ اوږد ور کاوه، دوی لمونځ په انا اعطینا ور کوي، هغه به په روښانه ټکو خپله خبره تر خلکو رسوله، زموږ خطیبان عربي وایي خلک نه په پوهیږي.

دلته ګڼې تېروتنې کیږي، خلک په شکل پسې مښتي دي، خو ماهیت یې هېر کړی دی. خطبې اوږدې دي، خلک خسته کوي، د دوو خطبو له امله خلک پر وخت مسجد ته نه راځي، د عربي د خطبې مهال راځي چې په عربي دوی نه پوهیږي، نو پیغام هغوی ته نه رسیږي او په دې توګه هم د وختي راتګ له ثوابه محروم شول او هم له دې چې له بیانه به یې یو څه دیني زدکړه کوله، هغه هم پر ودربېده. یوه بله تېروتنه په عربي خطبه کې دا ده چې یو خطیب په خپل ټول ژوند کې یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي خطبه وايي، هغه هم له کتابه وايي، نو رسول الله ص صلی الله عليه وسلم که خطبه په عربي ورکوله، نه يې له کتاب ويله او نه يې ټول ژوند يوه خطبه ويله، دوی دا په کوم ايت يا حديث کې موندلي دي؟

که په رښتيا د نبوي خطبې تابعداري کوي، نو هرې جمعې ته دې نوې عربي خطبه تياروي، لنډه به يې وايي، د خطبې مهال به يو لرگی هم په لاس کې نيسي، په پښتو به خطبه نه وايي، خطبه يې بايد تر لمانځه اوږده نه وي او له کتابه دې نه وايي؛ بلکې له خپل حافظې دې ووايي. دا نبوي خطبې شکل دی.

خطيبانو ته دا واک ور کول چې د بيان لپاره موضوع او د بيان مواد دې په خپله تياروي، په لوی لاس له دين او شريعته د ناسم تفسير لار جوړ وي. ځکه ټول خطيبان د دې وړتيا نه لري چې له وخت سره سمه موضوع وټاکي او بيا دې د هغې په اړه ټول مواد يو ځای کړي، بيا دې مجموعي يو مهفوم ځنې واخلي چې د شريعت له اساساتو او عمومي اهدافو سره ټکر نه وي، له دې امله نو اړينه ده چې يا خطبيانو ته تيارې خطبې ور کړل شي، يا دې په اړه کتابونه وليکل شي چې په معيار پوره وي، خطيبان دې اړ شي چې يوازې له همدې کتابونو خطبې ووايي، څو د ناسم تفسير مخه ونيول شي او له دې زاويې د را پيښېدونکو ستونزو، نيوکو او پوښتنو مخه ونيول شي.

که غواړي چې هدف پسې ولاړ شي، تر شکل ماهيت مهم وگڼي، لکه د سرسايې په اړه چې يې همدا تگلاره غوره کړې ده؛ نو بيا خطبه په پښتو، دري، اردو يا بله ژبه چې د دوی مخاطبين په پوهېږي، ووايي، خطبې ته دې تياري وکړي چې خبرې يې لنډې، واضحې، پيغام رسونکې او پر خلکو نه بوجېدونکې وي، عربي خطبه نه قران کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبري کړې ده او نه حدیثو، عربي دې پرېږدي او ځای يې پښتو یا د بلې ژبې بيان نيسي، خلکو ته دې د هغوی په ژبه خبرې وشي چې هم ثواب شي هم خورما. خلک به دين زده کړي، وختي به راشي، وخت به يې نه ضايع کېږي، خسته کېږي به نه او دوی به خپل مسوولیت ادا کړي، پيغام به ډېرو کسانو ته ورسوي او په عملي توگه به خلکو ته درس ور کړي چې شريعت کې تر شکل ماهيت مهم دی.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچيني:

(۱)(معجم اللغة العربية المعاصره: ۱۶۴۳، لفظ خ طا ب ماده)
(۲)(مسلم، کتاب الجمعه، باب تخفيف الصلاة والخطبه، ح: 869)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې

د دین او شریعت ترمنځ شته توپیر ته نه پام، د هر یوه داسې بېل تعریف چې په دیني و شرعي متن کې له هر یوه سره د تړلو مسلو او موضوعاتو ربط جوت شي او پر خلکو شته ګډوډی او ختلاط ختم شي؛ نه شتون او ګڼ نور لاملونه د دې سبب شوي دي چې د دواړو په تفسیر کې ستونزې ایجاد او د تېروتنو سبب شي. پر لاملونو به یې په یوه بله مقاله کې بحث وکړم، دلته له دواړو په تفسیر کې پر تېروتنو بحث کوم.

د دین او شریعت بېلوالي ته په قران او سنت کې ګوته نیول شوې ده، په قران کریم وایي:

{إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ} [الأنبياء: 92].

ترجمه: دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم زما عبادت کوئ.

په دغه الفاظو ایت په سورت المومنون(ایت: ۵۲) کې هم شته، دواړه ځایه د ګڼو نبیانو تر کیسو وروسته راغلی دی، هدف یې په ملت سره د ټولو نبیانو مشترک دین ته اشاره ده چې د ټولو الهي پیغمبرانو دین یو دی. همداشان د شریعت جلاوالي ته هم قران کریم ګوتې نیولې ده:

{لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً} [المائدة: 48].

ترجمه: موږ ستاسو هر امت ته ځانګړی شریعت او تګلاره در کړې او که د الله خوښه وای ټول به یې په شریعت کې هم یو امت کړي وئ.

په دې اړه صحیح مسلم کې یو حدیث روایت شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلاَّتٍ، وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.(۱)

ترجمه: نبيان پلرني ورونه چې مندې يې ګنې دي او دين يې يو دی.

د نبيانو د يوه دين يادونه د حديث په متن کې هم شوې ده، خو د شرايعو بېلوالي ته يې د ګڼو مندو په لفظ اشاره وکړه. له دې څخه موږ ته جوتېږي چې دين يو اسماني دين دی، البته شرايع د وخت، ځای، ټولنې او اړتيا له مخې له يوه بل سره توپير لري.

دغو نصوصو ته په پام د دين او شريعت ترمنځ توپير او د هر يوه بېل تعريف هم اسانه کېږي، د نبيانو ترمنځ مشترک ټکي دين دی او اختلافي يې شريعت دي، يا په بل عبارت پر خدای ايمان، د هغه تعظيم، د کتاب، نبي، فرشتو او اخرت باور دين دی، دغه ټکي د نبيانو ترمنځ مشترک هم دي؛ اما شريعت ورځني مسايل دي چې لويه برخه يې لنډمهالي هم وي.

د دين او شريعت دغه توپير او تعريف ته په کتو زموږ لپاره ډېرې ستونزې چې سوء تفاهم ايجاد کړې وې، په خپله حلېږي. يوه اساسي ستونزه د ژوند د ټولو چارو ديني و شرعي حل و چې خلکو به يې استدلال له قران کريم څخه کاوه. خلک وايي؛ الله تعالی په قران کريم کې ويلي چې دين مو بشپړ کړی دی، که د هرې مسلې حل پکې نه وي، بيا بشپړ نه دی. دا چې په ژوند کې ډېری داسې مسايل شته چې مسلماني ټولنې يې هم د وضعي قوانينو جوړولو ته له دې امله اړې شوې دي چې په دين کې يې حل نه و؛ زموږ لپاره د سرخوږي سبب نه شي کېدلای؛ ځکه قران کريم د دين په اړه د تکميل يادونه کړې ده شريعت يې نه دی بښودلی.

يوه لويه غلط فهمي د دين او شريعت په تفسير کې دغه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره مې بيخي پر ډېرو منبرونو او سټيجونو اورېدلې ده چې د ټولـو ستونزو حل يوازې په دين کې دی، دغه ناسم قضـاوت لـه دې املـه را پيدا وو چې د دين او شريعت پولې نه وې سره بېلې شوې.

په همدې اساس اسماني دين ته د جمعـې صـيغه اديـان کـارول لـه دې حقيقت څخه د ناخبرۍ علامه ده، البته د شريعت په اړه د جمعې صيغه پروا نه کوي، همدا شان موسوي دين، عيسـوي ديـن او محمـدي ديـن اصطلاحات کارول هم مناسب کار نه دی، خو د شريعت په اړه کـولای شي چې دغه اصطلاحات وکاروي.

د دين او شريعت لـه گـډوالي يـوه بلـه تېروتنـه دا هـم را پېښـه وه چـې پخواني اديان/دين منسوخ شوي دي، پـه داسـې حـال کـې چـې قـران کريم يې د نسخې پر ځای د تاييد خبره کوي، دغه لوړ اياتونه د همدې خبرې روښانه لاسوند دی. د تېرو نبيانو دين ته يې په مفرده اسم اشاره، اشاره وکړه او هغه يې زموږ دين وباله، نو که د تېرو نبيـانو ديـن منسـوخ وای، بيا يې زموږ لپاره څنگه په قران کريم کې دين بالی؟ دغه خبره که د شريعت پـه اړه وشي، مصـداق بـه يـې ځکـه سم وي چې شرايـع د ټـولنې، وخـت، ځـای او ضرورت لـه مخـې تغييـر کـوي؛ نـو زمـوږ د شريعت وخت له نورو پخوانيو شريعتونو سره فرق لري، ټولنه يـې جـلا ده، ځای يې بدل دی او اړتيـاوې يـې بېلـې دي، لـه دې املـه پخـواني اسماني شرايع يې د ټولو له ځواب ويلو عاجز دي، نو بايد نوي احکـام نازل شي، که څه هم د تېرو شريعتونو ځينې احکام به يې هـم د تعميـل وړ بللي وي.

يوه بله تېروتنه په مسلمانانو کې يو پر بل د کفـر او بطـلان ټـاپې دي، د دين او شريعت نه جلاوالي دا وهم را پيدا کړی دی چې څوک ځينـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي کارونه په يوه ډول وکړي نور يې په بل ډول، يا هم له ځينو شرعي احکامو مخالفت واقع شي؛ نور مسلمانان د کفر او الحاد ټاپو ته زور ور کړي. په داسې حال کې چې د شريعت له ځينو چارو مخالفت د کفر او گمراهۍ سبب نه کيږي؛ پر دين ټول مسلمانانو سره متفق دي، مخالفت هر وخت په شرعي امورو کې وي او د شرعي امورو مخالفت د کفر تر بريده ځوك نه رسوي، بيا هغه ځوك چې د يوه اجتهاد او لاسوند پر بنسټ يو کار کوي، يو اصل رامنځته کوي، ځينې احکام له نورو بل ډول تفسيروي يا هم ځينې احکام له عمله ايستل کيږي، لکه د حج لپاره ميقاتونه، د غلامۍ پای، د اس، تورې او غشي- پر ځای د ټانگك، طيارې او مرميو استعمال او...

په مسلمانانو کې داسې هيڅ ډله نه شته چې د شريعت له ټولو احکامو دې منکره وي، هره ډله د شرعي احکامو ځينې عملي نمونې لري؛ له ځينو د مخ اړونې او په ځينو کې له نورو سره د مخالفت لپاره بيا هره ډله خپل شرعي دلايل هم لري چې له همدې امله يې يا مخ ځنې اړولی يا هم له نورو سره په تفسير کې د نظر اختلاف لري چې خطا و ناخطا يې بېل بحث دی.

د دې وضاحت په رڼا کې زما په اند تر مخالفو ټکو د مسلمانانو ترمنځ مشترك ټکي زيات دي، ټول مسلمانان په اصولو کې سره متحد دي، يو الله، يو کتاب، پر قيامت ايمان، د رسولانو او فرشتو باور، د تيرو نبيانو او رسولانو پر حقانيت ايمان راوړل، يوې قبلې ته لمونځ کول، ديني چارې دي چې ټولو مسلمانان يې په اتحاد او اتفاق مني او عمل په کوي. پاته شوه د شريعت احکام، په دې احکامو کې هم هيڅ ډلې ټول معطل کړي نه دي؛ هره ډله يې يوه برخه عملي کوي او له بلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو دلایلو پر بنا اعراض کوي چې د هیڅ‌ا د کفر سبب نه شي کېدلای.

له شرعي متنه د ګڼو تفسیرو امکان یوه فطري ځانګړتیا ده چې د ګڼو ترڅنګ نقصان هم لري. ګټې یې دادي چې وختونه، ځایونه، ټولنې او اړتیاوې د تنوع تقاضا کوي؛ که بشر له یو مقدس متن څخه د متنوعو غوښتنو لپاره د متنوعو ځوابونو توان ونه لري، نو ژوند به له ستونزو سره مخ شي، له دې امله بشر ته دا ځانګړتیا ور کول شوې ده چې یو بشر له یوه متن څخه خپلو اړتیاوو ته په کتو ګڼ تفسیرونه کولای شي څو خپلو اړتیاوو ته پرې ځواب تر لاسه کړي او نقصان یې دادی چې د همدې همعقیده، هم ایمانه، هم دینه، هم شریعته او هم مقصده انسانانو ترمنځ د نظر اختلاف تر فزیکي شخړو ورسېږي، یو د بل په مقابل کې ودرېږي، بشري خواخوږي ختمه شي، د مشترکاتو پر ځای اختلافاتو ته لمن وهل کېږي، د زغم ځای تنګ نظري ونیسي-، د رحم ځای بې رحمۍ ته پاته شي، د دین او شریعت د کلي او انساني اهدافو پر ځای جزي او استثنائي احکامو باندې تمرکز زیات شي؛ په نتیجه کې یې د مسلمانانو ټولنه دړې وړې شي، اخلاقیات پایماله شي، د مقدساتو تقدس ته زیان خپله مسلمانان ورسوي، د خپل هیبت جنازه په خپلو لاسونو واخلي، پر خپل حق دین د ناحقوالي دلایل همدوی دښمنانو ته په لاس ور کړي، لنډه دا چې له وړې او نه خبرې څخه خبر جوړه کړي او د ستر زیان سبب یې کړي.

۸/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائل عیسی علیه السلام، ح: ۲۳۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سرپرستۍ سهي تفسیر

په نر واکه او نر سالاره ټولنه کې د مقدسو متنو سره دا ظلم کېږي چې د نرانو د مطلق افضلیت او نر سالارۍ تفسیر ځنې کېږي او له ښځو سره دا تېرى کېږي چې د هغوى د واک کمولو او تر نارینه د کم ښودلو لپاره يې په مقابل کې له مقدس متن څخه ګټه اخیستل کېږي.

د قران کریم له دې لاندې ایت سره په تفسیر کې همدغه ظلم شوى دى، هم يې د ایت تفسیر له سیاق و سباق سره په ټکر کې کړى دى او هم يې د دې ایت مفهوم داسې اخیستى چې د قران کریم نور موارد يې په نظر کې نه دي نیول شوي، له ښځو څخه د خپل ځان د واک اخیستلو لپاره يې یوه ښه وسیله دغه ایت هم دى چې نرواکه ټولنه ور څخه اسفاده کوي او یو بل حدیث دى چې ددې مقالې پر وروستیو برخه کې به زه بحث پر وکړم. ایت دادى:

{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34].

ژباړه: نارینه د ښځو ساتونکي او له دې امله په مالي چارو کې سرپرستان دي چې الله د دوى ځینو ته پر نورو غوراوى ور کړى او چې دوى له خپلو مالونو نفقه کوي.

په دغه ایت کې د قوامون له توري څخه دا فهم اخیستل شوى چې نارینه پر ښځو واکداران دي، په داسې حال کې چې قوام دلته په یوه خاص سیاق و سباق کې ذکر شوى دى چې د مطلق واکدار مفهوم ترې اخیستل بې انصافي ده ، قوام د لغت په کتابو کې دغسې معنا شوى دى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متولٍّ للأمور، حسن القيام بها "قـوّام عـلى ممتلكـات- {الرِّجَـالُ قَوَّامُـونَ عَلَى النِّسَاءِ}: يقومون بالنَّفقة عليهنَّ والذّبّ عنهنّ-.(١)

ژباړه: د چارو سـمبالونکی، د چـارو ښـه تـرسره کـوونکی، د ملکیتونـو چارسمبالی، نارينه پر ښځو قوامين دی يعنې نفقـه يـې ور کـوي او لـه دوی څخه دفاع کوي.

د ايت په دغه ځای کې د قوامون توری خپل مفهوم لري چـې عمـومي سرپرستي نه ده ځنې مراد، لکه د لغتو کتاب چې وايي نفقه ور کـوي او حفاظـت يـې کـوي، مېـړه د ښـځې پـه نفقـه مـامور دی او د سـاتنې مسووليت يې هم لري.

په دغه ايت کې هر نارينه او هره ښـځه هـدف نـه ده، يعنـې عمـومن د ټولنې نارينه د ټولنې پر ښځو سپرستان نه دي، نه د ټولنې ښځو ته نفقـه ور کوي، په دغه ايت او تر دې وروسته ايت کې د مېړه او ماينې پـه اړه بحث شوی دی، قران کريم دلته د نفقې او مال يادونه کـړې ده چـې د قوامون مفهوم په دغه ځای او جمله کـې د مـالي سپرسـتۍ او حفاظـت دی نه عمومي او هم د مېړه او ماينه بحث دی نـه د هـر نارينـه او هـرې ښځې. قران کريم قوامين الفاظ دوه ځايه نور هم ويلي دي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: 135].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره ښه عادل شاهدان شئ.

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ} [المائدة: 8].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره انصاف کوونکي غوره شاهدان شئ.

په دغو اياتونو کې قوام لفظ هغه مفهوم نه لري چې په هغه لوړ ايت کې يې ور کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ازاد انسان دی، د ازادۍ حق لري، قران کريم د نارينه ملکيت نه ده کرځولې، نر سالاره ټولنه خپله پر هغوی ولکه کوي او د هغوی حقوق په يوه او بله پلمه نه ور کوي. د قران کريم په همدې بحث کې راغلي چې که مېړه او ښځه اختلاف ولري، نو د نارينه او ښځې له کورنۍ دې دوه پرېکړه کوونکې وټاکل شي هغوی دې منصفانه پرېکړه وکړي، که په سر کې مور ښځه د نارينه ملکيت کړو، واک يې نارينه ته ور کړو، سلطه د هغه پر چلېږي، هغه يې د هرې چارې سرپرست شي او دا حکم د ټولنې د ټولو ښځو لپاره د ټولو نارينه وو ته عمومي شي، نو بيا دلته ښځې ته دا واک ور کول چې د خپل ځان د حق غوښتنې لپاره دې خپل حکم له کورنۍ وټاکي او له خپله مېړه دې حقوق تر لاسه کړي، د بحث سر او پای نه سره لګيږي، په سر کې يې ملکيت وه، هيڅ واک يې نه و او په اخير کې يې ازادي ور کړه حتا له خپل مېړه سره لا د خپلو حقونو پر سر جنجال کولای شي او د خپل ځان په اړه خپله واک لري.

په ايت کې ذکر شوی فضيلت په عمومي ډول د نارينه پر ښځو نه دی، بلکې دلته هدف هغه مالي فضيلت دی چې يو مېړه يې پر ميرمن لري، ځکه د ميرمنې د نفقه پر مېړه لازمه ده، همدغه فضيلت ته اشاره ده؛ که دغسې تفسير ونه شي، بيا نو ډېرې ښځې شته چې پر ډېرو نارينه وو بهترې دي، لکه مريم عليها السلام، نبوي ميرمنې، صحابيات رضي الله عنهن او داسې نورې. زما په نظر دغه ايت بايد له خپل سياق و سباق سره سم تفسير شي او مفهوم يې بايد د قران کريم د نورو اياتونو له مفهوم او عمومي و کلي مفاهيمو سره ټکر را نه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم د همدې ایت په اړه زما دغه نظر دی چې دلته مې درسره شریك کړ. پاته شوه د ښځو د مشرۍ مسله؛ په دې کې یو حدیث راغلی چې د هرې ټولنې او فکر خلك ور څخه د خپل فکر او رواج سره سم تفسیر کوي. لومړی به دغه حدیث راوړم:

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ، قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى، قَالَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً».(۲)

ژباړه: له ابو بکره رض روایت دی، ده ویل: د جمل د جنگ په ورځو کې هغه حدیث گټه راته وکړه چې ما له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلی و؛ تر هغه وروسته چې نږدې وه د جمل د جنگیالیو په ډله کې ور کښېوزم له هغوی سره یوځای جگړه وکړم. ده ویل: رسول الله ص ص ته چې دا خبر ورسېد فارسیانو د کسرا لور ته خپله پاچاهي ور کړې ده، نو ده وویل: هغه قوم(فارسیان) چې خپلې چارې یې یوې ښځې ته ور له غاړې کړې دي، هیڅکله به بریالي نه شي.

دغه حدیث په خپله دغه بڼه بیخي واضح دی، نور حدیثونه چې له دې مفصل حدیث څخه کم شوي وي، یا دا کیسه ټوله پکې نه وي، باید چې د دغه حدیث په رڼا کې له هغو څخه مفهوم واخیستل شي. دلته د حدیث وروستۍ جمله د مخکې کیسې په رڼا کې ویل شوې ده. رسول الله ص ص د فارسیانو او رومیانو حالات څارل، د فارسیانو خپل منځي اختلافات، د کسرا مرگ او تر دې هر څه وړاندې د عربو له لوري په یوه جگړه (ذي قار) کې فارسیانو ته ماتې ټول هغه اسباب وو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص ص يې په رڼا کې دغه جمله ويلې ده، دا يو شرعي حکم نه دی، دا يوه وړاندوينه ده، د يوه هيواد سياسي، نظامي او ټولنيز حالات چې يو ځېرک مشر ـ تر نظر لاندې ونيسي ـ، هغه يې په اړه وړاندوينه کولای شي؛ رسول الله ص ص يوه دقيقه وړاندوينه وکړه، فارسيانو يوه داسې مشره ټاکلې وه چې نه يې تجربه درلوده او نه د هيواد له حالاتو ښخه باخبره وه، د مشرانو او نظامي مسوولينو د نه جوړجاړې له امله هغوی اړ شول چې يوه ښځه د واکمنې په توګه ومني که څه هم د هغه وخت شرايط د دې ميرمنې د مشرۍ لپاره مناسب نه وو.

د دې حديث په کوم ځای کې يادونه شوې ده چې دا يو شرعي حکم دی، دلته خو واضح بيان شوي چې د فارسيانو د خبر په تر لاسه کولو رسول الله ص ص دغسې يوه خبره وکړه، دا خو يې نه دي ويلي چې شرعن دا کار حرام دی، قران کريم د سبا د ملکې يادونه کړې ده، نه قران کريم يادونه کړې ده چې د ښځې واکمنول ناسم کار دی او نه رسول الله ص ص ويلي دي، له دې ټولو ور هاخوا نن په نړۍ کې د ډېرو ملکونو مشرانې ښځې دي؛ هغوی د خپل هيواد بريالی مديريت کوي، هيواد يې د ښځې په مشرۍ کې ترقي کړې ده، نو که دا حديث عمومي شرعي حکم شي؛ بيا به له واقعيت سره ټکر راوړي، د حديث الفاظ او شان ورود يې د حکم له عمومي کولو او شرعي کولو سره سمون نه لري.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (3/ 1877)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب کتاب البني ص الی کسری و قیصر، ح: ۴۴۲۵)

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله

یو ملګري مې یوه ورځ د میلاد النبي په غونډه کې بیان کاوه، د رسول الله ص صلی علیه وسلم د جنګو له مړو او زخمیانو سره یې د اول او دویم نړۍ والو جنګو د مړو او زخمیانو پرتله کوله. ما بیا بل وخت ورته وویل چې په دې دواړو جنګو کې مسلمانان هم ورسره ګډ وو، دویم دا چې که د بل د امتي او خپل د نبي پرتله سره کوو، نو بیا عیسی علیه السلام هیڅ جنګ نه دی کړی، او که د نورو د عمل او خپلې ایدیالوژۍ پرتله سره کوئ، نو بیا یوځل زموږ اعمال هم د هغوی له ایډیالوژۍ سره پرتله کړئ.

د پوهنتون او مدرسې د درسونو مهال به هم هر وخت استادانو د رسول الله ص ص عمل یا هم د اسلام نظریه بیانول او بیا به یې د نورو مذهبونو د پیروانو له عمل سره پرتله کوله، په دې ډول به یې د خپل ځان اوچتوالی ثابت کړ.

اصلن باید د د بل مذهب له نظریاتو سره د اسلامي نظریې پرتله وشي، د عمل او نظریې ترمنځ هر وخت توپیر موجود وي. یو انسان چې څه وایي، په خوله د خپلې کړې وینا په نیمایي که عمل هم وکړي، نو نړۍ به ګل ګلزار وي.

پریکړه د عمل له مخې کېږي یوازې وینا کفایت نه کوي، که موږ د نورو اعمالو محاسبه کوو، باید د مسلمانانو له عمل سره یې محاسبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو، کـه د هغـوی نظریـات را اخلـو، نـو د اسـلام نظریـه بایـد د هغـو ترخنګ ورسره کښېږدو.

دا ناسمه تګلاره ده چې له خپلې نظریې سره د بل عمل مقایسه کوو. په دې توګه به موږ خپل خلک په ناسم فکر اخته کړي او غلطفهمـي کـې وي، سم فکر نه شي کولای. د انصاف غوښتنه دا ده چې عمل له عمل سره او نظریه له نظریې سره مقایسه شي.

په دې ډول موږ خلک له ناسم فکره را باسو او یو څوک د واقعیـت پـه درک کولو خپله تګلاره ټاکي. یو څوک که دې په پټو سترګو یو ځـای ته روان کړی وي، نو هر ځای چې یې واقعیـت درک کـړ، همالتـه دې ایله کوي او بل په نه پوهاوي کـې هغـه ډول خـدمت نـه کېـږي لکـه د پوهاوی او حقیقت تر درک وروسته چې یې څوک کوي.

موږ که واقعیتونه د خلکو مخ ته کښـېنږدو، سـبا یـې زمـوږ مخـالف پـه ناسم ډول خلکو ته بیانوي، بیا چې کله حقیقت راځي دروغو به میـدان لاښ کړی وي.

زموږ یوه وېره دا ده چې ځینې نسبتن مشکل ځایونه که خلکـو تـه بیـان شي، نو سـتونزې بـه پیـدا کـړي. امـا دا حـل نـه دی، خلـک اخیـر پـه خبرېږي، حل یې دادی چې باید خبر شي، خو په حقیقي بڼه یې نه په مسخه شوې بڼه یې.

زموږ مخالف کس که د اسلام ایډیالوژي معرفي کـړي، حـتمن بـه یـې مسخه کړي او که موږ خپله د حقیقي بڼې ښکارولو تـه کـار ووایـو، نـو هم به خلک نه شکمن کیږي او هم به مو حقیقت روښانه کړی وي.

۱۲/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه

د تېرو پوهانو هر څه ته په تقلیدي انداز کتل د دې سبب کېږي چې له هغوی شوې تېروتنې همداسې په کتابونو کې پاته شي؛ نه یوازې به پاته وي، بلکې خلک به یې په نورو کتابونو کې نقل کوي او د زدکړې په پار به په مدرسو او پوهنتونو کې تدریسېږي هم. له دې امله اړینه ده چې هر کار یې له شرعي، اخلاقي او قانوني لید لوري اورزول شي، که پر معیار پوره وي، منل یې ښه دي او که پوره نه وي، رد یا اصلاح یې اړینه ده.

له دې امله زه د یوه فقهي اصل ناسموالی ته متوجیه شوی یم، دغه اصل چې له کوم ایت څخه اخیستل شوی دی، د هغه ایت له ټول مضمون او بیان سره پوره سمون نه لري. په اصولو الفقه کې دغه اصل داسې بیانېږي:

الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ.(۱)

ترجمه: اړتیا شرعي ممنوعات روا کوي.

په داسې حال کې چې د روایښت خبره یې په قران کریم کې نه ده راغلې، لومړی به د قران کریم دغه ایت ته نظر تېر کړو:

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ترجمه: یقینن پر تاسو مړزګه، وینې، د خنزیر غوښه او هغه څه چې د الله له نوم پرته ذبح شي، نو که څوک مجبور شو، چې نه تر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې شروع کوونکی او نه تېرى کوونکی وي، پـر هغـه ګنـا نـه شـته ځکه الله بخښونکی مهربانه دی.

دغه مطلب يې د مائدې په ۳، د انعام په ۱۴۵ او د نحل په ۱۱۵ ايـاتونو کې بيا بيان کړی دی چې ګنا نه لري ځکه الله بخښونکی مهربانـه دی، او په قران کريم الله تعالی دا هـم ويـلي چـې پـه ديـن کـې سـختي نـه شته(حج: ۷۸)، له دې امله نو د سختې لوږې يا اړتيا په صورت کې کـه له دې حرامو استفاده وشي، ګنا نه لري او نه الله تعالی سزا ور کوي؛ اما دا خبره په قران کريم کـې نـه شـته چـې حرمـت يـې خـتم شـوی دی، حرمت يې پر خپل حال پاته دی، يوازې ګنا نه لري او د ايـت پـه غـور کتل زموږ يوې بلې نکتې ته هم ور پام کوي چې هغه تر وخت مخکې پيل او تر اندازې زياته استفاده ده، که يې حرمت ختم وای، بايـد دغـه نکتې پکې نه وای.

د دې مثال داسې دی لکه لمانځه ته د اودس لازمي کول، اما که اوبه نه وې، ځای يې تميم نيسي، دا مطلب يې څوک نـه اخـلي چـې د اودس لزوميت ختم شو، يا هم په سفر کې د څلور رکعتيز لمانځه دوه کول، په دې سره څوک ادعـا نـه شي کـولای چـې د څلـورو رکعتونـو فرضـيت ختمېږي، فرض پر خپل ځای دی، که همدغه مسافر بېرته خپل کور ته ستون شي، څلور رکعته لمونځ به کوي.

د فقهاؤ په اصل کې دا خبره شته چې اړتيـا حـرام حلالـوي، پـه داسـې حال کې چې حلالوي يې نه، اما که يې موږ وکړو پر دې مو سزا نه شته البته حرمت يې پر خپل حال پاته دی. دغه اساني الله تعالی ځکه کړې ده چې بخښـونکی دی، مهربانـه ذات دی، لـه خپلـو بنـدګانو څخـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی تر توان لوړ احکام نه غواړي، له دې امله د يوه محظور کار په کولو هم مواخذه نه کوي.

له دې امله بايد اصل داسې وای چې الضرورات ترفع اثم المحظورات، يعنې اړتيا دشرعي ممنوعاتو ګنا ختموي، که څوک د اړتيا له امله حرامو ته نژدې شي، ګنا نه لري نه يې الله تعالی سزا ور کوي.

همدې اصل ته په کتو ځينو کسانو د حرامو وېش کړی دی، يو هغه حرام دي چې دايمي او مطلق حرام دي او بل هغه دي چې مطلق نه وي، په داسې حال کې چې د شريعت په چوکاټ کې دايمي او موقتې حرام نه شته، يو شی چې په قطع الثبوته او قطع الدلالته نصوصو ثابت شي، هغه تل حرام دی حرمت يې وخت ناوخته نه ختمېږي.

۱۲/۲/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)الموافقات: الطرف الاول: في الاجتهاد: ۹۹/۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟

د بشر ښېګڼه د قانون او شريعت لپاره معيار دی، په همدې اساس شريعت ځينې وختونه د انسان لپاره د حرام شويو شيانو د استعمال اجازه ور کړې ده؛ لکه: د مړزګې او خوګ غوښه خوړل. (بقره: ۱۷۳)
همدې معيار ته په کتو رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په مدينه کې د سپيانو د وژلو امر ور کړی و(۱)، کله چې د هغوی خطر کم شو، بېرته رسول الله صلی الله د سپيانو د وژلو تګلاره بدله کړه (۲)، دا نن هم که په ښارونو کې د سپيانو خطر زيات شي حکومتونه د سپيانو د وژلو لپاره لاس په کار کېږي.
قانون هم دغه معيار په نظر کې نيولی دی، په ځينو هيوادونو کې د اونۍ دوې ورځې د څارويو ذبح کول ممنوع دي، دا منعه د شريعت له اړخه نه ده، بلکې حکومت دا کار د انسانانو د ګټې لپاره کړی دی. پر چپ لاس يا راسته لاس د موټر او نورو وسايلو د چلولو امر شريعت نه دی کړی، خو انسانانو ته د اساني او د بشري زيان د مخنيوي لپاره قانون پر خلکو دا جبري کړې ده چې پر چپه يا راسته لاس به ځي، څو نورو انسانان د دوی له خطر څخه محفوظ وي.
ځينې کارونه د شريعت او قانون دواړو له اړخه حرام او ممنوع بلل شوي وي؛ لکه نشيي توکي، د بشريت د ګټې لپاره دغه کار هم شوی دی، نشه نه يوازې د انسان فزيکي وجود ته زيان رسوي، بلکې روحانيت او د ده اقتصاد هم د هغه له زيانه خوندي نه دي. له دې امله بايد په شريعت او قانون کې ممنوع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځینې وختونه نشيي توکو ته انسان اړتیا هم لري؛ لکه د ناروغ د نشې لپاره، دا چې معیار د انسان ګټې دي، له دې امله دومره مقدار نشيي مواد چې د همدې لپاره کفایت کوي، باید شرعن او د قانون له مخې يې کرل او تجارت جواز تر لاسه کړي. د دې لپاره چې عام نه شي، انساني ټولنې ته په زيان وانه وړي، باید د معلوم مقدار د تر لاسه کولو لپاره يې دولتونه لاس په کار شي، مثلن: د جرمني د درمل جوړولو يوه کمپنۍ لس ټنه تارياکو ته اړتيا لري، د افغانستان له دولت سره په دې اړه خپله موضوع شريکوي چې په قانوني ډول موږ ته دومره مقدار تارياك راکړئ موږ يې په درملو کې استعمالوو. د افغانستان دولت له هغوی څخه د کميت او کيفيت په اړه پوره معلومات اخلي او بيا د خپل هيواد بزګرانو ته د ټاکلي مقدار او کيفيت په نظر کې نيولو سره امر کوي چې په دغه ولايت کې دې پر دومره جريمه ځمکه تارياك وکرل شي، يا دې په دومره ولايتونو کې دومره ځمکه د دې لپاره ځانګړې شي، کله چې تارياك رسيږي، د دولت تر نظارت لاندې هغه محصول اخيستل کيږي، تر پروسيس وروسته د شوي قرارداد له مخې د جرمني کمپنۍ ته سپارل کيږي، په دې ډول يې هم زيان ټولنې ته کميږي، هم يې ولس او حکومت دواړو ته مالي ګټه رسيږي او هم د درملو د کمپنۍ اړتيا پوره کيږي چې دا درمل ممکن زموږ د هيواد روغتيا پالانو ته هم په ښه ور شي او د نورو هيوادونو ډاکټرانو ته هم.

په دې کار کې دوه شيان په نظر کې نيول شوي دي، د شريعت د حرمت امر او بل خوا د انسان اړتيا. د شريعت امر ته په درناوي، په عمومي ډول د نشيي موادو کرل او راکړه ورکړه ممنوع اعلان شوې ده او انساني اړتيا ته په کتو، بيا يوه خاصه اندازه تارياك له دې امره مستثنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلل شوي دي. په دې توګه هم د شريعت امر ته غاړه کېښودل شوه او هم د قانون. شريعت دغه توکي ځکه حرام کړي چې انسان ته زيان لري او قانون يوې خاصې اندازې ته ځکه جواز ورکړی چې بشري ټولنه ورته اړتيا لري؛ دا شو د دواړو امرونو ته د ټولنې د احترام عملي نمونه.

د يوه هيواد صادرات او واردات که په نظر کې ونيول شي، شرعن د صادراتو او وارداتو په اړه ځانګړی امر نه شته، اما که د يوه هيواد دولت تصميم نيسي چې زموږ هيواد ته دې لبنيات نه وارديږي، ځکه زموږ د لبنياتو خاوندان په خپله پانګونه کې زيان کوي، يا د چرګ غوښې له دې امله ممنوع کړي چې د خپل هيواد د فارمونو غوښه خرڅه شي، دا د وخت او ټولنې حالاتو ته په کتو د دولت تصميم دی چې قانوني بڼه لري اما منصوصي شرعي نه ده.

د وخت او حالاتو په اساس دولت د مالیې د لوړولو او کښته کولو تصميم هم نيسي، همدا شان د ځينو شيانو ماليه معافولای هم شي، ځينې وختونه پر يوه خاص شي ټيکس لوړ کړي څو يې هيواد ته د زياتو راتلو مخنيوی وکړي، دولت يو وخت د ځينو شيانو ممنوع کول او بل وخت يې جواز ورکول، د ټولنې حالاتو ته په کتو کوي، چې د قانون غوښتنه ده، دې ته قانوني ممنوع ويلای شو، خو منصوصي حرام نه دي.

له هيوادونو څخه د معلوم مقدار حاجيانو منل د سعودي د دولت غوښتنه ده، په قران کريم کې راغلي دي چې تاسو حج ته د تلو وس لرئ، حج وکړئ. اما که زموږ په وطن کې دوه لکه کسان په يوه کال حج کول غواړي، دولت يې خپلو امکاناتو او د سعودي له دولت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرون ته په کتو نه شي کولای چې حج ته یې بوزي، له دې امله به هغوی انتظار کوي. دا شریعت کې نه دي راغلي، اما د سعودي دولت خپل وس ته گوري، هغوی هر کال د معلوم مقدار حاجیانو خدمت کولای شي، تر دې مقدار زیاتوب د حاجیانو د ځاني زیان سبب کیږي چې له امله یې هیوادونو باندې معلوم مقدار حاجیانو ایښي څو یې دوی خدمت ته رسیدگي وکړي او د بشري زیان مخه هم ونیسي. دا قانوني ممنوع دی شریعت یې په اړه هیڅ نه دي ویلي.

د خپل دولت له هغو تگلارو باید ولس ملاتړ وکړي چې د ټولنې په زیان نه وي، دا که د منعې وي یا جواز، ځکه د قران کریم امر دی چې د خپلو امیرانو (نظام) اطاعت وکړئ (نساء: ۵۹) او رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم د نظام د اطاعت امر کړی دی. (۳)

له دې پاس بېلگو معلومیږي چې نه د هر شي د هر بعد په اړه شریعت هدایت کړی دی او نه قانون په ټولو شرعي منصوصي مسلو کې گوتې وهي. مقدس قانون د ځینو شیانو په اړه د حرام او حلال حدود ټاکلي دي او ځینې نور یې د انسانانو خوښې ته ایله کړي دي. په یوه حدیث کې دي:

فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلاَلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ".(۴)

ترجمه: هغه چې الله حلال کړي هغه حلال دي او چې حرام کړي یې دي هغه حرام دي، له کوم شي چې یې خاموشي غوره کړې هغه معاف دی.

یعنې کول یې گنا نه لري بلکې الله تعالی د انسان خوښې ته پرې ایښی دی.

۲۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

١)مسلم، كتاب السلام، باب قتل الحيات وغيرها، ح: ٢٢٣٣)

٢)ابن ماجه، كتاب الصيد، باب قتل الكلاب الا كلب الصيد والزرع، ح: ٣٢٠٠)

٣)(صحيح مسلم، كتاب الامارة، باب وجوب اطاعة الامراء في غير معصية... ح: ١٨٣٥)

٤)ابوداؤد، كتاب الاطعمه، باب ما لم يذكر تحريمه، ح: ٣٨٠٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبر او توکل

صبر په لغت کې منعې ته وايي، لغت پوهان وايـي: صـبرَ نَفْسَـه: ثبَّتها، حبسها وضبطها.(۱)

ژباړه: د صبر نفسه معنا ده ځان يې ټينګ کړ، بند يې کړ او کنټرول يې کړ.

عربي ويکيپيډيا وايي چې هو الوقوف على البلاء بحسن الادب. يعنې غم په ښه ډول تېرول، چې نه انسان په ټولنـه کـې خپـل حيثيـت د دوو پيسو کړي او نه داسې شي چې بيخي په غم غمجن نـه شي. ويکيپيـډيا وايي، د صبر درې ډوله دي، صبر پر عبادت، صبر له ګنا او پر غم صبر دی، تر ټولو بهتر يې له ګنا صبر دی.

يو حديث چې امام بخاري نقل کړی دی، يوې ښځې له قبر سره ژړل، رسول الله ص ورته ويل: له الله وډار شه، صبر وکړه. دې ورته ويل: لـه ما لرې شه. هغه يې نه دی پېژندلی، بيـا چـې خـبره شـوه، کـور تـه يـې ورغله عذر يې وړاندې کړی، رسول الله ص ص ورته وويل: صبر د غم په اول وخت کې وي.(۲)

لـه دې حـديث څخـه معلـومېږي چـې دغـې ښـځې د خپـل عـرف او اسلامي هداياتو موافق کار نه وو کړی، ځکه رسول الله ص ورته د صبر وويل.

ويکيپيډيا د ابو ميمون په نوم له يوه کـس څخـه نقـل کـړی چـې صـبر شرطونه لري: دا بايد معلومه کړي چې څنګه صـبر وکـړي؟ د چـا لپـاره صبر وکړي؟ له صبر څخه هدف څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان باور ولري او د غم په وخت کې یې خپلوان و ملګري ورته راشي، نو دا د صبر کولو ښه طریقه ده، صبر به د خدای لپاره کوي، هدف به یې ورڅخه اخروي ثواب او په دنیا کې ښه بدله وي. که یو انسان له دې پرته د صبر توصیه کوي، نو هغه اصلن صبر نه پېژني. په حدیث کې هر ځای راغلي دي چې فاصبر واحتسب، یعنې د ثواب په نیت صبر وکړه.

صبر او توکل په خپل ذات کې ډېر مهم دي، زموږ په ټولنه کې هر څوک د همدې دواړو توصیې نورو ته کوي، د غم او ستونزو په وخت کې صبر او توکل هر څوک درته وړاندیزوي.

صبر او توکل په شرعي متونو کې هم یاد شوي دي، متوکل او صابر د الله خوښ بندګان دي، الله تعالی ډېر ځای د صبر او توکل امر هم کړی دی.

ستونزه له صبر او توکل څخه زموږ په فهم کې ده؛ موږ توکل او صبر ناسم فهمولي دي، له دې دواړو مو خلکو ته داسې فکر ور کړی دی چې له هر ډول اسبابو لاس اخیستل او یوازې له مادي اسبابو پرته د خدای په تمه ناسته توکل دی، همدا شان صبر له هر نوعه وسایلو او اسبابو پرته د هر څومره غم په وخت کې زړه ته ګونډې ور کول دي چې هیڅ اه او اوه به نه کوي، بلکې لاس تر زنې به ناست وي، نه به د صبر اسباب برابروي او نه د توکل، همدغه کس صابر او متوکل ګڼل کېږي.

دې ډول فهم زموږ په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي، ښه مې په یاد دي چې د عبد الله ذاکري صاحب په نامه یو دیني عالم او پیر و، هغه سخت ناروغ شو، زامنو یې ډاکټر ته بیوی، دی نه ورسره تلی، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بې هوښه شو، نو زامنو يې روغتون ته يو وړی، هغه دا کار له صبر او توکل سره ټکر بالی.

دا فکر د شريعت له سرچينو نه دی تر لاسه شوی، پر دې باندې د نورو شيانو اغېز شوی دی او د اصل شرعي توکل او صبر مفهوم يې داغداره کړی دی. قران کريم خلکو ته امر نه دی کړی چې د الهي توکل په نيت کور کېنه او الله به په همدې توکل تاته خوراک در کړي، نه يې دا ويلي دي چې که دې پلار ومړ، ته اوښکه مه تويوه، غم مه کوه، دا الهي پرېکړه وه.

که د قران کريم اياتونه وکتل شي نو د صبر او توکل ډېرې لارښوونې پکې شته، الله د صابرانو مل دی، مومنان دې پر الله توکل وکړي، دغه ډول اياتونه په قران کريم کې تکرار شوي دي. د انفال سورت په ٦٥ او ٦٦ اياتونو کې د صبر په اړه راغلي دي چې که ستاسو شل صابر کسان وي، پر دوه سوه دښمنانو غلبه موندلای شي، او د ٦٦ په اخر کې وايي الله تعالی د صابرانو مل دی.

دا ايت موږ ته دا وايي چې تاسو له وسايلو پرته جنګ ته ورځئ شئ، په تش لاس د دښمن مقابله وکړئ او صبر وکړئ الله له صابرانو سره دی؟ که هر چا ته دا خبره د دې ايت په استناد وشي، نو هغه به يې نه يوازې رد کړي، بلکې تمسخر به يې هم کړي.

د انفال په ۴۶ ايت کې الله تعالی وايي تاسو د الله او رسول اطاعت کوئ، ترخپل منځ شخړې مه کوئ چې ناکامه به شئ او هيبت به مو ختم شي، بيا يې د صبر امر کړی دی او صابرانو ته يې د خپلې ملتيا ډاډ ور کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ایت اولې برخې ته وکتل شي، الله تعالی د صبر اسباب بیان کړي دي، صبر څنگه وکړي؟ دوی باید سره متحد شي، خپلمنځي شخړې یې د دې سبب نه شي چې اخر اتحاد یې مات او دښمن ته په گونډو شي، هیبت و رعب یې له منځه ولاړ شي، که په دې لار کې تاسو ته سختي راځي پر هغو صبر وکړئ، ځکه دلته دوه انتخابه دي، یو یې د همدې سترو اهدافو لپاره استقامت دی او بل یې په بې صبري تر دې تېرېدل دي. د اتحاد په شتون کې که سختي وي پر هغو صبر په کار دی، د سترو اهدافو لپاره باید د مسلمانانو صف متحد وساتل شي، دلته اسباب راغلي دي بیا د صبر توصیه ده.

د بقرې په ۲۴۹ ایت کې دي چې د طالوت ډلې د جالوت لښکر مات کړ، بیا یې ویلي چې الله د صابرانو مل دی. هغوی څنگه جالوت مات کړ؟ په تش لاس یې جنگ ورسره وکړ او مات یې کړ؟ نه؛ اسباب به دې په لاس کې وي، بیا که سختي راتله پر هغې به صبر کوې، نو دا صبر دی.

د بقرې ۱۵۳ ایت د صبر په اړه ډېر جالب دی، دلته الله تعالی وایي تاسو په صبر او لمانځه مرسته وغواړئ، یقینن الله تعالی د صابرانو مل دی. خلک له دې ځایه فکر کوي چې صبر تر اسبابو لوړ دی، صبر باید له اسبابو اوچت وي نو صبر دی که نه صبر نه دی اسباب دي. اصلن په نړۍ کې هر څه د اسبابو شا ته دي، که ذهني ارامي وي، د دې لپاره هم گڼ اسباب شته، یو مومن کس یې د خدای په عبادت کې لټوي، یو بل کس یې ممکن میلې ته په وتلو کې وغواړي، نور بیا په نورو شیانو کې. دا ایت موږ د نورو په رڼا کې گورو، قران د هیڅ شي لپاره له اسبابو پرته امر نه دی کړی، د رزق په اړه الله ژمنه کړې ده، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسبابو تر کارونې وروسته، همدا شان یې د صبر لپاره طریقه داده چې شته وسایل به پر کار اچوې، که تر دې وروسته سختي وي د هغې په وړاندې استقامت صبر دی، هیڅ کار په دنیا کې له ستونزو خالي نه وي، نو که ذهني ارامي غواړې، هغه به عبادت کوې، تر دې وروسته به صبر هم کوې، د خدای په لار کې به سختي وي، ذهن به ګډوډ وي، په دې هر څه تر پوهېدلو وروسته چې ته صبر وکړې، ذهني ارامي به تر لاسه کړې. صبر په تمرین زیاتېږي، همدا شان له صابرانو سره ناسته پاسته هم د صبر پر پیدا کولو او زیاتولو اغېز کوي، که په دې اړه مطالعه وشي هم ګټوره تمامېږي.

صبر د وقوع او محل په اعتبار دوې نوعې لري: بدني او رواني، دواړه د اختیار او اضطرار له مخې دوې نوعې لري چې ټولې څلور شوې. اول: بدني اختیاري: لکه سخت کارونو باندې صبر کول. دوهم: بدني اضطراري: پر مرض، زخم او درد صبر. دریم: رواني اختیاري: له هغه کاره ځان ساتل چې د عقل او شرعې له مخې یې کول ښه نه وي. څلورم: رواني اضطراري: د معشوق او محبوب ترمنځ چې یې کوم شی بیلتون راولي، نو دی په ډېر تکلیف صبر وکړي.

توکل په لغت کې ور کول، باور او اعتماد دی او شرعي معنا یې الله ته د چارو د نتیجې سپارل دي. عربي ویکیپیډیا وایي: والتوکل مقرون بالسعي والحرکة، وعند مبادئ الأمور، و في سائر الاحوال، ولا یتحقق معناه بغیر عمل، فمن اراد الرزق او النجاح بذل الجهد متوکلا علی الله.

ژباړه: توکل له هڅې او حرکت سره یوځای وي، د کارونو په پیل او ټولو حالاتو کې وي، له عمل او کار پرته توکل معنا نه لري؛ که څوک روزي او بریا غواړي، پر الله له توکل سره به خپل ټول وس کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توکل سره د صبر معامله شوې ده، د توکل په اړه هم د قران کریم مفهوم له اسبابو لوړ ګڼل شوی دی، یعنې له هیڅ سبب پرته باید پر خدای توکل وشي، زما په اند دا مفهوم یې د قران کریم په هیڅ ایت کې نه دی ذکر شوی، لومړی به ځینې ایاتونه وګورو چې په څنګه سیاق و سباق کې یې د توکل یادونه کړې ده:

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ } [الأنفال: 49].

ترجمه: هغه وخت چې منافقانو او هغو کسانو چې په زړنو کې مرض و، ویل: دغه کسان په خپل دین باتېږي او څوک چې پر الله توکل وکړي، نو الله غالبه د حکمت خاوند ذات دی.

{فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا () وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا } [الطلاق: 2، 3].

ترجمه: کله چې دوی خپلې نېټې ته ورسېږي، نو یا یې له قانون سره سمې وساتئ یا یې له قانون سره سمې خوشې کړئ، ستاسو دوه عادلان کسان شاهدان کړئ او د الله لپاره شاهدي ور کړئ، څوک که پر الله او قیامت ایمان لري دا د هغوی لپاره نصیحت دی او که څوک الهي تقوا غوره کړي هغه به د خلاصون لار ورته ومومي او له هغه ځایه به روزي ور کړي چې دی یې محاسبه نه وي کړې، او څوک چې پر الله توکل وکړي، هغه ورته کافي دی بېشکه الله خپلې چارې بشپړوي یقینن هغه د هر شي لپاره اندازه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوو ایاتو کې که وکتل شي نو توکل له اسبابو پورته نه وي، دلته یې توکل تر هغه وروسته یاد کړی دی چې د یوې ټولنیز موضوع د حل لپاره یې ګڼې لارښوونې وکړې، د بالقوه جنجال د مخنیوي لپاره یې هدایات ور کړل، تر هغه وروسته یې د خلاصون او روزي یادونه وکړه، ایا له دې دا فکر اخیستلای شو چې خلاصون او روزي به له هر ډول اسبابو لوړه وي؟ د ایت په اخر کې راغلي دي چې د هر شي لپاره خپله اندازه ده، هر شی د اصولو په پام کې نیولو سره یا له منځه ځي یا را منځته کیږي، قدر دلته د قوانینو هغه مجموعه ده چې الله تعالی د کایناتو لپاره ټاکلي دي.

په لومړي ایت کې راغلي چې منافقانو مسلمانانو خطا وتلي بلل، بیا الله وایي: څوک چې پر الله توکل وکړي هغه غالبه د حکمت خاوند ذات دی. دلته پوښتنه دا ده چې اصحابو د دې منافقانو او نورو دښمنانو مقابله څنګه وکړه؟ توکل یې پر الله تعالی څنګه کړی و؟ اسباب یې وو او که له اسبابو پرته یې دا هر څه وکړل؟ همدا یوه پوښتنه د توکل په اړه زموږ سره شته مفهوم بدلوي او اصل مفهوم یې موږ ته په لاس راکوي. رسول الله ص ص له خپلو اصحابو سره متوکلین وو، خو هغوی اسباب کار کړې دي، دا سمه ده چې الله له هر ډول سبب پرته یو کار کولای شي، مګر دا دینا الله تعالی پر دې اصولو ودان کړې ده چې د هر شي تر شا یو سبب وي، الله تعالی د اسبابو امر کړی دی، کار و عمل پر انسان دی او نتیجه پایله یې د الهي قوانینو له لورې کیږي. یعنې انسان به کار کوي، د نتیجې په اړه به یې له پیله پر الله توکل کړی وي.

له دې سره موافق په یوه حدیث کې هم راغلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوكَّلُ، أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوكَّلُ؟ قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».(۳)

ترجمه: يو كس وويل: د الله رسوله! اوښه وتړم بيا توكل وكړم او كه ايله يې پرېږدم او توكل وكړم؟ ده ويل: گونډه يې وتړه او توكل وكړه.

په دې حديث كې په ډاگه شوه چې توكل تر اسبابو وروسته كيږي، توكل ستا ذهني ډاډ دى، ستا باور دى، له خداى سره ستا رابطه ده، چې اسباب دې په لاس كې وي، دماغ دې ارام وي، زړه دې ډاډه وي، نو وران كارونه انسان رغولاى شي، او كه زړه دې مات او دماغ دې گډوډ وي، نو روغ كارونه له سړي وران شي؛ توكل د انسان په عمل كې دومره مهم دخل لري. دا هغه څه دي چې ما د نصوصو تر كتلو وروسته د توكل په اړه له قران او نبوي احاديثو څخه فهمولو دي.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (2/ 1263)

(۲)بخاري، كتاب الجنائز، باب زيارة القبور، ح: ۱۲۸۳)

(3) (ترمذي، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، ح: ۲۵۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم نثر دی که شعر؟

د قران کریم د ژبې په اړه زه د مدرسې له وخته ګنګس وم، د بلاغت په کتابونو کې راغلي و چې د خدای کتاب معجز دی، له دې امله هغه نه نثر بلل کیږي او نه شعر، بلکې له دې دواړو ما ورا دی، دغه یې د اعجاز نکته بلله.

دغه ګنګسیت تر ډېره وخته را سره پاته و او بیا هغه وخت ختم شو چې په قران کریم کې مې فکر وکړ، د قران کریم په هغو ایاتو کې مې سوچ کاوه چې قران په عربي ژبه بولي، د عربي ژبې واضح کلام یې ګڼي؛ نو زما پوښتنه حل شوه.

د عربي کلام دوې نوعې دي: یوه یې نثر یادیږي او بله یې شعر، قران له دې دواړو ماسیوا بلل، د قران کریم اعجاز نه دی، بلکې پر قران کریم د خلکو نیوکو ته لار پرانیستل دي. په دې ځای کې باید یادونه وکړم چې ځینو کسانو د دریمې نوعې خبره هم کړې ده، اما که سم فکر وشي، هغه یا د نثر برخه ده یا د شعر، که د شعر اصول یې مرعات کړي وي، شعر دی او که دا نه وي بیا نثر دی. د نیمه نثر او نیمه شعر په اصطلاح دریمه نوعه د واقعیت له مخې سهي نه ده که څه هم دا اصطلاح ځینو کسانو ورته رامنځته کړې ده.

الله تعالی خپل کتابونه انسانانو ته را لیږلي دي، که انسان د هغه په کتاب پوه نه شي، پیغام یې درک نه کړي، بیا یې رالیږل هیڅ معنا نه لري. دا خبره هر مسلمان درک کولای شي چې الله تعالی له نثر او شعر پرته هم داسې کلام ایجادولای شي چې د یوه صدق به نه پر کیږي، اما په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام به موږ نه پوهېږو، دلته هدف د یوه داسې معجز کلام اثبات نه دی چې انسان نه په پوهېږي، یا د خدای دا وړتیا خلکو ته روښانه شي چې الله تعالی داسې له انساني انواعو بېل په بله نوعه کلام هم پنځولای شي؛ هو! دا کار الله کولای شي، اما که له هغه کلام څخه د انسان پوهاوی او په یوه پیغام خبرېدل هدف نه وای، بیا به دغه ډول یو کلام راغلی وای، خو دلته هدف د انسان پوهاوی دی. قران کریم معجر کلام دی، خو داسې معجر نه دی چې د کلام له دواړو نوعو وتلی دی، بلکې منثور مجعز کلام دی، خلك یې پېژني چې نثر دی، اما د هغه په شان پرمحتوا له بلاغت و فصاحته ډك د بشریت د گټې لپاره پیغام لرونکی کلام عربانو نه شوای پنځولای، په همدغه ځای کې یې معجز و او دی.

له دې امله باید داسې یو کتاب ورته راشي چې د انسان تر درك لوړ نه وي، په هغه ژبه وي چې انسان په پوهېږي، د ژبې ټول پېژندل شوي اصول یې مرعات کړي وي، خلکو ته یې په املا او انشاء کې ستونزې نه وي، چې انساني پوهي ته خنډونه ایجاد کړي. نه یې عقل له فهمه عاجز شي او نه بشري توان د هغه د عملي کولو یا د مفهوم په اخیستلو کې بشر ته منفي ځواب ور کړي.

قران کریم د کلام په دوو نوعو کې کوم یو دی؟ شعر دی که نثر؟ که د قران کریم ایاتونه تلاوت شي په ډېر روښانه ډول څنې ثابتېږي چې قران کریم منثور کلام دی، د شعر تعریف د هغه پر ایاتونو نه شي صادق کېدلای او ورسره د قران شعر بلل او د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم شاعر گڼل قران کریم رد کړي دي؛ اما د منثور کلام ځانگړتیاوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ته به سوال پیدا وو چې که قران کریم د کلام له دغو دوو نوعو وزي، نو بیا څه شی دی او کوم نوم باید ورکړل شي؟ تر اوسه خو لـه شـعر او نثر پرته د انسان په ژبه کې بله نوعه کـلام نـه دی راغلـی، کـه د خـدای کتاب له دې دواړو ماورا وګڼو بیا به هغې نوعې ته چـې قـران د کلامـي نوعې هماغه ډول دی، څه نوم به ور کوو تر اوسه خو موږ بله نوعـه نـه ده پېژندلې؟!

جالبه داده چې قران کریم په خپل متن کـې هـیڅ ځـای دا خـبره نـه ده کړې چې له نثر او شعر پرته د کلام یوه بله نوعه ده، اما انسـانانو چـې د خدای د کتاب ستروالي ته کتلي، هڅه یې کړې ده چې د انساني کـلام له انواعو یې بېل کړي، لکه څنګه چې د دغه کتـاب رالېږونکـی خـالق دی، له بشري ټولنې بهر او لوړ دی، باید کلام یې هم زمـوږ د کـلام لـه پېژندل شویو انواعو بېل او جلا وي.

خو دې ته فکر نه دی شوی چې دا ادعا یې نه د قران کریم لـه ایـاتونو سره سر خوري او نه هغه هدف بیا تر لاسه کېږي چې دا کتاب یې د تر لاسه کولو لپاره راغلی دی. قران کریم وایي: په څرګنده عربي ژبه نـازل شوی دی(شعراء: ۱۹۵) کـه قـران کـریم پـه عـربي ژبـه وي، بایـد هغـه اصول، ګرامر، اصطلاحات، متلونه، انشاء او املا یې مرعات کړي چـې په عربي کې شته، څو عرب په دې کتاب پوه شي، که دا هـیڅ مرعـات نه شي د قران کریم دغه ادعا چـې پـه واضـحه عـربي ژبـه دی، ناسـمه ثابتېږي(العیاذ بالله).

دویمه موخه خلکو ته لار ښوونه او هدایت دی، قران کریم ادعا کـوي چې دا کتاب بهترینې لارې تـه هـدایت کـوي(الاسراء: ۹)، کـه پـه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې هدایت موجود وي، خو خلك يې له فهمولو عاجزه شي، بيا د دې هدايت رالېږل څه معنا لري؟

له دې امله بايد په پرېکنده توگه هغه خبره مردوده وگڼل شي چې قران کريم د کلام له پېژندل شويو انواعو څخه باسي، قران کريم د عربي ژبې منثور کلام دى، په خپل جوړښت کې يې د بلاغت او فصاحت اصولو ته پوره پاملرنه شوې چې عربان يې هم جوړښت ته گوته په غاښ پاتېږي. پيغام يې له نن څخه نژدې څوارلس نيمه سوه کاله وړاندې يوې غير متمدنې قبايلي ټولنې ته راغلى دى، چې نن هم د يو معتدل مقدس قانون بڼه لري او لا هم يو نيم ميليارد انسانانو ته هدايت کوي او د شرعي قانون کار ور کوي.

يوه مهمه نکته دا هم ده چې د قران کريم چيلنج په هغه پيغام کې دى چې بشر ته يې د رب له لوري راغلى او دغه پيغام چې کومو الفاظو ادا شوى دى؛ نه يوازې د کلام په الفاظو کې؛ ځکه په الفاظو کې يې د بلاغت او فصاحت په چيلنج يوازې د عربي ژبې څو مخصوص کسان پوهېږي، له دوى ماسيوا نه امي عرب په پوهېږي او نه غير عرب وگړي، اما پيغام ټول درك کولاى شي او اساسي هدف هم د کتابونو له رالېږلو څخه پيغام وي چې په بشري ټولنه کې خلك له تيارو رڼا ته راولي نه الفاظ چې يوازې د يوه قوم له ژبې سره اړه لري.

دا سمه ده چې قران کريم په منثور کلام کې معجز دى، که يو څوك د قران کريم په شان اياتونه يا سورتونه نه شي جوړولاى دا معنا نه لري چې قران کريم منثور نه دى، که قران کريم د شعر او نثر له دوو نوعو بېله بله نوعه شي نو هغو انسانانو ته چې له دې دوو انواعو پرته بله د کلام نوعه نه پېژني چيلنج ور کول معنا نه لري. ځکه چيلنج په هغه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ور کول کېږي چې هغه په پوهېږي، زده يې وي، پېژني يې، اما له دې سره د هغه په شان کار نه شي کولای، قران کريم په واضحه منثوره عربي ليکل شوی دی، اما له دې سره د بلاغت او فصاحت وروستۍ نکتې ته رسېدلی دی چې په دغه برخه کې يې هم عرب چيلنج کړي وو. ځينو کسانو د قران کريم چيلنج د دې دليل بللی دی چې هغه نه منثور کلام دی او نه منظوم، اما دا خبره سمه نه ده. د شعريت خبره يې قران کريم هم رد کړې ده، خو د نثر په برخه کې قران کريم هيڅ نه دي ويلي، ځکه داسې يو منثور کلام دی چې عرب يې پېژني، که يې پېژندل ورته له وسه وتلي وای، بيا نه چيلنج ګڼه در لوده او نه انسان په مکلف و.

قران کريم وايي چې هر قوم ته رسول د هغوی په ژبه د دې لپاره ورغی چې هغوی په پيغام ښه پوه کړي(ابراهيم: ۴)، عرب له شعر او نثر پرته په ژبه کې بله نوعه نه لري، که قران کريم له دې دواړو نوعو بېل وي، يوه درېيمه نوعه وي، چې نوم هم نه لري، نو عرب به څنګه په پوه شي؟ د قران کريم دغه ادعا چې د دوی په ژبه دی او د ښه پوهاوي له امله په دغه ژبه دی، نو دا خو بيا العياذ بالله ناسمه ثابته شوه؟ که په عربي ژبه وي، ګونګ هم نه وي روښانه وي، راغلی هم د دې لپاره وي چې خلك په پوه شي او بيا يې فکر کولو ته هم رابللي دي چې تاسو په دې قران کې فکر نه کوئ(نساء: ۸۲، محمد: ۲۴)، که قران کريم له نثر او شعر پرته يوه درېيمه نوعه وای، د دغو ډول اياتونو په ځواب کې ولې عربانو نه ويل چې موږ نه په پوهېږو؟ د روښانه عربي دعوه يې ولې نه ور ردوله چې نه روښانه دی او نه زموږ په پېژندل شويو انواعو کې پر يوه نازل شوی دی؟ د هغه وخت د عربانو چوپوالی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ثابتوي چې قران کریم په متعرفه منثوره عربي ژبه نازل شوی، ټول گرامري اصولو یې مرعات کړي، د بلاغت وروستی نکتې ته رسېدلی، پیغام یې د بشر لپاره د دنیا او اخرت گټې لري او په دې هر څه عربان پوهېدل.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه

په دې مقاله کې به هڅه وکړم چې له دین او شریعته د ناسم تفسیر ځینې لاملونه په ګوته کړم. زما کوښښ دادی چې ټول یې په ګوته کړم، خو ممکن ځینې یې له ما هېر وي، یا مې ور پام نه شي، یا زموږ په سیمه کې نه وي، له دې امله مې ځینې لاملونه وویل.

کمعلمي

انساني ټولنې هر وخت له جهالت څخه رنځ وړی دی، کمعلم د بدبختیو سبب کېږي. انسان چې نه پوهېده د طبیعت له جبره به رنځېدی، د طبیعت جبر ته یې د عبادت سر ټیټ کړ، بیا چې له طبیعي افتونو سره د مقابلې یو څه توان یې په ځان کې ولید، دغه عبادت یې ایله کړ، خو اوس په عادت بدل شوی و، بیا یې هم بدلول او د خلکو پوهاوی اسانه کار نه و، ان په انساني ټولنو کې تر اوسه هم دغه ډول عبادتونه شته.

کمعلمه هم ځان ته زیان رسوي او هم نورو ته، هم مفاهیم خرابوي او هم ارزښتونه، د خپل نه پوهاوي له امله تر ماهیت شکل ورته مهم وي، تر کلي مفهوم جزي ورته ارزښت لري، تر هدف یې وسیله ټینګه نیولې وي، تر انسان د هغه لپاره د ده د نیمګړي علم نیمګړی دیني و شرعي تفسیر ډېر د اهمیت وړ وي.

د کمعلمۍ د مرض زیان دادی چې مریض په خپله ناروغي اعتراف نه کوي، له دې امله یې تداوي هم نه کېږي، د خپل کمعلم او کم فهم له امله به په خپله فتوا خلکو ته زیان رسوي، فتوا به یې هم د شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو په رڼا کې سهي نه وي، تعبیر به یې هم زوړ وي، د فتوا مکان او زمان به یې هم خطا کړي وي، ټولنې ته د ګټې فکر به هم نه کوي، بس لکه د ړانده لکړه چې هر ځای ولګېده، هماغه به یې ځای وي.

ناسم اقتصادي وضعیت

اقتصاد د ژوند ډېر مهم جز دی، ښه اقتصاد د انسان پر فزیکي وجود او رواني دواړو ښه تاثیر کوي او خراب اقتصاد دواړه خرابوي. ښه اقتصاد د یوې ښې، امن لرونکې، سوکالې او پر مختګ تللې ټولنې ضمانت ور کوي او خراب یې د خرابۍ. د ښې ټولنې غړی به له شریعته د سوکاله ژوند، خوشالې ټولنې، ښې دنیا و غوره اخرت تعبیر وکړي او د خرابې ټولنې غړی به د دنیا او اخرت د خرابوالي تفسیر وړاندې کړي.

په فردي لحاظ څوک چې مسکین وي د بل تر احسان لاندې وي، هغه د حق خبره نه شي کولای، هغه خبره کوي چې پر ده احسان کوونکی په خوشاله شي. له دین او شریعته تفسیر د هغه د ښو او ښېګڼو ګرو وي، په خپلو ښو یې هرې خوا ته سر ور پېچلای شي.

که څوک بل ته اړتیا ونه لري، هغه شرعي اساسات او انساني نیمرغي په نظر کې نیسي، بیا خپل تفسیر وړاندې کوي. د هغه د تفسیر د یو چا د شتو تر احسان لاندې نه وي، بلکې پر خپلو معیارونو ولاړ او متکي وي، که خطا هم شي خپل معیار، اصول، تګلاره، ماخذ و مرجع یې معلومه وي، اما هغه څوک چې د بل په خوښه تفسیر کوي، د هغه نه ماخذ معلومېږي نه یې مرجع، نه یې اصل پر اصل پاتېږي او نه یې فرعه پر فرعې، نه معیار معلوم وي او نه تفسیري تګلاره، بس هر څه تر یوه احسان جار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مجموع کې د انسان شخصیت د هغه پر تفسیر تاثیر لري، پښتانه وايي؛ څوک چې په ځان کې څه ویني، هغه په جهان کې هم ویني، تفسیر د هر انسان د شخصیت هنداره ده، که فقیره، متشدده، ظالمه، خشونتگره او وروسته پاتې ټولنه وه، تعبیر به یې هم له دې ټولو شیانو ډک وي، که سوکاله، امن پسنده، عادله، له زورزیاتي لرې او پرمختګ خوښونکې ټولنه وه، په دیني وشرعي تفسیر کې به یې هم دا هر څه له ورایې څرګند وي.

د دین له ژبې پردیتوب

یو غټ مشکل زموږ د عجمو لپاره د دین له ژبې لرېوالی او حتا پردیتوب دی. زموږ هغه مرکزونه چې د دین لور ته منسوب دي، د عربي په زدکړه کې دومره کمزوري دي چې حتا تر لس کاله زدکړو وروسته هم یو کس نه شي کولای چې په عربي ژبه خبرې وکړي. د کراچي د یوه غټ شیخ مولانا سلیم الله خان رحمه الله په اړه یوه شاګرد یې مولوي عبد الحکیم صاحب راته خبره کوله چې عربي یې په خوله نه شوای ویلای، یوه بل طالب چې په ابن عباس مدرسه کې یې عربي کورس ویلی و، د هغه ترجماني کوله او بل لور ته همدې شیخ د کشف الباري په نوم د بخاري یوه اردو شرحه لیکلې ده.

د یوې ژبې زدکړه له هغې په ترجمه او تفسیر کې ډېره مهم ده، د هغې ژبې اصطلاحات، محاوره، متلونه، امثال او نور ټول د دې ژبې تر زدکړې تعلق لري. پښتانه د یوه سخي سړي په اړه وايي چې پلانی ډېر ښه سترخوان لري، هدف یې د ښکلي او غټ سترخوان در لودل نه دي، پښتون د دې جملې په اوربدلې کې ستونزه نه لري، خو غیر پښتون حتمن له مشکل سره مخېږي. زما یو دري ژبی ملګری و، د هېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ځای به يې ويل، له ياده مې ولاړې، ما به بيا ورته ويل چې هېر مې شو، ده اصلن خپله دري را ترجمه كوله چې از يادم رفت، خو په پښتو كې يې خوند نه كاوه.

د ژبې په اړه موږ له خورا غټ مشكل سره مخ يو، زموږ همدا ستونزه ده چې د قران وجهه، رضاه، ذاته، يده، نفسه، ساق، يداه او دې ته ورته نور قراني الفاظو كې موږ اختلاف لرو، حتا د گمراه، بدعت او نورو گنو ټاپو ته د همدې الفاظو پر تعبير سره رسېدلي، په داسې حال كې چې دا الفاظ له خپل سياق و سباق سره روښانه مفهوم ور كوي او هيڅ اړتيا نه شته چې د ناسم مفهوم په اخيستلو اختلافات جوړ كړو او پر خلكو ټاپې ولگوو.

زموږ د مذهبي طبقې يوازې دا مشكل نه دی چې عربي يې نه ده زده، د هغې زمانې له ټولنيز، سياسي، اقتصادي، نظامي حالت سره شناخت نه لري چې دين پكې نازل شوی دی، بلكې خپله ژبه يې هم نه ده زده، د عربي داسې ترجمه كوي چې ولاكه د عوامو خلكو سر په خلاص شي چې دا اوس څه وايي؟ يوه ملا د سبحانه وبحمده ترجمه داسې كوله: ده لره پاكي ده متلبس دده له حمد سره. په دې پښتو زه ولاكه پوهېدم چې دا اوس څنگه ترجمه ده، نو عوام به څه پوه شي؟

يو بل مشكل دادی چې دوی په مدرسو كې زدكړې كوي، كار نه لري، تجارت نه كوي، په حكومت كې وظيفه نه لري، د كور په چارو كې گډون نه كوي، په دې توگه له كار روزگار، ټولنې، بازار، له خلكو سره له اختلاط او لنډه دا چې د عيني شرايطو له درك كولو بيخي گوښه وي، دوی په مدرسه كې يو څه وايي او دلته په ټولنه كې بل څه موجود دي، دوی چې را بهر شي تعبير يې يو لور ته زوړ وي، بل خوا د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عيني شرايطو سره سمون نه لري، د خپلې ژبې د نه زدکړې او نه شناخت له امله يې په بيان او ليکلو کې ګنې ستونزې وي او د عربي د سمې نه زدکړې له امله د اصل مفهوم په درک کې ګنې ستونزې ايجادوي.

د دين د نزول له زماني لرېوالی

يوه بله ستونزه داده چې د دين د نزول ډېره زمانه شوې ده، په هغو شيانو کې چې نن موږ پکې اختلاف لرو، د اصحابو په زمانه کې يې چا پوښتنه هم نه ده کړې. هغوی پوهېدل چې د وجهه رضاه او ذاته و نفسه څخه څه هدف دي؟ موږ چې په عربي بلد نه يو، تر مفهوم يې ټکي په ټکي معنا خوند راکوي او دا وېره را سره وي چې که لفظ په لفظ يې ترجمه نه کړم، ګنهګاره به شم، نو ګنې ترجمې وکړو او بيا په دې سره هم ځان را څخه کې ورک شي او هم جهان، اختلافاتو ته لار جوړه کړو او د دين د سم تعبير په لار کې خنډونه ايجاد کړو.

د زمانې په دې اوږد واټن کې ډېر امکان شته چې پر اصل مفاهيمو د خلکو د ډېرو تعبيرونو له امله دوړې پرېوتلې وي، ځينې مثالونه، اصطلاحات او جملې له خپل اصل مسير څخه لرې وړل شوي وي، پر ځينو بيا د مذهب او فرقې ټاپې لګېدلې وي چې بل تعبير کول يې په هغه سيمه کې مطلق ناروا وي او د خپل اصل په اړه يې معلومات له نشت سره برابر دي.

د دين او شريعت د چارو له نورو څخه نه بېلوالی

دا هم يو سرخوږی دی چې د دين او شريعت چارې له نورو څخه نه دي بېلې شوې. که په حديث يا ايت کې هر څه راغلي وي، بس خلک يې د دين او شريعت احکام، مسايل، اداب او هدايات بولي. خو که

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم ته وکتل شي یا هم د رسول الله ص ص اصل سنتو او کره احادیثو ته، نو په ایت یا حدیث کې د هر شي یادونه د هغه د دین پر جز ګڼلو دلالت نه کوي. حتمي نه ده چې زه دې د نس درد ولرم، نو دې د علاج لپاره له عسلو ګټه واخلم، ممکن زه ګولۍ وخورم، زه ډاکټر ته ولاړ شم، شونې ده زه مې د مور په لاس جوړه شوې کپه وخورم، یا هم هیڅ ونه کم، خپله جوړ شي. خو بل لور ته ځینې کسان د نبوي طب په نوم پر خلکو دا تحمیلوي چې که دې نس درد کوي، نو رسول الله ص ص یو کس ته د عسلو ورکولو امر کړی دی، باید عسل وخوړل شي؟!

دلته دا سره ګډه وډه ده چې نبي د ډاکټرۍ او طبابت لپاره راغلی دی که د دیني او شرعي چارو لپاره؟ هغه یو روحاني لار ښود و، که طبیب هم و؟ دا کرښې باید واضحې او ځرګندې شي چې کوم شیان دین او شریعت دي او کوم یې له دین او شریعت سره کار نه لري، په شرعي متن کې د هغو یادونه یوازې یو اتفاقي امر دی، نور د هغو شیانو په اړه خلك له خپل وخت سره سم عمل کولای شي.

تنګنظري او مذهبي تعصبونه

فرقه پالنې هم د دین ناسم تعبیر ته لار اواره کړې ده. خلك د دې غم نه دي اخیستي چې له دینه سم تفسیر وشي، خو د دې غم ورسره دی چې زما له مذهب، فرقې او عقیدې سره برابر تفسیر باید وشي. دلته ستونزه دا پیښیږي چې د مذهب او ډلې بنسټ خو یوه انسان ایښی دی چې اصول، تعبیر او تګلاره یې د هر وخت له حالاتو سره سر نه خوري، نه د یوه مذهب لمن دومره غوړېدلای شي چې د درست دین او شریعت تعبیر دې وکړای شي، خو دیني او شرعي متن د دې وړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چې د نړۍ په هر ګوټ کې د هر وخت له حالاتو سره ځان عيار کړي او داسې تعبير يې په نوي ډول وشي چې خلکو ته ستونزې ايجاد نه بلکې اوارې کړې. که د مذهب زاړه اصول د نوي وخت لپاره کار نه ورکوي، نو دې نوي شي، د زړو پر ځای دې نوي اصول وضع شي، پر زړه تګلاره دې بيا غور وشي، سمونې، ايسته کونې او نوي ابتکارات دې وشي چې له دين و شريعت څخه د نوي تعبير او تفسير لپاره لار جوړه کړي.

د ټولنې او محيط تاثيرات(پر کلتور د مذهب او پر مذهب د کلتور اغېزې)

يو مهم لامل يې پر انسان د خپل چاپيريال او ټولنې تاثير دی چې خلك له يوه مسير څخه بل ته برابروي. دلته ځو مسايل دي چې يوه بل ته سره په غېږ ورغلي دي. يو پر ديني و شرعي متن د عربو د کلتور اغېز دی چې طبيعي خبره ده پر موږ هم تاثير لري، بل زموږ د خپل کلتور اغېز دی چې يو انسان يې له تاثيره وتلای نه شي، کله چې له داسې متن څخه تعبير کيږي چې هغه د خپلې ټولنې تر کلتوري فشار لاندې تکامل ته رسېدلی وي، بيا يوې داسې ټولنې ته تفسيرېږي چې د هغې تاثير به يې پر تفسير حتمن وي، نو دلته خبره ډېره پېچلې کيږي او د هر چا د وس کار نه دی چې د دې معضلې د حل لپاره داسې انساني او شرعي معيارونه وضع کړي چې د بشر او دين و شريعت دواړو ارزښتونو ته يې تفسير ژمن پاته شي.

له دې امله نو په اوس وخت کې د تفسير لپاره د يوې ټولنې اړتيا ده چې په هيواد کې له دينه د تعبير او تفسير چارې به مخته وړي. هغوی ته به واک ورکول کيږي چې نور کسان به ستاسو په ادرس ستاسو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او متحد و همږغی تفسیر خپروي. په دې توګه به د ګڼو تفسیرو مخه ونیول شي، اختلافت به حل شي او بل لور ته چې خلک دیني مسلو ته اړتیا لري دا غوښته به هم پوره شي او دا تګلاره اوس یوازې زموږ لپاره نه، بلکې د هر اسلام هیواد لپاره اړینه ده چې د خپلو اړتیاو په رڼا کې داسې تفسیر وکړي چې هم د ټولنې غوښتنې پر نظر کې ونیول شي او هم دیني تفسیر جام او ولاړ پاته نه شي.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي

دوکتور جواد علي په خپل کتاب المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام کې لیکي چې په عربو کې ځکه قبیلوي پېژندګلوي مهمه وه چې هغوی د ځان د حفاظت ذریعه بلله، هغوی ته دا پېژندګلوي د هغوی هویت وه، ځکه دوی یو حکومت نه در لود چې د هغوی له حقوقو یې دفاع کړې وای، نو دوی د دفاع یوازینۍ وسیله همدا قبیله وه، له دې امله یې خپل نسبونه یادول، د پلار او نیکه په کړنو به یې فخر کاوه، د ده په وینا چې غیر عربو ته دا کار ځکه دومره مهم نه وو چې هغوی حکومتونه در لودل، خلکو ته وطن او دولت مهم وو، د هغوی د اواز اورېدلو لپاره دولتي محکمې موجودې وې، پوځ وو، پولیسي ـ اداري وې، هغوی به د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول وو، نو دوی د یوې قبیلې پر ځای په خپل پوځ، وطن، ملت او نظام نازېدل، فخر یې په کاوه، فارسیانو فارس در لود، رومیانو روم در لود، همدا لامل وو چې هغوی ته د انسابو یادول، یا قبیلوي پېژندګلوي مهمه نه وه.(۱)

د عربو دغه حالت قران کریم هم یاد کړی دی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات: 13].

ژباړه: اې انسانانو! تاسو مو له نارینه او ښځې پیدا کړې یئ او خیلونه و قبیلې مو د دې لپاره کړي یئ چې سره وپېژنئ، یقینن الله تعالی ته ستاسو متقیان غوره دي، بېشکه الله ډېر پوه او خبرداره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ټول پوهېږو چې قران کریم د عربو هغې ټولنې ته نـازل شـوی دی چې خلکو ته یې قبیلوي او د خیلونو پېژنـدګلوي څکـه مهمـه وه چـې نظام یې نه درلود، قبیلوي ژوند یې وو، خلکو د خپلو قبیلو د ګټو لپاره کار کاوه، قران دا یادونه ورته وکړه چـې پـر قبیلـو او خیلونـو د انسـانانو جلا کول د معرفت لپاره دي لکه تاسو چې دا کار کړی دی، اما الله تـه څوك د قبیلې له مخې نه نژدې کېږي، که یو څـوك غـواړي چـې اللـه تعالی ته نژدې شي، نو تقوا دي وکړي، په تقوا کې هم یو هغه تقـوا تـه چې زموږ په نظر وي، یا که یو څه نور سپین ووایم زموږ د پښتنو په نظر تقوا وي، هغوی خو ملنګ چې په کال یې غسل نه وي کړی، تړانګـې کالي یې اغوستي وي، تل فقر کوي، هم متقي او د خدای دوست ورته ښکاري، یو هغه تقوا ته چې اللـه تعـالی تـه مقبولـه ده، اللـه د علـیم او خبیر صفات د همدې لپاره ذکر کړي دي چې زه پوهېږم څـوك متقـي دی او څوك یوازې د متقي پېښې کوي، الله تعالی د یو چا په هویت نه خطا کېږي، لکه څنګه چې هویت مهم نه دی همدا ډول یـې جنسـیت هم ورته مهم نه دی، ځینې نارینه له دې امله خدای ته نژدې بولي چـې نارینه دی، ښځه د خپل جنسیت له امله د دې وړ نه بولي، قـران کـریم په دې عمومي الفاظو کې دا ډول فکرونه مردود وګڼل.

د قران کریم له نزول څخـه ډېـر کـم وخـت تېـر شـوی و، چـې عربـانو قبیلوي ژوند ایله کړ او د یوه نظام تر چتر لاندې سره را غونډ شول، یوه لویه امپراتوري یې جوړه کړه، د قبیلو پخوانی رواج ورو ورو کمـزوری شو، خبره اول د عرب و نـاعرب شـوه، پـه دې منـځ کـې د مسـلمان او نامسلمان خبره هم یادېده، نړۍ له قبیلوي پېژنـدګلوي څخـه مـذهبي او قومي پېژندګلوي ته ورسېده، عربو ځانونه غوره بلل، نـورو یـې د خپلـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانو پـه نسبت عجمیـان بلـل، فارسـیانو د خپلـې لـویې امپراتـورۍ او لرغوندي کلتور له امله ځانونه تر عربو هم بر بلـل، مسـلمانانو تـه خپـل دین حق معلومېده، په مقابل کې یې یهودو او نصاراوو خپـل دیـن ښـه باله، هندو ته خپل دین ښه ښکارېدی او داسې نور هم.

دغه وضعیت نـورو انسـانانو هـم تجربـه کـړی دی، پـه هـره ټولنـه کـې حکومتونه تر دغسې حالاتو وروسته جوړ شوي دي، نو دې حالـت تـه په راتلو نړۍ له یوه حالته بل ته ولاړه، چې تر پخوا یې بیا هم ډېر توپیر ونه کړ، د عربو د برترۍ لپاره د ډېرو عجمیانو ککرۍ له تنو بېلـې شـوې او د عربو د مغلوبیت لپاره ډېرو عجمیانو خپل ځانونه قربان کړل، بیا هم وینې توی شوې، ښه په لویه پیمانه، د بشر لپاره اساسي هدف ته بیا هم ونه رسېدل، که د قبیلې د ساتنې په پـار ځینـو انسـانانو د نـورو عزتونـه، مالونه او شته لوټل هم بدکار و، او که د مذهب او قوم په نـوم وي هـم بدکار دی، د همدې سلسلې په لړ کې د قوم او دیني هویت ځای ملي هویت ته پاته شو، په مـلي هویـت کـې بیـا هـم لکـه د قـوم او مـذهب هویت چې ډېر شمېر کسان یې په چوکاټ کې راځي، نوره ګټه نه لري، هماغه د قران کریم خبره ده چې یوازې پېژندنه ده، یـو افغـان دی، بـل ایرانی، بل پاکستانی، بل چینایي، بل هندوستانی او داسې نور.

هغه اساسي هدف چې د قران کریم پـه یـوه مختصره جملـه کـې ذکـر شوی دی چې کتاب انزلناه الیک لـه تخـرج النـاس مـن الظلـمات الـی النور، بیا هم تر لاسه نه شو او لا هـم ورک دی، اوس د مـلي هویـت د ساتنې لپاره مبارزې کېږي، یو انسان بل انسان وژني، ملي هویت هـم د ښه انسانتوب نښه نه ده، یو څوک لـه دې املـه ښـه انسـان نـه دی چـې عربستانی دی، یا ایرانی دی، یا افغان دی، بلکې د ښـه انسـان د ثبـوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره نور معیارونه شته، خدای ته د نژدیکت لپاره معیارونه شریعت بیان کړي دي، که پر هغه معیار څوک پوره نه وي، نه ملي هویت د هغه د ښه انسانیت لپاره کفایت کوي او نه قوم، نسب او مذهب.

هغه مهال به د قبیلې پر ملکي سره شخړه وه، یوه قبیله به له بلې سره د مالونو د څرځای پر سر، ښکر په ښکر وه، تر دې وړو شیانو وروسته کله چې انسانان یو څه پوه شول، نو د وړو شیانو پر ځای یې غټ را پیدا کړل، د هغو پر سر یې شخړه پیل کړه، تر بل هر شي د انسان لپاره لوی خطر له واک او دولت څخه ور پېښ شوی دی، د واک لپاره انسان هره وسیله کار کړې ده چې واک ته ورسېږي او د مال د تر لاسه کولو لپاره هم انسان له هیڅ وسیلې لاس نه دی اخیستی، خبره ورو ورو ِغټېده، ان چې د نن ملي هویتونو ته ودرېده، د یوه کس، یوې ډلې، یوه درست قوم ان ملت به له دې امله بد ویل کېږي چې د هغوی هویت به له ده څخه بېل وي، نه عقل دا راته وایي چې د انسانیت معیار ملي هویتونه کېدلای شي، نه دین راته وایي، نه په قانون کې شته او نه اخلاقیات دا راهنمایي کوي.

خبره که د پرون ده که د نن ده، هماغه کیسه ده چې تنې ډېرې سر یې یو دی، پرون که د قبایلو پر څرځای سره جنګ و، نو چې زیات کسان سره په شخړه شوي وي، زر او دوه زره به وو، اما نن په میلینو خلک تر څرځای پر یو څه غټه موضوع د نورو همدومره کسانو په مقابل کې درېږي، په لکاوو وژل کېږي، که پرون په زرهاوو مړه کېدل، موضوع یې وړه وه، نن په لکاوو دي، اما موضوع یې یو څه غټه ده. ملي مسایل او سیمه ییز مسایل د حکومتونو او واکداره طبقو له لوري د دې لپاره کښته او پورته کېږي چې خلک په خطا کړي، غلول شروع دي، که نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پرته چې خلك په وغلول شي، يو د بل په مقابل کې استعمال شي، ملي مسايل حل کېدلای شي. په دې مسلو کې يې دومره فکر بند شي چې خپل تعليم ځنې هېر شي، خپل شخصي مسايل يې هېر شي، د سيمې په کچه ستونزې هېرې کړي، د ټول انسانيت په کچه دښمن (طبيعت) ځنې هېر شي، بس هغه دښمن ته يې سترګې وي او انرژي مصرفوي چې واکمنه طبقه يې ورته معرفي کوي. دوی هر وخت له اساسي مسلو د خلکو پام جزي او غير اساسي مسلو ته اړوي، هغه دومره وپړسوي چې خلکو ته غټ ښکاري، اما په اصل کې هغه دومره واړه مسايل وي، چې اصلن په فکر بندولو نه ارزي، دا خو څه کوې چې وخت، پيسې او انرژي ورته ولګول شي.

انسان ورى د همدې انسان له لاسه دی، دې ته خلك نه متوجې کيږي چې د ځمکې دومره منابع چا غلا کړې دي چې ميلېونونه انسانان وږي دي؟ انسان د انسان له لاسه بې کاره دی، د انسان له لاسه بې تعليمه دی، د انسان له لاسه لڅ دی، په ستونزو کې راګير دی، طبيعي افتونو په مخه کړی دی، حتا هغه يو د استقرار ځای چې د ټول بشر راتلونکی ورسره تړلی دی لکه ځمکه، هغه هم د دوی له لاسه د ضياع لور ته خپل مزل لنډوي، زه نه وايم چې ملي مسايل دې هېر شي، په سيمه ييزه کچه مسايل دې نه حلېږي، اما د سونه کلونو خشونت اميزه حل پر ځای سوله ييز او لنډ حل هم لري، واړه مسايل دې پړسول کيږي نه، انسان دې د انسانيت د بقا لپاره کار وکړي، د انسانيت پر استعدادونو دې کړی نه تاوېږي چې يوازې به د دې لپاره کار کوي او بس.

مسايل که هر څومره د جنجال او خشونت لور ته وړل کيږي، عينن همدومره شونتيا يې د سوله ييزتوب لور ته هم شته، که څومره پړسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، بالکل همدومره احتمال د کمېدو هم لري، که څومره غزول کېږي، دا امکان یې هیڅ وخت نه ردېږي چې په لنډ وخت کې دې حل شي؛ مگر ولې داسې نه کېږي؟ ځکه نه غواړي، په لوی لاس دا کار کېږي، هغه ادارې چې په بې ځایه، بې وخته او غیر اړینو موضوعاتو د انسانانو مصروفول غواړي، که خپل دغه شته امکاناتو د انسانیت په کچه د مسایلو لپاره ولگوي، ایا بیا به هم دومره انسانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس او گرېوان وي؟ د نړۍ ډېره سرمایه لس فیصده خلکو اخیستې ده او پاتې کسان د هغوی د غلامانو رول ادا کوي، ایا هغوی غواړي چې د دې نیوي فیصده خلکو دي همدې مهم ټکي ته ور پام شي؟ دا خبره که د ټولې نړۍ په کچه صحت لري، د یوه هیواد په اړه یې هم لري، په یوه هیواد کې هم لویه برخه خلک فقیران وي، وړه برخه خلك سرمایه لري، هغوی واک هم لري، پیسې هم لري، په دې دوو شیانو هغوی د یوه بسته ملت په برخلیک هر وخت لوبي کوي. دا نن د هیواد حالاتو ته وگورئ، گراني چا جوړه کړې ده؟ د تېر دولت خلاف وسله والو مخالفینو ته چا پیسې ور کولې؟ نن د دولت خلاف مخالفینو ته څوك وسلې او پیسې ور کوي؟ دغه کیسه د امریکا په نظام کې هم شته، هلته هم د شتمنو او واکدارو څو ډلې دي، چې کله یوه غالبه شي د نړۍ لپاره یو ډول نقشه جوړه کړي او کله بله غالبه شي، پر هغه پخوانۍ چلیپا را کش کړي، نوې وړاندې کړي، ترمنځ یې انسانان د هغوی تر پښو لاندې دل کېږي او هغوی خپل ساتېرۍ پر کوي.

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(یاد تاریخ: الفصل الحادي عشر: انساب العرب، دویم ټوک ۱۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مادیت څخه محرومه ټولنه

څېړنې ښيي چې مادي محرومیت په انسان کې د کمترۍ احساس پیدا کوي.
مادي محرومیت نه یوازې د انسان پر روان منفي اثر کوي، بلکې پر فزیکي وجود یې هم منفي تاثیرات لري. دا هم ثابته ده چې یوازې پر فرد یې اغېزې منفي نه وي، پر ټولنه هم بد اثر کوي؛ ځکه ټولنه له افرادو جوړه ده، که افراد په فزیکي او ذهني لحاظ روغ نه وي، هغه ټولنه به هم د فزیکي جوړښت له مخې او هم له رواني پلوه نورماله نه وي.
یو انسان/ټولنه چې د نورو په مقابل کې د کمترۍ احساس وکړي، بیا د خیال غېږې ته پنا وړي. د انسان په دماغ کې د تخیل برخه هم د انسان لپاره نعمت دی او هم منفي اړخ لري. د کمترۍ په وخت کې د تخیل نړۍ موږ ته کاذب ډاډ راکوي، موږ له خپل شاوخوا ناخبره له ځان سره خوشاله یو، ما/موږ له ځان سره دنګې مانۍ جوړې کړې وي، شانداره ښارونه مو وي، ښه ژوند لرم/لرو، هغه کسان چې زه یې په وړاندې د کمترۍ احساس کوم، هغوی مې/مو همدې حالت ته اړ کړي وي؛ خو د عینیت په نړۍ کې بیا هر څه د دې برعکس وي. په انسانانو کې یوه برخه یې د مادي نړۍ پر بدلون او اسبابو فکر نه کوي، بس دی د خیال په نړۍ کې ځان ته کاذب ډاډ چمتو کوي، چې د تخیل د ذهني برخې یو منفي اړخ دغه هم دی.
د مادیت په نړۍ کې هر څه په مادي اسبابو اړه لري، د هر پر مختګ تر شا مادي اسباب وي، کله چې دې اسبابو ته لاس رسی ونه لرو، بیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمترۍ احساس را کې پیدا کیږي او څومره چې زمانه پر تېرېږي، موږ له دې اسبابو محروم پاتېږو، د کمترۍ ګراف هم ورسره لوړېږي.

په دې مرض اخته کسان یا پوچې ادعاوې کوي، یا د خیال په نړۍ کې ژوند کوي، یا له مادي محرومیت څخه پیدا شوی بحران په تشو وعظونو کابو کوي، زموږ د ټولنې د تشو ادعاوو یو لامل همدا دی.

هغه ټولنې چې حال یې خراب او ایینده تیارهویني، هغوی په ماضي کې ژوند کولو باندې خوښ وي، د شخص حالت هم له ټولنې بېل نه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو حالت د دې خبرې ژوندی مثال دی. مسلمانان چې د غربیانو د مادیت په وړاندې د کمترۍ په احساس اخته دي، څو ډوله عکس العملونه یې پارولي دي:

اول: له مادیت څخه کرکه په روحانیت خوشاله کېدل؛ په وروسته پاته او د کمترۍ په مرض اخته ټولنې او اشخاص له مادیت څخه ظاهرن کرکه کوي او د روحانیت لور ته پر پاملرنه ډېر فوکس کوي. د دغه تمرکز عامل یې هم په اصل کې له مادیت څخه محرومیت وي؛ محرومیت په بشر کې د ګڼو ستونزو لامل کیږي، د هغه پر روان تاثیر کوي، د هغه پر فزیکي وجود یې اغېزې جوتې وي، د هغه کردار او ګفتار یې اغېزمن کړي وي، له نورو سره پر چلند یې اثرات ثابت وي او... لنډه دا چې محرومیت د بشر د ژوند هر اړخ متاثره کوي.

د روحانیونو دغه ډله بیا له مادي محرومیت څخه ټولنې ته ور پېښ بحران په وعظونو او نصیحتونو کابو کوي؛ په ژوند کې دواړه مهم دي او خپل رول لري، اما له مادیت څخه را پېښه ستونزه په روحانیت له منځه وړل، یا د مادیت اثرات په روحانیت ختمول، د ځان خطا ایستل دي. زموږ ټولنه د دې ښه مثال دی، یو څوک چې په جومات کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ کوي، خو تر راوتلو وروسته د لمونځ کوونکو بوټ غلا کوي، په حرم شريف کې د حاجي همايني وهي، د جومات په محراب کې خپله جنسي تنده سړوي، د جومات له منبره خپله کرکه او غسه ښکاروي، عقده سړوي او په وينا کې يې مادي محروميت له ورايه څرګنديږي.

ځان غلطول هم د ځان په تاوان دي او ټولنه خطا ايستل هم د ټولنې په زيان، زموږ د ټولنې روحانين دواړه کاره کوي، د ځان له غولولو سره ټولنه هم غولوي؛ دا سمه ده چې ماديات هم د بشر لپاره منفي او مثبت اړخونه لري او بل دا چې منفي او مثبت تر ټولنو توپير هم کوي، يو شی چې موږ ته منفي جنبه لري، ممکن په بله ټولنه کې مثبت اړخ ولري؛ له دې هر څه سره له مادياتو د انسان چاره هم نه شته. بل لور ته دغه واعظين دې ته فکر نه کوي چې زموږ په ټولنه کې له دې محروميت څخه څومره بدۍ را پيدا شوې دي؟ خپل عيب ته پام نه کوي، د بل يوه عيب ته يې ګوته نيولې وي. په ټولنه کې د هر شي د ګټې او زيان اړخونه به سنجول کيږي، که يې ګټه زياته وي، ټولنه بايد ورته تشويق شي او زياته ګټه يې خپله پر واړه نقصان پرده غوړوي.

يو بل عيب مو دادی چې د ماديت په نړۍ کې هره راغلې نوې پديده موږ ته تر هغو له روحانيت سره په ټکر کې ښکاري چې اخير زموږ خپل شخصي ژوند او د کورنۍ ماحول مو ځنې متاثره شي بيا موږ ورته تسليميږو. لکه: راډيو، ټيليفون، ټلويزيون، بانک...

دويم: ماضي ته پنا وړل؛ که يوه ټولنه يا شخص شانداره او د يادولو وړ ماضي ولري، نو د حال او ايينده د خرابېدو په صورت کې هغه د خپلې ماضي ډېره يادونه کوي، دغه يادونه به يې هم له مبالغې او زياتوبه خالي نه وي، په حال کې د هرې نوې پديدې په اړه به يې عکس العمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضي ته تګ او مبالغه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د مذهبي قِشر تمرکز پر دې دواړو برخو زيات دی.

دريیم: په خيالونو کې ډوبېدل؛ ځينې کسان مې ليدلي چې د نورو په وړاندې د کمترۍ احساس کوي، دی نور څه نه شي کولای، نو خيالي دنيا ځان ته جوړه کړي. تخيل د هر انسان د دماغ يوه فعاله برخه ده، چې هر انسان په بېلابېلو وختونو کې ور څخه ګټه اخلي. شاعران وايي؛ د هر شاعر د تخيل قوه چې څومره پیاوړې وي، د هغه شعر ډېر ښه وي. شعر او شاعري بيا په محرومو ټولنو کې ډېره غوړېږي، ځکه دوی له شعر پرته هم د تخيل پر قوه فشار راوړي، په همدې موډ کې يې ځينې وګړي د شعر په ژبه د خيال د نړۍ يوه وړه برخه موږ ته بيان کړي، چې موږ ورته لاسونه خوځوو، چکچکې ورته کوو او هی و هوی مو جوړ کړی، دا په حقيقت کې هيڅ نه بدلوي، يوازې څو شېبې نور خلک هم خيال پلوه کړي. په خيالونو کې يو څوک هغه وخت زيات ډوب وي چې فارغه وي، يو مصروف کس/ټولنه د خيالونو لپاره زيات وخت نه لري، له دې امله يې د تخيل پر ځای پر ماديـاتو نظر وي.

څلورم: د محروميت پر اسبابو فکر کول؛ ځينې وختونه اړتياوې انسان د بدلون او تغيير اسبابو ته متوجې کوي. دغه ډله محروميت د تقدير پرېکړه نه بولي، چې لاس تر زنې ورته کېني؛ بلکې هغوی د نور پرمختګ ګوري، چې تر شا يې مادي اسباب پيدا کوي، له دې امله دوی هم د خپل ځان/ټولنې هغه نيمګړتياوې پيدا کوي چې په مادي دنيا کې يې د دوی د پرمختګ مخه نيولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې دا ډېره مهمه ده چې یو څوک په خپله نیمګړتیا پوه شي؛ هغه یې پر عامل فکر کوي، کله چې یې عامل پیدا کړي، د ایسته کولو لارې چارې یې لټوي. په مادي دنیا کې ټول تغییرات د مادیاتو په وسیله ممکن دي؛ له دې پرته د بل شي په تمه کېناستل او د تغییر تمه کول د اوبو پر سر لیکې کښل دي چې هیڅ نتیجه به ونه لري.

۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له محرم پرته د ميرمنو سفر

د حديثو په کتابونو کې له محرم پرته د ميرمنو د سفر په اړه ممانعت راغلی دی، يوه حديث کې دي چې که ميرمن د يوې ورځې او شپې سفر کوي بايد محرم ورسره وي، په بل کې دوې ورځې او په بل کې درې ورځې او شپې راغلي دي. مناسبه ده چې لومړی په دې اړه راغلي احاديث تر نظر تېر کړو، بيا به يې پر مفهوم او احکامو بحث وکړو:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ، تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ».(١)

ژباړه: عبد الله بن عمر رض له رسول الله ص ص څخه روايت کړی، چې ده ويل: يوه ميرمن چې پر الله او اخرت ايمان لري، له محرم پرته د درو شپو سفر کول ورته جواز نه لري.

«لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا، أَوْ زَوْجُهَا».(٢)

دوې ورځې به يوه ميرمن سفر نه کوي، مگر چې محرم يا مېړه يې ورسره وي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُسَافِرِ امْرَأَةٌ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(٣)

ژباړه: له ابو سعيد الخدري رض روايت دی چې رسول الله ص ص وويل: ښځه تر درې ورځې اضافه يوازې له محرم سره سفر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ تُسَافِرُ مَسِيرَةَ لَيْلَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا رَجُلٌ ذُو حُرْمَةٍ مِنْهَا».(۴)

ژباړه: يوې مسلمانې ښځې ته روا نه ده چې د يوې شپې په اندازه له محرم پرته سفر وکړي.

دا ډول ګڼ روايات شته چې ښځې يې د محرم له وجود پرته له سفره منعه کړې دي.

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۵)

ژباړه: يو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه يوازې کيږي او نه دې يوه ميرمن له محرم پرته سفر کوي.

دلته بيا د هر ډول سفر ممانعت راغلی دی. په دې حديثو د پوهېدلو لپاره که يوځل د عربي نړۍ د هغه وخت حالاتو ته وکتل شي، نو دا لارښونې پر ځای معلوميږي، د رسول الله ص ص په ژوند کې عربي جزيره ناامنه وه، خو د يوه قوي دولت بنسټ چې رسول الله ص ص کېښود، د اصحابو په شان د قوي عزم او پياوړې ارادې خاوندان خلک يې ورته وروزل؛ نو باوري شو چې دغه جزيره به يو وخت امن کيږي، اما تر هغو چې امن شوې نه وي، د ميرمنو لپاره همدغه حکم دی چې له محرم سره يوځای به سفر کوي، څو له شوکمارو، غلو، لار شکونکو، د قومي بديو د خاوندانو، جګړه مارو او نورو بدو خلکو لاس ورته ونه رسيږي، خو که امن شي نو رسول الله ص ص يې په اړه داسې هم ويلي دي:

قَالَ «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ، لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالكَعْبَةِ لاَ تَخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ.(٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ص ویل: که ته ژوندی پاته شوې، نو یوه ښځه به ووینې چې د حیره له ښاره به په سفر روانیږي؛ څو پر کعبه طواف وکړي، له الله ماسیوا به د بل چا وېره نه وي ورسره.

په دغه حدیث کې رسول الله ص ص یادونه وکړه چې د عراق له حیره ښاره به یوه میرمن کعبې ته ځي، عربي جزیره به داسې امن شوې وي چې دغه میرمن به تر کعبې ځان رسوي، طواف به کوي، پر ټوله لار به یوازې د الله وېره ورسره وي، نور به هیڅوک د هغې د ډارولو هڅه نه شي کولای او دا به په پوره امن او ډاډ خپل سفر کولای شي.

په تهذیب الکمال کې امام مزي(مړینه: ۷۴۲) وایي چې عدي بن حاتم رض د دغه حدیث راوي، په اوومه هجري د شعبان په میاشت کې مسلمان شوی دی.

د دې حدیث له متن او د راوي له اسلام منلو څخه یې ښکاري چې د ښځو په اړه د رسول الله ص ص په پاسنیو احکامو کې یې دغه وروستنی دی، دویمه خبر داده چې عدي رض ته وایي، که ته ژوندی پاته شوې، نو له حیرې به یوه ښځه کعبې ته سفر کوي، په داسې حال کې چې حیره د دې خبرې کولو مهال د فارسیانو د لاسپوڅو تر واک لاندې وه، نو دا معنا لري چې که وېره موجوده نه وي، میرمنو ته پر لار خطر نه متوجې کیږي، هغوی کولای شي چې له محرم پرته هم سفر وکړي.

پاس راوړل شوي احادیث یوه ورځ یوه شپه، دوې ورځې دوې شپې درې ورځې درې شپې او یا هم تر درې ورځو او شپو اضافه وخت په ګوته کوي، له دې معلومیږي چې لومړی د ښځې سفر کول بیخي ممنوع و، بیا چې حالات یو څه ښه شوو، بیا د یوې ورځې یا شپې په اندازه اجازه ور کړل شوه، کله چې زیاتې سیمې د مسلمانانو په کنټرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راتلې، د غلو، دښمنانو، مشرکانو، لار وهونکو او نورو خطرونو شتون کم شو، رسول الله ص ص ښځو ته د زيات سفر اجازه ور کوله، اخير يې درو يا تر درو اضافه ورځو ته جواز اوږد کړی دی، په اخير کې يې ويلي چې ان که له حيرې څخه تر کعبې سفر وکړي، لار امنه وي، ستونزې ورته پېښ نه شي، نو باک نه لري، شرعن د هغې د سفر مخه يې څوك نه شي نيولای.

لکه په دې حديثونو کې چې له وخت او مکان سره سم بېلابېل احکام او هدايات ور کړل شوي دي، همدغه ډول نور وختونه او ځايونه هم د جلا جلا احکامو غوښتنه کوي. له دې امله فقهاء کرام وايي چې احکام د زمانې او مکان په تغيير سره تغييرېږي.

اوس حالا تر پخوا ډېر بدل شوي دي، هغه پخوانی خطر نه شته، ښځې په الوتکه، اورګاډي، موټر او نورو وسايلو کې ښه په امن سفر کولای شي؛ نو اړتيا نه شته چې له ښځې سره دې حتمي محرم ملګری وي. ښځې دندې لري، زدکړې کوي، تجارت لري، د قريبانو کره ځي او سل نورې اړتياوې لري؛ په نوره دنيا کې يوه ميرمن هره ورځ له يوه ښاره بل ته په خپل کار پسې ځي، نو که مېړه يا بل محرم له هغې سره تګ راتګ کوي، تر واده به يې پر ډلو ډېر ولاړې شي، لازمه ده چې د وخت، ځای، ټولنې او نړۍ عيني شرايط درك شي او د احکامو په په جاري کولو او فتوا ور کولو کې تجديد نظر وشي، نه دا چې د نوې عصر لپاره چې غوښتنې، حالات او وسايل يې ټول نوي دي، انسانان او افکار يې نوي دي، خو احکام دې هماعه د زرو کلونو وړاندې احکام ورته بسنه وکړي او هماعه دې له هر ډول تغيير او تبديل پرته پر عملي او پلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مهمه نکته دا هم ده چې په درې ورځې موده کې یوه میرمن پر ټوله نړۍ را ګرځېدلای شي او بېرته خپل کور ته هم راتلای شي. نو که درې ورځې وخت په حدیث کې جواز لري، بیا خو پر ټوله نړۍ د ګرځېدلو جواز هم لري؟ هغه میرمن چې هر سهار له یوه ښاره بل ته په کار پسې ځي، ماښام بېرته خپل کور ته راستنېږي، هغه خو د همدې حدیثو له مخې هیڅ ډول ممانعت نه لري، ځکه په حدیث کې یوه ورځ، یوه شپه وروستی کم وخت ذکر شوی دی چې باید له دې په اضافه وخت کې دې میرمن له ځان سره محرم ملګری کوي، نو دا چې یوه ورځ هم نه لګېږي، بیا خو تر دې حکم لاندې نه شي راتلای، په داسې حال کې چې هغه به هره ورځ د پخوا په نسبت د څو ورځو او شپو سفر هره ورځ کوي.

که په سفر کې له محرم پرته د نورو غیر محرم کسانو وجود ددې لامل بلل کېږي چې باید محرم ورسره وي، نو دا خو موږ ته ثابته ده چې د افغانستان او پاکستان هیڅ کور داسې نه شته چې په هغه کې دې دوه ورونه یوځای ژوند نه سره کوي، لېور د ورېنداري څه دی؟ حدیث کې یې مرګ بللی دی، نو که لېور له ورېندارې دورمره لرې او غیر محرم وي، بیا نو په یوه کور کې د لېور وجود هم باید داسې عامل وبلل شي چې خلک کورونه سره جلا کړي او حدیث کې باید ددې لارښوونه راغلې وای، ځکه د رسول الله ص ص په زمانه کې هم خلک یوځای اوسېدل، که د ورېندار په شتون کې غیر محرم لېور په کور کې شرعي ستونزه نه پیښوي، نو د نورو انسانانو شتون یې ولې پیښه کړي؟

د نصوصو له ګنوالي سره په دې موضوع کې د مذاهبو ترمنځ اختلاف شته، که د اوس وخت حالاتو ته وکتل شي، نو زموږ د ټولنې مذهبي واکمنې طبقې ته د مالکیانو مذهب هم یوه غوره نمونه ده چې په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب عمل وکړي او د ټولنې ښځو ته اجازه ور کړي چې سفر وکړي او د سفر مهال ستونزې ورته ایجاد نه شي.

دوی باید د جبري احکامو چې له وخت، مکان او ټولنې سره سمون نه لري، په ورکولو نه د دین څېره مسخه کړي او نه خپل ځانونه بدنام کړي، جبري احکام به یو څه وخت خلک عملي کړي، خو په وړاندې یې عکس العمل هم حتمي دی، دلته دوه زیانه موږ ته رسېږي، یو دین ورسره بدنامېږي او بل د ټولنې وګړي له ستونزو سره مخېږي، درېیم تاوان یې دوی ته دی چې ښایي په وړاندې یې ملت او نړۍ تونند غبرګون څرګند کړي چې که نور نه وي، هغوی له مالي او ډیپلوماټیکو ستونزو سره مخ کړي.

یا خو باید له نویو حالاتو سره نوي احکام ور کړل شي یا هم د نصوصو دغه ډول تعبیر وشي چې ښځو د کار، زدکړو، وتلو او سفر مهال ستونزې ایجاد نه کړي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(۲)(تېره حواله)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)(تېره حواله)

(۶)(بخاري، کتاب المناقب، باب علامات النبوة في الاسلام، ح: ۳۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي و نامذهبي

زما د عمر هغه برخه چې په څه نه پوهېدم د مهاجرو په يـوه کمـپ کـې تېره شوه، بیا وطن ته کډه شوو، هلتـه مـې پـه کليـوال چاپيريـال کـې د مذهبي نامذهبي، مقلد و غير مقلد الفاظ نه اورېدل، يوازې د کـلي مـلا صاحب چې قاعده راته ويله، نو د امام صـاحب د مـذهب پيـروان يـې کړو، مور ته يې په خوله دا راکـول چـې د چـا پـه مـذهب يـې؟ د امـام صاحب!

تر دې وروسته پاکسـتان تـه ولاړم، هلتـه لـه ورتلـو سره سـم د ديوبنـد، بريلوي، پنچپيري او سلفي له نومونو سره اشنا شوم، مور په خپل وطـن کې يوازې دا پېژندل چې د امام صاحب په مذهب يو، نور نـه پوهېـدلو چې په مذهب کې هم مذهبونه او ډلې شته.

زمور د عوامو ډېرى کړنې د بريلويانو خوا ته نژدې وې، خـو کـوټې پـه راتلو زمور ناسته پاسته له ديوبنديانو سره شوه، نو د بريلي پر ځاى مو د ديوبندي فکري بهير ملگري شو.

هغه ادرسونه چې ديني علوم پکې تدريسېږي، هلته د نومونو خبره ډېره مطرح ده، بريلى په ديوبندي مدرسه کې درس نه وايي، نه ديوبندى پـه سلفي مدرسه کې تعليم کوي، هر فکري مکتب ځان ته تعليمـي مراکـز لري او هلته د خپل مسلك په وسله ځوانان سمبالوي.

له بده مرغه په دې اختلافاتو کې عوام هم ور ننـوتي دي، دوى هـم پـر دې نومونو سره وېشل شوي دي. په داسې حال کـې چـې عـوام د يـوه مذهب په اصولو او فروعو خبر نه دي، نو دوى د هيچا په مذهب هم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، دوی یوازې د هغه مفتي په مذهب دي چې دوی فتوا ځنې غواړي او هغه فتوا ور کوي.

دا خبره یوازې پر هغو عوامو نه پاتېږي چې په عمومي ډول عوام بلل کېږي، بلکې ډېری هغه کسان چې له دیني مرکزونو څانونه فارغ بولي هم په دې فهرست کې حسابېږي. دوی هم د مذهب په اصولو خبر نه دي، نه یې فروع په دقت پېژندلي دي، بس چې هر چا یو څه ویلي، دوی په پټو سترگو منلي دي. نو دوی هم گواکې د هیچا په مذهب نه دي، د هغه چا په مذهب دي چې دوی ترې د مسلې په توضیح کې استفاده کړې ده.

مذهبي و نامذهبي اصطلاح اصولن باید د ډېرو کمو کسانو لپاره وکارېږي، د مذهب په کره و ناکره، صحیح و سقیم چې څوك نه پوهېږي هغه به څه مذهبي وي؟ هغه چې د مذهب اصول له فروعو نه شي جلاکولای هغه به څنگه یوه مذهب ته پابند پاته شي؟ علمي خلا دلته لوی زیان رسولی دی، ځینې شیان دومره ناحقه پړسول شوي دي چې هغسې باید نه وای. د مذهبي او نامذهبي نومونه باید هغو پوهانو ته کار شي چې یوه ډله یې د یوه فکري مکتب په ټولو اړخونو تر پوهاوي وروسته هغه د ځان لپاره یو مسلك غوره کړي او نامذهبي هغه عالمان دي چې یوه خاص مسلك ته پابند نه پاتېږي، بلکې حکمت د مومن ورکه بولي چې هر ځای یې ومومي اخلي یې. دغه دواړه ډلې له قران او سنت څخه د خپلو دریځونو لپاره دلایل لري چې زه نور پر دې بحث نه کوم.

زما په نظر هغه کسان چې دغې کچې ته نه وي رسېدلي او ځانونه غیر مذهبي بولي، هغوی اصلن خطا کړل شوي دي. دا سمه ده چې هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د امام صاحب په مذهب نه وي، د شافعي صاحب په مذهب به نه وي، اما د خپل جومات د امام په مذهب دي، لکه د امام صاحب د مذهب پیرو چې د امام صاحب مذهبي نه دی، بلکې د خپل کلي و جومات امام چې څه ورته غوره وګڼل دی یې هم غوره بولي، نو دی به د چا په مذهب وي؟ اصولن خو د هیچا په مذهب نه دی، نه د کلي د ملا په مذهب دی او نه د امام صاحب ځکه د کلي زیاتره ملایان خو یې معینه تګلاره نه لري او نه د خپل مذهب په اصولو په هغه ډول پوهیږي چې باید یو مذهبي کس په وپوهیږي او نه د امام صاحب په مذهب بلل کیږي، وجه یې داده چې د هغه د مذهب اصول هم نه ور معلومیږي، نو دې کسانو ته له دې امله د حنفي مذهب پیروان ووایو چې دوی ځانونه ورته منسوبوي، نور که اصولن دا نوم پر تصدیق کیږي یا نه، هغه بېل بحث دی، بیا تر یوه حده سره لګیږي.

همداشان هغه کسان چې په بازار کې د رومیانو ریړۍ چلوي او ځان ته د مجتهد نوم غوره کوي، هغه هم اصولن مذهبي دی؛ ځکه دی نه په قران کریم پوهیږي او نه په حدیثو، نه په فقه پوهیږي او نه یې په اصولو، نه یې عربي ژبه لږ زده او نه ډېره، نو مجتهد څنګه شي؟ غیر مقلد څنګه شي؟ نامذهبي یې څنګه وبولو؟ د اصولو له مخې هغه هیڅ مذهبي نه دی او د هر چا په مذهب هم دی. وجه یې داده چې دوی له هر چا پوښتنه کوي، نو هر یوه چې فتوا ور کړه تر یوه حده د هغه په مذهب دی او هیڅ مذهبي له دې امله نه دی چې که د هغې خلاف فتوا یې پیدا کړه بیا هغه بله ایله کوي، او بلې ته ټوپ اخلي، نو هیڅ مذهبي نه دی، یعنې هغه ښایي یوه ورځ هم پر یوه موقف تېره نه کړي، بلکې تبدیل یې کړي، له دې امله نو هیڅ مذهبي نه دی. اما که د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې خبره ومنو، چې ځانونه غير مقلد او نامذهبي بولي، نو سمه ده تر يوه حده به دا خبره د هغوی د ادعا له امله ورسره ومنو.

يوه ستونزه چې علمي خلا رامنځته کړې ده، هغه د عوامو ترمنځ د مذهبي نامذهبي په نوم وېش دی، اصولن بايد عوام په دې اختلافاتو کې نه وای راغلي، که هر فکري مکتب ته منسوب هم وای، دومره کش بايد نه وای ور کول شوی چې يو د بل مسجد ته نه ورځي، يو د بل لمونځ سهي نه بولي، يو له بل سره کار وبار نه کوي، يو له بل سره دوستي نه کوي، يو پر بل بد نومونه ږدي.

له شرعي متن څخه د هر چا تعبير سوچه د خدای او د رسول شريعت نه پاتېږي، هر څوک چې تعبير ځنې وکړي، هغه د حق و ناحق شتونتيا لري، نو سل سلنه ځان حق او نور ناحق بلل، په مسلمانانو کې د يوه فکري مکتب حق هم نه جوړېږي. له دې امله بايد عوام او خواص ټول تعامل سره وکړي، هر څوک په دې هڅه کې شی چې که په حقه خبره زه پوه شوم، ټولنيز او کورني مشکلاتو ستونزې نه ايجادوي، هغه به منم. ځکه د دوی ترمنځ په شرعي فرعي مسلو کې اختلاف دی، هيڅوک د خدای د وجود په اړه اختلاف نه لري، د هيڅ نبي په اړه اختلاف نه لري، د کتابونو په اړه يې نه لري، د اخرت و حساب و کتاب په اړه يې نه لري، عبادات ټول مني، يوازې د کيفيت اختلاف يې پاتېږي، په دې وجه بايد تعامل سره وکړي، اتحاد وساتي، اختلاف پرېږدي، دغه انرژي چې په وړو ډلو يا انفرادي توګه يې يو د بل په مقابل کې لګوي، هغه دې د ټولې ټولنې او هيوادونو د ښېګڼو لپاره ولګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: په یوه کوڅه کې سلفي، دیوبندي، بریلوي، پنچپیري، مماتي او حیاتي ټول اوسي، که دوی تر خپل منځ د مناظرو او د حق و ناحق د ټاپو پر ځای ټولنیزو ښېګڼو ته توجو وکړي دا به تر هغه اولني کار هم په دنیا او هم په اخرت کې ورته غوره وي. لومړی کار دی الله دی چې معلومه کړي څوک حق دی او څوک ناحق، دین هم د هغه دی، سزا یې هم هغه ور کوي، حساب یې هم د ځان مسوولیت بللی دی، موږ ته یې دا حق نه دی راکړی، موږ ته چې څه راپاته دي په هغو عمل دی، بس خلاص. اما که دا کسان خپله کوڅه پاکه وساتي، دا هم دنیا شي هم دین، د نظافت امر په شریعت کې هم شوی دی او انساني مزاج یې هم غوښتنه کوي، که د یوې ډلې مړی وشي، ټول یې تجهیز او تکفین ته راشي دا به تر دې ښه وي چې هره ډله خپل کار وکړي. یوه جومات کې لمنځونه به یې تر دې غوره وي چې په څو مسجدونو کې لمنځونه وکړي، یو بل ته د ګټې هڅې به یې تر دې غوره وي چې یو بل ته د زیان لپاره کوښښونه وکړي.

زما په نظر دغه اختلافات ټول فرعي او لفظي جنجالونه دي، که په واقعیت یې څوک ځان خبر کړي، د ګټې او زیان پرتله یې وکړي، حتمن دې نتیجې ته رسېږي، چې نه یې په وړه کچه یوې کوڅې ته خیر رسېږي، نه درست هیواد ته او نه ټول امت ته؛ بلکې اختلافات هم د کوڅې په زیان دي، هم د هیواد او هم د ټول امت. له دې هر څه سره د دین او شریعت بدنامي هم پکې نغښتې ده. موږ په خپلو اختلافاتو نه یوازې ځانونه بدناموو، وطن ته زیان رسوو، د اسلامي امت وحدت و اتحاد ختموو؛ بلکې دین او شریعت دواړه هم مسلمانو او هم نامسلمانو ته بدناموو چې په دنیا او اخرت کې به یې مسوولیت ټول موږ ته متوجې وي.

۲۰/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن او مسلمان څوک دي؟

د مسلمانۍ او مومنتوب ادعاوې به ډېرې اورو، ظاهرن خلک د مسلمانۍ ښکارندويي هم کوي، ږيره ايله کول، جومات ته په ځغاسته تګ، پايڅې لوړې ساتل، په خبرو کې ځان د خدای دين ته نژدې بلل او ځينې نور رياکارانه کړنې موږ مشاهده کوو، البته که د مسلمانۍ او مومنتوب غوښتنو ته ځير شو، د اخلاقياتو په چوکاټ کې د دې خلکو کړنې راولو، نو ډېرى اعمال به يې نه له مسلمانۍ سره سر خوري او نه به اخلاقي جواز لري.

د مسلمان او مومن د پېژندنې لپاره به هغه تعريف راوړم چې په حديث کې راغلى دى:

تَدْرُونَ مَنِ الْمُسْلِمُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ "، قَالَ: " تَدْرُونَ مَنِ الْمُؤْمِنُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ أَمِنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ.(۱)

ژباړه: تاسو پوهېږئ مسلمان څوک دى؟ دوى ويل: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دى چې مسلمانان يې د ژبې او لاس له زيانه خوندي وي، بيا يې ويل: تاسو پوهېږئ چې مومن څوک دى؟ دوى ويول: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دى چې مومنان يې پر خپلو ځانو او مالونو امنتدار وګڼي.

اوس پوه شوو چې د دين له مخې مسلمان او مومن څوک دي؟ که موږ له ځان سره دغه معيار وساتو، په خپله ټولنه کې به څو مسلمانان او مومنان پر دغه معيار پوره وخېژي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم ټولنیز اعمال د مسلمانۍ او مومنتوب لپاره د پېژندګلوي معیار وبلل، که یو څوک په خپل شخصي ژوند کې ټول لمنځونه په جومات باندې کوي، حتا تهجد هم کوي، د قران کریم تلاوت هم نه ایله کوي، اما خپل ګاونډی ځنې په تکلیف وي، دا ښه مسلمان دی؟ د دغه تعریف له مخې هغه په ښو مسلمانانو یا تقوادارانو کې شمارل کېږي؟ که له همدې کس څخه خپل نژدې همسایه ډار لري چې زما مال غلا نه کړي، د کاروبار شریک یې پر خپل مال امین نه بولي، د کور د یوه دېوال شریک یې خپل ناموس ځنې خوندي نه ګڼي، د دې مومن د ډېرو لمنځونو، تلاوتونو، د شپې د تهجد، اذکارو او نورو شخصي اعمالو ټولنې ته څه ګټه رسېږي؟ هغه په دې سره دین ته ګټه رسولې ده که تاوان؟ خلک به د هغه له امله نور کسان چې له شخصي اعمالو سره ټولنیزو ته هم پام کوي، هم بدناموي، نه یوازې دغه دوه رنګه اعمال یې دین ته ګټه نه لري، بلکې هغه ته شخصن هم تاوان کوي، ځکه هغه څوک چې د الله یو امر مني او بل یې صرف نظر کوي، په قران کریم سخته ګوتڅنډنه ورته شوې ده، قران کریم ورته وایي تاسو د کتاب پر یوه برخه ایمان لرئ او له بلې انکار کوئ؟(بقره: ۸۵) دغه اعمال الله تعالی د یهودو ګڼلي، له دې امله نو دغه کار یې هم د ټولنې په زیان دی، هم د دین په تاوان دی او هم خپله د هغه شخص.

قران کریم که د یو قوم د هلاکت کیسه کړې ده، نو د هغوی ټولنیز بد اعمال یې د دې سبب ګڼلي دي، نه فردي اعمال، د یوه فرد اعمال تر هغه پورې منحصر پاتېږي، اما ټولنیز اعمال یې نورو ته سرایت کوي، خلک ځنې زیانمنېږي، د معاشرې په تاوان تمامېږي، له دې امله نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د مسلمانۍ او مومنتوب معیار ټولنیزې کړنې وګڼلې.

د یو شخص بډیره که وي که نه، ټولنې ته یې څه زیان رسېږي؟ اما که دوکه باز وي، خلکو ته زیان رسوي، یو څوک که د قران کریم تلاوت کوي که نه؟ زموږ یې په څه، ځان ته ګټه رسوي، خو که شیطان وي، ټولنې ته نقصان رسوي، پایڅې لوړې ساتي که ټیټې، خلکو ته یې څه؟ اما که غل وي، یا د بل میرمنو ته په بد نظر ګوري، خلک ځنې په تکلفېږي. نور ټولنیز او فردي اعمال دې پر همدغو قیاس شي!

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسند احمد، مسند عبد الله بن عمرو بن العاص، ح: ۶۹۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟

حد، د حدود مفرد دی. لغت کې مانع ته وایي، د بدایع لیکوال وایي، پیردار ته هم ځکه حدّاد ویل کېږي چې خلګ له دخوله منعه کوي. د لیکوال په وینا چې حد هم انسانان د ګناوو له ارتکابه ډاروي. لیکوال یې شرعي تعریف داسې کوي: ټاکل شوی لازمي عقوبت دی چې یوازې د خدای حق دی، د تعزیر او قصاص برخلاف ځکه تعزیر ټاکلی نه دی او قصاص د بنده حق دی.(۱)

د (۲۰۱۸/ د جون/ ۲۸) تاریخ ماښام د بي بي سي رادیو راپور ور کړ چې طالبانو د هیواد په مغرب زون کې پر یوه میرمن د زنا حد جاري کړی چې ویډیو یې ټولنیزو رسینو ته راوتلې او ناسته میرمن په درو وهل کېږي.

دلته غواړم دوې خبرې راوسپړم. یوه دا چې په شریعت کې هدف د حد جاري کول دي او که اصلي موخه له حد څخه بل څه ده؟ دویمه دا چې ایا طالبانو غوندې یوه ډله واک لري چې شرعي حدود نافذ کړي؟

د لومړۍ خبرې په اړه د قران کریم دوه ایاتونه را اخلم:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ (۲)

ژباړه: او د غله و غلې لاسونه ور پرېکړئ، د دوی د عمل سزا او د خدای له لوري عبرت.

په دې ایت کې د (نکالا) نکره لفظ ثابته کړه چې له حد څخه هدف د خلکو عبرت دی او اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی. ځکه له نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه (۱۴۵۰) کاله پخوا د یوه سیستم لـه لارې لـه جرایمـو د مخینـوي چاره نه شوای عملي کېدای، نو لازمه وه چې که پر یو چا جـرم ثابـت شي او د تردید هیڅ عوامل یې نه وي، په ایینده کې د عبرت پـه خـاطر هغه کس ته سزا ور کوله کېده چې ټولنه په دې ډول له جرایمو خوندي شي.

یو بل ایت کې هم وایي:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَـةَ جَلْـدَةٍ وَلاَ تَأْخُـذْكُمْ بِهِـمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُـونَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الآخِـرِ وَلْيَشْـهَدْ عَـذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

ژباړه:زانیه او زاني هر یو سل درې ووهئ، د الهـي دیـن لـه مخـې پـر دوی نرمي مه کوئ که رښتیا پر الله او اخرت باور لرئ او د دوی عذاب ته دې د مومنانو یوه ډله حاضره شي.

له دې ایتونو څخه څو خبرې ثابتې شوې؛ غل او زاني هغه چا ته ویل کېږي چې دواړو دا دواړه کارونه کړي وي؛ یانې سل فیصده بـاور بـه موجود وي چې دې کسانو دا جرمونه کړي دي، کله چې مورږ په ټولنـه کې یو چا ته غل وایو، نو تر هغو یې غل نه بولو چې پر دې کار یې ونه وینو، د شریعت په برخه کې نور هم احتیاط اړین دی. ځکه دلته د یـو چا عزت او ځان له خطر سره مخیږي، له دې امله چې سل سلنه بـاور موجود نه شي تر هغو هیڅوک هم د حد جـاري کولـو شرعـي واک نـه لري.

په لومړي ایت کې د (نکالا) او په دویم ایت کې دا امر چې د مومنانو یوه ډله دې د هغوی حد ته حـاضره شي دا جوتـوي چـې حـد خپلـه د هغه مجرم او نورو انسانانو د عـبرت لپـاره یـوه وسیله ده. د مومنـانو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضري څخه دا هم فهمیږي چې یوازې مومنان دي ورته راشي ځکه هغوی پر دې حد باور لري، نو د هغوی د عبرت سبب کیږي او د طائفة له توري معلومیږي چې د دې کار لپاره به ځانګړي اعلانونه نه کیږي، بلکې د مسلمانانو یوه ډله به راځي او په پر ټلویزیون یې نشرول یا هم ویډیوګانې تر ثبتول، ناسم کار دی. ځکه ټلویزیون او ویډیو یوازې تر ځانګړې ډلې پورې محدود نه پاتیږي او نه د مسلمان و نامسلمان قید پکې ځاییږي. نامسلمان چې کله دا کار له لرې څخه ګوري، نو د دین په اړه ناسمه انګېرنه ترې اخلي او د مسلمانانو په اړه هم بد تصور ور سره پیدا کیږي. له دې امله باید پر رسنیو د حدودو ویډیو رانه شي.

د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل د منعې موجب هم کېدای شي. مثلن: یو څوک د وچ مجبوریت له مخې غلا کوي، ایا دا کس چې د ځان د ژوندي پاتېدای یا د کورني مجبوریت له مخې یې غلا کړې ده، دا هم د حد لایق دی او باید حد پرې جاري شي؟ یو څوک د چا د فشار له امله یو جرم کوي، ایا دا هم د حد وړ دی؟ یو څوک په بدني لحاظ کمزوری دی، د حد د زغملو وړتیا نه لري، که حد پر جاري شي نو د هغه ژوند له خطر سره مخیږي، ایا بیا به هم حد جاري کیږي؟

قران کریم د انسان ژغورنې په خاطر د حرامي غوښې د خوړلو اجازه ور کړې ده، نو که څوک د مجبوریت له مخې غلا وکړي، د حد وړ نه دی. یا هم د فشار له امله څوک یو داسې جرم وکړي چې باید حد پرې جاري شي، خو د فشار له امله قران کریم د کفر ویلو اجازه هم ور کړې، نوکه په جبر جرم ته اړویستل شي حد بیا هم نه شته یا که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری وي، د حد زغم نه لري، نو هم حد باید پرې جاري نـه شي. ځکه یو خو انسان پکي وژل کېږي او دا کار شرعـن روا نـه دی، بـل دا چې که زیان زیات وي او ګټه کمه، بیا فقهي اصل دا دی چـې د زیـان مخه نیول لومړیتوب لـري. حـد هـم د شریعـت غوښتنه ده او د انسـان ژوند ساتل هم، نو انسان تر حد مهم دی، د دې کس لپاره بـه د وخـت علماء اوقاضیان د نغدي جبیرې یا بلې سزا وړاندیز کوي، اما حـد بایـد پرې جاري نه شي.

د جرایمو مخنیوی نن په سیستم ډېر ښه کېدای شي. یعنې کله چې په ټولنه کې څوك وږی نه وی، ټولنیز عوامل یې جرم ته نـه هڅـوي، تـر دې وروسته بیا سیستم ورته جوړ شي چې تر جرم مخکې هغـه کـس د سیستم له مخې یا رسوا شي او یا د نیولو لوی خطر ورسره وي او بیا تر جرم وروسته هغه په ټولنه کې انزوا ته ټېل وهل شي چې په دولتي ادارو او خصوصي سکتور کې ورته کاري فرصـتونه کمېږي، دا ټـول د هغـه سیستم برخه دي چې نن یې د جرایمو په را کمولو کـې ډېـر مهـم رول لوبولی دی. پوښتنه دا ده چې که هدف د جرم مخنیوی وي، نو بیـا تـر حدودو باید پر سیستم ډېر ټینګـار وشي او تـر وسـه انسـان لـه جسـمي خسارې څخه وسـاتل شي. خـدای هـم د جـرم مخنیـوی غـواړي نـه د انساني بدن خساره. له دې امله اړینه ده چې لومړی په خارج کـې هغـه عوامل له منځه یووړل شي چې د جرم هڅونکي وي. مثلا: د فقر په لـه منځه وړلو کې پـوره هڅـې وشي. کلـه چـې ټولنـه د غربـت لـه کړښـې راووزي، بیا خلګ لېوني نه دي چې په لوی لاس غـلا وکـړي او ځـان هم ټولنې او هم خدای ته مجرم کړي.

د قران کریم څو ایاتونه د دې پاس خبرو ځواب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (۴)

ژباړه: او الله پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي.

دا ایت په قران کې پنځه واره تکرار شوی دی. له دې څخه معلومیږي چې الله پر دې موضوع ډېر ټینګار کړی دی او په هیڅ صورت هم د بنده زورولو ته اجازه نه ور کوي.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۵)

ژباړه: که چا یو کس د بل له بدلې پرته قتل کړ او یا یې په ځمکه کې فساد وکړ، ګواکې ګرده انسانیت یې قتل کړ او که چا یو نفس ژوندی کړ، نو ګواکې ټول انسانیت یې ژوندی کړ.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (۶)

ژباړه: که چا تر ایمان وروسته له الله انکار وکړ، مګر هغه چې اړ ایستل شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

الله تعالی پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي، ډېر مهربان دی، له دې امله یې په ټولنه کې د جرمونو د مخنیوي قانون جوړ کړی، کله چې انسان یو داسې سیستم رامنځته کوي چې جرم بیخي له منځ یوسي یا یې ګراف را کم کړي نو ایا د خدای به دا خوښ نه وي؟ اصلي موخه تر لاسه شوه چې په انساني ټولنه کې د جرم مخنیوی وو، په دې سره هم ټولنه خوندي شوه او هم د شریعت موخه تر لاسه شوه. په حدودو کې داسې هم کیږي چې بې ګنا کس پکې ومري، بیا په اوس وخت کې چې یوه ډله دا کار کوي او هیڅ ډول د جرم ثابتونې وسایل په لاس کې نه لري، امکانات یې نه شته، قاضي یې لازمې زدکړې نه لري، تورن ته په محکمه کې د ځان سپینونې اجازه نه ور کوله کیږي، په دې صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه خدای د حد امر کړی دی او نه عقل اجازه ور کوي. دا مهال که هر څوک حدود جاري کوي یوازې دین او مسلمانان بدناموي نور یې هیڅ لاسته راوړنه نه شته. په وروستي ایت کې ثابته شوې ده چې انسان تر ایمان مهم دی، که ایمان مهم وای، نو خدای چا ته اجازه نه ور کوله چې په ظاهره کفر وکړي. له دې جوتېږي چې تر وسه باید د جرم په ورکولو کې انساني جمعي هڅې وشي چې لویه برخه یې باید په بهر نړۍ کې د هغو عواملو له منځه وړل وي چې انسانان یې له امله جرمونو ته اړ کېږي. تر دې وروسته دولتي سیستمونه دي چې خلګ له جرمه بندوي او که تر دې هر څه وروسته ثابته شي چې جرم یې کړی دی، دې سزا ور کړله شي.

امام بخاري یو روایت نقل کړی چې یو کس په روژه کې له خپلې ښځې سره جماع وکړه. تر دې وروسته رسول الله ص ته راغلی، خپل حال یې بیان کړ. هغه د ۶۰ روژو ورته وویل، ده ویل په وس مې نه دي، هغه د غلام د ازادي ورته ویل، ده بیا هم د کمزوري اقتصاد یادونه وکړه، هغه د ۶۰ مسکینانو د خوراک ورته وویل، ده بیا هم ناتواني وښوده. تر دې وروسته رسول الله ص هغه ته له ځانه خورما ورکړه او پر مسکینانو یې د وېش ورته وویل، خو هغه د خپل وږي اهل یادونه وکړه، رسول الله ص ورته وویل، خپل کور ته یې ور وړه.(۷)

له دې روایته معلومه شوه چې د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل رول لري چې په بېلابېلو ډولونو ممکن رامخې ته شي او له امله یې حد یا بیخي له منځه یووړل شي یا یې بڼه بدله کړای شي.

د غله او زاني له الفاظو ثابتېږي چې هغه مهال به حد جاري کېږي چې یو څوک زاني او غل وبلل شي. د شک له مخې چا ته دا نوم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ور کول کېدای. شریعت کې شک حرام بلل شوی، ان گومان یې گنا بللې ده او په ټولنیز ژوند کې بیا شکونه شخړې را پیدا کوي. یعنې نه شریعت شک ته اجازه ورکوي او نه ټولنه. نو معلومه شوه چې سل سلنه به یو څوک غل یا زاني بلل کېږي او بیا به حد جاري کېږي.

د طالبانو غونډې یوه ډله په کومو امکاناتو یو کس مجرم ثابتوي؟ قاضي یې د یوې ونې لاندې، د غره په یوه لمن کې هغه ثبوتونه له کومه کوي چې له امله یې یو کس سل سلنه مجرم ثابت کړي اوبیا شرعي حد پر جاري کړي؟ د زنا لپاره یوازې دا ثبوت بس نه دی چې له یو پردي کس سره ښځه یوازې ولیدل شي، یا له یوه کس سره میرمن وتښتي، یا یې پلار او بل قریب راولي او د زنا تور پرې پورې کړي. دا یو هم د شریعت له مخې د حد ثابتونې شواهد نه شي بلل کېدای.

د ټولو فقهاؤ پر دې اتفاق دی چې حدود جاري کول د امام کار دی. امام قرطبي په خپل تفسیر کې د بقرې د قصاص تر ایت لاندې کاږي:

الرَّابِعَةُ- لاَ خِلاَفَ أَنَّ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ لا يقيمه إلا أولو الأَمْرِ، فُرِضَ عَلَيْهِمُ النُّهُوضُ بِالْقِصَاصِ وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ وَغَيْرُ ذَلِكَ، لأَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَاطَبَ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْقِصَاصِ، ثُمَّ لاَ يَتَهَيَّأُ لِلْمُؤْمِنِينَ جَمِيعًا أَنْ يَجْتَمِعُوا عَلَى الْقِصَاصِ، فَأَقَامُوا السُّلْطَانَ مَقَامَ أنفسهم فِي إِقَامَةِ الْقِصَاصِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْحُدُودِ. (۷)

ژباړه: څلورمه مسله، په دې کې هیڅ اختلاف نه شته چې د قتل قصاص یوازې امیر اخیستی شي، پر دوی د قصاص، حدودو او نورو اقامه فرض شوې ده، ځکه الله ټولو مومنانو ته د قصاص خطاب کړی دی، د قصاص لپاره د ټولو مومنانو راغونډول ممکن نه دي، نو د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو پر ځای د قصاص او حدودو په اقامة کې سلطان ځای ناستی شو.

امام قرطبي د بقرې له (۱۷۸) ایت څخه دا حکم استنباط کړی وو چې حدود د امام کار دی. که ډلې ټپلې دا کار وکړي نو ګڼې بدې ترې پیښیږي. په ټولنه کې انتشار جوړیږي، مجرم ته د سپیناوي وخت نه ور کول کیږي، وکیل نه شي نیول کېدای، د قاضي او محکمې معلوم ادرس نه شته، قاضیان هغه علمي وړتیاوي نه لري چې نن د یوه قاضي لپاره اړینې دي، د جرم ثابتونې هغه ډول امکانات چې یو دولت یې لري ډلې یې نه لري، له دې امله ډېر امکان شته چې بې ګنا کسان تر حدودو لاندې ونیول شي، په دې سره به هم د هغه حیثیت ته زیان ورسیږي او هم به له شریعت څخه مخالفت شوی وي، دا ډلې هغه شبهې او ګڼ منعه کونکي عوامل نه مرعاتوي چې فقهاؤ د حدودو د نفاذ لپاره اړین بللي دي. د حدودو ثابتونه نن ډېره سخته ده. طالبان زیاتره د زنا په تور کسان محکمه کوي، په داسې حال کې چې دا جرم دوی ته ثابتول که ناممکن نه دی، نو بیخي ډېر سخت خو دي؛ ځکه خلك په خپله اقرار نه کوي او شاهدان به یې په داسې حالت کې سره ویني لکه ستن او سپنسی، دا هیڅ امکان هم نه لري، د یو چا اقرار هغه مهال د شریعت له مخې د منلو وړ دی چې خپله راشي او دا کار وکړي، نه دا چې بل یې محکمې ته راوړي او بیا محکمه له هغه اقرار واخلي. رسول الله ص ماعز اسلمي ته څو واري وویل چې زنا به دې نه وي کړې، بلکې مچه به دې اخیستې وي او په غیږ کې به دې نیولې وي. له دې ښکاري چې هغه تر وسه د حد له اقامې ځان ساته، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د وخت ډلي کوښښ کوي چې یو څوك حد ته برابر کړي. له دې امله رسول الله ص امت ته داسې لارښوونې کړې:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (8)

ژباړه: ابوهریرة رض له رسول الله ص روایت کړی چې ده ویل: یو بنده د بل بنده (عیب) په دنیا کې نه پټوي، مګر الله به دی په قیامت کې مستور کړي.

په دې اړه په مسند احمد کې له عبد الله بن عمر او هم له عقبه بن عامر څخه روایات نقل شوي.

له دې روایاتو دا ثابتیږي چې که یو څوك په ټولنه کې کوم ناسم کار وکړي، نو لازمي نه ده چې محکمې ته خبره یووړله شي؛ بلکې که ټولنیز فساد یې نه زیږاوه، ښه او افضله خبره دا ده چې پرده پرې وغوړوله شي. رسول الله ص یو بل حدیث کې هم دا توصیله کړې ده:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ»

ژباړه: له عبد الله بن عمرو بن العاص څخه روایت دی چې رسول الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود معافوئ، که ماته د یوه حد خبر ورسیږي بیا واجبیږي.(۱۰)

امام ابو یعلی په خپل مسند کې یو روایت نقل کړی چې د یوه حد مهال اصحاب له رسول الله ص پوښتنه کوي:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا عَفَوْتَ عَنْهُ؟ قَالَ: «ذَاكَ سُلْطَانُ سَوْءٍ الَّذِي يَعْفُو عَنِ الْحُدُودِ، وَلَكِنْ تَعَافَوْا بَيْنَكُمْ» (۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: دوی وویل: ای د الله رسوله! ته دی نه معافوې؟ ده وویل: هغه به ډېر بد سلطان وي چې له حدودو معافي کوي، لاکن تـر خپـل مـنځ حدود سره معافوئ.

له دې رواياتو معلومه شوه چې د يو مسلمان عيـب بايـد وسـاتل شي، دوهمه خبره دا ثابته شوه چې حدود د امام کار دی. ځکه نو رسول الله ص ته په راتلو حد واجبېده نه دا چې هر کس بـه دا کـار کـاوه. پـه دې وروستي حديث کې رسول الله ص د سلطان يادونه کړې ده، ځکه حد د هغه مسووليت دی، هغه به تر ټولو شواهدو وروسـته دا کـار کـوي؛ د رسول الله ص لوړه خبر همده ته متوجې ده.

سرچينې:

(۱)بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، کتاب الحدود: ۷/ ۳۳، د ابو بکر علاء الدين الکاساني ليکنه، د دار الکتب العلمية دويم چاپ)

(۲)المائـده: ۳۸) (۳)النـور: ۲) (۴)ال عمـران: ۱۸۲) (۵)المائـده: ۳۲)(۶)النحل: ۱۰۶)

(۷)تفسير قرطبي(الجامع لاحکام القران) د بقرې (۱۷۸) ايت تفسير: ۲/ ۲۴۵)

(8)صحيح مسلم, کتاب البر والصلة والاداب، باب بشارة من ستر اللـه عيبة في الدنيا، بان يُستر عليه في الاخرة: ۲۵۹۰)

(۹)ابوداؤد کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود مالم تبلغ السـلطان: ۴۳۷۶)

(۱۰)(ابـوداؤد، کتـاب الحـدود بـاب العفـو عـن الحـدود مـا لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷۶)

(۱۱)مسند ابي يعلي، مسند علي ابن ابي طالب: ۳۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت

سود ته په عربي کې (ربا) وايي، د المعجم الوسيط ليکوال وايي: د لغت له مخې ربا زياتوب ده، شريعت کې (فضل خال عن عوض شرط لاحد المتعاقدين) له بديل پرته هغه زياتوب دی چې په طرفينو کې پر يوه شرط کېږي. په اقتصاد کې سود دادی چې پوروړی به د د خاصو شرطونو له امله تر اخيستې اندازې زيات مبلغ ادا کوي.(۱)

د زياتوب په معنا قران کريم کې هم استعمال لري: ويربي الصدقات، معنا صدقې زياتوي، بل ځای وايي: وما آتيتم من ربا ليربو فی اموال الناس فلا يربو عند الله. يعنې تاسو سود د دې لپاره ور کوئ چې له خلکو زيات مالونه په تر لاسه کړئ خو د الله په خوا کې نه زياتېږي.

لسان العرب کې راغلي چې ابو اسحاق ويل: دفع الانسان الشيء ليعوض ما هو اکثر منه، يعنې انسان يو شی ور کوي ددې لپاره چې بدل کې يې تر هغه زيات تر لاسه کړي. لسان العرب کې دا هم راغلي: کـلُّ قَرْض يُؤْخَذُ بِهِ أَكثرُ مِنْهُ أَو تُجَرُّ بِهِ مَنْفَعة فَحَرَامٌ. هر پور چې زيادت پرې واخيستل شي يا هم د بلې ګټې ذريعه شي حرام يا سود دی.(۲)

د سود د نوعيت په اړه خورا زيات اختلاف موجود دی. د سود يو شکل د ډېرو علماؤ ترمنځ متفق عليه دی چې پر پور له پوروړي څخه زياتوب دی، په نورو ټولو ډولونو کې يې خورا زيات اختلاف دی. حتا عمر فاروق ته يو قول منسوب دی چې هغه بيخي ويلي رسول الله ص مړ شو او موږ ته يې د سود پوره مفهوم روښانه نه کړ، ځکه په دې اړه خورا متعارض احاديث راغلي دي. دا پوره تاريخي ثبوت لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکیانو تر اسلام مخکې سود کاوه، رسول الله ص د حجة الوداع په خطبه کې یادونه هم وکړه چې زه لومړی د خپل تره سود حراموم، له دې امله ابن عباس د خپل ځان په اړه ویلي هم دي چې سود موږ کاوه او ډول یې هم تر نورو موږ ته ښه معلوم دی.

زما په اند پر پور د زیاتوب په اړه قران کریم هم وضاحت کړی دی چې فقهاء ورته ربا النسیئه وایي، قران وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ () فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ () وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: 278 - 280]

ژباړه: ای مومنانو! له الله وډار شئ او که رښتیا مومنان یاست نور سود ایله کړئ، که مو دا کار ونه کړ نو د الله او رسول له لوري درته د جنګ اعلان دی او که مو توبه وکړه بیا تاسو ته یوازې خپل راس المال دی نه به تاسو ظلم کوئ او نه به پر تاسو ظلم کیږي، که پوروړی تنګ لاسی وي نو د اسانۍ تر وخته دې وخت ور کول شي او که صدقه وکړئ بیخي درته غوره ده البته که پوهیږئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې دلته همدا د پور پر سر زیاتوب غوښتل کېده چې الله منعه کړ او د مال خاوند ته یې یوازې د راس المال اجازه ورکړه چې په دې ډول به نه د مال پر خاوند ظلم کیږي او نه به پوروړی تر ظلم لاندې کیږي.

یو بل ځای هم وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [آل عمران: 130]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ای مومنانو! په چندونو سود مه خورئ، له الله وډار شئ ګوندي بریالي شئ.

له دې ایته هم معلومېږي چې هغوی پر راس المال خورا ډېر زیاتوب کاوه چې د ټولنې یوه طبقه یې بیخي استئصال کوله، له دې امله الله منعه کړل چې دا کار د انسانیت او اسلامیت خلاف دی.

ابن کثیر تر دې ایت وروسته کاږي:

يَقُولُ تَعَالَى نَاهِيًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ تَعَاطِي الرِّبَا وَأَكْلِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً، كَمَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ -إِذَا حَلَّ أَجَلُ الدَّيْنِ: إِمَّا أَنْ يَقْضِيَ وَإِمَّا أَنْ يُرْبِيَ، فَإِنْ قَضَاهُ وَإِلَّا زَادَهُ فِي الْمُدَّةِ وَزَادَهُ الْآخَرُ فِي الْقَدْرِ، وَهَكَذَا كُلُّ عَامٍ، فَرُبَّمَا تَضَاعَفَ الْقَلِيلُ حَتَّى يَصِيرَ كَثِيراً مُضَاعَفًا.وَأَمَرَ تَعَالَى عِبَادَهُ بِالتَّقْوَى لَعَلَّهُمْ يُفْلِحُونَ فِي الْأُولَى وَالْأُخْرَى.(3)

ژباړه: الله تعالی خپل مومن بندګان په چندونو د سود له اخیستلو او خوړولو منعه کوي، کله چې به د پور وخت راغی نو دوی په جاهلیت کې ورته ویل، یا به پور پرې کوي یا به زیاتوب مني ، که به یې ادا کړ (خو ښه) که نه د مال خاوند به موده وغزوله او پوروړي به په مال کې زیاتوب ومانه، دا به هر کال همداسې کېدل، ډېر ځله به لږ مال څو چندونو ته ورسېد. نو الله تعالی خپل بندګان په تقوا امر کړل چې دنیا و اخرت کې بریالي شي.

زه چې څومره پوهېږم په دې ایاتونو کې یوازې د پور ربا(ربا نسیئه) یاده شوې ده هغه ربا چې دوی ربا الفضل ورته وایي قران کې هیڅ ځای نه ده یاده شوې وې. د ربا الفضل په اړه لومړی څو روایات را اخلم او بیا یې د متن په اړه خپل ملحوظات شریکوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الذّهب بالذّهب، إلا مثلاً بمثل، ولا تَشفوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا الوَرِق بالورِق إلا مِثْلاً بِمِثْلٍ، ولا تَشفُّوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا منها غائباً بناجز). والمقصود بالنّاجز أي الحاضر، وبالغائب أي ما هو مؤجّل(۴).

ژباړه: ابو سعيد خدري رض روايت کړی چې رسول الله ص وويل: سره په سرو مه ور کوئ مگر مثل په مثل، ځينې يې پر نورو مه زياتوئ، سپين په سپينو مه ور کوئ مگر مثل په مثل او ځينې پر نور مه زياتوئ او مه يې هم غايب په حاضر بدلوئ. له ناجز څخه هدف حاضر او له غايب څخه موخه ايينده ادا کېدونکی دی.

وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الدّينار بالدّينارين، ولا الدّرهم بالدّرهمين).(۵)

ژباړه: عثمان بن عفان رض روايت کړی چې رسول الله ص ص ويل: يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمه مه پلورئ.

عن عبادة بن الصّامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم: (الذّهب بالذّهب، والفضّة بالفضّة، والبرّ بالبرّ، والشّعير بالشّعير، والتّمر بالتّمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل، سواءً بسواء، يداً بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يداً بيد).(٦)

ژباړه: عباده بن صامت رض ويل چې رسول الله ص ص وويل: سره په سرو، سپين په سپينو، غنم په غنمو، اوربشې په اوربشو، خورما په خورما او مالکه په مالکه مثل په مثل، برابر او لاس په لاس(خرڅ کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د دې اصناف سره تغییر شي بیا چې مو خوښه وي هغه ډول یې خرڅ کړئ مگر لاس په لاس.

د دې حدیثونو په اړه څو پوښتنې را پورته کیږي:

۱/ سره په سرو یا سپین په سپینو یا هم دینار په دوه دیناره یا هم درهم په دوه درهمه که د جنس له مخې تفاوت سره ولري، نو بیا خو یو په خپل ذات کې لوړ قیمت لري او بل ټیټ؛ نو بیا یې مثل په مثل بدلول یوه ته زیان او بل ته گټه لري او که دواړه د یوه جنس یې یو پر بل په خپل ذات کې غوراوی ونه لري، نو بیا د یوه درهم په بل بدلول، د یوه دینار په بل اخیستل یا هم سپین و سره څه گټه لري؟ دا خو داسې مثال لري لکه نن چې یوه افغان یا هم یو ډالر په عیني همداسې بله افغانۍ یا هم ډالر بدل کړي، نو په دې کې سود د چیشي ده او گټه یې څه ده؟ اجناس یا هم درهم و دینار خو د دې لپاره بدلیږي چې د سودا او لاس پر لاس کېدا یې یو بل ته گټه ورسیږي، که نه دا لاس پر لاس کېدا یې بې معنا ده!

۲/ په حدیث کې د دې شپږو شیانو یادونه ولې شوې ده؟ د سودا لپاره خو تر دې ډېر زیات نور شیان هم وو، ولې یې یوازې دا څو شیان یاد کړي، ایا دا خو به د یوه اوږده بیان یوه ټوټه نه وي چې په سیاق و سباق کې یې ددې په اړه کومه بله یادونه شوې وي چې هغه دلته نه ده را اخیستل شوې او د مفهوم گونگوالی له همدې نیمگړي بیان څخه رامنځته شوی دی؟ د حدیثو په نقل او افهام کې دا ډول تېروتنې خورا زیاتې شوې دي چې مفاهیمو ته یې خورا لویه صدمه رسولې ده.

۳/ خورما او دا نور یاد شیان که سره ورته وي او هیڅ ښه والی په خپل ذات کې نه لري، نو بیا یې لاس په لاس او مثل په مثل بدلول څه گټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او که توپير ولري نو بيا خو به يو جم ښه وي او بل کمزوري او حتمي خبره ده چې د ښه په مقابل کې به کمزوری زيات ورکول کيږي، دلته څنګه خبره ګونګه شوې ده او دا نه ده روښانه شوې چې هدف يې څه دی؟ يو ډول خورما او دا ياد شيان يې هدف دي که هر ډول وي خو مازې به يې جنس سره يو وي او زياتوب پکې حرام دی؟ که زه عجوه خورما ولرم او له بل سره يې په يوه کيلو بل ډول خورما بدلوم، نو حتمي خبره ده چې هره خورما که ښه وي هغه کمزورې به يې په مقابل کې زياته ورکوله کيږي ځکه قيمت يې هم د يوې زيات او د بلې دا کم دی، نو د عيني جنس په بدلولو کې به يې ولې توپير نه کيږي؟ او که بيا يو ډول وي؛ نو په بدلولو کې يې ګټه جانبينو ته څه ده؟

۴/ زما په ګومان له دې حديثونو څخه چې کوم مفهوم په عمومي ډول اخيستل شوی دی دا نه د عقل پر تول پوره دی او نه د قران له بيان سره اړخ لګوي، له دې امله حتمي خبره ده چې له دې حديثونو هغه مفهوم واخلو چې هم يې عقل مني هم قران ته نژدې وي او هم يې نور حديث تاييد وکړي، د ابن عباس په يوه روايت کې داسې راغلي:

عن أبي صالح قال: سمعت أبا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول: (الدّينار بالدّينار، والدّرهم بالدّرهم، مثلاً بمثل، فمن زاد أو استزاد فقد أربى، فقلت له: إنّ ابن عباس يقول غير هذا، فقال: لقد لقيت ابن عباس فقلت له: أرأيت هذا الذي تقول، أشيء سمعته من رسول الله ص صلىّ الله عليه وسلّم، أو وجدته في كتاب الله عزّ وجلّ؟ فقال: لم أسمعه من رسول الله ص صلىّ الله عليه وسلّم، ولم أجده في كتاب الله، ولكن

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدّثني أسامة بن زيد أنّ النّبي - صلّى الله عليه وسلّم - قال: الرّبا في النّسيئة) (٧).

ژباړه: ابو صالح ويل له ابو سعيد خدري رض مي واورېدل ويل يې: دينار به په دينار او درهم به په درهم وي، مثل په مثل، که چا زيادت وکړ يا يې زياتوب طلب کړ نو سود يې وکړ. ما ورته وويل چې ابن عباس رض بل ډول بيان کوي، نو له ابن عباس سره مخ سوم، ورته ومې ويل: ته خبر يې چې دغه څه وايې؟ ايا داسې شی تا له رسول الله ص اورېدلی يا دې هم د الله په کتاب کې ليدلی دی؟ ده ويل: ما نه له رسول الله ص داسي څه اورېدلي او نه مې د الله په کتاب کې ليدلي دي، مگر ماته اسامه بن زيدرض حديث بيان کړ چې رسول الله ص ويل: سود په نسيئه کې دی.

د ابن عباس رض حديث روښانه کړه چې د عباده رض په حديث کې ياد شوي شيان هم د نسيئې ربا برخه دي، په دې معنا چې په دې شيانو کې هم زياتوب کول سود دی. يو کس څخه نن يو درهم اخلي سبا دوه ور کوي، دا د ناچارۍ په وخت کې يو کار دی چې تير وخت هم خلکو کړی دی او نن هم له ناچارۍ پنا ور وړي؛ مگر الله پر انسانانو د مهربانۍ له مخې دا کار حرام کړ او امر يې وکړ چې صدقه يا قرض بايد ور کول شي چې انسان د نن اړتيا په پوره کړي او سبا ته تر پورو هم لاندې نه شي. همداشان خورما او ياد نور شيان ټول په همدې بڼه ياد شوي دي؛ په حديث کې دغه شپږ شيان ښايي له دې امله ذکر شوي وي چې زيات تبادله کيدل او د هغه وخت مشهور خوراکي يا د زياتې اړتيا توکي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیرو حدیثو لپاره همدا یوه تشریح داسې ده چې هم یې له قران کریم سره سمون راولي او هم له دې حدیث سره، هم یې عقل مني او هم تر نیوکو لاندې نه راځي. ابن عباس رض د مکې دی او اسامه رض هم په مکه کې اوسېدلی دی، هغوی د مکې په حالاتو تر بل غیر مکي ښه خبر دي، نو د دوی خبره نسبت بل ته د منلو وړ ده. د قران د ایت په تشریح کې همدا د ابن عباس رض فکر ښه خوند کوي او د عباده بن صامت رض حدیث بیخي ور سره ټکر دی.

بیه یا سودا اصلا داسې وي چې یا یو جنس په بل ور کول کیږي او یا هم د جنس په مقابل کې کرنسۍ استعمالیږي یا هم یوه کرنسۍ په بله بدلیږي، نو که یو څوک زر افغانۍ را اخلي بیرته له بل څخه د همدې زر افغانۍ لوټ غواړي دا نه سودا ده او نه ګټه لري! خو که یو څوک سل ډالر واخلي په مقابل کې یې افغانۍ ور کړي نو دا هم ګټه لري او هم دا نن په بازار کې رواج ده. د دې لپاره چې د ربا فضل په اړه راغلي روایات هم له ځمکنیو حقایقو سره ولګیږي او هم یې د قران سمه تشریح کړې وې او هم د نیوکو مخه بنده شي همدا تشریح ورته کافي ده چې دا هم د ربا نسیئې په اړه دي؛ ځکه د نصوصو تشریح ته دا قاعده ده چې ګونګ او متشابه نصوص به په محکمو او واضحو نصوصو تفسیریږي، دا چې د عباده رض یا عثمان رض حدیثونه څو داسې عمده ستونزې لري چې بل ډول یې حل ممکن نه وو، له قران سره د نه توافق له امله یې ځینې کسان ردوي، له حدیثو سره د تصادم له کبله هم بعضې کسان پاملرنه نه ورته کوي، نور بیا دعقل له نګا ورته ګوري او هغوی د عقل پر تول پوره نه خېژي، له دې امله اړینه ده چې داسې تعبیر یې پیدا شي چې هم عقلي نیوکې باندې ونه شي او هم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قران و حديث سره تصادم ختم شي. موږ تر خپله وسه دلته هڅه وکړه چې همدا تعارض ختم کړو او په عيني حال کې حديثو ته هم يو داسې تعبير ومومو چې د عقل خاوندانو ته د منلو ترڅنگ په عملي و عيني ژوند کې د پيښېدو وړ وي. مثلن: عجوه خورما په عيني همدې خورما څوك نه بدلوي، مگر داسې کېږي چې نن يې له تا په پور واخلي او سبا عينن همدومره خورما درته راوړي، مگر که څوك په دې کې ظلم وکړي او د يوې کيلو پر ځای سبا دوه کيلو وغواړي دا حرام او سود دی. همدا شان يوه توله سره يا سپين نن غواړي سبا همدومره بيرته در کوي خو که تر دې اضافه طلب کړي بيا سود دی او دارنگه دا پاته ټول شيان او بل هر شی هم پر دې قياس کېدای شي.

يوه ستونزه د همدې رواياتو په مفهوم کې وه چې ظاهرا نه له عقل سره لگېدل او نه قران يا نورو حديثونو سره. دويم مشکل په دې کې دی چې سود څو ډولونه لري؟ زما په اند همدا يوه نوعه سود او بل هر شی چې د همدې نسيئه سود په تعريف کې داخلېږي هغه هم سود دی که څه هم نن وجود ونه لري خو يو مهال په بله بڼه را پيدا شي. سود دومره پيچلی کول چې د بيې ډولونو ته هم شامل شي اصلي مصداق يې له خلکو څخه ورك شي هم خلك سرگردانه کول دي او هم د نصوصو سهي تعبير نه کېږي.

بله ستونزه د ځينو کارونو په اړه ده چې ايا سود دي که نه؟ مثلن: د يوه کس موټرسايکل دی، که نغدې روپي ور کړل شي ديرش زره افغانۍ غواړي او که د درو مياشتو پور وي، بيا څلويښت زره غواړي. ايا دا کار سود دی که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا سود نه دی، دا د کاروبار یو ډول دی. دلته زیادت له عوض پرته نه دی، بلکې جنس ته یې دوه قیمته ټاکلي دي او هر څوك چې په خپله خوښه ترې اخلي وړاى یې شي. د دې او قرض ترمنځ باید شته توپیر له پامه ونه باسو. دلته د جنس قیمت دی، زیادت د دې جنس د هغې استفادې په مقابل کې غواړي چې په دې وخت کې یې دا مشتري ترې اخلي او د دې بل سړي مال یې له کاروباره بند کړی دی چې باید عوض یې ور کړي. دا د سودا یو ډول دی او هلته قرض وي، کله چې د خداى لپاره قرض ور کړل شي او بیا د پوروړي په خپل وخت کې اداینه په وس کې نه وي نو د زړسوي وړ دی نه د دې چې نور هم تر پښو لاندې شي.

یو بل ډول سودا اوس هم رواج ده او فقهاؤ هم بحث پر کړی دی. یو کس بل ته جنس ور کوي خو قیمت یې لوړ ورته ښیي، بیرته همدا مال ځاى پر ځاى ځینې اخلي په کښته بیه، ایا دا سود دی که نه؟

زما په گومان دلته دوه صورته دي؛ یو دا چې دا مال خپله د مال مالك بیرته واخلي بل دا چې دا مهال بل کس ته په ارزانه نرخ ور کړي. که مالك د بادامو من په پنځه سوه افغانۍ لومړى پر یو کس خرخ کړي خو بیرته یې همدا من له هغه په درې سوه افغانۍ رانیوى، نو دا سود ته نژدې یو صورت دی؛ ځکه که د مال قیمت پنځه افغانۍ وي نو بیا یې مالك ولې په درې سوه رانیسي او که درې سوه وي نو پر هغه یې ولې په پنځه سوه شمار کړی دی؟ دلته اصلن جنس نه ور کول کیږي خبره ټوله د نغدو پیسو ده، کله چې پیسې ور کړي نو هغه خپل حاجت په پوره کوي نو تر دې سودا قرض ښه دی. که یو څوك د یوې میاشتې لپاره همدا معامله کوي نو که نن هغه د مال رانیولو پیسې نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنس په لوړ قيمت د دې لپاره اخلي چې بيرته يې په ټيټ قيمت د دې لپاره خرڅ کړي چې پيسې لاس ته راوړي نو ارو مرو د هغه جنس ته اړتيا نه ده بلکې پيسې غواړي خو دا چې مخامخ د سود غوښتنه نه شي کولای، نو دا يې يو ډول يا يو بل شکل ورته ټاکلی دی.

2018/11/13

سرچينې:

(١)(المعجم الوسيط، باب الراء: ٣٢٦/١)

(٢)(لسان العرب، فصل الراء المهمله: ٣٠٤/١٤)

(3) (تفسير ابن كثير ت سلامة (2/ 117)

(۴)بخاري، كتاب البيوع، باب بيع الفضة بالفضة، ح: ٢١٧٧)

(۵)مسلم، كتاب المساقات، باب الربا، ح: ۱۵۸۵)

(٦)مسلم، كتاب المساقات، باب الصرف وبيع الذهب بالورق نقدا، ح: ۱۵۸۷)

(٧)مسلم، كتاب المساقات، باب بيع الطعام مثلا بمثل، ح: ١٥٩٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو محور یو تعبیر

په قران کریم کې الهي وینا ده:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا .(١)
ژباړه: او ټول د الله پر رسۍ منګولې ښخې کړئ او اختلاف مه کوئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې اختلاف ناسم او اتفاق د خدای تعالی موخه ده. اما دا چې قران کریم یو جاري متن دی، د یوه کس تعبیر د خپل محیط، غوښتنو، علم، رواني و مالي حالت، زمان او مکان ته په کتو له بل څخه توپیر لري، له دې امله له دین او شریعت څخه د انسانانو تعبیرونه هم توپیر لري. په مسلمانانو کې ګڼ مذاهب د دې ادعا ژوندي ثبتونه دي. یعنې اختلاف یوه طبیعي پدیده ده؛ تر یوه حده ګټې هم لري، اما کله بیا په زیان اوړي. له دین څخه په یوه خاصه جغرافیه کې، د یوه ملت ترمنځ چې زیاتره کسان یې د یوه مسلک پیروان هم وي، اختلاف او ګڼ تعبیرونه په تېره بیا هغه چې ټولنیزي شخړې ور سره تړلې وي او په ټولنه کې د حساسیتونو د را پورته کولو سبب کېږي؛ د ګټې پر ځای زیان لري.

د یوې زمانې شرایط له بلې سره توپیر لري، حتمي خبره ده چې له دین څخه انساني تعبیر به هم فرق کوي. د یوه چاپیریال اغېز له بل سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرق کوي؛ ديني و شرعي تعبير هم ور سره هممهاله بدلېږي، د يوې ټولنې غوښتنې د بلې معاشرې له تقاضاؤ څخه جلا وي، له دې امله چې انساني علم د خپل کلتور، ټولنې او محيط له محدوديت څخه ځان تر اوسه نه دی خلاص کړی؛ د شريعت او دين له متن څخه تعبير يې هم د دې اجباري شرايطو تر سيوري لاندې کېږي او پسې غوړېږي.

اوس که ټولنه همداسې خپل طبيعي مسير ته ايله کړله شي؛ نو د عقل او مشاهدې له مخې جامعه ورو- ورو انتشار ته نژدې کېږي؛ ځکه هر کس چې له بل سره په رنګ، قد، ظاهري جوړښت کې څومره توپير لري همدومره توپير د فکر، علم، رواني حالت، تحليل و تجزيې، بشري تجربې، د زمان و مکان اجباري حالاتو او د کورنۍ و ټولنې د توپيري شرايطو او... له مخې هم لري.

دا ياد ټکي هغه حقيقتونه دي چې نن به څوک انکار ترې ونه کړي. دا ټول شيان له يوه متن، د يوه کس له شخصيت، له وينا، د يوې پيښې له مشاهدې او نورو څخه د يوه کس تعبير له بله بېلوي. عيني همدا معامله د دين اوشريعت له متونو سره هم کېږي او هم شوې ده؛ مونږ د دې هر څه شاهدان يو. زمونږ په هيواد کې دا نن پر يوه وخت د دين او شريعت له ادرسه ځينې شيان د يوه، دوو يا بسته ډلې له لوري ناروا دي او بل لور ته بيا همداسې کسان او ډلې شته چې عيني همدا شيان روا بولي. په يوه ټولنه کې خلګ د دې کسانو د مختلفو تعبيرونو له امله په دوه کې حيران شي. له دې امله په يوه هيواد کې د ملت او وطن دواړه په ګټه د پوهانو اختلاف نه؛ بلکې د نن غوښتنه اتحاد دی.اوس مهمه دا ده چې له دې حالت سره څه بايد وشي، څنګه دا روان وضعيت کابو کړای شي او حللار يې څه کېدای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند نن زموږ ملي، بشري او شرعي اړتیا دا ده چې په ټول هیواد کې له دین او شریعت سره د ترلو مسلو په اړه تعبیر یو محوره شي. دا کار غیر شرعي نه دی، بلکې زموږ د بشري اړتیا له مخې عیني شریعت دی. فقهي قاعده ده("الحاجة تنزل منزلة الضرورة، عامة کانت أو خاصة")(۲) یعنې حاجت د ضرورت ځای ناستی دی، عام او خاص یې توپیر نه لري. د ضرورت مهال بیا د ممنوعه شیانو استعمال ته جواز ور کول کیږي. (۳)

یو محوره تعبیر په څه معنا؟ زما هدف دا دی چې د ټول هیواد په کچه دې یوه داسې اداره جوړه شي چې له دینپوهانو رانیولې بیا تر ټولنپوهانو، تاریخپوهانو، روانپوهانو، اقتصاد پوهانو، د نړۍ والو اړیکو تر سپیشلستانو، سیاست پوهانو او... ټول پکې را غونډ وي او د هرې مسلې په اړه تر هر اړخیز بحث وروسته یوه فیصله وشي او هغه په ټول هیواد کې له هر ډول تبعیض، تعصب او توپیري چلند پرته عملي شي.

دا کار څوک کولای شي؟ دا کار یوازې دولت کولای شي او نن یې د ټولنیز امن، سیاسي استقرار، له انتشاره د مخنیوي، اقتصادي گټو، ملي مسایلو او له دین، هیواد او ملت څخه د دفاع په خاطر دنده ده چې دا ډول یو محور جوړ کړي او ټول هیواد یې د عامه پوهاوي له لارې په ارزښت پوه کړل شي او خلگ د دیني، ملي، قانوني او بشري و اخلاقي مسوولیت له مخې دې ته وهڅول شي چې ټولي پوښتنې دې ادارې ته وړاندي کړي او په ټول هیواد کې یوازې د همدې ادارې له لوري ور کول شوې فتواوې د عمل وړ وبللې شي.

د دې کار گټې به څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټې یې ښې ډېرې دي، خو زه یې دلته یوازې څو ځانګړې فایدې ذکر کوم. لکه مخکې مې چې وویل، د یوه ځای شرایط نسبت بل ځای او هیواد ته فرق کوي، د یوه قوم کلتور او عادات و عرف له بله جلا وي، له دې امله شرعي تعبیر هم ور سره بدلېږي. که موږ په هیواد کې د شریعت له حساسې او اساسې پدیدې سره همدغسې برخورد وکړو لکه د هغه ارزښت او اغیز ته په کتو چې ور سره مناسب دی، نو کولای شو چې هیواد ته د را واردېدونکو شرعي تعبیرونو مخه ونیسو. خو لوستونکي به دا پوښتنه دلته کوي چې ولې یې باید مخه ونیسو؟ ایا دا کار مخینه هم لري؟ ځواب یې د یوه فقهي عالم په دې الفاظو کې دی:

وكثيرٌ من فتاوَى الفُقهاء بُنيَتْ على مُراعَاة الزَّمانِ الَّذي كانو فيه، والبَلَد الَّذي عاشُوا فيهِ، فلا تصلحُ تعديَةُ ما أَثَّر فيه العُرفُ من الفتاوى والأحكامِ إلى غيرِ أهلِ العُرفِ الَّذي أثَّر فيها، إنَّما تُعتبرُ خاصَّةً بذلكَ الزَّمانِ أو المكانِ، ويُراعَى العُرفُ المستجدُّ في تطبيقِ الأحكامِ على ما يُناسبُهُ. (۴)

د فقهاؤ ډېرې فتواوې د هغې زماني زېږنده دي چې دوی پکې وي او د هغه ښار (حالت په نظر کې نیول) شوی چې دوی پکې اوسي. نو هغه فتواوې او احکام چې کلتور (عرف) پکې اغیز کړی وي؛ د دې وړ نه دي چې د دې اغیزناک کلتور له اهل څخه یې دې بل قوم ته یووړلې شي؛ بلکې دا یوازې په هغه زمانه او مکان کې د اعتبار وړ دي او د احکامو په تطبیق کې چې څنګه مناسبه بلل شوې د هماغه موجود کلتور رعایت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: زموږ په ټولنه کې ديني ارزښتونه خلك د خپل سر په بيه پالي؛ که موږ خپلو خلګو ته شرعي ارزښتونه داسې ور وپيژنو چې د زمانې له غوښتنو، د مکان له تقاضاؤ، د کلتور له مسايلو او خلکو لـه محـيط سره د تصادم پر ځای توافق راشي، نو ايا دا تعبير بـه شريعـت تـه نـژدې، د خدای تعالی خوښ، د ملت او هيواد په ګټه او کـه هغـه تعبيـر چـې نـه زموږ شرايطو ته پکې پام شوی وي، نه زموږ غوښتنې ور معلـومې وي، نه زموږ له کلتوره خبر وي، نه زموږ ملت او ولـس د دې تعبيـر غوښـتنه ځنې کړې؟ بلکې هغه تعبير يو پردی دی، په دې معنا چې زموږ لپاره نه دی شوی، بلکې د هغه لوړی هدف، بل هيواد، بل ملت، د بل ګټـې، د بل کلتور او د بل ملت شرايط وو؛ نو بناء زموږ هيڅ په پام کې هلته نه دې نيول شوي، له دې امله دلته په راواردولو يـې زمـوږ ملـت او هيـواد يوازې زيان ويني.

په واردېدونکي تعبير کې يو ټکی دا هم دی چـې زمـوږ لـه هيـواده د زدکړو لپاره کسان يوه هيواد ته نه ځي چې ټول زدکـونکي پـه يـو رنګـه شرايطو، محيط، مکان، غوښتنو او د يوه مذهب له تګـلارې سره سـمه زدکړه وکړي، بلکې د تحصيل په موخه زموږ هيوادوال بېلابېلو هيوادونو ته ځي چې د هر هيواد ديني تګلاره جلا ده، سياسي غوښتنې بېل دي، کلتوري، محيطي او معاشرتي مسايل توپير کوي، ان نن ځينې مسلمان هيوادونه يو د بل په مقابل کې ولاړ دي او دې شخړو د دين او شريعت پر تعبير هم ژور اغېز کړی. زمـوږ زده کـونکي چـې کلـه راسـتنېږي، د هغوی پوره اغېز وربانديې وي او دلته په ټولنه کـې کوښـښ کـوي چـې هغه څه خلکو ته ور زدکړي او تر يوه حده يې عملي کړي چې د خپلو تحصيلاتو په دوره کې يې په بل هيـواد کـې زده کـړي وي، نتيجـه يـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې انتشار، یو د بل تکفیر، نه زغم، شخړې، اختلاف، د ولسونو ترمنځ بې اتفاقي، د تاریخي اثارو له منځه وړل، کلتوري و عنعنوي مسایل په لخته وهل، د خپل هیواد او ملت شرایط په پام کې نه نیول، زمان و مکان له پامه اچول، تر خپل ملت، هیواد او پوهانو د بل هیواد، ملت او پوهانو ته درناوی در لودل او حتا جنګونو و وژنو پورې خبره ورسېده؛ دا ټول د راوارېدونکي شرعي تعبیر نتیجه ده چې موږ یې نن شاهدان یو.

د عباداتو، حلال و حرام او ثواب و عذاب په برخه کې به ولس په دې توګه له ذهني ګډوډۍ او اختلاف څخه وساتل شي؛ ځکه د هرې مسلې او پدېدې په اړه به یوه فتوا وي، د مسلې او پدېدې هر اړخ، حساسیت او ارزښت به په نظر کې نیول شوی وي او یوازې د یوه عالم فتوا به نه وي، د هیواد په کچه به جید علماء را ټول وي، په شرایطو پوره او وړ کسان به وي، ور سره جوخت به د نورو اړوندو علومو متخصصین هم ناست وي چې د مسلې او یوې پدېدې پر ټولو اړخونو رڼا واچوي او تر متفقه رایو یا اکثریت رایو وروسته له باوري دلایلو سره ور کول شي. د دې فتوا د اوږمهالي توب او لنډمهالي والي واک به هم له دې ادارې سره وي او ټولې دولتي و نادولتي ادارې به د دې ادارې د فتوا په عملي کولو مکلف وي(۵).په دې توګه به ولس ته یوه معتبره دیني مرجع په لاس ور شي، خلګ به له اختلافه وساتل شي، د عباداتو، حلالو، حرامو، نیکۍ او بدۍ بریدونه به د ټولو لپاره یو ډول وټاکل شي.

د هیوادوالو د مالي زیان مخنیوی به وشي؛ ځکه اوس زموږ ملت په یوه وخت کې د ګڼو هیوادونو تر اغېز لاندې دی او د یوه شرعي تعبیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه ټول ملت سره یوه خوله نه دی. له دې امله هر څوک چې د کوم هیواد تر اغېز لاندې وي هغوی خپل کسان او هغه څوک چې خبره یې پر چلېږي د زده کړو او فتوا لپاره د هغه هیواد مدرسو او ادارو ته لېږي چې په دې سره زموږ له هیواده پانګه وزي او د نورو په هیوادونو کې مصرفېږي. د دې زده کونکو که احصایه وشي او مصارفو ته یې دقیق حساب وشي، نو زما په اند میلیونونه ډالر به مو هر کال له هیواد څخه بهر ته وزي او دا زموږ د ملت لپاره په اوسنیو شرایطو کې یوه نه جبرانېدونکي ضایعه ده.

په هیواد کې د ظرفیتونو کچه ور سره لوړېږي؛ که موږ په شعوري توګه دې کار ته ملا وتړو، په هیوادوالو کې مو پر خپلو ځانو او خپلو علماؤ باور زیاتېږي او خلک به مو د خپلو ظرفیتونو پر لوړولو فکر وکړي. موږ ته به دیني رهبران د خپل هیواد وي، زموږ د ولس دیني ایډیال کسان به مو خپل وي، ظرفیتونه به مو خپل وي او هر هنر او کمال به د دې هیواد او ملت له منځه وي او د دې هیواد و ملت لپاره به په مصرف رسېږي.

خلکو ته به په پوښتنه کې او علماؤ ته به یې ځواب ور کولو کې اساني وي؛ یو لورته به پوښتونکي په خپله ژبه له خپلو علماؤ څخه له هر ډول ډار او خوف پرته مسلې پوښتي او بل لور ته به یې د محیطي شرایطو تشریح، د زمان و مکان محدودیتونو بیان، د کلتوري مسلو توضیح او نورو دې ته ورته ټکو بیان ته اړتیا نه وي، ځکه علماء به هم د دې ځای وي او په دې ټولو شیانو به پوهېږي. په دې توګه به د علماؤ پوهاوی او بیا د علماؤ له لوري د ولس پوهاوي کې د پام وړ اساني رامنځته کیږي چې دا مهال ورته سخته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار کولای شي چې زموږ هیواد او ملت تر شرعي پوښښ لاندې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو څخه خوندي کړي؛ ځکه موږ به د هغوی وارداتو ته اړتیا نه لرو په هیواد کې دننه بـه خپـل تعبیـر د خپلـو ظرفیتونو په مټ پوره کولای شو. په دې توګه به وتوانیږو چې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو ځان هیواد او ملت خوندي کړو.

ولس به له روحي شکنجې خلاص شوی وي؛ عوامو ته د یوه شي پـه اړه مختلف نظرونه د هغوی د اذیت سبب کیږي، کله یو ملا ورته وایي، دا حرام دي، بل بیا ورته وایي، نه روا دي. عوام د دیـن پـه اړه شـکمن شي، ذهنن زوریږي او له ملایانو په خپلو منځو کې شکایتونه لري. کـه په هیواد کې د فتوا او دیني تعبیر لپاره یو محور جوړ شي او هر څـه لـه دې یوې لارې نشر شي، نو عوام به له دې لوی امتحان او مشکل څخه ساتل شوي وي.

د علماؤ حیثیت ته دې حالت سخته صدمه ورسوله؛ که په هیـواد کـې دا کار یوه اداره پر غاړه واخلي او د ملـت و دولـت دواړو مرسـته ورسره وي، نو د علماؤ حیثیـت بـه ور سره وسـاتل شي او پـه ټولنـه کې بـه د هغوی په اړه د منفي نظر کچه کمه شي.

دا اداره به د نویو ظرفیتونو د تولید یوه ښه ذریعه وي؛ له دې لارې بـه تجربه شوي، روزل شوي او په هـره برخـه کـې مـالوم شـوي وړ کسـان ټولنې او دولت ته وړاندې کیـږي. د امامـت لپـاره بـه لـه دې ځایـه پـه شرایطو پوره کسان تاکل کیږي. د خطابت او ویناؤ لپاره به له دې ادرسه اهل کسان معرفي کیږي او د شرایطو له پوره کېدا سره به د هغـوی ټولـه ماضي له ادارې سره ثبت وي، په ټولنه کې د ور سپارل شوي کار په اړه به یې څوک اندیښنه نه لري ځکه هغه له وخته د همدې ملي ادارې پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیږ کې پالل شوی، د همدې ملت او هیواد د خدمت لپاره او خپلو خلګو ته د الهي پیغام رسولو په خاطر؛ ځکه به نو ملت او دولت دواړه پر دې کسانو د دندو په ور کړه کې باور کوي او هغوی به هم په پوره صداقت، ایمانداري او مسوولیت وظیفه مخته وړي.

دین به له بدنامی وساتل شي؛ دلته دا اوس هم داسې شرعي تعبیرونه وجود لري چې یو بل سره ردوي، تر خپل منځ سره ټکر دي؛ ان له دې امله جګړې رامنځته کیږي، په دې سره بیا ځینې کسان پر دین نیوکې کوي او په نړۍ واله کچه هم سوالونه پیدا شوي دي چې ولې د یوه دین او یوه هیواد و ملت وګړي د یوه بل په وړاندې د جنګ میدان ته شوه کیږي؟! که موږ هر چا ته اجازه ور نه کړو، نو اختلاف کمیږي او تر ډیره بریده د شخړو مخه نیول کیږي او دا نیوکې به هم تر ډیره حده کمې شي.

له دینه د خلکو د بې زارۍ ګراف هم ور سره کمیږي؛ د کابل په صدارت څلور لارې کې چې چاودنه وشوه، زیات ملکي کسان یې شهیدان کړل او میرمنې و ښځې هم پکې وې؛ تر دې وروسته یوه ویډیو پر رسنیو راغله چې یو کس له دینه د بې زارۍ اعلان کوي، سبب یې همدا خشونت بولي، دی فکر کوي چې اسلام د همدې کارونو اجازه ور کړې او همدا امر کوي؛ دا نو یوازې یوه پېښه نه ده؛ بلکې که ټولنیزې رسنۍ تعقیب شي، نو ډېر کسان به پیدا شي چې پر دین به همدا نیوکه په مستقیم یا نامستقیم ډول کوي. دا خبرې تر عوامو او هر قشر پورې رسیږي او په ټولنه کې له دینه د انکار ګراف هم ور سره لوړیږي او یو ډول تشنج او شخړو ته لار هواریږي. ځینې کسان بیا د خپلو مخالفینو په وړاندې له دې تور څخه کار اخلي او خبره د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کسانو وژلو ته رسېږي. لکه په کابل کې فرخنده او په پېښور کې مشال خان. که تعبیر او فتوا له یوه محوره شي، نو دا ګراف به په لنډ وخت کې ور سره راکم شي.

پر وخت به خلکو ته د پوښتنو ځوابونه په شرعي قانع کوونکو دلایلو ور کول کېږي؛ د معقولیت و منطقیت معیار ته به پکې پام کېږي او له مسلو سره به احساساتي چلند نه کېږي. د مسلو په ځواب کې به د یوه مسلك د حتمي حق ثابتونې پر ځای به د حق و حقیقت پله درنه وي او ځمکني حقایق به په پام کې نیول کېږي، د یوه فردي تمایل پر ځای به د یوه جمعي شعور نمایندګي کوي. د یوه فرد په توګه به یې له نتایجو او حساسیتونو بې تفاوته نه وي، بلکې له پیله به د فتوا حساسیت او پایلې په پام کې نیول کېږي.

پر روانو حالاتو د کابو کولو ښه تګلاره زما په اند همدا ده چې د شرعي تعبیر یوه مرجع رامنځته کړل شي او په دې توګه به یې دولت د کنټرول، مدیریت کولو او په شرعي برخې کې ور څخه د خدمت اخیستلو زمینه هم اسانه کړې وي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۳)

(۲) القواعد الفقهیه وتطبیقاتها في المذاهب الاربعة، القاعده: ۵۲، مخ: ۳۵۵/ ج: ۱، د محمد مصطفی الزحیلي لیکنه)

(۳)(الفتح القدیر، کتاب الصلح، مخ: ۴۰۹، ج: ۸، د علامه ابن الهمام تالیف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)تیسر علم اصول الفقه، الدلیل السابع العرف: ۱/ ۲۱۳ ، د عبد الله بن یوسف الجدیع لیکنه)

(۵)شرعي احکامو کې اوږدمهالي او لنډ مهالي د خلکو د حالاتو موافق رامنځته کیږي. یوه حدیث کې دي چې رسول الله ص خلک هدیرو ته له تلو منعه کړل، څه مهال وروسته یې بیا اجازه ورکړه. ځکه د حالاتو غوښتنه همدا وه.(سنن الترمذي، ابواب الجنائز، باب ما جاء في زیارة القبور: ۱۰۵۴) د مکې مکرمې له هغه ډول جوړېدا څخه هم رسول الله ص مخ واړاوه چې لومړي ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه. لامل یې د مکیانو نوي مسلمانېدل بلل چې هسې نه پر خلکو یې ورانی او بیا نوی تعمیر منفي اغیز وکړي. (صحیح مسلم، کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها: ۱۳۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشورا په رواياتو کې

د عاشورا روژې، فضايل، وختونه او شمېر يې هغه څه دي چې د اهل سنتو او شيعه ډلې ترمنځ پکې زښت زيات اختلاف شته، تر دې هم ورهاخوا خپله د اهل سنتو ترمنځ هم ټول مذهبونه او ديني فکري مکتبونه سره په يوه خوله نه دي. څوك يوه د لسم روژه نيسي-، څوك نهم او لسم دواړې، يو شمېر يې لسم او يولسم نيسي، البته داسې څوك لا هم شته چې يوه مخکې او يوه وروسته ترې نيسي.
په دې اړه تر دومره ستر اختلاف وروسته انسان فکر کوي چې کوم لوری غوره کړم او د کومو دلايلو له مخې؟ په دې مقاله کې هڅه کوم چې د موضوع اړوند ټول صحيح الاسناده روايات راړوم، يو د بل تر څنګ يې کښېږدم، د درايت او روايت په اصولو يې وتلم.
د رواياتو له مخې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نيوله، ځکه په دې ورځ مشرکانو هم روژه نيوله او د کعبې غلاف يې هم بدلاوه.
خو بل لور ته وايي چې رسول الله ص مدينې ته راغی نو يهودو روژه نيوله له پوښتنې وروسته ورته جوته شوه چې دا ورځ د موسی ع د بري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ ده له دې امله دوی روژه نیسي، نو رسول الله ص ص هم روژه کړه او خلکو ته یې د روژې امر وکړ.

په مسلم کې له عائشې رض څخه روایت دی:

أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصِيَامِهِ.(۱)

ژباړه: قریشو په جاهلیت کې د عاشورا روژه نیوله بیا یې رسول الله ص هم د نیولو امر وکړ.

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیوله او هم یې خلکو ته امر کړی و، خو بل لورته بیا وایي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا، يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ، أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ، وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ، فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَنَحْنُ نَصُومُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ».(۲)

ژباړه: ابن عباس رض وایي رسول الله ص چې مدینې ته راغی یهود یې ولیدل د عاشورا د ورځې روژه نیسي،- وې ویل: په دې ورځ روژه ولې نیسئ؟ دوی ویل: دا ډېره ستره ورځ ده، دا هغه ورځ ده چې الله بني اسرایلو او موسی ع ته نجات ورکړ او فرعون و دده قوم یې غرق کړو. نو موسی علیه السلام د منني په پار روژه ونیوله، موږ هم روژه نیسو؛ رسول الله ص وویل: زه تر تاسو موسی ع ته نژدې یم، دی وایي؛ رسول الله ص روژه کړه او امر یې هم په وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مدینه کې د دې روژې امر کړی دی او هم يې خپله روژه کړه.

البته په دې اړه له ابن عباس رض څخه بیا داسې روایت دی:

حِينَ صَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ» قَالَ: فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ، حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.(۳)

ژباړه: کله چې رسول الله ص د عاشورا روژه ونیوله او امر یې هم په وکړ، اصحابو وویل: دالله رسوله! یهود او نصارا د دې ورځې درناوی کوي؟ نو رسول الله ص وویل: راتلونکی کال به د نهم روژه هم ورسره نیسو. راوی وایي: تر راتلونکی کال وړاندې رسول الله ص ومړ.

له دې څو خبرې ښکاري: رسول الله ص روژه کړه خلکو ته یې امر هم وکړ، البته په دې خبر نه دی، چې یهود هم د دې ورځې درناوی کوي، کله چې خبر شو، نو دمخالفت له وجې یې د نهم روژې امر هم وکړ، په داسې حال کې چې مخکې وویل شول، رسول الله ص له یهودو پوښتنه وکړه، دوی ځواب ور کړ او تر دې وروسته رسول الله ص روژه کړه. یعنې د روژې سبب له موسی علیه السلام سره موافقت و، ځکه هغه په دې ورځ روژه نیوله، دا یې د الله شکر ادا کاوه، یهودو همدا سنت ژوندی وساته، نو د نهم روژه خو د موسی له سنتو مخالفت دئ، هغه مخالفت څه ګټه لري چې د نبي سنت پکې ترک شي؟ یو بل ټکی دا هم دی چې عبادت خو د الله لپاره وي، نه د دې لپاره چې د یو قوم مخالفت پکې وشي، نو د نهم روژه ولې اضافه شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله پوښتنه دا ده چې نصاراؤ ولې روژه نيوله؟ او همدارنګه مشرکانو ولې نيوله؟ رسول الله ص په مکه کې روژه کړه او که په مدينه کې؟ لاندې روايت بيا بالعکس خبره کوي:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ أَهْلُ خَيْبَرَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَاءَهُمْ فِيهِ حُلِيَّهُمْ وَشَارَتَهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَصُومُوهُ أَنْتُمْ».(۴)

ژباړه: ابو موسى ويل: د خيبر خلکو (يهودو) د عاشورا روژه نيوله، دا ورځ يې اختر کوله خپلو ښځو ته يې ګېڼې ور کولې او ښې جامې يې په اغوستلې، نو رسول الله ص وويل: تاسو يې هم روژه کړئ.

ښه! د يوې موضوع اړوند دا روايات څنګه سره تطبيق کړو؟ په مکه کې يې د روژې پيل وکړ، که مدينې ته چې راغی؟ د خيبر تر پېښې وروسته او که مخکې يې روژه نيوله؟ خو د يهودو په دې کار بيخي خبر نه وو تر خبرېدا رووسته يې د مخالفت امر وکړ؟ دا څنګه ممکنه ده چې رسول الله ص دي اته کاله په مدينه کې وي، خيبر يې هم فتحه کړ، په مدينه کې يې هم درې ځلې له يهودو سره سترې جګړې وکړې، بنديان يې هم ترې ونيول، البته په دې پېښه چې يهود د عاشورا روژه نيسي او د دې روځې درناوى کوي، په نهم کال خبر شو او راتلونکي کال په عمل کې د هغوى تر مخالفت مخکې ومړ؟ دا پېښې دومره يوه له بلې سره تعارض لري چې د عقل خاوند ورته حيرانېږي، که يې هره يوه ومنو، نو نور روايات مو رد کړل. د نصارا او مشرکانوله دې روژې سره څه کار وو؟ د دوى د هرې ډلې نبي بېل و، مشرکانو د ابراهيمي ملت دعوه کوله او نصارا وو د عيسوي، نو دا ورځ او روژه يې د څه لپاره وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روایات دا خبره هم کوي چې د عاشورا روژه اصحابو په ماشومانو هم نیولې، ان هغه کسانو هم روژه کړې ده چې د ورځې له پیله یې روژه ما ته کړې وه، خو وروسته د روژې امر ورته شوی دی:

عن الرُّبيع بنت معوِّذ رضي اللَّه عنها قالت: "أرسل رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار التي حول المدينة : من كان أصبح صائماً فليتم صومه، ومن كان مفطراً فليتم بقية يومه، فكنّا بعد ذلك نصومه، ونصوِّمه صبياننا الصغار، ونذهب إلى المسجد، فنجعل لهم اللعبة من العهن، فإذا بكى أحدهم أعطيناها إياه، حتى يكون الإفطار" .

وفي رواية: " فإذا سألونا الطعام أعطيناهم اللعبة تلهيهم، حتى يتموا صومهم". (٥)

ژباړه: ربیع رض وایي رسول الله ص د عاشورا په سهار د مدینې شاوخوا د انصارو کلیو ته استازی ولېږه چې که د چا له سهاره روژه وي، پسې پوره دې کړي او که چا ماته کړې وي؛ نو پاته ورځ دې بشپړه کړي، نو موږ تر دې وروسته روژې نیولې او په خپلو وړو ماشومانو مو هم نیولې، جومات ته به تلو له وړی به مو د لوبو شی ورته جوړ کړ، چې کله به یې ژړل موږ به هغه ورکاوه تر روژه ماتي مو همداسي کول. په بل روایت کې دي چې کله به یې خوراک طلب کړ موږ به دلوبو شی ور کړ چې مشغول به یې کړل، ځو به یې روژه بشپړه کړه.

په دې روایت کې یوه بله خبره هم د حیرانتیا وړ ده، د عاشورا په ورځ یې دا کار ولې وکړ، ولې یې وختي په دې اړه اعلان نه کاوه؟ ان دومره لازمه یې ګڼلې چې ماشومانو نیولې؟ که فرض هم وای، خو ماشوم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص و؛ نو دلته بیا د ماشوم روژه څه معنا؟ د هغه کس روژه څه ګټه چې لوږې یې ما ته کړې؟ د روژې خپل وخت او خپله طریقه ده، چې هغه مرعات نه شي نو بیا یې ګټه څه ده؟

د پام وړ یوه نکته دا هم ده چې محرم د هغه کال د میاشتې نوم دی چې د رسول الله ص له هجرته وروسته یې موږ په هجري قمري یاد وو او د یهودو سنه یا تاریخ شمسي دی، که فرضن د محرم لسمه د شمسي کال له هغې ورځې سره برابره شوې هم وي چې موسی ع پکې نجات موند؛ لکن هر کال بیا داسې نه کیږي، ځکه قمري او شمسي ـ کلونه توپیر سره لري.

هرات - افغانستان

۲۰۱۵

سرچینې:

(۱)بخاري، کتاب الصوم، باب وجوب صوم رمضان، ح: ۱۸۹۳)
(بخاري، کتاب الصیام، باب صوم یوم عاشوراء، ح: ۱۱۳۰)
(۳)(تېره حواله)
(۴)(تېره حواله)
(۵)بخاري، کتاب الصوم، باب صوم صبیان، ح: ۱۹۶۰، مسلم: ۱۱۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرییتوب او اسارت قانون

لیکوال: عبد الغفور پیروز او زبیر افغان

په بشري تاریخ کې دین د یوې ټولنیزې پدیدې په توګه ژور ځواک درلودلی او احکام یې د تقدس له امله زیاترو ته د منلو وړ دي، همدا وجه ده چې ګڼو ډلو او اشخاصو تر بل هر شي دین د خپلو شخصيـ، ټولنیزو، سیاسي، نظامي او مالي چارو لپاره ډېر کارولی چې له دې څخه اسلام هم مستثنا نه دی.

ټول پوهېږو چې د اسلام کره، خوندي او د باور وړ سرچینه قران دی، له دې پرته احادیث، تاریخي روایات، اسلامي فقه، نبوي سېرت، تفسیر، د سترو مسلمانانو ژوند لیکونه او په ټوله کې د اسلامي نړۍ سیاسي، علمي، نظامي، ټولنیز، اقتصادي او... تاریخ هغه سرچینې دي چې پکې د مسلمانانو د ژوند د بېلا-بېلو اړخونو په اړه کره او ناکره مالومات موندلای شو خو د دې ځمکې پر سر د الله وروستی قانون، حجت او رالېږل شوی کتاب قران دی. د ابراهیمي ملت دوام بیا یوه بېله لړۍ ده چې د زمانې په اوږدو کې راپاتې دیني احکام چې ترمیم ته یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیتا نه درلوده هماغسې پلي شوي او یا پکې د خلکو بدلونونه او تحریفونه اصلاح شوي هغه اصل شکل یې پلی شوی دی، خو په هر حال دا مهال د اسلام کره سرچینه قران دی، احادیث د دې معتبر متن د تشریح کار ورکوي.

په لرغوني تاریخ کې مرېتوب اړودې ریښې لري او د اسلام د ظهور پر مهال په عربو کې هم ښه په درز موجود وو. د مرېیانو او مینځو د ترلاسه کولو بېلابېلې سرچینې وې، جنګي بندیان، له کوره تښتول شوې او د اقتصادي بوج له امله پلورل شوي ماشومان، په بدو کې ورکول شوي افراد او بالاخره د پور له امله راوستل شوي پوروړي دا ټولې هغه سرچینې وې چې په تېر تاریخ کې ورڅخه مرېیان او مینځې تر لاسه کېدې چې دې کار د ټولنې په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې ژور تاثیرات درلودل او د هغه وخت د ژوند یوه نه بېلېدونکې برخه وه.

کله چې په عربي جزیره کې رسول الله ص ته د نبوت او رسالت چاره وسپارل شوه هغه مهال عربي ټولنه له دیني، ټولنیز، اخلاقي، سیاسي او مالي پلوه په سخت بحران اخته وه، هیڅ ډول مرکزي نظام وجود نه درلود، کورنیو جګړو هر څه ویجاړ کړي وو، د خلګو عزت، مال او ناموس نه وو خوندي، بې دریغه قتلونه روان وو، هیچا د امن احساس نه کاوه او عرب د اوږدې ګډودۍ له امله د ځناورتوب په دوره کې وو، یوازې مکه له دې امله یو څه په امن وه چې د هغه وخت د دیني فکر پر بنسټ یې دیني تقدس درلود او اوسېدونکو ته یې په درنه سترګه کتل کېدل. سوداګري، کرکیله، مالداري او چور چپاول د عربي ټولنې مهمې اقتصادي سرچینې وې چې په دې ټولو کې مرېتوب هم غوښنه ونډه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو او په مجموع کې د ټول انسانیت دا حالت د رحم او زړه‌سوي وړ و، له دې حالته د را ایستلو لپاره الله تعالی خپل رسول له خپل باوري کتاب او حجت سره را ولېږه.

قران د حالاتو له غوښتنې سره سم لږ- لږ نازلېده، مرییان یا مینځې نیول د عربو مخکنی رواج و، کله چې د مسلمانانو او دښمنانو ترمنځ یې جګړې وشوې او په دې کې مسلمانانو له خپلو دښمنانو څخه اسیران ونیول، نو دلته د جنګي بندیانو مسله رامنځ ته شوه چې اوس به څه ور سره کیږي؟ قران د محمد په سورت کې مسلمانانو ته په دې اړه داسې لار ښوونه وکړه:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. (محمد: ۴)

ژباړه: نو چې کله له کافرانو سره مخ شئ د غاړو وهل دي، ان چې دوی مو ښه وځپل بیا ټینګ تړل(ستاسو دنده ده) وروسته یا احسان پرې وکړئ او یا ترې فدیه واخلئ څو چې جنګي وضعیت ختمیږي.

په جګړه کې نیول شوي خلك جنګي اسیران دي چې په اړه یې قران واضحې لارښوونې وکړې، دا حکم دومره ښکاره دی چې په هیڅ ډول سترګې نه شي ځنې پټېدای.

رسول الله ص اړ وو چې د بندیانو په اړه به د قران همدا حکم مني، هغه هم خپله دا کار څو ځایه وکړ او هم یې خپلو ملګرو ته امر کړی و. د بدر له بندیانو فدیه واخیستل شوه، د مکې تر فتحې وروسته جنګي بندیان ټول معاف شول، ثمامه د بنو حنیفه مشر تر بند وروسته له څه شرط او قید پرته ایله کړل شو، د حنین په جنګ کې نیول شوي کسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسیرانو په توګه اصحابو ته وسپارل شول چې ساتنه یې وکړي او ګڼې نورې بېلګې.

د قران له پورتني ایت او د رسول الله ص له کړنلارې ثابتېږي چې په اسلام کې د چا غلام یا مینځه کول جواز نه لري. اسلام خلکو ته د هر مذهب ازادي ور کړې ده. که یو څوك د دین پر سر نور نه زوروي، نو د خپلې عقیدې او دین پالنې په برخه کې هر دین پال ازاد او هیڅوك یې د مخ نیوي حق نه لري.

په جګړو کې د نارینه او ښځو غلامي هم د جاهلي عربو رواج و او هم ور سره د شاوخوا پروتو عجمو. د اسلام راتګ دا کړۍ ماتې کړې، پر خلکو لګېدلي بندیزونه یې لرې کړل، د مذهب په نوم یې د هر چا پر زورونه بندیز ولګاوه. قران خلك د الله بندګان وبلل ان رسول یې هم د الله بنده بللی دی، له دې ښکاري چې انساني بندګي او هم غلامي نوره باید ختمه شي.

قران د نور په سوره کې دا موضوع داسې روښانه کړې:

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ.(نور: ۳۳)

او ستاسو تر لاس لاندې کسانو که مکاتبه وغوښتنه نو مکاتبه(د بدلې په مقابل کې ازادي) ور سره وکړئ که مو ټولنې ته غوره ګڼل او له هغه ماله کومك ور سره وکړئ چې الله در کړی دی.

دې ایت د مریيتوب لړۍ ته د پای ټکی کېښود، اسلام له پیله د مریي نیولو تعلیم نه دی ور کړی؛ بلکې د مریي یادونه ځکه شوې ده چې له پخوا څخه موجود و خو اوس یې د هغو د ازادۍ امر هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخواني رواج له مخې خلکو له مينځو سره تر نکاح مخکې هم جنسي اړيکې نيولای شوای او مينځې د همدې لپاره کارېدې، ان دا يو داسې رواج او ديني چاره جوړه شوې وه چې هيچا يې پر خلاف اقدام نه شوای کولای. البته قران د ښځو، غلامانو او مينځو په اړه عمومي لارښوونه وکړه:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ.(النور: ٣٢)

ژباړه: او ستاسو بې ودو (نارينه وي که ښځه) ته نکاح ور وکړئ همدارنګه مو نيکو غلامانو او مينځو ته هم.

له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې څوک جماع نه شي کولای او که يې وکړي نو ګنا بلل کېږي، دا ځکه چې قران له ازادو ښځو سره د نکاح امر کړی دی، نو که د ازادو ښځو سره تر نکاح مخکې جماع د دې امر له امله روايښت نه لري عيني همدغه امر الله د غلامانو او مينځو په اړه هم کړی دی، بايد له مينځې سره هم تر نکاح مخکې جماع ونه شي او که يې څوک وکړي هغه ډول ګنا بلل کېږي لکه له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې جماع.

يو مهم اړخ دلته دا هم دی چې که له مينځې سره د مينځيتوب له امله تر نکاح مخکې هم جماع روا وي نو عيني همدا معامله بايد د مسلمانې ښځې له لوري له هغو غلامانو سره هم وشي چې دوی ته په برخه ورغلي وي؛ مسلمانه ښځه بايد له نکاح پرته له خپل مرييي سره جماع وکړي، خو په مسلمانانو کې تر ننه هم څوک دې حکم ته په دې ډول نه دي تيار شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته له سړي سره دا پوښتنه پیدا کېږي چې قران خپلو پیروانو ته امر کړی چې جنګي بندیان یا د احسان له مخې ازاد کړي او یا فدیه څنې واخلي، نو بیا له مینځې سره د نکاح دا احکام د څه لپاره وو؟

له دې حقیقت څخه څوك سترګې نه شي پټولای چې د رسول الله ص په وخت کې زیات شمېر غلامان او مریيان له پخوا څخه موجود وو، د قران دا وروستی حکم د همدې موجودو مریيانو او مینځو لپاره وو نه دا چې ایینده دې نور هم ونیول شي. یعنې په ټولنه کې دا خلك وو، لازمي خبره ده چې قران یې باید یو حل وړاندې کړی وای، نو الله امر وکړ چې پخوانی رواج مات دی، له دوی سره به هم نکاح کېږي څو د ټولنې د فساد مخ نیوی وشي او هم د دوی نفسي غوښتنو ته سم عادلانه ځواب ویل شوی وي.

البته قران یو دم د دې ټولو د ازادۍ امر ځکه ونه کړ چې اسلام خپل پیروان یو دم له زیات فشار سره نه مخ کول، د هر دود او رواج په وړاندې یې تګلاره سوله ییزه او سوله غوښتونکې وه، که یې یوځل امر کړی وای نو ممکنه وه چې یوشمېر کسانو مخالفت کړی وای او په ټولنه کې یو ډول بې نظمي را پیدا شوې وای چې قران هیڅکله هم دا حالت نه غوښتی.

د غلامانو او مینځو په قضیه کې خلکو ته ناسم فهم د قران له یو شمېر ایاتو او هغو روایاتو ور ولاړ شوی چې یا خو ناسم تعبیر شوی او یا هم له اره ناسم دي. قران یو ځای وایي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ () إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيرُ مَلُومِينَ. (المومنون: ۵، ۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او هغه چې خپل فرجونه ساتي مگر له خپلو ښځو او هغه چې د دوی راسته لاسونه يې مالکان دي بې شکه دوی (په دې کې) ملامت نه دي.

خلك فکر کوي چې له ښځو سره د مينځو يوځای يادول دا ثابتوي چې له نکاح پرته جماع روا وي ځکه ښځې تر نکاح وروسته ښځه بلل کېږي او مينځه خو داسې نه ده، بلکې په جگړه کې تر نيولو وروسته هغه مينځه ده او جماع هم وروسته روا شوه. خو دا فکر ناسم دی، د قران يو شمېر مجمل اياتونه خپله قران تشريح کوي، قران بل ځای وايي:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا. (النساء: ۳)

ژباړه: که له دې وېرېدئ چې د يتيمو په اړه به انصاف ونه کړئ نو له ښځو (يتيمو) چې مو کومې خوښې شي په نکاح يې کړئ، دوې، درې او څلور، بيا که ډارېدئ چې عدل به ونه کړئ نو يوه ده او يا ستاسو وينځه دا نږدې ده چې تاسو به تېری نه کوئ.

که دې ايت ته ځېر شو نو ښکاره امر يې کړی چې د يتيمانو په اړه بايد احتياط وکړو، که د بې انصافۍ وېره وي، دوې، يا درې او يا څلور دې په نکاح شي، البته که د دې وېره وه چې عدل به نه شئ کولای نو بيا يوه ځني وکړئ او يا له مينځې سره نکاح وکړئ. تر مينځې مخکې (فواحدة) لفظ راغلی چې يوه ښځه تري هدف ده او بيا (ماملکت ايمانکم) راغلي چې مينځه ښيي، نو که د مينځې جماع بې نکاح روا وي بيا خو د يوې يتيمې ښځې جماع هم بې نکاح شوه ځکه له دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د نکاح امر خو همدلته لنډ نه دی شوی، که تر دې مخکې امر تـه ځو نو بیا دواړه تر هغه حکم لاندې دي.

له پاس ایت سره یوه لویه بې عدالتي دا هم شوې چې خلکـو لـه دې څخه مطلق دا حکم اخیستی چې قران هر چا ته له یو شمېر ښځو سره د نکاح جواز ور کړی. په داسې حال کې قران دلته د تعدد ازواج موضوع نه څېړي، بلکې له یتیمو نجونو سره د بې انصافۍ مخنیوی کوي. د قران له مخې هغه څوک د بلې ښځې جواز لري چې له داسې حالت سره مخ شي لکه قران چې بیان کړی، نه دا چې هر څوک، هـر وخـت، لـه هـر ډول ښځې سره نکاح کولای شي. یو مهم ټکی دا هـم دی چې کـه د ښځو ترمنځ عدالت نه شي کولای بیا خو په مطلق ډول بلـه ښـځه ورتـه حرامه ده، که څه هم له یاد حالت سره مخ هم وي.

د النساء سورې له دې ایت سره هم تېری شوی:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

(نساء: ۲۴)

ژباړه: او مېړه داره ښځې(درباندې حرامې دي) مگر ستاسو مینځې پـر تاسو د الله حکم دی.

له دې ایت څخه داسې تعبیر شوی چې گواکې مېـړه لرونکـې ښـځې حرامې دي البته نه هغه مېړه لرونکې چې مینځې وي، بلکې مینځـه کـه مېړه هم ولري له نکاح پرته جماع ورسره روا ده.

دا تعبیر ډېر کمزوری، له عقله لرې او له قران سره متصـادم دی، قـران دا نه دي ویلي چې له مینځې سره تر نکاح مخکـې هـم جـماع روا ده، بلکې مینځه چې په عربو کې تر اسلام مخکې هم موجودې وې نو حل لار یې دا په گوته شوه چې مینځه که څه هم مېړه یې په روم، فـارس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا بل ځای کې وي البته دا وس ترې ګوښه کړل شوې ده نو لـه دې سره چې مېړه لرونکې ده؛ خو د ټولنې د اصلاح په خاطر یې نکاح روا ده نه دا چې تر نکاح مخکې جماع.

ځکه دلته بحث د نکاح شروع دئ، له د ۲۲ نمبر ایـت څخـه همـدا موضوع پیل شوې چې دا حرامه ده مه یې نکاح کوئ او هغه حرامه ده، نو په دې ضمن کې یې مینځه هغه مهال بېله کړه چې مېړه داره ښځه یې حرامه کړه؛ ستونزه به دا پاتېده چې مینځه مېړه لري، خو دلته نه شته، نو که نکاح یې ونه شي ښایي چې د ټولنې د فساد سبب شي، د همـدې شر د دفعې په خاطر یې له مېړه لرلـو سره نکـاح روا کـړه، نـه تـر نکـاح مخکې جماع.

د مربیانو او مینځو په اړه راویانو دې ته په پام نه دی کـړی دا روایـات یې ټول له قران، نبوي سنتو او احادیثو سره په ټکر کـې دي، قـران کـې الهي وینا ده:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّـذِينَ يُقَـاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَـدُوا إِنَّ اللَّـهَ لاَ يُحِـبُّ الْمُعْتَدِينَ [البقرة 190]

ژباړه: د الله پـه لار کـې لـه هغـو سره وجنګېـږئ چـې لـه تاسـو سره جنګېږي او تېری مه کوئ بېشکه الله تیریګر نه خوښوي.

د قراني اصل له مخې به هغه چا سره جګړه کېږي، نیول کېږي به او ان وژل کېږي به چې له مسلمانانو سره جنګ کوي، ښځه، ماشـوم، بـوډا، عابد او دې ته ورته نور له لومړي سره ازاد دي او هیڅ مسلمان حـق نـه لري چې یا مالي تاوان ور ورسوي، یـا یـې بنـدي کـړي او یـا یـې هـم ووژني. د قـران یـو بـل عـام قـانون دا هـم دی: وَلاَ تَـزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى .(فاطر: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او یو بارونکي د بل بار نه شي وړلای.

دا د لمر په شان ښکاره اصل دی چې کوم څوک گنا وکړي هغه ته به يې سزا ور کوله کېږي، یعنې له هغه چا پرته چې په جگړه کې گډون لري یا هم مالي مرستې ور سره کوي نور څوک دي نه ازارېږي. یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ تِلْكَ الْمَغَازِي، فَنَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ».(١)

ژباړه: ابن عمر رضی الله عنه وایي: په یوه غزا کې کومه مړه ښځه وموندله شوه، نو رسول الله ص د ښځو او ماشومانو له وژلو منعه وکړه.

ددې ټولو قراني ایاتونو، نبوي حدیثونو، د اسلام عمومي روح او انساني عقل ته په پام ویلای شو چې د غلام نیولو په اړه راغلي روایات نه قراني ماخذ لري، نه د رسول الله ص له سنتو او اخلاقو سره اړخ لگوي، نه د اسلام عمومي لار ښوونې داسې دي او نه انساني فطرت و عقل داسې وایي.

د غلام نیولو په اړه راغلي ټول روایات پر قران، الله، رسول او اصحابو د اسلام د دښمنان او هغو امیرانو و حکمرانانو له لورې تړل شوې افتراوې او دروغ دي چې یا د اسلام بدنامول غواړي او یا د دې روایاتو پر بنسټ يې ځان ته جواز پیدا کاوه چې مینځې ونیسي- او د گاونډي ملکونو سیمې يې د جهاد په نوم د همدې هدف لپاره لاندې کولې.

کندهار- افغانستان

٢٠١٦

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(1)مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب تحریم قتل النساء والصبیان في الحرب، ح: ۱۷۴۴)

د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (ځېړنیز جاج)

د کافرانو او مشرکانو د ماشومانو په اړه دا پوښتنه را سره ده چې دوی به په جنت کې وي که په دوزخ؟ که یې معلومات راکړئ!

حافظ محمد اسحاق روحاني

روحاني صاحب!

دوزخ او جنت ورکول د الله له لوري په انساني اعمالو پورې اړه لري، که انسان ناوړه اعمال وکړي، نو الله د دوزخ سزا ورکوي او که ښه اعمال وکړي نو الله یې په بدل کې جنت ورکوي.

همدې اصولو ته قران کریم داسې اشاره کړې:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ(ال عمران: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: په هغه ورځ چې ځینې مخونه سپین او ځینې مخونه تور وي، نو هغو ته به چې مخونه يې توري وي (وویل شي) ایا تر ایمان وروسته مو کفر کړی؟ نو د خپل کفر له امله عذاب وڅکئ.

یو بل ځای وايي:

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

(ال عمران: ۱۰۷)

ژباړه: مگر هغه چې مخونه يې سپین وي، نو دوی به په تل پاتي الهي رحمت کې وي.

د عذاب په اړه يې د انسان عمل ته د انعام سورې په (۳۰) نمبر ایت کې بیا هم اشاره کړې، د همدې سورې په (۹۳) ایت کې بیا هم همدا خبره ده او د اعراف په (۳۹) کې هم، بلکې که د قران کریم دا ډول ایاتونه وشمېرو نو ګڼ ځایونه به يې ومومو.

خو بل لورته د جنت په اړه هم داسې اصول ږدي، د اعراف په (۴۳) ایت کې يې جنت د انساني اعمالو پایله بللې، په النحل (۳۲) کې بیا هم داسې په ګوته کوي، د السجدې په (۱۹) ایت کې يې بیا هم جنت د اعمالو نتېجه ګڼلی.

نو دې عمومي اصولو ته په کتلو ویلای شو چې د مشرکانو او کافرانو ماشامان به دوزخ ته نه ځي، ځکه هغوئ هغه اعمال نه دي کړي چې الله يې د هغو د سزا په توګه جهنم ور کړي.

الله وايي:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً(الاسراء: ۱۵)

ژباړه: او موږ عذاب ور کوونکي نه یو څو یو رسول ونه لیږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر دلته پوښتنه پیدا کیږي چې که دوی د دوزخیانو اعمال نه دي کړي، نو د جنتیانو اعمال خو یې هم نه دي کړي، بیا یې ولې جنت ته داخلوي؟ د دې پوښتنې په ځواب کې باید ووایو چې د الله رحمت پر قهر غالب دی.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.(۱)

ژباړه: له ابو هريرة رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: کله چې الله د مخلوق پریکړه وکړه له ده سره پر عرش لوړ کتاب کې یې ولیکل: بې شکه رحمت مي پر غضب غالب دی.

د بخاری په یوبل روایت کې دي چې رحمت مي تر غضب وړاندي دی. دې احادیثو او د قرآن کریم هغو آیتونو ته چې هر ځای یې د الله د رحیم، رحمن، روف، غفار او عمومي فضل، احسان، نعمت او پېروزینې صفات ذکر کړي، په پام ویلای شو چې الله خپلو بندګانو ته د عمل نه کولو پر مهال هم جنت ورکوي، خو دوزخ تر هغو نه ورکوي چې ناروا اعمال او د شریعت خلاف کړنې یې د عمل په ډګر کې تر سره کړې نه وي.

په یو بل حدیث کې دي:

«جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ.(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله رحمت پر سلو برخو وېشلی، نهه نیوي یې له ځان سره ساتلې او یوه یې ځمکې ته نازله کړې، د همدې په وسیله مخلوق پر یو بل رحم کوي، ان اس له خپل بچي سَوَهْ پورته کوي چې خوږ یې نه کړي.

مګر د کفارو د ماشومانو په اړه ځو روایات شته چې د خلکو په ذهنونو کې یې شکوک رامنځ ته کړي، له هغو داسې ښکاري چې دوی به دوزخ ته ځي. لومړی به دا روایاتو راوړم:

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ المُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».(۳)

ژباړه: له رسول الله ص د مشرکانو د ماشومانو په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل: الله په هغه څه ښه پوهېږي چې دوی به یې کوي.

په دې روایت کې رسول الله ص توقف وکړ، نه یې د دوی د جنت په اړه خبره روښانه کړه او نه د جهنم په اړه، بلکې وایي: الله ښه په خبر دی.

د دې ترجمې لپاره موږ دوه دلایل نور هم وړاندې کولای شو چې دلته خبره د الله علم ته سپارل شوې ده، نه دا چې الله دوی ته د ائنده اعمالو په سبب سزا ور کوي، یو روایت یې په بخاري کې په داسې الفاظو راغلی چې مسله ښه روښانه کوي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ».(۴)

ژباړه: ابن عباس رض وایي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مشرکینو د اولاد په اړه پوښتنه وشوه، نو ده وویل: الله په هغه څه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي ځکه الله پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د معجم کبیر الفاظ دي، د بخاري په روایت کې یوازې دومره خلاف دی چې علت (اذ خلقهم) یې مخکې ذکر کړی.

نو له دې الفاظو په ډاګه کیږي چې دا مهال له رسول الله ص سره د دې مسلې په اړه ځواب نه و، له دې امله یې توقف کړی او خبره یې الله ته سپارلې.

له دې روایت څخه ابن عباس رض خپله هم دا مفهوم اخیستی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَأَنَا أَقُولُ: أَوْلَادُ الْمُسْلِمِينَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى حَدَّثَنِي فُلَانٌ، عَنْ فُلَانٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُئِلَ عَنْهُمْ، فَقَالَ: " اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ ". قَالَ: فَلَقِيتُ الرَّجُلَ فَأَخْبَرَنِي، فَأَمْسَكْتُ عَنْ قَوْلِي.(٥)

ژباړه: ابن عباس رضی الله عنه وایي: پر ما داسې وخت راغلی چې ویل به مې: د مسلمانانو اولادونه به له مسلمانانو سره وي او د مشرکانو اولادونه به له مشرکانو سره وي، ان چې ما ته فلانی له فلانی حدیث بیان کړ چې له رسول الله ص د دوی په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل:الله په هغه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي، ده ویل: بیا زه له یو کس سره مخ شوم هغه ما ته خبر راکړ نو زه له خپلې وینا منعه شوم.

په دې روایت کې مو ولیدل چې کله ابن عباس رضی الله عنه ته دا روایت ورسېد نو ده هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څېر توقف وکړ او له خپل مخکیني هغه دریځ څخه چې د مشرکانو اولادونه یې په جهنم کې بلل، تېر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه يو بل روايت له خديجې رضی الله عنها څخه هم نقل دی چې د اسلام له عمومي قوانينو سره اړخ نه لګوي:

قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْفَالِي قَبْلَكَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ».(٦)

ژباړه: ما(خديجې) ووېل: نو تر تا مخکې زما ماشومان به چيري وي؟ رسول الله ص ووېل: په اور کې.

لکن دا روايت صحيح نه دی، له خديجې رضی الله عنها څخه چې څوک نقل کوي هغه عبد الله بن الحارث نومی راوي دی چې له خديجې سره ملاقات نه لري، له دې امله ذهبي روايت مرسل بللی، او الباني ورته منقطع ويلي.(٧)

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِيبُ فِي الْبَيَاتِ مِنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ».(٨)

ژباړه: مصعب بن جثامه وايي ما ووېل: اې د الله رسوله! زموږ څخه په شپه کې له قصد پرته د مشرکانو اولادونه وژل کيږي؟ ده ووېل: دوی له هغوی څخه دي.

دا روايت يو شمېر کسان له عمومي ضوابطو، قراني اياتونو او حديثي لاسوندونو سره متصادم ګڼي، خو که د دې روايت ټولې طريقې وګورو نو هيڅ تضاد نه شته، د دې روايت نور متنونه په دې ډول دي:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: لَوْ أَنَّ خَيْلاً أَغَارَتْ مِنَ اللَّيْلِ، فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ».(٩)

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ووېل شول: که سپاره په شپه کې بريد وکړي، نو د مشرکانو زامنو ته زيان رسوي؟ ده ووېل: دوی له هغوی څخه دي.

په بل کې داسې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ "(١٠)

ژباړه: دوی د شپې برید کوي نو د مشرکانو ښځو او اولادونو ته زيان رسوي.

له دې ټولو رواياتو او طريقو څخه يې جوتيږي چې دا پوښتنه يې تر قيامت او عذابه اړه نه لري، بلکې مجاهدينو له رسول الله ص څخه پوښتنه کړې چې يو لورته په جګړه کې د ماشومانو له وژلو منعه شوې او بل لور ته يې موږ په شپه کې توپير نه شو کولای چې ماشوم دی، ښځه ده او که جنګيالی مشرک؟

نو رسول الله ص ورته روښانه کړه چې په شپه کې د جګړې پر مهال يې حکم يو دی، که ووژل شي نو مجاهدين نه پرې نيول کېږي او نه هم تر نيوکې لاندې راتلای شي ځکه دا حالت جګړه ييز وي او په دې اضطراري حالت کې که په نافهمي ماشوم ووژل شي نو پر اصحابو يې ګنا نه شته.

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: دُعِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ طُوبَى لِهَذَا، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ، قَالَ: «أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».(١١)

ژباړه: عائشه رضی الله عنها وايي: رسول الله ص د انصارو د يوه ماشوم جنازې ته وبلل شو ما وويل: اې د الله رسوله! دغه ته خوښي ده، د جنت له مرغيو يوه مرغۍ ده، نه يې بدي کړې او نه يې بيخي موندلې. ده وويل: او يا له دې پرته، اې عائشې! بې شکه الله جنت ته اهل پيدا کړی، په داسې حال کې يې ورته پيدا کړي چې هغوی لا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلرونو په شاگانو کې وو او اور ته يې اهل پيدا کړی، په داسې حال کې يې ورته پيدا کړي چې هغوی لا د پلرونو په ملاگانو کې وو.

دا روايت هم په دې اړه شکونه را ټوکوي، يو شمېر کسان له همدې په استناد پر نورو کره رواياتو نيوکه کوي، ځينې يې بيا له هغو کره رواياتو سره ټکر بولي، په داسې حال کې چې دا روايت د اصولو له مخې د هغو نورو په پرتله ډېر کمزوری او ان د ټکر په تعريف کې بيخې داخلېدای نه شي.

د دې روايت په سند کې دوه روايان دي چې يو شمېر محدثينو کمزوري گڼلي، يو يې طلحه بن يحيى او بل يې علاء بن المسيب دي، د لومړي په اړه پوهان وايي:

قال على ابن المدينى ، عن يحيى بن سعيد القطان : لم يكن بالقوى ، و عمرو بن عثمان أحب إلى منه .و قال البخارى : منكر الحديث . و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال : كان يخطىء .

ژباړه: علي بن المديني د يحيى په حواله ويل: پياوړی نه وو او عمرو بن عثمان تر ده ما ته خوښ وو. بخاری ويل: منکر الحديث دئ. ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ويلي چې خطا کېدی.

حافظ د تهذيب التهذيب په 5 / 28 کې ويلي:

بقية كلام أحمد : بريد له أحاديث مناكير ، و طلحة إنما أنكر عليه حديث عصفور من عصافير الجنة .

و قال يعقوب بن شيبة أيضا : لا بأس به ، فى حديثه لين .

و قال الساجى : صدوق ، لم يكن بالقوى .

ژباړه: حافظ په تهذيب کې ويلي:(امام احمد يو ځای تاييد کړی او دلته يې پاتې خبرې نقل شوې) بريده(چي بل راوي دئ) مناکير

(c) ketabton.com: The Digital Library

احادیث لري او د طلحه د عصفور من عصافیر الجنه روایت منکر بلل شوی.

یعقوب بن شیبه ویلي: باك پرې نه شته خو په حدیثو کې یې ضعف شته، ساجي ویلي: رښتنی دئ، خو پیاوړی نه و.

د دویم راوي په اړه هم دې ته ورته نیوکې شوې، ازدي وایي په ځینو روایاتو کې تېروتی، نو پر داسې سندونو به څرنگه باور وشي چې هم یې متن منکر وي، له قران او حدیثو سره اړخ نه لگوي او هم یې په سند کې کمزوري راویان وي، په داسې حال کې چې مور د دې مسلې د حل لپاره هم په قران کې دلایل لرو او هم یې د حل په اړه له رسول الله ص څخه مرفوع کره احادیث راغلي چې دا مسله یې له کوم مشکل او ستونزې پرته په ډېر غوره ډول حل کړې ده؟

په العلل و معرفة الرجال کې هم امام احمد دا روایت منکر بللی.(۱۲)

په ترمذي او مسند احمد کې هم له ابو سعید خدري څخه مرفوع روایت نقل شوی چې وایي رسول الله ص وویل:

أَلَا إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى.

ژباړه: خبردار! بې شکه د ادم زامن پر بېلا بېلو طبقو پیدا شوي.

وروسته دوې داسې جملې وایي:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيَمُوتُ كَافِراً.

ژباړه: او ځیني کافر زیږي، کافر ژوند کوي او پر کفر مري.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا.(۱۳)

ژباړه: او ځینې یې کافر زیږي، په کفر کې ژوند کوي او مومن مري.

خو دا روایت سخت ضعیف دی، په مسند کې محقق او څېړندوی شعیب الارنووط پرې داسې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد: وهو ابن جُدْعان.

ژباړه: سند يې د علي بن زيد بن جدعان له وجې ضعيف دی.

يو بل روايت چې په مسند احمد او نورو کې نقل شوی وايي د قيامت په ورځ څلور کسان ازمويل کيږي:

رَجُلٌ أَصَمٌّ لاَ يَسْمَعُ شَيْئًا، وَرَجُلٌ أَحْمَقُ، وَرَجُلٌ هَرَمٌ، وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ.

ژباړه: کوڼ چې هيڅ نه اوري، بې عقل، ډېر بوډا او هغه سړی چې (د انبياؤ) د فترت په زمانه کې وي.

هرم هغه بوډا دی چې د ډېر بوډاتوب له امله يې عقل له منځه تللی وي او فترت د انبياؤ ترمنځ هغه زمانه ده چې ور پسې نبي لا نه وي راغلی.

دا څلور واړه کسان به الله ته عذرونه وړاندي کړي، د روايت اخير کې داسې الفاظ دي:

فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ.(۱۴)

ژباړه: نو دوی ته به پغام ولېږل شي چې اور ته داخل شئ.

بيا وايي که ور داخل شوي وای؛ نو په يخني او سلامتي کې به وو.

البته دا روايت هم ضعيف دی، قتاده راوي يې مدلس دی او په عن يې نقل کړی، همدارنگه يې له خپل استاد احنف بن قيس څخه اوريدنه نه ده ثابته، په يو بل سند کې يې د عطيه په نوم راوي ضعيف دی.

څېړونکی شعيب الارنووط پرې ليکي:

هذا إسناد ضعيف لانقطاعه، قتادة: وهو ابن دعامة السدوسي مدلس وقد عنعن، ثم إن سماعه من الأحنف بن قيس مستبعد، لأنه ولد في

(c) ketabton.com: The Digital Library

البصرة سنة (60هـ) على أحد الأقوال، وتوفي الأحنف سنة (67هـ) على أصح الأقوال.

ژباړه: دا سند د انقطاع له وجې ضعيف دی، قتاده بن دعامه السدوسي مدلس دی او روايت يې په (عن) کړی، له احنفه يې اورېدنه هم سمه نه ښکاري، ځکه دی له يو قول سره سم په بصره کې د (٦٠ هـ) پر مهال زيږېدلی او له کره روايت سره سم احنف په (٦٧هـ) کې مړ شوی.

له کفارو د پيدا شويو ماشومانو د دوزخي کېدو په اړه پورتني ياد شوي روايات يا ضعيف او کمزوري دي او يا يې مطلب داسې بيان شوی چې د حديث له اصلي محتوا سره اړخ نه لگوي.

لاندې به هغه احاديث راوړو چې ښيي د کفارو ماشومان به جنت ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ.(١٥)

ژباړه: له ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چې ويل يې رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: هر ماشوم پر فطرت پيدا کېږي، نو مور وپلار يې يا يهودي، يا نصراني او يا اور لمانځونکی کړي.

بخاري په باب تعبير الرؤيا بعد الصبح کې يو بل رويت هم راوړی چې رسول الله ص د شپې د يوه اوږده خوب يادونه وکړه د دې په ترڅ کې يې وويل چې ما يو شيخ وليد چې شا و خوا يې هغه ماشومان وو چې پر فطرت مړه شوي، مسلمانو ورته وويل: اې د الله رسوله!

وَأَوْلاَدُ الْمُشْرِكِينَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَأَوْلاَدُ الْمُشْرِكِينَ.(١٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د مشرکانو اولادونه هم؟ نـو رسـول اللـه صـلی اللـه علیـه وسـلم وویل: د مشرکانو اولادونه هم.(یعني دوی هم له ابراهیم علیه السلام سره وو)

په لنډو ویلای شو چې د قـرآن کـریم د عمـومي اصـولو او څرگنـدو نبوي احادیثو له مخې به د کفارو ماشومان جنت ته ځي، ځکه اللـه پـر خپل مخلوق مهربان دی، احسان پرې کوي او فضل یې د خپلـو سـننو یوه نه بېلېدونکې برخه ده. پاتې شول د هغوی د دوزخـي کېـدو پـه اړه راغلي روایات نو ټول یې مجـروح، کُوتـه او د حـدیثي اصـولو خـلاف دي.

۲۰۱۳م

سرچینې:

(۱)(بخاري، کتاب بدء الخلق، باب ما جاء فی قول الله تعالی: وهو الذی یبدأ الخلق... ح: ۳۱۹۴)

(۲)(بخاري، کتاب الادب، باب جعل الله الرحمة مائة جزء ح: ۶۰۰۰)

(۳)(بخاري، کتاب الجنائز باب ما قیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۴)

(۴)(بخاری ح: ۱۳۸۳)

(۵)(مسند احمد ح: ۲۰۶۹۷)

(٦)(معجم کبیر ح:۲۷)

(۷)(سلسله الضعیفه)

(۸)(مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب جواز قتل النساء والصبیان في البیات من غیر تعمد، ح: ۱۷)

(۹)(تېره حواله)

(10)(تېره حواله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱)مسلم، كتاب القدر، باب معنى كل مولود يولد على الفطرة...ح: ۲۶۶۲)

(۱۲)(العلل ۱۳۸۰، ۲/ ۱۱)

(۱۳)(مسند احمد مسند ابى سعيد الخدرى ح: ۱۱۱۴۳)

(۱۴)(مسند احمد حديث الاسود بن سريح، ح: ۱۶۳۰۱)

(۱۵)(بخاري باب ماقيل فى اولاد المشركين ح: ۱۳۸۵، مسلم باب معنى كل مولود يولد على الفطره... ح: ۲۶۵۸)

(۱۶)بخاري، كتاب التعبير، باب تعبير الرؤيا بعد صلاة الصبح، ح: ۷۰۴۷)

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند

لغوي مانا:

ثقافت د (ث ق ف) له مادې جوړ دى، په لغوي اعتبار يې څو ماناوې شوې دي:

۱/ هغه آله چې نيزه يا غشي په سموي. د لسان العرب ليکوال وايي:
الثِّقافُ: حَدِيدَةٌ تكُونُ مَعَ القَوَّاسِ والرَّمّاحِ يُقَوِّمُ بِهَا الشيءَ المُعْوَجَّ.

ژباړه: ثقاف هغه اوسپينزه اله ده چې له لينده يا نېزه جوړونکي سره وي او د يوه شي کوږوالى په سموي.

د يادولو، زدکولو، بريا او مخامختيا په ماناؤ هم کارېږي. د لسان العرب ليکوال بيا هم ليکلي:

يُقَالُ: ثَقِفَ الشيءَ وَهُوَ سُرعةُ التَّعَلُّمِ. ابْنُ دُرَيْدٍ: ثَقِفْتُ الشيءَ حَذَقْتُه، وثَقِفْتُه إِذَا ظَفِرْتَ بِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: عرب ژر زدکولو ته ثقف الشئ وايي، ابن دريد ويلي: ثقفتُ الشيء معنا زده مې کړ يا هم تر برلاسي وروسته عرب وايي: ثقفتُه. الهي وينا ده: که ته پر دوی په جنګ کې برياڵی شوې...يا هم که ته له دوی سره په جنګ کې مخ شوې...(١)

اصطلاحي مانا:

په اصطلاحي معنا کې يې دوې معناوې د پام وړ دي، يوه يې د مطلق ثقافت ده او بله يې د اسلامي ثقافت شوې ده. معجم اللغة العربية المعاصرة ثقافت داسې تعريفوي:

مجموع ما توصَّلت إليه أمَّة أو بلد في الحقول المختلفة من أدب وفكر وصناعة وعلم وفن، ونحوها؛ بهدف استنارة الذِّهن وتهذيب الذَّوق وتنمية ملكة النَّقد والحكم لدى الفرد أو في المجتمع.(٢)

ژباړه: په مختلفو وختونو کې چې يو ښار يا امت د ادب، فکر، صناعت، علم، فن او نورو په برخه کې کومو شيانو ته رسيږي همدا ثقافت دی چې هدف ورڅخه د ذهن تنوير، د ذقونو ښايسته کول او په ټولنه و فرد کې د انتقادي قوې پياوړي کول دي.

د الثقافة السلامية کتاب ليکوال يې داسې تعريف کړی دی:

مجموعة المعارف و المعلومات النظرية، والخبرات العملية المستمدة من القران الکريم والسنة النبوي، التي يکتسبها الانسان، ويحدد على ضوئها طريقة تفکيره و منهج سلوکه في الحياة.(٣)

ژباړه: د نظري معلوماتو، معارفو او هغو عملي علومو ټولګه ده چې له قران کريم او نبوي سنتو انسان اخيستي او د همدې په رڼا کې د ژوند مهال د فکر او سلوك لار ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم په دویم تعریف کې ثقافت له خپل لوی مفهوم څخه را کوچنی شوی دی، زما په اند په اسلامي ثقافت کې هم یوازې د علم او معارف په اړه خبرې باید نه وي، په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو کلتور، فنون، علوم که دیني وي یا په نورو برخو کې، تاریخ یې، دودونه او رواجونه اسلام ته یې نسبت کېږي که نه؛ ځکه په یوه اسلامي ټولنه کې وي چې که اساسن اسلام کې ریښه هم ونه لري، خو بیا هم په مسلمانانو کې د وجود له امله یې اسلامي ثقافت کې ځایولای شو.

تر دې وضاحت وروسته غواړم ځینې ټکي د اسلامي ثقافت په اړه دلته ذکر کړم چې زما په اند د اسلامي ثقافت د تدریس مهال یې ذکر اړین دی:

۱/ د ثقافت عمومي تعریف او په خاص ډول د اسلامي ثقافت تعریف باید د کتاب په لومړي سر کې وشي. تر هر بحث مخکې د یوه شي تعریف ضروري دی. د تعریف په برخه کې دې یوازې پر نقل اکتفا نه کېږي، بلکې د خپلې ټولنې شرایطو ته په کتو دې ځینې تعریفونه خپله هم جوړ کړي او دا لاره دې همداسې خلاصه پریږدي چې راتلونکی وخت نور کسان هم گامونه پر واخلي. د دې تر څنگ دې دا هم واضحه شي چې موږ ولې اسلامي ثقافت وایو؟ اړتیا یې څه ده او گټه یې څه ده؟

۲/ د اسلامي دین او اسلامي شریعت د اصلي او فرعي منابعو پېژندنه د اسلامي ثقافت د تدریس مهال تر ټولو لومړی ټکی دی چې باید توجو ورته وشي. شاگرد باید دا وپېژني چې د شرعي و دیني مسایلو په حل کې پوهان لومړی او په دویم قدم کې کومو منابعو ته رجوع کوي؟ کوم مسایل باید له اصلي منابعو ثابت وي؟ او هغه مسایل کوم دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له فرعي منابعو ثابت شي هم پروا نه لري؟ د اسلامي سرچینو په اړه باید بحث هر اړخیز وي، اساسي منابع هم باید د خپلو مرتبو له مخې هغه ډول تشریح شي چې ورسره مناسب وي او له دې سره په ترتیب باید فرعي منابع هم د خپلې درجې له مخې تشریح شي چې د هرې یوې په بحث کې یې مقام، اړتیا او له دې څخه د مسایلو په حل کې چې څنګه ګټه اخیستل کېږي؛ هغه هم باید توضیح شي.

۳/ درېیم بحث زما په اند دا اړین دی چې د اسلامي ثقافت مواضع باید معلوم شي. په اسلامي ثقافت کې له کومو شیانو بحث کېږي؟ یوازې عقیده؟ ورسره عبادت؟ اخلاقیات؟ او که تر دې اضافه نور مجالات هم شته چې باید د اسلامي ثقافت د تدریس مهال ورته پام وشي؟ که بحث یوازې په لومړۍ یا دویمه یا ورسره درېیمه کټګورۍ کې را خاص شي نو بیا د اسلامي شریعت نوم تر ثقافت ښه ورسره لګېږي؛ ولې بیا د اسلامي ثقافت نوم ور کړی دی؟ او که داسې وي چې له اسلامه څنګه تعبیر هم شوی دی، چا کړی دی، په څه وخت کې شوی دی، څنګه نتیجه پرې راغلې ده، د کومو اصولو په نظر کې نیولو سره یې کړی دی، د اسلامي شریعت اغېز پر کلتور څه و؟ د ټولنې په نظم کې څه رول لري؟ اقتصادي برخه کې څومره مهم دی؟ د غم و ښادي په وخت کې څه وایي؟ همداسې هغه مواضع باید په ګوته شي چې د اسلامي شریعت څخه اغېزمن شوي وي او دا ټول په ثقافت کې داخلېږي.

۴/ د ثقافت مضمون باید د معرفت سبب شي نه د تجاهل، همداراز باید خلك افراطیت ته سوق نه کړي، بلکې دلته چې څه ورته تدریس شي هغه یې د لا روښانتیا او زغم سبب شي نه دا چې د نورو په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرکې او نفرت تخم پکې وکري. له بده مرغه چې د ثقافت مضمون اوس په مسلکي ډول نه دی عيار شوی او څوک چې يې تدريسوي هغه هم پر خپل مضمون بشپړ برلاسی نه لري له دې امله د ښه پايلې پر ځای منفي نتيجه ور کوي.

په ډېر افسوس بايد په دې اعتراف وکړو چې اسلامي ثقافت کې د نن پر ځای پر پرون زيات زور راوړل کېږي؛ د دې پر ځای چې د د شريعت پر اساساتو مناسب بحث وکړي، لا يې نورو پيچلی کړي چې محصلين يې په زدکولو کې له ستونزو سره مخېږي. يو بل مشکل د عيني ژوند او ذهني تصور ترمنځ را پيدا کوي؛ ځکه د ثقافت مضمون تر حال پر تېر ډېر بحث کوي چې شاگردان او لوستونکي د نن پر ځای پرون ته توجو کوي او له دې امله د عيني شرايطو او هغه تصور چې له شاگرد سره پيدا کېږي يو ډول ټکر رامنځته کوي او دا د ژوند حقيقت هغوی ته تريخ کړي.

۵/ د دې مضمون يوه بله نيمگړتيا داده چې په محصلينو کې د فکر وړتيا نه زياتوي. دوی نه د مسلمانانو د تاريخ، نه د اوسنيو ستونزو د حل، نه له تاريخ څخه د زدکړې او نه هم د اسلام د تعبير او سرچينو په اړه سم پوهاوی تر لاسه کړي. د يوه مضمون چې اساسي هدف همدا د اسلامي شريعت پېژندنه وي، د هغه پر تاريخي سير باندې رڼا اچول وي، د تعبيرونو او سرچينو په اړه يې بحث وي، اما بيا هم يو محصل تر لوست وروسته په دې يوه هم پوه نه شي، نو حتمن په دې مضمون کې ستونزې شته چې جدي حل غواړي.

۶/ ثقافت که په لنډ ډول تعريف کړو نو د اوسني امت يو ژوندی انځور راته کاږي. که دا مضمون په دې اړه بحث کې ناقص وي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته هم څه نه شي ور کولای، تر ټولو مهمه داده چې لـه دې مضمون وروسته طالب العلم پوه شي چې اوس د امت په مخ کې ستر خنډونه څه دي او حل يې څه دی؟ موږ د شريعت پروني تعبير تـه نـن زياته اړتيا نه لرو، خو د نن له شرايطو سره سم ورته اړتيا لرو، نو کـه پـه مضمون کې د نن پر ځای پرون ډېر فشار راوړل شوی وي دا د امت پـه اوسني حالت کې فايده نه لري او بايد فوري يې پر بديل فکر وشي.

7/ اسلامي ثقافت بايد د هغو باورونو، عقايدو او ارزښتونو پـه اړه لـه اسلامي ليدلوري بحث وکړي چې په يو نه يو ډول له ديـن يـا شريعـت سره تړاو لري.

۸/ په اسلامي ثقافت کې بايد د هغو فرقو پـه اړه هـم ځـانګړی فصـل موجود وي چې له اسلام څخه خپـل تعبيـر لـري. دوی حـتمن د خپـل تعبير لپاره ځانګړي اصول لري، تګلاره يې لـه نـورو بيلـه وي. اسـلامي ثقافت بايد د هرې اسلام ته منسوبې فرقې پر ليدلوري، اصـولو، تعبيـر، له نورو سره پر مهمې اختلافي ټکو بحـث وکـړي چـې محصـلينو تـه د مسلمانانو د مذاهبو، فرقو، تعبيرونو او پـه ټولـه کـې د مسـلمانانو د تېـر تاريخ په اړه معلومات وشي.

۹/ په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو تېر تاريخ ته نظر ډېر لازمي دی. که داسې وشي چې دا تاريخ پر پړاونو ووېشل شي لا به ښه وي چې پـه مختلفو سمسترونو کې ولوستل شي. د رسول الله ص دور دې ځانګړی شي، بيا دې د راشده خلفاؤ دوره ولوسـتله شي، تـر دې وروسـته دې د نورو خلفاؤ، اميرانو، پاچاهانو او هغه کسان هم بايد له پامه ونه غورزول شي چې د خلافت يا امارت دعوه يـې کـړې وي خـو واک تـه نـه وي رسيدلی، د هغه په اړه بحث به دا ګټه وکړي چې هم به يې محصلين پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه معلومات ولري، دويم دا ټکی اړين دی چې معلومه کړي هغه ولې دې ادعا کولو ته اړ شو او بيا برياليی ولې نه شو؟

۱۰/ د اسلامي ثقافت مضمون دې داسې چمتو شي چې پر څو مهمو برخو وېشل شوی وي. مثلن: په لومړۍ برخه کې دې د اسلام پر سرچينو بحث وکړي چې اساسي او فرعي سرچينې کومې دي؟ تر دې وروسته که د اسلامي مذاهبو په اړه بحث کېږي، نو لومړی دې د رسول الله ص له دوره پيل کړي چې هلته يوازې يوه مرجعه وه او هغې تفسير وړاندې کاوه؛ اما که اصحابو ته اړتيا پېښه شوې وای، هغوی اجتهاد کاوه لکن رسول الله ص يې د خطاګانو سمونه کوله. د رسول الله ص په دور کې دا ټکی لازمي دی چې اصحابو کومو معيارونو ته په کتو اجتهاد کاوه؟ دا ټکی له موږ سره د اجتهاد په تعريف او مجتهدينو په پېژندنه کې مرسته کوي.

د اصحابو په دور کې هم د تعبير اختلافات وو؛ له دې امله بايد ښه بحث پر وشي. دلته نو دا ټکی نور هم اړين دی چې کومو معيارونو ته په کتو اصحابو اجتهاد کاوه او ولې ځينو ته پر نورو ترجيح ور کول شوې ده؟ هغه اصحاب چې په اجتهاد کې تر نورو مخکې بلل شوي، که د هغوی د اجتهاد روش معلوم شي په اساني موږ پته لګولای شو چې دوی کوم معيارونه په نظر کې نيولي دي؟ د اصحابو په دور کې که څه هم مدون اسلامي مذاهب نه دي را پيدا شوي خو د هغوی اجتهادي تګلارو بيا د مذاهبو په رغونه کې ښه جوت کردار ادا کړی دی.

د اصحابو تر زمانې را وروسته نو فقهي مذاهب په يو نه يو ډول را پيدا شوي دي چې فقهي تګلارې يې سره بېلې وې. دا دور نو لوی او ژور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ته اړتیا لري چې د اسلامي زده کړو محصلین د مذاهبو په تګلارو، له نصوصو د اجتهاد په طریقو او معیارونو باید وپوهېږي. دلته بل مهم بحث دا هم دی چې د اختلاف پر را منځته کېدا هم باید بحث وشي چې مذاهب ولې تر خپل منځ اختلاف سره لري؟ دا ډېر مهم بحث دی او محصلین یې په اړه یا معلومات نه لري یا که څوک پوهېږي؛ نو بیخي کم. د هر مذهب د اصولو په اړه بحث به نور هم ګټور وي، د دې تر څنګ که یې د ځینو مشهورو څېرو په اړه معلومات وړاندې شي ډېر به ښه شي.

زما په اند د اسلامي ثقافت په برخه کې دا هغه ټکي دي چې باید پکې ځای شي. که اسلامي ثقافت له دې یادو ټکو پرته لوستل کېږي، نو نه یوازې چې اسلامي ثقافت سم معرفي کولای نه شي بلکې زیان به یې دا وي چې محصلین او لوستونکي په تیاره کې ساتي. هغوی ته د یادو شیانو په اړه سم لیدلوری نه ورکوي، د اسلامي ثقافت مضمون په خپله غېږه کې خورا زیات شیان را نغاړي چې په یوه چپتړ یې خلاصول هم له دې مضمون سره ظلم دی او هم له محصلینو سره. زما په اند د اسلامي ثقافت مضمون باید په مشخصو پوهنځیو کې ولوستل شي چې هغوی په یو نه یو ډول له اسلامي زدکړو سره اړه ولري. د طب یا ساینس په پوهنځیو کې شاملول یې هم محصلین په تکلیف کوي او هم دا مضمون په هغه ډول نه تدریسېږي چې ور سره مناسبه ده. د اسلامي ثقافت مضمون دې د یوه تخصصي مضمون په توګه یوازې هغو کسانو ته تدریس شي چې اسلامي زدکړې کوي او په دې برخه کې پوهاوي ته اړتیا لري. د نورو پوهنځیو محصلین د اسلام په اړه عمومي معلومات د مکتب له ابتدا تر انتها زده کوي او بیا تخصصي زده کړو ته اړتیا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. که بیا هم اړتیا وي، نو ځینې داسې کتابو دې په اړه ولیکل شي چې عمومي وي او یوازې د پوهنتون کسان ګټه ترې وانه خلي بلکې عام افراد یې هم له مطالعې یو څه تر لاسه کړي او هغوی ته په دې اړه یو عمومي پوهاوی ورکړي او همدا به ورته کافي وي.

۱/۲/۲۰۲۰

کابل- افغانستان

سرچینې:

(۱)لسان العرب، الفصل التاء المثلثة: ۱۹/9، د دار صادر- بیروت دریېم چاپ ۱۴۱۴)

(۲)معجم اللغة العربیة المعاصرة، بحث ثاء د ث ق ف ماده ۱۰۶۰ لغت:۱/ ۳۱۸، د عالم الکتب لومړی چاپ: ۲۰۰۸)

(۳)الثقافة السلامیة: ۱۸، د اثراء د نشر و توزیع اداره لومړی چاپ: ۲۰۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين د انسان لپاره دی که انسان د دين؟

يا هم انسان وسيله دی که هدف؟

اوس ډېر کسان دا پوښتنه کوي چې دين د انساني گټو لپاره دی او که انسان د دين لپاره پيدا شوی دی چې بايد په خپلو غوښو او وينو د ديني ارزښتونو ساتنه وکړي؟

دا په دې برخه کې خورا اهميت لرونکې پوښتنه ده چې بايد ډېره پخوا په معقول او منطقي توگه حل شوې وای؛ له بده مرغه چې د نورو ټولنو لپاره به حل وي، خو زموږ د ټولنې لپاره تر اوسه هم په معقول ډول نه ده حل شوې.

که د دې پوښتنې په اړه ځينو ټکو ته پام شوی وای، نو معقول او منطقي حل يې ډېر اسانه و، بدبختانه چې د موضوعاتو بعدونه، له زمان و مکان سره يې تطبيق او د ټولنې غوښتنو ته نه پام د دې سبب کېږي چې پوښتنې په خپله اصلي بڼه پاته شي او د معقول حل لپاره يې څوک جدي او پرېکنده اقدام ونه کړي.

د ديني او شرعي متن له محتوا په ډېره څرگنده معلومېږي چې د انسان او دين ترمنځ په پړتله کې د انسان د مهم بللو پله درنه ده، ديني متن په گڼو ځايونو کې دې موضوع ته پام کړی دی او د مقدسو لارښوونو په بهير کې د شرايعو تغيير او تبديل د همدې محور پر اساسيتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځرخي او موږ ته په ګوته کوي چې دین او شریعت د انساني ګټو د تامین وسیلې، له دې امله نو د قران په مقدس متن کې راغلي چې که انسان ته د زیان رسولو معامله د دین پر سر رامنځته شوه، انسان په ډېره اساني کولای شي چې له دین څخه منکر شي، اما اجازه دې نه ور کوي چې د انسان فزیکي وجود ته زیان ورسیږي.(النحل: ۱۰۶)

دا سمه ده چې د دین او شریعت په متن کې خورا ډېر دلایل د دې لپاره موجود دي چې دین د انسان لپاره وبولي، د انساني ګټو د تضمین وسیله یې وګڼي، اما په دینپالو ټولنو کې دې فکر ولې دومره وده کړې ده چې انسان د دین لپاره دی او باید د دیني ارزښتنو په خوندیتابه کې له ځانه بیا تر ماله او ابرو و عزته هر څه قرباني کړي؟

څو عوامل د دې سبب شوي دي، چې ځیني یې د دیني کتابونو د متن له ناسم تعبیر سره اړه لري او نور یې بیا له ټولنیز ژوند سره تړاو لري. د قران کریم له یوه ایت څخه په دې برخه کې خورا ناسم تعبیر کېږي چې د ایت اصل متن په دې توګه دی:

{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ} [الذاریات: 56]

ترجمه: او ما پیری و انسان د خپل فرمان منلو لپاره پیدا کړي دي.

د دغه ایت له الفاظو، موضوع او مخته وروسته جملو سره ډېره بېباکه چلند شوی دی، نه دغه الفاظ هغه مفهوم ایجابوي چې په عمومي توګه ځني کېږي او نه زموږ د سترګو لیدلې مشاهده ورسره سر خوري.

که دلته له عبادت څخه هغه مفهوم ومنو چې عمومن ځني کېږي، نو بیا انسان ولې سرکښي کوي؟ انسان ولې د خپل تخلیق هدف هېر کړی دی؟ په عربي کې د عبادت لفظ یوازې دغه مفهوم نه لري لکه زموږ خلکو ته چې له دې لفظ څخه بیخي بدهي ښکاري. عبادت د امر منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم کاریږي، د یو چا امر ته غاړه ږدل، هم عبادت دی، د قران کریم په دې ایت کې د جن او انس له عبادت څخه هدف هم هغو قوانینو ته د هغوی تسلیمي ده چې د کائیناتو د نظم چلولو په برخه کې خالق پیدا کړي او له دې قوانینو سرغړونه د جن او انس له وسه بهر خبره هم ده، دا مفهوم قران کریم بل ځای نورو مخلوقاتو لپاره د الفاظو په یو څه توپیر داسې بیان کړی دی:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا} [الإسراء: 44]

ترجمه: اووه اسمانه، ځمکه او څه چې پکې دي، ټول د هغه لپاره له ستاینې سره یوځای تسبیح وایي؛ خو تاسو د هغوی په تسبیح نه پوهیږئ، یقینن هغه له دې امله بخښونکی دی چې زغم یې زیات دی. په دې ایت کې اسمان، ځمکې او پکې شته ټولو مخلوقاتو ته د تسبیح نسبت هم له دې جملې دی لکه انسان ته چې د عبادت نسبت شوی دی، نه اسمان او ځمکه خوله لري چې تسبیح په ووایي او نه د خدای هدف دغه ټول تسبیح دي، قران کریم وویل چې تاسو یې تسبیح نه شئ فهمولای، یقینن له انسان پرته د نورو مخلوقاتو عبادت او تسبیح تر اوسه هم ډیرو انسانانو ته د فهم وړ نه دي، اما دلته هدف هغو قوانینو ته د ټولو مخلوقاتو تسلیمي ده چې د جهان د اداره کولو لپاره په دې نړۍ کې نافذ دي او هیڅوک یې له پیروي انکار نه شي کولای، حتا دا داسې قوانین دي چې د قران کریم له مخې خدای خپله هم د دې قوانینو پابند دی او مخالفت یې نه کوي، نو مخلوق به یې څنگه مخالف شي؟ مثلن د جاذبې قانون دی، له دې قانون څخه مخالفت د جهان د متلاشي کېدلو په معنا دی، نو که خدای له دې قانون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك معاف كړي، ګډوډي به جوړه شي او الله عزوجل په كائيناتو كې د عمومي ګډوډۍ پلوي نه دی.

كه د قران كريم د تفسير لپاره زموږ مفسرينو اول د قران كريم مفاهيم خپله په قران كې كتلي وای، زما په اند د قران كريم خپل تفسير او تعبير به تره ډېره موافقت سره درلودلای او هغه خطاګانې به نه پيدا كېدلای چې اوس يې موږ شاهدان يو، زموږ مفسرينو له بده مرغه چې د قراني اياتونو په تفسير كې نه ځمكني شرايط او د عينيت فلسفه په نظر كې نيولې ده او نه يې خپله د يوه ايت تفسير د بل په څنګ كې ايښی دی چې څومره يو د بل له تفسير او تشريح سره تطابق لري؟ د تفسير په كتابونو كې دا هغه خلا ده چې تر اوسه پام نه دی ور ته شوی او لا يې هم د ډكولو لپاره يوې داسې ادارې كار نه دی پيل كړی چې په ټوله معنا د دې كار اهليت او وړتيا ولري.

دين ولې د انسان په ژبه راغلی دی؟ موږ بايد پر دې نكته هم ډېر فكر كړی وای، كه هدف د انسان له تخليق څخه يوازې د الله هغه عبادت وای چې موږ يې په عمومي ژوند كې كوو، نو بيا انسان سرغړونې معنا نه درلوده، د انساني ارزښتونو لپاره د ديني متن تغيير او تبديل معنا نه وركوله او په ټوله كې د انسان په هغه ژبه چې تل د تغيير او تبديل په حال كې وي د هغه قانون متن رالېږل چې د دوی په اند هيڅ وخت تغيير او تبديل نه مني د ثوابتو له جملې دي، هم بې معنا او بې مفهومه جمله ده؛ ځكه كه هدف دغه عبادت شي چې موږ يې په ورځني ژوند كې كوو، نو يو لور ته خو ټول انسانان دا كار نه كوي، بل خوا د دې عبادت نوعيت او ډولونه سره ګڼ او بېل دي او بل يې دغه متن په ايجادولو او د هدف په تر لاسه كولو كې چنداني موثر هم نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای کولای شوای چې د دې تحول منونکې ژبې پر ځای د عبادت قانون د انسان د عصبي سیستم یوه نه جلا کېدونکې برخه ګرځولای وای، چې هم هدف تر لاسه شوی وای، هم ټولو انسانانو عبادت کړی وای، ورسره د اختلاف او په عبادت کې د تنوعاتو مخه ډب شوې وای او تر څنګ یې ډېرې نورې ښېګنې هم؛ اما خدای دا کار نه دی، بلکې په انساني ژبه یې متن رالېږلی دی، هغه ژبه چې انسان پنځولې ده، هغه ژبه چې د خورا ډېرو تعبیرونو، تفسیرونو، ګڼو مفاهیمو ور کولو او نورو ګڼو پدیدو تحمل لري، دا هر څه په ګوته کوي چې تر دین انسان مهم دی، دین به د انسان ګټې ساتي، لکه عملن چې موږ لیدلي هم دي، دین هغه وخت نازل شوی دی چې یوه ټولنه د تاریکۍ په تور ګرداب کې لاهو کېږي، له دې جوتېږي چې په دیني ارزښتونو به انساني هغه ساتل کېږي.

انسان ته د دین منلو او نه منلو اختیار، یوه بله هغه اساسي نکته ده چې موږ په دې ځانګړې قضیه کې د خاصې پرېکړې برداشت کولای شو، د خدای په رالېږلي متن کې دغه نکتې ټولې د انسان محوره دین تصریح کوي، د خدای دین د کړاو لپاره نه دی، انسان د انسان لپاره داسې ایډیالوژي جوړه کړي چې هغه په کړاو بدله شي، د خدای دین که انسان ته د دین منلو واک ور کوي، نو دا هم ښکاره کوي چې انسان خدای ته څومره مهم دی؟ اما د خدای له متن څخه چې انسان کوم برداشت کړی دی، په هغه برداشت کې د انسان اصل مقام ډېر راټیټ شوی دی، د ایډیالوژیو په ګړبړ کې د انسان مقام ته زیان رسېږي، هره ایډیالوژي که له پیله د انسان په ګټه رامنځته شوې وي، هم وروسته داسې لارې کوڅې پکې جوړې شي د خاصو انسانانو د ګټو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندیتابه قانون شي، تر جبر لاندې انسان نه شي کولای چې د ټولو انسانانو غوښتنې، اړتیاوې، د طبیعت حالات او نور دې سره ورته شي، بلکې دا هر وخت سره مخالف وي، له دې امله د انسانانو لپاره د یوې داسې عمومي ایډیالوژۍ را پیدا کول چې د ټول بشر په خیر دې وي، که ناممکنه نه ده، نو مشکله حتمن ده؛ ځکه لکه د هر انسان فزیکي وجود چې له یوه بل سره توپیر لري، دغه ډول یې نور ډېر شیان هم له نورو انسانانو سره فرق کوي، یو شی که زه د ځان په گټه بولم او بل ته یې هم گټه، اما بل زما په شان فکر نه شي کولای، ممکن هغه یې د ځان په تاوان وگڼي او مخ ځنې وگرځوي، یوه ایډیالوژي په یوه بڼه چې په هیڅ زمان، مکان او ټولنه کې دې د هغې جوړښت، موخه او د تطبیق و اجراء ډول دې توپیر نه سره کوي، یوه اساسي تېروتنه ده چې له له دیني ایډیالوژیو رانیولې بیا تر غیر دیني پورې د هرې یوې پیروان د دغه ناسم فکر ښکار شوي دي او په پایله کې یې انسانیت ته په زیان تمامه شوې ده.

هره ټولنه، ځای او وخت خپلې تقاضاوې لري، د دې لپاره به نظریات تراشل کېږي، که زما د هیواد لپاره یوه دیني نظریه نن کار ور کوي، عیني په همدې وخت کې یې د امریکا دټولنې لپاره نه ور کوي، باید د هغه ځای له شرایطو سره عیاره کړل شي، له دې ثابتېږي چې انسان مهم دی، دیني تعبیرونه، تفسیرونه او ایډیالوژي گانې له دغه اساسي نکته له پامه نه باسي چې هر څه د انساني گټې لپاره، که له دې اصل څخه د هرې ډلې، فکر او مکتب پیروان مخالفت کوي، په اصل کې د خپلې ایډیالوژۍ وخت لنډوي او نورو انسانانو ته د کړاو پر ځای اول خپلو ځانو ته د کړاو په ایجادولو کې وخت ضایع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵/۱۱/۲۰۲۱

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام

له شک پرته چې کتاب د انسانیت په رشد او پرمختګ کې خپل رول هر وخت ادا کړی دی، که نن څومره هم نویو عصري وسایلو پر مختګ کړی دی، خو د کتاب اهمیت نه یوازې کم شوی نه دی بلکې زیات شوی دی.
د کتاب اهمیت ته په کتو د عالمیانو خالق هم په بېلابېلو وختونو کې له ګڼو نبیانو سره کتابونه او صحیفې د انسانانو د هدایت لپاره رالېږلي دي.
په ټولو انساني ټولنو کې د کتاب له اهمیت څخه څوک منکر نه دي او هره ټولنه د کتاب اهمیت مني اما ممکن په ځینو ټولنو کې یې اغېز زیات وي او په ځینو کې کم؛ خو دا هر څه د هغې ټولنې په ظرفیت پورې تړلي دي چې د یوې ټولنې ظرفیت څومر لوړ وي، هغومره د کتاب اهمیت هم هلته زیات وي.

مقدس کتابونه

د کتاب نوم په قران کریم کې هم ذکر شوی دی، قران کریم په مجموع کې څلور ستر کتابونه یاد کړي دي چې پر څلورو سترو رسولانو په جلا جلا وختونو کې نازل شوي دي. دلته به د تېرو الهي کتابونو او قران کریم په اړه د قران کریم ځینې لارښوونې او هغه صفات را واخلم چې قران کریم ذکر کړي دي څو د کتاب اهمیت په ښه ډول څرګند شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ () مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (ال عمران: ۳، ۴)

ژباړه: پر تا يې په حقه کتاب نازل کړی چې د مخکنيو تاييدونکی دی، او پخوا يې تورات و انجيل نازل کړي وو چې انسانانو ته لارښود او فرقان يې هم نازل کړی دی.

په دې ايت کې د پخوانو کتابونو لپاره د لارښود صفت ذکر شو، قران کريم يې په حقه نازل شوی ګڼلی دی چې مخکني کتابونه تاييدوي او د فرقان نوم يې ور کړی چې حق و باطل سره بېلوي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ (المائده: ۴۴)

ژباړه: بېشکه موږ تورات نازل کړ چې په هغه کې هدايت او نور وو، نبيانو وربانديې فيصلې کولې.

دلته له هدايت سره د نور صفت ور اضافه شوی او دا هم ويل شوي چې د خلکو پرېکړې نبيانو په همدې تورات کولې.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

(الاعراف: ۵۲)

ژباړه: او يقينا موږ دوی ته کتاب ور کړی، د علم له مخې مو تفصيل پکې کړی وو، مومنانو وګړو ته لارښود او رحمت.

قران کريم د موسی عليه السلام کتاب هم د فرقان په نوم ياد کړی دی:

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (البقره: ۵۳)

ژباړه: او هغه وخت چې موږ موسی ته کتاب او فرقان ور کړل چې ګوندي تاسو لار ومومئ.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ. (الزمر: ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله د کتاب په بڼه تر تولو ښې خبرې نازلې کړې دي چې يو له بل سره مشابه او تکراري دي.

قران کريم د الله تر ټولو بهترې خبرې دي، د کتاب په بڼه دا خبرې يو د بل تاييد کوي، نقض او تضاد پکې نه شته او دا لامل دی چې خبرې پکې تکرار راغلي دي، قضاياوې بيا-بيا راغلي دي خو د تضاد پر ځای مشابهت پکې دی چې د قران کريم پر حقانيت دلالت کوي.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ () قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (الزمر: ۲۷، ۲۸)

ژباړه: او يقينن موږ په دې قران کې انسانانو ته(د هدايت لپاره) هر ډول مثال بيان کړی چې ښايي دوی پند واخلي. داسې قران چې په عربي ژبه دی، له هر ډول نقص(کوږوالی) څخه پاک دی گوندي دوی ځان ساتنه اختيار کړي.

دا خو په قران کريم کې د کتاب په اړه لارښوونې وې، په دې اړه مناسبه بولم چې يو حديث هم راوړم:

«إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(۱)

ژباړه: بيشکه الله په دې کتاب ځينې خلک اوچتوي او نور بيا کښته کوي.

له دې حديث څخه د قران کريم فضيلت معلومېږي چې د کتاب اهميت په گوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحيفې او حديثي کتابونه

د سترو الهي کتابونو تر څنګ، الله څینو نبیانو ته صحائف هم ور کړي دي چې انسانانو ته لارښوونې پکې وي. قران کريم د ځینو انبیاؤ په اړه د صحائفو یادونه هم کړې ده:

وكَتَبْنَا لَهُ فِي الأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا (الاعراف: ۱۴۵)

ژباړه: او موږ ده ته په الواحو (صحائفو) کې د هر شي په اړه نصيحت او د هر شي په اړه تفصیل لیکلی وو؛ نو دا الواح ټینګ ونیسه او قوم دې امر کړه چې په ښه ډول عمل په وکړي.

د همدې الواحو په اړه یو بل ځای وایي:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ (الاعراف: ۱۵۴)

ژباړه: او کله چې له موسی څخه غوسه ولاړه الواح یې واخیستل او د هغو په نسخه کې هغو وګړو ته چې له خپله ربه ډارېږي هدایت او رحمت وو.

له دې جوتېږي چې صحائف هم د انساني هدایت لپاره وې، کله چې انسانان د الله په فرامينو عمل وکړي نو د رحمت سبب ورته کېږي او له دې امله الله پاک کتاب او صحائف هر ځای انسانانو ته رحمت بولي.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى () وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى (النجم: ۳۶، ۳۷)

ژباړه: او که دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او هغه ابراهيم په صحیفو کې وو چې په خپلو خبرو یې عمل وکړ؟

له دې ثابته شوه چې د موسی علیه السلام تر څنګ د خورا زیاتو نبیانو جد او مقتدا ابراهیم علیه الصلاة و السلام ته هم صحیفې ور کړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او په هغو کې ځيني احکام وو چې دلته د يوه سرکښ په اړه وايـي، دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او ابـراهيم علـيهما السـلام پـه صحائفو کې راغلي وو؟

تر دې ور هـاخوا بيـا يـوه بلـه کټګـوري کتابونـه د انبيـاؤ هغـه خـبرې، وېناوې، فيصلې او عملي و تقريري اعمال دي چې د همدې کتـابونو د احکامو او لارښونو د تعميل پر مهال يې ترسره کوي او د نـورو انسـانانو په لاس ليکل کيږي. که څه هم دا کتابونه مستقيم انبياء نه ليکـي، امـا د تقدس درجه يې له دې امله پر خپل ځای پاته ده چې دا هم نبيانو عمل يا قول دی او د دين و شريعت په تشريح کې يې ويلی يا کړی دی. لـه دې امله نو دا د شرعي احکامو دويـمه سرچينه بلل کيږي چې خورا لويه برخه شرعي احکام ور پـوري تـړلي دي. قـران کـريم د الهـي کتـاب د تشريح په اړه رسول الله ص ته وايي:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (النحل: ۴۴)

ژباړه: او موږ تاته ذکر نازل کړی چې خلکو ته هغه څه بيان کـړې چـې ورته نازل شوي او ښايي دوی فکر وکړي.

په دې ايت کې الله تعالی رسول الله ص ته امـر وکـړ چـې خلکـو تـه د ذکر بيان وکړه. رسول الله ص چې په عمل کې څه بيان کـړي، پـه قـول يې هر شی بيان کړی يا هم تقرير، دا ټول هغه څه دي چې رسـول اللـه ص ته د تبين امر شوی دی، يعنې دا بيـان دی، د قـراني احکـامو بيـان رسول الله ص خلکو ته په عمل کړی دی، په قول يې ورته بيان کړی او په تقرير يې هم.

له دې املـه چـې قـولي، فعـلي او تقريـري احاديـث و سـنت د شرعـي احکامو تشريح وه، علماؤ هڅه وکړه چې د قران کريم په شان دا هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابي شکل خوندي کړي چې د ابد لپاره نورو راتلونکي نسلونه د يوې شرعي سرچينې په توگه کار ترې واخلي. دادی د حديثي کتابونو له ليکلو تر زر هم زيات کلونه تېرېږي، خو نن هم د امت په لاس کې دي او د مسايلو په حل کې ترې گټه اخلي.

له دې لوړ بيان څخه ثابته شوه چې کتاب د اسلامي دعوت په لار کې خورا لوی اغېز لري، همدې اغېز ته په کتو الله تعالی کتابونه نازل کړل، صحيفې يې راولېږلې او د امت لومړنيو پوهانو د حديثو کتابونه وليکل چې دادی د امت په رهبري کولو، رغولو، سمې لارې ته په هدايت کولو کې خپل مهم نقش لري او امت تر هر څه اول په شرعي و ديني احکامو کې همدې سرچينو ته رجوع کوي.

په دعوت کې د کتاب اغېز

مخکې کې مو هم يادونه وکړه چې که کتاب اغېز نه در لودلای نو الله تعالی انسانانو ته د لارښوونې لپاره کتابونه نه نازلول.

د الهي کتابونو نازلېدل خپله ثابتوي چې اغېز يې زيات دی.که کتاب نه وای، نو له ادمه تر دې دمه راغلي اخبار او احوال به موږ ته په دونه خوندي ډول نه وای رسېدلي. موږ چې نن د تيرو نبيانو په احوالو خبر يو د همدې کتاب نقش دی، که د هغوی خبرې موږ ته رسېږي او موږ يې منو، ايمان پر راوړو دا هم د کتاب له امله دی، نو لازمه خبره ده چې کتاب له خورا زيات اغېز څخه برخمن دی چې په ديني او دنيوي لحاظ يې د انساني رشد په پر مخ وړلو کې ډېر مهم نقش له پامه نه شو اچولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خپلو اسلافو له اقوالو او احوالو خبر يو، دا هم د کتاب برکت دی، موږ ته د هغوی خبرې او اجتهادات رارسيدلي دي، دا هم د کتاب له رويه، د کتاب اغېز دی چې نن هم د هغوی پيغامونه ژوندي دي او خلکو ته د سمې لارې په ښودنه کې ترې کار اخيستل کېږي.
د اوس وخت پر اجتهاداتو او د مسلو پر حل د پخوانو علماؤ د فکر اثر حتمن شته چې دا هم د کتاب اغېز ثابتوي.
د کتاب يو ښه والی دادی چې لوستونکی ورسره زياتره وخت حساسيت نه پيدا کوي او نه هم مقابله ورسره کوي، کتاب يو خاموشه داعی دی چې په خپل وار هر وخت، هر ځای کې هر چا ته په خپلو موثرو کلمو او جملاتو پيغام رسوي، د خلکو پر زړو او اذهانو اغېز کوي او ممکن خپل پيغام ور باندي ومني.

د کتاب پيغام

د پيغام په رسولو کې کتاب له پخوا زمانو ډېر د ارزښت وړ وو او دی. کتاب په زياتو وختونو کې تر مخامخ خبرو ډېر موثر وي، ځکه د کتاب د وړاندي کولو انداز له خبرو سره فرق لري، په کتاب کې يو خاموش داعي خپل پيغام په ارام ډول، له هر ډول استثنا پرته، په ښو جملو، غوره انداز او داسې ميتود وړاندي کوي چې مخاطب ورسره په جنجال نه اخته کېږي. لوستونکی يوازي د کتاب پيغام لولي او فکر پکې کوي، دلايل يې گوري او تامل ته اړ کېږي، تگلاره يې ارزوي او تر اغېز لاندي يې راځي او بالاخره د کتاب پيغام ته تسلمېږي.
د کتاب يوه بله ځانگړنه داده چې هر وخت موجود وي، زموږ سره اوس هم داسې کتابونه شته چې ليکوالان يې خورا وختي مړه شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ان د رسول الله ص تر بعثت مخکې کتابونـه هـم موجـود دي او د یونان د فلسفې او منطق کتابونه اوس هم په یوه بڼه موجود دي.

د زیاتره کتابونو پیغام عمومي وي، هر وخت ته رسېدای شي، عمر یـې اوږد وي، له یوه قومه تر بله له یـوې جغرافـې تـر بلـې هـیڅ سرحـد نـه پېژني، له دې امله د کتاب پیغام خـورا مهـم دی. یـو عـالم وایـي، کـه څوك غواړي چې ونه مري، نو ګټور کتاب دې ولیکي.

رښتیا هم د زرګونو کسانو نومونه موږ اوس داسې یـادوو لکـه همـزولي چې مو وي او د ژوند په خورا زیاتو پیښو یې داسې خبر یو لکه زموږ د کلي چې وي، دا ولې؟ ځکه چې هغوی علماء وو، کتابونه یـې ولیکـل او انسانیت ته یې خدمت وکړ، د هغـوی د کتـاب پیغـام مـوږ د هغـوی پېژندلو ته وهڅولو.

۲۱/۱۲/۲۰۱۹

سرچینه:

(۱)مسـلم، کتـاب صـلاة المسـافرین و قصرـها، بـاب فضـل مـن یقـوم بالقران... ح: ۸۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا

دغه كار كه په تېر وخت كې ممكن نه و؛ اوس خو يې حتمي شونتيا رامنځته شوې ده چې د اسلامي نړۍ په كچه د پوهانو يوه داسې اداره جوړه شي چې يوازينی كار يې له وخت، مكان او شرايطو سره د دين او شريعت سم تعبير وي.

په اوس وخت كې د دې ادارې اړتيا ځكه زياته شوې ده چې د دين په وړاندې چېلنجونه زيات دي؛ له دينه هغه محلي تعبيرونه د وخت او غوښتنو سره سم نه كېږي، د هغو په نتيجه كې خبره جنګونو او ورانيو ته رسېږي چې نړۍ يې هم په ناسم تعبير خبره او د عملي زيان بېلګې يې ويني.

په محلي كچه له دينه ناسم تعبير كه يوه لور ته د جنګونو او تشدد سبب شوی دی، نو بل لور ته يې له دينه د مخ اړولو لړۍ هم اوچته كړې ده، په نن وخت كې د اسلامي نړۍ په كچه دا هم يو لوی چېلنج پاته دی چې خلك له دغه مروجه تعبيره ستړي كېږي او له دينه مخ بې دينۍ ته اړوي چې د اسلام ټولنې لپاره د يوه بل ګواښ زنګ دی.

محلي ناسم تعبيرونه يو بل مشكل دا لري چې دولتونه او ديني مركزونه/ اشخاص د همدې پر سر سره په جنجال اخته او يو بل ته په سنګر كې ناست دي، كه تعبير يو محوره او د زمان و مكان غوښتنې په نظر كې ونيول شي حداقل دې سناريو ته به پای ور كړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي او شخصي تعبيرونه د اختلافاتو د زياتېدو سبب هم کېږي چې دا نن يې زموږ په هيواد او نژدې ګاونډي هيواد پاکستان کې خورا زياتې بېلګې وينو. طبيعي خبره ده چې د يوه انسان تعبير نسبت د ډېرو تعبير ته حتمن د خطا زيات احتمال لري، که له دينه تعبير جمعي کړو او د فرد کار يې ونه ګڼو نو زما په ګومان به مو د دې مذهبي زړه بدونکو اختلافونو مخنيوی تر يوه حده کړی وي.

فرد محوره او محل محوره تعبيرونه د وخت او زمان غوښتنو ته هغه ډول پاملرنه نه شي کولای چې بايد ورته شوې وای، اوس هغه وخت تېر دی چې يو کس به د خونې په يوه کونج کې ناست و، کتاب او فتاوا به يې ليکله، کله چې به وليکل شوه نو د هغې سيمې ټولو خلکو ته به يوه لاسته راوړنه وه او په هغه سيمه کې به عمل په کېده، اوس خبره د يوه ولايت او يوې سيمې نه ده، ديني هويتونه اوس په ملي هويتونو بدل شوي او د يوه ولايت په فتوا پر ټول هيواد اثر کوي، چې له امله يې ستونزې را پيدا کېږي، له دې امله اړينه ده چې له فرد محورۍ او محل محورۍ څخه نور دا کار جمع محورۍ ته وسپارو.

د ټيکنالوجي سرعت د هغو نويو مسلو را پيدا کول هم اسانه او تېز کړي دي چې له ديني او شرعي تعبير سره يو نه يو ډول اړيکه ولري؛ د همدې لپاره اړينه ده چې پر وخت او مناسب ځواب په ديني و شرعي تعبير کې ورته وموندل شي، چې دا کار هم فرد او محلي تعبير کوونکې نه شي کولای، له دې امله اړينه ده چې د دې مسلو د حل لپاره د اسلامي نړۍ په کچه د علماؤ اداره موجوده وي چې دې ټول غوښتنو او ستونزو ته پر وخت ځواب وومي او ستونزې هوارې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړتیا تر دې اړینو ټکو را وروسته زه خپل شخصي نظر د دې ادارې د جوړښت په اړه اجمالن لیکم:

اول: په دې اداره کې به د ټولې اسلامي نړۍ او هغو غیر اسلامي هیوادونو استازي وي چې هلته زیات مسلمانان میشت دي او له دین او شریعته تعبیر ته جدي اړتیا لري، د دې استازو کار به دا وي چې په مرکزي اداره کې ناستو د نړۍ نورو پوهانو ته به د خپلې سیمې کلتور، رواجونه، عنعنات، زماني و مکاني غوښتنې، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز چاپیریال معرفي کوي چې همدې ټولو ته په کتو به یوځل پریکړه په مرکزي اداره کې کېږي او بیا به د هیواد په سطحه د هغې ادارې وطني څانګه هم خپل نظر پر ور کوي.

دوم: د ادارې یوه څانګه به په ټولو اسلامي او هغو غیر اسلامي هیوادونو کې وي چې د څانګې اړتیا یې احساسېږي، دوی به له دین سره تړلي مسایل او هغه را ټوکېدلې ستونزې درک کوي چې له دیني و شرعي منابعو په سم تعبیر یې باید حل وړاندې شي، دا به له پوره تفصیل او خپلو نظریاتو سره مرکزي ادارې ته لېږي؛ هغوی به پر همدې ور کړو معلوماتو خپل نظرونه سره ور کوي، که اړتیا شوه نور جزئیات به راغواړي او که دوی نور څه ومونډل هم به یې مرکزي ادارې ته پر وخت لېږي، کله چې پرېکړه کېږي نو د هغه هیواد وطني څانګه به یې د هیواد په کچه د پلي کېدو د احتمالي ستونزو او جانبي عوارضو د را پیدا کېدو شتونتیا ارزیابي کوي، که له مکان او زمان سره یې تطبیق او سمون نه در لود بیا به اپډیټ کېږي څو د وخت او مکان له شرایطو سره برابره فتوا خلکو ته پر وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم: په مرکزي اداراه او وطني څانګو کې به یې د هر مسلك علما او پوهان ناست وي، د دوی عړیتوب ته ځکه اړتیا ده چې ډېری وخت یوه مسله یو بعد نه لري چې یوازې دیني علما یې ارزیابي وکړي او ځواب دې ورته چمتو کړي، په مسله کې طبي اړخ رول لري، یوه مسله له سیاست سره تړلې وي، بله یوه له اقتصاد سره، یوه له تاریخي ابدتاتو سره اړیکه لري، بله له زراعته سرچینه اخلي، په همدې ډول نورې هم؛ نو د دې لپاره اړینه ده چې په ټولو څانګو او خپله مرکز کې د هر فن متخصص کسان غړیتوب ولري او د هرې مسلې د حل هیڅ یوه ناسته د هغې برخې چې شرعي مسله ور سره اړه لري، د متخصصو کسانو له شتون پرته حل او فصل نه شي، د دوی نظر او موافقه به د مسلې په حل کې اړینه او لاینفك جز وي.

څلور: دولتونه به یې ټول ملاتړ کوي، د دې ادارې لپاره به فنډ د اسلامي نړي دولتونه په ګډه ور کوي، ځکه د ټولې اسلامي نړۍ په سطحه د دین د تعبیر دروند بوج ور له غاړې دی چې پر دولتونو حق لري له مالي اړخه یې ټولې ستونزې ور حل کړي.

پنځه: د هر هیواد هغه جید علما به یې غړي کیږي چې هم په خپل هیواد کې خپلو دولتي ادارو له هغه څخه امتحان اخیستی وي او له دې امتحانه بریالی وتلی وي او هم به مرکزي اداره کې د ازموینې لپاره خپل سستم موجود وي چې له هغه څخه هم باید په شفاف ډول تیر شي څو د خپلې وړتیا له مخې دې مقام ته راشي. دغه مقام له هر کس سره ځکه نه ښایي چې د نړۍ په کچه د دین د تعبیر مرکز دی، نو یوازې هغه کسان یې باید د غړیتوب ویاړ ولري چې په علمي میدان کې ځلیدلی وي، عملن د داسې تعصب او کینې و عقدې ښکار نه وي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه خبره ورته څپه ښکاره شي، په اخلاقي لحاظ له دې پاک وي چې ګوته ورته ونیول شي او داغ پرې ولګېږي او نور هغه اړین صفات ولري چې وطني اداري او مرکزي هسته یې ورته تعبینوي.

۲۰/۳/۲۰۲۱

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، ځینې وختونه له همدې اصل څخه ډېره ناسمه استفاده کېږي او کله بیا وسیلې ته د نه توجیه په اړخ کې تفریط کېږي. دغه حالات او شرایط باید معلوم شي چې په کومو حالاتو کې په کومو شرایطو هدف وسیله توجیه کوي او په کومو کې نه کېږي؟

عربي کې یوه قاعده ده چې الغایه تبرر الوسیله؛ تر دې اصل لاندې هم فقهاء او هم پوهان پر همدې موضوع بحث کوي چې هدف څنګه وسیله توجیه کولای شي؟

د دې لپاره پوهانو دوه شرطونه لومړی ذکر کړي دي: اول دا چې هدف به مشروع وي، په هدف کې به شرعي ستونزه نه وي، جائز او روا به وي. دویم دا چې د حرامې وسیلې زیان به د هغه هدف تر مصلحت کم وي چې په دې وسیله تر لاسه کېږي.

هغه وسیله چې موږ هدف ته رسوي، که یې ټولنې ته زیان رساوه او زیان یې هم دومره و چې د هدف تر مصلحت زیات و، بیا دغه وسیله هدف نه شي توجیه کولای، ځکه د وسیلې زیان ټولنې ته دومره دی چې هغه هدف یې نه شي جبیره کولای، او که د هدف مصلحت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسيلې له فساد سره مساوي وي، بيا د فساد مخنيوی د ګټو لـه تـر لاسـه کولو ښه دی، بيا هم بايد هدف وسيله توجيه نه کړي.

لکه: يو کس د غلا، قاچاقو او فسـاد پـه شـتمني حـج کـوي، دی فکـر کوي چې حـج هـدف دی، نـو زه بايـد دې هـدف تـه پـه هـره وسـيله ورسېږم. دوې تېروتنې رامنځته کېږي، يـو دا چـې اللـه تعـالی پـه مـالي عباداتو کې د پاکوالي قيد زيات کړی دی چې حـج هـم مـالي عبـادت دی او هم بدني، نو دغه ټکی پکې اړين دی او دويم دا چې د حج تر ګټې د غلا، قاچاقو او فساد و رشوت زيان وټولنې ته زيـات دی، نـو د حج پر ځای بايد د غلا، قاچاقو، فساد او رشوت مخه ونيول شي.(۱)

بل مثال: د قاچاقو او نشيي موادو په تجارت يو څوک جهاد کوي، دلته بيا تېروتنه کېږي. له جهاد څخه هم هدف د انسان ژغورل، په ټولنه کې د فساد مخنيوی او د ډار ختمول دي، که د جهاد په خاطر نشيي مـوادو ته د کرکيلې او قاچاق اجازه ور کول کېږي، نو د جهاد هدف لـه منځـه ځي، ځکه په نشيي توکو بېرتـه خلـك اختـه کېـږي، د هغـوی د تلـف کېدو سبب کېږي، په ټولنه کې فساد پېښوي، بې انډولي رامنځته کـوي چې يوه طبقه ډېره شتمنه شي او بله يې بزګر او خواريکښ پـاتېږي، نـو بيا هم نه شي کولای چې دغه هدف دې وسيله توجيه کړي.

هغه حالات چې پکـې هـدف وسـيله توجيـه کـوي، يـو ضرورت دی، مثلن: يو څوك له لوږې بې حاله دی، يا هم تنده پر راغلـې يـا مـريض دی، کولای شي حرام شی وخوري البته نه بـه تـر وخـت مخکـې بـانې ورته لټوي او نه به افراط پکې کوي، يا هم حرام څښاك وکړي يـا نشـه مريض ته ور کړي چې ډاکټر يې تداوي وکړي. دا د اړتيـا صـورت دی چې هغه پاسني دواړه شرايطو ته به پام کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل صورت د اکراه یا مجبوریت دی، که یو څوک مجبور شي چې یا به وژل کیږي یا به اسلام ایله کوي، هغه کولای شي چې اسلام پټ کړي او ظاهرن د نامسلمانو پیرې وکړي.
دریم د مصالحو (ګټو) او مفاسدو (زیان) ټکر دی، په دې صورت کې هم هدف وسیله توجیه کوي. لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د کعبې پر ابراهیمي بنسټ ودانول د خلکو د ارتداد له امله پرېښوده؛ د خلکو له اسلامه ګرځېدل غټه فتنه وه نسبت دې ګټې ته چې کعبه دې پر ابراهیمي بنیادونو له سره جوړه شي، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېښوده. کعبه اصلن هغه ده چې پر کومو بنیادونو ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه، اما دا یوه وسیله ده چې خلک دې یوه جهت ته لمونځ کوي څو د اتحاد فکر پکې پیدا شي، بل لور ته هدف د خدای لور ته د خلکو متوجې کول او د خدای پر پیغام د هغوی باور دی، نو د کعبې ودانول چې وسیله ده پاته شو څو هغه هدف چې د خلکو ایمان دی له لاسه ور نه کړو او د هغوی باور ته زیان ونه رسیږي.(۲)
یا په قران کریم کې راغلي چې د موسی علیه السلام ملګري د کښتۍ یوه دړه وایسته، دا یو شر دی، د بل په ملکیت کې د هغه له اجازې او خوښۍ پرته ناسم تصرف دی، البته دغه وړوکی شر د دې وسیله شوه چې دا ټوله کښتۍ د یوه غاصب له منګولو وژغوري، نو پروا نه لري. دلته دوه مفاسد دی، یو یې لوی دی بل یې کوچنی، که کوچنی وسیله نه شي د لوی شر د پیښېدو خطر دی، له دې امله باید کوچنی شر وشي چې د لوی مخنیوی وکړي.(الکهف: ۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا هم رسول الله صلى الله عليه وسلم کوچې په مسجد کې بولو کولو ته ايله کړ، دا هم يو شر و، اما که يې ورته ويلي واى چې بهر ته ولاړ شه، هغه ښايي د مسجد نورې برخې هم لړلې واى، دا تر هغه اول ډېر تاواني شر و، له دې امله يې پر يوه ځاى د بولو کولو لپاره ايله کړ.(۳)

که دا اصل عمومي شي چې هر هدف وسيله توجيه کوي، نو به په شرعي احکامو ريشخند وهل پيل شي، په شرعي نصوصو کې د دغه ډول مثالونو شتون چې دلته موږ لوړ بيان کړل، بايد د نورو احکامو په څنګ کې وځېړل شي، نه دا چې له هر يوه څخه دې ځاى پر ځاى حکم استنباط شي. فقهي اصول د همدې لپاره رامنځته شوي دي چې د دغه ډول ناسمو برداشتونو مخنيوى وکړي او خلک د احکامو په اخيستلو کې دغو اصولو ته پام وکړي څو شرعي متن د استهزا مقام ته راکښته نه کړي.

د هدف وسيله توجيه کولو اصل ځينې وختونه همداسې عمومي کاريږي، اما دا فکر ناسم دى، که د قران او سنت په رڼا کې ورته وکتل شي، نو هدف په شرايطو او خاصو وختونو کې وسيله توجيه کوي نه په عمومي حالاتو کې له شرايطو پرته.

۱۳/۲/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(صحيح مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقه من الکسب الطيب وتربيتها،ح: ۱۰۱۵)

(۲)(مسلم کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها، ح: ۱۳۳۳)

(۳)(مسلم، کتاب الطهارت، باب غسل البول وغير من النجاسات اذا حصلت في المسجد... ح: ۲۸۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځلاريتوب(وسطيت)

لغوي و اصطلاحي معنا:

د پاس عنوان لپاره عربي کې اعتدلال يا وسطيت الفاظ کارېږي. دا له وسط څخه جوړ دی او ګڼې معناوې لري، (الوسطية مأخوذة من مادة وسط ، وهى كلمة تدل على العدل والفضل والخيرية والنصف والتوسط بين الطرفين.)(۱) وسطيت له وسطه اخيست شوی، چې عدل، فضل، غوره، نيم او د طرفينو مابينځ ته ويل کېږي. قران کريم هم د وسط (۲)لفظ د محمدي امت په صفاتو کې راوړی. دا چې وسط هلته څه معنا ور کوي په اړه يې ګڼشمېر نظرونه او اراء موجود دي. چا د منځلاريتوب معنا ترې کړې او نورو بيا د غوره يا ښه په معنا اخيستی. زما په اند محمدي امت دا دواړه صفات لري، قران کريم بل ځای د امت لپاره د (کنتم خير امة)(۳) الفاظ هم کارولي. له دې جوتېږي چې د دې امت غوروالی په همدې منځلاريتوب کې دی. اعتدال د عدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادې څخه دی چې په چارو کې میانه روي و منځلاریتوب اعتدال بلل کیږي.

د اصطلاحي معنا یې ګڼ تعریفونه یې وړاندې شوي دي چې مفاهیم یې تقریبن سره نژدې دي. د تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي لیکوال وایي: حالة - خطابیة أو سلوکیة محمودة تعصم الفرد من المیل إلی جانبی الإفراط و التفریط.(۴) د وینا او عمل هغه غوره حالت دی چې فرد له افراط و تفریطه خوندي کوي.

افراط تر حد تجاوز ته وایي، او تفریط بیا کموالی دی، له دې هر یوه چې ځان وساتل شي، دا بیا وسطیت یا منځلاریتوب دی. پاس د لغوي او اصطلاحي معناو او د قران کریم له ایاتونو څخه معلومه شوه چې د اسلامي دین اساس پر وسطیت بنودل شوی، د اسلامي دین بنکلا همدا منځلاریتوب دی چې که څوك یې په افراط تر حدودو ګام اړوي یا هم په تفریط؛ نو د دین یو مهم امتیاز او اساس له پام اچوي چې د اسلامي دین یوه مهمه ځانګړتیا او بنسټ دی.

منځلاریتوب په قران او سنت کې:

د الله تعالی په کتاب او رسول الله ص په سنتو کې د منځلاریتوب په اړه ډېرې لاربنوونې موندل کیږي. پخوانیو مفسرینو او فقهاؤ چې په دې اړه بحثونه کړي دي، لومړی یې د قران کریم له دې ایته را پیلوي:

وكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (۵)

ژباړه: او تاسو مو منځلاری امت کړئ چې پر خلکو شاهدان شئ.

دي امت ته پر نورو امتونو د شاهدۍ امتیاز ور کول هم د همدې منځلاریتوب له امله دی. منځلاریتوب یو ډول انساني فطرت دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان که زيات خوراک وکړي ستونزې ورته جوړوي او که لږ وکړي بې انرژۍ کېږي، خو که افراط و تفريط ونه کړي، له دواړو زيانونو به خوندي وي. منځلاريتوب يوازې په دين کې اړين نه دی، بلکې د ژوند په ټولو برخو کې انسان او ټولنه ورته اړتيا لري. پښتانه يو متل کوي: مه دومره تريخېږه چې څوک دې وغورزوي او مه دومره خوږېږه چې خلک دې وخوري؛ بلکې ميانه روي اړينه ده.

د خدای د غوره بندګانو په صفاتو کې الله تعالی وايي:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (٦)

ژباړه: او دوی چې کله نفقه کوي؛ نه اسراف او نه کمبود کوي، بلکې ميانه روي غوره کوي.

همدې ته ورته يو بل ايت کې هم رغلي دي:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُوراً (٧)

ژباړه: او مه له صدقې څخه يو مخيز لاس اخله او مه يې پوره پرانيزه نو به ملامت شوی پښيمانه شې.

له دې اياتونو څخه معلومه شوه چې په خيرات کې ميانه روهي لازمي ده، نه دې بيخي بخيل جوړېږي چې هيڅ نه ترې بېلېږي او نه دې داسې کوي چې له ډېره اسرافه وروسته خپله هم پښيمانه وي او نور يې هم ملامت کړي. بلکې غوره او ښه حالت يې منځنی دی چې نه ځان زيانمن کړي او نه ټولنه بې خيره پرېږدي؛ نه بايد سيخ وسوځول شي نه کباب!

د منځلاريتوب تګلاره د اسلام د نزول مهال هم عملي شوې ده. د الله کتاب په يوه پلا نه دی نازل شوی، نه داسې کيدل چې ورته اړتيا به وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الهي قراني پيغام به نه راتلی. بلکې د قران کريم نزول په ۲۳ کاله کې وشو چې د ميانه روهی يو بهترين مثال دی. په يوه پلا د قران نزول پر خلکو د عمل او زدکړې له مخې بوجېدی او ټولنه يې له اعتدال څخه د تشدد لور ته وړه. له دې څخه حتمن د فرد په خپل شخصي ـ ژوند او له ټولنې سره په ټړلو مواردو کې تشدد رامنځته کېده او دا ويره هم موجوده وه چې ځينو اصحابو له رسول الله ص څخه مخ اړولی وای ځکه انسان په يوه وار د ډېر بوج پورته کولو توان نه لري او فطرت يې همداسې جوړ دی. که بيا د اړتيا مهال احکام ځنډيلي وای هم به يې ټولنه د سموالي او سمون پر ځای تشنج ته وړې وای. ځکه د قران کريم احکام له عملي ژوند او چارو سره تړلي و چې د خلکو ترمنځ د ستونزو د حل و فصل پرېکړې ور پورې تړلې وې، نو ځنډېدا يې هم حتمن له ستونزه خالي نه وه. يوازينی لار يې همدا د منځلاريتوب او اعتدال لار وه چې قران د همدې تګلارې له مخې په ۲۳ کاله کې نازل شو.

رسول الله ص په خپل دعوت او عملي لارښوونو کې هم د قران کريم تګلاره عملي کوله، په يوه وار يې خلک تر بوج لاندې نه راوستل. په يوه حديث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» (۸)

ژباړه: له ابن عباس رض څخه روايت دی چې رسول الله ص معاذ بن جبل رض يمن ته لېږه، ورته وې ويل: ته د اهل کتابو يو قوم ته ورځې، کله چې ورشي، بلنه ور کړه چې دوی شاهدي ور کړي له الله پرته بل معبود نه شته او محمد د الله رسول دی. که يې په دې کي ستا اطاعت وکړ، بيا خبر ور کړه چې الله تعالی پر دوی په يوه ورځ او شپه کې پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی. که يې دا هم در سره ومنل، بيا خبر ور کړه چې الله پر دوی زکات فرض کړی دی، له شتمنو به يې اخيستل کېږي او بې وزلانو ته به يې ور کول کېږي. که يې دا هم در سره ومنله، نو د هغوی له غوره مالونو ځان ساته، د مظلوم له ښرا وډار شه، بېشکه د ده او الله ترمنځ هيڅ پرده نه شته.

له دې حديث څخه موږ ته د ميانه روی بهترين مثال په لاس راځي. رسول الله ص له دې سره چې دا احکام نازل شوی وو، مسلمانانو په همدې وخت کې عملي کول، مگر يو نوي مسلمان ته يې په يوه وار ډېر احکام نه وړاندې کول. رسول الله ص په خپل عملي او قولي سنتو ثابته کړې وه چې دين اسانه دی. الله تعالی د قران کريم د نزول مهال خپل مخلوق ته روښانه کړه چې الله د اسانۍ اراده لري سختي نغواړي. اعتدال انسان په نارمل حالت کې ساتي او تشدد انساني طبيعي نارمل حالت له منځه وړي، ځکه نو نارمل انسان هغه لار غوره کوي چې اسانه او گټوره وي. نارمل انسان د خلکو په خبرو کې فکر کوي او ښه يې ترې اخلي او بدې يې ايله کوي، مگر د احساساتو مهال څوک نه شي کولای چې حواس پر ځای وساتي او د گټې و ناگټې خبرې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکیک کړي، له دې امله قران کریم د دې لاندې صفت لرونکي کسان د زیري وړ بللي دي:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ (۹)

ژباړه: زماهغو بندگانو ته زیری ور کړه چې وینا ته غوږ ږدي، نو د ښې وینا پیروي کوي. همدوی الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

د بل وینا ته غوږ ښودل او ښه یې منل تر نورو یې تېرېدل خپله د اعتدال یو غوره مثال دی. قران کریم په دغو مفاهیم سره اسلامي منځلاریتوب ته اشاره کوي. د قران کریم ډېر تمرکز پر استدلال او غوږ ښودلو دی. له دې امله چې قران کریم په معجز ډول رسول الله ص ته ور کول شوی له دې امله یې پر اعتدال، منځلاریتوب او تعقل و منطقیت ډېر ټینگار کړی دی. ان قران کریم ویلي، د بدی په ځواب کې د نیکۍ اعلا مثال وړاندې کړئ چې سخت دښمن به دې ټینگ دوست شي. (۱۰) وسطیت فطري حالت دی، په فطري حالت کې د خدای معرفت او خلکو ته د ګټو رسولو چانس تر هغو استثنایي حالاتو یو په څو چنده وي چې کله ناکله په بیړنیو وختونو کې رامنځته کېږي. د منځلاریتوب تر ټولو لویه ښېګڼه دا ده چې انساني کرامت پکې خوندي کېږي، د انساني وینې توینې مخنیوی کېږي او انسان په خپل فطري حالت کې وي او هر څه ته تر یوه حده د واقعیت او حقیقت له زاویې گوري، خو کله چې منځلاریتوب څوک ایله کړي یا افراط یا تفریط ته مخه کړي، نو هرو مرو یې یوه عقده په مخه کوي چې حقیقت ته په رسیدلو کې ډېر وخت د انسان په وړاندې د هغه خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني عقده خنډ شوې ده. له دین سره د دغسې چلند په اړه رسول الله صلی الله علیه وسلم منعه کړې ده:

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَهُ سَهْلاً، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ. فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيراً. (١١)

ژباړه: سوید بن غفله ویل چې له عمر بن الخطاب رض مې واورېدل ویل یې چې رسول الله ص وویل: په دین کې له افراطه ډډه وکړئ، ځکه الله دین اسانه کړی دی، نو له خپل وس سره سم عمل په وکړئ، بېشکه الله تعالی ته نیک دوامداره عمل خوښ دی که څه هم لږ وي.

په دې حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم پر یوه عمل د استقامت او دوام لپاره بهترینه نسخه وړاندې کړې ده. که څوک تر طبیعي حالت ور اضافه ډېر کار وکړي نو ترې خسته کېږي او اخیر ځنې پاتېږي، بل لور ته که څوک عمل بیخي نه کوي، نو سوکه سوکه د نورو اعمالو ایله کولو ته هم اړ کېږي ځکه چې ده تساهل خوښ کړی دی. دا نسخه د دنیوي کارونو په اړه هم صدق کوي. که دنیاوي کارونه ډېر وشي هم خستګي رامنځته کوي او که بیخي صرف نظر شي نو انسان بیا تر حد زیات لټۍ ته اړ کېږي. ښه لار یې دوامداره کار دی چې له وس سره سم وي. دا اصل هم په دین کې د تطبیق وړ دی او هم په دنیوي چارو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز:

انساني تجربه موږ ته په ګوته کوي چې د ستونزو په وړاندي هغه وخت د بريا چانس زيات وي چې کله يې پر ټولو اړخونو په ساړه دماغ فکر وشي او دا کار يوازې په منځلاريتوب کې ممکن دی. ځکه د افراط پلويان د عواملو له مخې له منځني حالته وتلي او د تفريط دا همداسې در واخله. انساني اذهان حقيقت ته په رسېدو کې هسې هم له بلا ستونزو سره مخېږي، که د اعتدال لار ورکه کړي او د عيني ستونزو تر څنګ په رواني او ذهني مشکلاتو کې هم راګير شي نو حقيقت ته رسېدل يې که محال هم نه وي بيخي ډېر ستومنزمن خو هرو مرو دی. د دې لپاره چې په دين او دنيا دواړو کې بريا تر لاسه کړو بايد د وسطيت په فلسفه ځانونه پوه کړو. د دين او دنيا او د دنيا و اخرت دواړو لپاره دا يوه ګټوره تګلاره ده. خدای د همدې امر کړی، دين يې د همدې اصل په رڼا کې را لېږلی، رسول يې د همدې اصل د تطبيق لپاره ۲۳ کاله عملي مبارزه وکړه او په انساني تجربو کې موږ د دې تګلارې هغه ګټې وليدې چې په نورو لارو يې تر لاسه کول له سختو پيچومو تېرېدل غواړي.

۲۰۱۸/ ۹/ ۸

سرچينې:

۱)مجلة البحوث الاسلامية، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲)البقره: ۱۴۳.

۳)ال عمران: ۱۱۰.

۴)تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵)البقره: ۱۴۳.
٦)الفرقان: ٦٧.
٧)الاسراء: ۲۹.
٨)بخاري كتاب المغازي باب بعث ابي موسى و معاذ الى يمن قبل حجة الوداع حديث نمبر: ۴۳۴۷.
٩)الزمر: ۱۸.
۱۰)الفصلت: ۳۴.
۱۱)امالي د ابن بشران، المجلس الثاني والاربعون حديث نمبر: ٦٧.

د نارينه او ښځو يوځايي زدکړې

يوځايي زدکړو ته د مختلط تعليمي سيستم اصطلاح ډېره کارېږي، زموږ د سيمې مذهبي او کليوال ذهنيت لرونکي کسان له دې ډېر بد وړي او په همدې پلمه د ميرمنو د زدکړو مخالفت هم کوي.
که يو څوك ووايي چې زما دا طبيعت کې نه ده خوښه، دا بېله خبره ده، که د يو چا د کور ميرمنې نه غواړي چې دغه ډول تعليم وکړي، جلا بحث دی او که يوڅوك دغه ډول سيستم د شريعت له لورې حرام بولي؛ نو دا دريځ يې ناسم دی او د خپل دريځ لپاره کره شرعي لاسوند نه شي موندلای، بلکې له قران او سنت څخه د دې دريځ مخالف سندونه تر لاسه کېدلای شي.
په قران کريم له سليمان عليه السلام سره د يوې ملکې د يوځای کېدو يادونه په دې ټکو راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [النمل: 44].

ژباړه: هغې ته وويل شول چې ماڼۍ ته ننوزه، دې چې ماڼۍ وليده، گومان يې وکړ چې اوبه دي، نو پايڅې يې را پورته کړې، سليمان ورته وويل: دا په ښيښو منظمه جوړه شوې ماڼۍ ده، هغې ويل: زما ربه! ما پر خپل ځان ظلم کړی، د سليمان په ملتيا مې د جهانيانو پالونکي ته ځان سپارلی دی.

په قران کريم کې د دې ايت وجود، له يوه نبي سره د يوې ملکې يوځای کېدل، ترمنځ يې خبرې، ماڼۍ ته تگ ټول ثابت دي، د سبا قوم ملکه د سليمان عليه السلام په همکاري اسلام مني، په قران کريم يا احاديثو کې هيڅ ځای دا کار د نورو کسانو لپاره نه دی غندل شوی.

په قران کريم کې بل ځای وايي:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ (69) فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ (70) وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (هود: ٦٩، ٧٠، ٧١)

ژباړه: او يقينن زموږ استازي مو له زېري سره ابراهيم ته ولېږل، دوی ويل: سلام، نو په لنډ وخت کې ابراهيم سور کړی (کباب شوی) گيلگی راوړی، کله چې يې وليدل هغوی لاس هم نه ور وړي، نو دا کار يې نااشنا وگاڼه او له دوی څخه وډار شو، هغوی ويل: مه ډارېږه، موږ د لوط قوم ته لېږل شوي يو او د ابراهيم ميرمن هم ولاړه وه، وې خندل، نو موږ هغې ته د اسحاق او تر هغه وروسته د يعقوب زېری ور کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ایت کې د ابراهیم علیه السلام د میرمنې یادونـه شـوې ده چـې د هغه میلمنو ته راغلې ده، دا که څه هم فرشتې وې، اما لومړی نه ابراهیم علیه السلام پېژندلې دي او نه یې ښځې، مگر بیا هم د هغه ښځه د ده په موجودگۍ کې میلمنو ته راغلې ده.

دا په قران کریم کې د اختلاط یادونـه وه، تـر دې وړانـدې چـې نبـوي احادیثو کې د اختلاط په اړه لاسوندونه وړاندې کړم، لومړی غواړم هغـه روایت راوړم چې ځینو ته د اختلاط د تحریم مغالطه څنې پیـدا شـوې ده:

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ».(۱)

ژباړه: یو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نـه یـوازې کېږي.

خلکو ته له دغه حدیث څخه د وهم پیدا شوی دی چې ښځې له نارینه وو سره یوځای تعلیم نه شي کولای، ځکه په اسلام کـې اخـتلاط نـاروا دی، اما دغه حدیث د اختلاط په اړه نه دی، دغه د خلـوت پـه اړه دی چې یوه ښځه له یوه پردي نارینه سره یوځای کېدلای نـه شي، کـه یـې محرم وجود ولري، بیا پروا نه کوي، نو دا حدیث پر اختلاط رد نه دی، بلکې د اختلاط تایید څنې کېـږي، ځکـه وایـي لـه محـرم پرتـه دې لـه ښځې سره یو سړی نه یوازې کېږي، نو دا معنا چـې کـه محـرم موجـود وي، بیا د پردي سړي اختلاط له پردۍ ښځې سره شرعن هیڅ ستونزه نه لري.

په دې اړه نور احدیث هم شته چې دلته یې څو نمونې راوړم:

عَنْ سَهْلٍ، قَالَ: لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ دَعَا النَّبِيَّ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ وَأَصْـحَابَهُ، فَـمَا صَـنَعَ لَهُـمْ طَعَامًـا وَلاَ قَرَّبَـهُ إِلَـيْهِمْ إِلاَّ امْرَأَتُـهُ أُمُّ أُسَيْدٍ.(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له سهله رض روایت دی، ده ویل: ابو اسید الساعدي رض چې واده وکړ، نو رسول الله ص او د هغه اصحاب يې ولیمې ته وغوښتو، د هغوی لپاره د خوراك تیارولو او ورته راوړلو چاره یوازې د هغه میرمنې ترسره کوله.

نوموتی مفسر امام قرطبي رح(مړینه: ٦٧١) د هود د ٧١ ایت په تفسیر کې د بخاري دغه حدیث راوړی، وروسته دی کاږي:

قَالَ عُلَمَاؤُنَا: فِيهِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْعَرُوسِ زَوْجَهَا وَأَصْحَابَهُ فِي عُرْسِهَا. وَفِيهِ أَنَّهُ لاَ بَأْسَ أَنْ يَعْرِضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ عَلَى صَالِحِ إِخْوَانِهِ، وَيَسْتَخْدِمُهُنَّ لَهُمْ.(٣)

ژباړه: زموږ د مذهب علماء وايي: له دې حدیث دا جواز تر لاسه کیږي چې میرمن په خپل واده کې د مېړه او د هغه د ملګرو خدمت وکړي او دا هم څنې تر لاسه کیږي چې که مېړه خپلو نیکو ملګرو ته د خپل کور میرمنې راولي او هغوی د میلمنو خدمت وکړي، پروا نه لري.

امام ابن حجر رح(مړینه:٨٥٢) تر دغه حدیث وروسته د بخاري په مشهوره شرحه فتح الباري کې کاږي:

وَفِي الْحَدِيثِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا وَمَنْ يَدْعُوهُ وَلاَ يَخْفَى أَنَّ مَحَلَّ ذَلِكَ عِنْدَ أَمْنِ الْفِتْنَةِ وَمُرَاعَاةِ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا مِنَ السِّتْرِ وَجَوَازُ اسْتِخْدَامِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ.(۴)

ژباړه: او په دې حدیث کې د دې جواز شته چې میرمن د مېړه او راغوښتل شویو میلمنو خدمت وکړي او هېره دې نه وي چې دا هغه وخت که د فتنې وېره نه وه او میرمنې لازمه پرده کړې وي او دا هم ترې ثابته شوه چې مېړه په دغه ډول ځای کې له میرمنې د خدمت هیله کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري يو بل شارح ابن بطال رح(مړينه: ۴۴۹) د دې حديث په شرح کې کاږي:

وفيه: أن الحجاب ليس بفرض على نساء المؤمنين، وإنما هو خاص لأزواج النبى، كذلك ذكره الله فى كتابه بقوله: (وإذا سألتموهن متاعًا فاسألوهن من وراء حجاب.(۵)

ژباړه: له حديثه ثابته شوه چې د مومنانو پر ښځو حجاب کول فرض نه دي، بلکې دا حکم يوازې نبوي ميرمنو باندې خاص و، الله تعالى په خپل کتاب کې همداسې ويلي دي: او که تاسو له دوی د يوه شي پوښتنه کوله، نو د پردې له بلې خوا يې ځنې وکړئ.

يو بل حديث کې دي:

فَجَعَلاَ يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلاَنِ.(۶)

ژباړه: مېړه او ماينې ميلمه ته ور ښکاروله چې دوی هم ورسره خوراک کوي.

د حديث له الفاظو داسې څرگندېږي چې له يوې کاسې يې خوراک کاوه، دوی هم لاسونه کښته او پورته کول چې گواکې خوراک کوي، اما دوی خوراک نه کاوه، يوازې يې ميلمه ته دا په ذهن کې ور کول چې خوراک کوي.

دا هغه موراد دي چې د نارينه او ښځو ترمنځ په يوه ځای کې اختلاط راغلی وي، په حديثو کې دا ډول احاديث خورا زيات دي، د رسول الله ص په زمانه کې ښځې لمانځه ته تلې، جنگو ته وتلې، مړي او زخميان يې را ټولول، د اختر او جمعې خطبو ته وتلې، له اصحابو سره په سفرونو کې ملگرې وې، په يوه کور کې مهاجر او انصار يوځای سره اوسېدلي دي او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ص له ميرمنو احاديث روايت شوي دي، له هغوی څخه به اصحابو او نورو کسانو پوښتني کولې، حتا د رسول الله ص په زمانه کې هم خلکو د هغه له ميرمنو د هغه د عمل په اړه پوښتنه کړې ده چې رسول الله ص يې په دې کار خبر شو، هغوی درې کسان وو، رسول الله ص دا نه دي ورته ويلي چې زما په نه موجودگي کې تاسو ولې زما له ميرمنو پوښتنې کوئ؟

د الاهرام په نوم يوه عربي ويبسايټ کې مې د دوکتور جمعه محمد په نوم د يوه ديني عالم له دې موضوع سره په تړاو دا خبرې خوښې شوې:

کون الرجال يتعلمون من المرأة وکون النساء يتعلمن من الرجل مما لا مانع منه شرعا؛ فالذي عليه عمل المسلمين سلفا و خلفا ان مجرد وجود النساء مع الرجال في مکان واحد ليس حراما في ذاته، وان الحرمة انما هي من الهيئة الاجتماعية اذا کانت مخالفة للشرع الشريف؛ کأن يظهر النساء ما لا يحل لهن اظهاره شرعا، او يکون الاجتماع على منکر او لمنکر، او يکون فيه خلوة محرمه.

و نص اهل العلم على ان الاختلاط المحرم في ذاته انما هو التلاصق والتلامس، لا مجرد اجتماع الرجال مع النساء في مکان واحد.

ژباړه: دا چې نارينه له ميرمنې زدکړه کوي يا ښځې له نارينه زدکړه کوي، په دې کې هيڅ شرعي ممانعت نه شته، د مسلمانانو د اولنيو او وروستنيو عملي تواتر داسې راغلی دی چې په يوه ځای کې د نارينه او ښځو يوځای کېدل په خپل ذات کې نه دی حرام؛ هغه يوځای کېدل يې حرام دي چې له شرعې مخالف وي؛ لکه دا چې ښځې هغه ځايونه ښکاره کړي چې شرعن ناروا وي، يا اجتماع پر يوه منکر کار وي يا د منکر لپاره وي يا هم پکې حرام خلوت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د حرام اختلاط په اړه علماؤ په څرګندو ټکو ويلي چې هغه د نارينه او ښځو د بدنو لګېدلو او د پيستون اختلاط دی؛ نه دا چې نارينه او ښځې په يوه ځای کې سره را ټول شي.

له دې ور هاخوا د عباداتو په برخه کې رسول الله ص د بېلوالي حکم نه دی، لمنځونه يې په يوه جومات کې کول، د نارينه وو تر صف وروسته به د ښځو صف ولاړ و، په حج کې د ميلينو انسانانو اختلاط وي، دا حکم نه دی شوی چې يو وخت به نارينه طواف کوي، بل وخت به ښځې.

که څوک ناسم کارونه کوي، هغوی يې له اختلاط پرته هم کوي. د ډېرو کسانو په شتون کې څوک ښځو ته د بدو کتو جرأت نه شي کولای او نه ښځې نارينه ته اشاره کولای شي. دا چې زموږ په هيواد کې د زدکړو سيستم له دې امله ځنډول کېږي چې ښځې او نارينه پکې يوځای وي، دا کار د دوی په اند شرعي مجوز نه لري، سم درک نه دی، په شريعت کې له خلوته منعه شوې ده، خو له اختلاطه منعه نه ده راغلي. د علم او زدکړې لپاره که امکانات کم وي، نو مختلط نظام د شريعت له مخې هيڅ ستونزه نه لري، نه يوازې دا چې هر وخت پروا نه لري، بلکې د اړتيا پر وخت خو بيخي لازمي دی چې بايد مختلط تعليم ته اجازه ورکړل شي، ځکه تعليم تر دې ډېر اړين دی چې دوی د مختلط تعليمي سيستم مخه ونيسي.

۲۷/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(صحيح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غيره، ح: 827)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب النکاح، باب قیام المـرأة علـی الرجـال في العرس و خدمتهم بالنفس، ح: ۵۱۸۲)

(۳)(تفسیر قرطبي، د هود سورت، ۷۱ ایت:9/ 68)

(۴)(فتح الباري لابن حجر: 9/ 251)

(۵)(شرح صحیح البخاری لابن بطال: 6/ 53)

(۶)(صحیح البخاري، کتاب مناقب الانصار، باب قوله الله: ویؤثرون علی انفسهم... ح: ۳۷۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح

پر دې حقیقت اوس ټول ژبپوهان سره یوه خوله دي چې د وخت او ځای په تغییرېدا د الفاظو مفهوم هم تغییر خوري. د حاکمیت موضوع د یوه ایراني لیکوال سید حسن له وینا سره سم د منځنیو پېړیو له وخته خورا جنجالي پاته شوې ده او د اروپا عیسویانو هغه مهال د حاکمیت پر یوه مفهوم یعنې شرعي یا الهي حاکمیت تاکید کاوه چې له دې پرته بل مفهوم یې ورته د منلو نه و او هر مخالف کس به یې تکفیراوه. همدې موضوع د اسلام په لومړۍ پېړۍ کې د مسلمانانو ټولنې ته هم سرایت وکړ او د صفین تر جنګ وروسته چې علي رض او معاویه رض دوه حکمه د فیصلې لپاره وټاکل؛ یوې ډلې هغه دواړه تکفیر کړل او د الهي حاکمیت تر شعار لاندې یې یو څه خلك سره را غونډ شول او تر ډېره وخته یې د خلافت یا د وخت د نظام په وړاندې له دې امله مقاومت کاوه چې ځانونه یې سم مسلمانان او نور یې کافران بلل.

د تاریخ په بېلا بېلو پړاونو کې حاکمیت ته هم د ګڼو مفاهیمو جامې ور اغوستل شوې دي. یوه ستونزه دا هم وه او اوس هم شته چې د حاکمیت له موضوع ډېری وختونه د سیاسي قدرت یا شخصي کټو لپاره کار اخیستل شوی دی او له بده مرغه چې دې هر څه ته بیا شرعي جنبه هم ورکول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر الفاظ دي چې يو مهال يې يوه مانا ور کوله او نن يې هغه پخوانی مفهوم عمومن نه اخيستل کېږي. د همدې تېرو څرګندونو ته په پام که حاکميت له خپله مفهومه اوښتی يا پراخ شوی وي هم د خلکو د تکفيرولو او د نظامونو د چپه کولو پلمې ترې جوړول له دين او شريعته ناخبري ده. حاکميت د واک لپاره کارېږي، ځکه له حاکم څخه دی او د پرېکړه کوونکي يا منځګړي لپاره عربي کې حَکَم کارېږي د پرېکړې لپاره حُکَم کارېږي، چې له حَکم څخه حکميت (پرېکړه) جوړېږي نه حاکميت.

د قران کريم له دې ايت څخه چې ان الحکم الا لله، دا معنا اخيستل چې حاکميت د الله دی، ناسمه مهفوم دی. حاکميت خپله قران کريم هم انسان ته ور کړی دی، د خليفه د لفظ په يادولو خپله دا خبره ثابتېږي چې انسان دلته د خدای نايب دی او نايب ځيني واکونه لري، قران کريم نور ځايونه هم يادونه کړې ده چې تاسو ته مو په ځمکه کې واک در کړی دی، نو د حکم له ايت څخه د حاکميت د نفې مهفوم اخيستل، که ناپوهي يا عارفانه تجاهل نه وي، دې ته انسان د چيشي نوم ور کړي؟

د حکميت په اړه زموږ د هيواد او هر مسلمان هيواد په اساسي قوانينو کې واضحه شوې ده چې دلته اسلام تر ټولو قوانينو اوچت دی، څوک يې مخالفت نه شي کولای، د اسلام واضح اصول اساسي قوانين نه ماتوي، بلکې په اساسي قانون کې د حاکميت بحث وي يا د هغو مسايلو چې دين اوشريعت انسان ته د رايې ور کولو اجازه ور کړې ده.

نو که د وخت له تېرېدا سره دا ورسره ومنو چې حاکميت اوس د حکميت لپاره هم کارېږي، نو ما چې څومره مطالعه کړې ده او د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحثونو ته غوږ شوی يم، د حاکميت مې دا لاندې مفاهيم پيدا کړي دي:

۱/ الهي يا شرعي حاکميت:

که دا پاس اصطلاح استعمال شي هدف يې دا وي چې دلته به د الله يا شريعت امر منل کېږي او له دې پرته د بل انسان پرېکړې ته هيڅ مجال نه پاتېږي.

۲/ سياسي حاکميت:

يعنې سياسي واک، دا يې هغه لومړی مفهوم دی چې د انسان ذهن ته د دې کليمې له اورېدلو سره سم ورځي.

بل يې په دې ځای کې استعمال دا مفهوم ورکوي چې د سياسي قدرت لرونکي چارواکي د خپل ولس په وړاندې مسوول دي چې د خپلو کړنو په اړه ولس ته ځواب ورکړي او پر واک باندې پاتېدا يې د هغوی په خوښه او ناخوښه پورې مربوط ده. يعنې اوس واک لري چې تر محاسبې وروسته هغوی ته د سياسي حاکميت نور چانس ورکوي که نه؟

۳/ ملي حاکميت:

دلته د حاکميت مفهوم دادی چې پر خپل وطن او ملت واک ولري او بل څوک يې دا واک له ګواښ سره مخ نه کړي. يا هم له خپل ولس او جغرافيې څخه د واک ساتنې په موخه دفاع ده.

۴/ د قانون حاکميت:

د قانون حاکميت دا مانا چې ټولې چارې د هغو قوانينو په رڼا کې مخته ځي چې ټول حقونه پکې معرفي شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت اوس ګڼ مفاهیم ایجاد شوي دي، نو هر ځای چې حاکمیت کارېږي سیاق و سباق ته په کتو ځانګړی مفهوم ورکوي چې له شرعي حاکمیت سره یې باید ټکر ونه ګڼو. زه په دې باور یم چې په بشري نړۍ کې ټول غیر شرعي چارې نه د شرعیت په قانون کې بشپړ حل لري او نه شریعت د دې ټولو د حل لپاره راغلی دی. یو بل مهم ټکی دا هم دی چې شریعت په خپل ذات کې د خدای اوامر یا نواهي دي مګر کله چې د شریعت له متونو څخه انسانان خپل برداشتونه واخلي بیا نو په یوه انساني یا بشري ایډیالوژۍ بدلېږي چې د وخت، مکان، کلتور او سیاست اغېز له ورایه پکې ښکاري.

د بشر تعبیر هر وخت د خطا امکان هم لري او زما په اند دې ته به سل سلنه د خدای د حاکمیت جامه هم نه ور اغوندو. تاریخي تجربې راته په ګوته کوي چې له مقدس متن څخه د بشر تعبیرونه د زمان، مکان، فرهنګ او سیاسي قدرت په تبدیلېدا ډېر بدلون موندلی دی. له دې ښکاري چې د هر تعبیر نوم که موږ الهي حاکمیت وټاکو نو ایا د ګڼو سوالونو له را پیدا کېدو سره به مو انسانانو ته په ژوند کې مشکلات نه وي ایجاد کړي؟

زه دا نه وایم چې په شریعت کې راغلی مشخص د امر یا نهې امر ته دي بدلون ور کړل شي، اما د شرعي حاکمیت یا سیاسي و نورو حاکمیتونو زاویې سره بېلې دي. یو لفظ د ځای په بدلېدا هر وخت یو مفهوم نه ورکوي، دا نه یوازې د انسان په ژبه کې یې خورا زیات مثالونه موندلای شو؛ بلکې په قران کې هم د دې مثالونه شته لکه د فتنې توری چې قران کې ډېر ځایونه ذکر شوی او مخکې و وروسته جملې ته په کتو خاص مفهوم ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ابوداؤد کې د یوه نبوي حدیث مفهوم دادی چې د الله حلال کړي حلال دي او حرام کړي یې حرام دي او له هر څه چې سکوت شوی هغه کې ستاسو واک او اختیار دی.

له دې په ډاګه کیږي چې شریعت یوازې پر هغو مسلو ږغیدلی چې له شریعت سره اړیکه لري او هغه چارې چې شریعت ترې سکوت کړی خدای پوهیده چې دا چارې انسانان په خپل عقل هم حل کولای شي او بل دا چې که له وخته یو مشخص چوکاټ ورته وټاکل شي نو ایینده به انسانانو ته د ګټې پرځای تاوان وکړي. له دې امله شریعت دنیوي چارې د انسان حل ته ایله کړې چې د خپل وخت، ځای او محیط له غوښتنو سره سمې یې حل و فصل کړي.

دا خبره بیخي واضحه ده چې په شریعت کې ټاکلي چوکاټونه باید مات نه شي، دلته د الله فیصله پره هره بله فیصله لوړه ده، هغه ایاتونه یا احادیث چې د الهي حاکمیت خبره کوي، موضوع یې واضحه او روښانه ده. قران او سنت د شرعي چارو په اړه د خدای پریکړه پر نورو فیصلو لوړه بللې ده او دا هم ترې واضح دي چې دنیوي چارې یې د انسانانو حل ته ایله کړې دي. که داسي نه وای نو ولې رسول الله ص ته امر کوي چې له اصحابو سره د چارو په اړه مشوره کوه؟ ایا شرعي امر هم مشورې ته اړتیا لري؟ یا هم وایي د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره مخته وړل کیږي، که دا چارې شرعي وای؛ نو ایا الله یې انسانانو ته دا واک ور کاوه چې هغوی یې په خپل منځي مشورو پر مخ بوزي؟ یا هم رسول الله ص د اصحابو په منځ کې و، د مرګ وخت یې راغلی، خو رسول الله ص هیڅ کس هم د هغوی لپاره امیر نه کړ ځکه دې کار یې ایینده امت ته ستونزې جوړولې او دا دنیوي چاره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی خپلمنځي مشورې ته پرېښوده چې هغوی يې بايد خپله حل کړي.

زما په اند پر ولسواکي باندې د هغه چا نيوکه سمه نه ده چې وايي شريعت او ولسواکي له دې امله سره ټکر دي چې په يوه کې واک يا حاکميت د الله دی او په بل کې د ملت يا ولس دی! ځکه دلته دوه بېل او متفاوت شيان سره خلط شوي دي. هر يو خپل ځای لري او تر هرې اصطلاح لاندې خپل افراد را نغاړل کېږي. الهي حاکميت په ولسواکي کې هم پر خپل ځای پاته دی. زموږ مسلمان ملت چې ۹۹ سله يې مسلمانان دي هيځکله دا نغواړي چې د اسلام له احکامو سرغړونه وکړي او د خدای ټاکلي چوکاټونه مات کړي؛ بلکې دلته په هغو چارو کې د ولس واک او اختيار دی چې شريعت ورته واک ور کړی دی. ولسواکي دا معنا چې له شريعته ور هاخوا چارې د هغوی په خوښه سمبالېږي او دا کار د اصحابو په زمانه کې هم کېده. د هغوی اميران يا هم خليفه د خپل ولس په وړاندې ځواب ور کاوه. د تاريخ يوه مشهوره پېښه ده چې د عمر رض په وړاندې يو کس ولاړ شو چې تا ولې له هغه ټوکره کالي جوړ کړي دي چې موږ ته دې هم راکړ په داسې حال کې چې هغه خو کم و او د يوه کس جامه نه ترې رغېده؟ عمر فاروق رض خپل زوی عبد الله رض ولاړ کړ او له هغه يې ځواب طلب کړ. هغه وويل: زما د پلا جامه له دوو ټوټو رغېدلې ده، يوه د هغه خپله برخه وه او يوه زما. تر دې وروسته نيوکه کوونکی کېناست او عمر رض خپله خطبه بيان کړه.

د کوفې، بصرې او نورو ښارونو خلکو هم له خپلو واليانو يا نورو چارواکو څخه شکايتونه کول چې دوی زموږ چارې په عادلانه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته نه وړي. له دې څخه معلومېږي چې ولسواکي په يوه نه يو ډول له ډېره وخته په بشري ټولنو کې موجوده وه که څه هم د ولسواکي يا ډيموکراسۍ نوم به يې نه وو ور کړی.
ډيموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو تغيير کوي، مثلن: د امريکا ولس چې له خپل حکومت څخه څه ډول ولسواکي غواړي، حتمي نه ده چې زموږ ملت دې هم هغه ولسواکي دلته هم طلب کړي. موږ خپلو عنعناتو، ارزښتونو او رواجونو ته په کتو له دې کلتور او محيط سره سمه ولسواکي غواړو او هغوی يې له يادو شيانو سره موافقه ولسواکي غواړي. نو د الهي حاکميت موضوع لومړی له لويه سره مطرح نه ده، ځکه دا دوه بېلې زاويې لري او بل ډيموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو يې هغه عملي جنبه تغيير کوي؛ نو زموږ د ولس ډيموکراسي د نورې نړۍ له جمهوريتونو سره د ځمکې او اسمان توپير لري چې هيڅکه به هم د الهي حاکميت حدود پکې مات نه کړل شي.
۱/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قربانۍ اساسي هدف

دا یو منل شوی حقیقت دی چې د زمانې په تېرېدا سره شرعي مسایل هم د وخت له غوښتنو سره سم خپل شکل، د اداینې طریقه او کیفیت له یوه حالت څخه بل ته بدلوي. یو شمېر شرعي مسایل داسې هم شته چې د وخت تېرېدا نه بلکې د کلتورونو او دودونو تبدیلي د مسایلو په کیفیت او کمیت کې بدلون راولي.

ستر اومشهور صحابي عمر فاروق رضي الله عنه د حالاتو له غوښتنې سره سم په یو شمېر شرعي مسلو کې بدلونونه راوستل. د تراویحو مسله ټولو خلکو ته معلومه ده چې عمر فاروق رضی الله عنه پکې بدلون راوستی. د طلاق په مسله کې یې لاس وهنه وکړه او ځینې نورې مسلې هم شته چې دلته یې یادونه اړینه نه بولم.

ځینې شرعي مسایل د اسلام په دویمه پیړۍ کې لا د سترو امامانو له لورې تر خپل پخواني مسیر پراخ شوي او د اداینې ډول یې تر پخوا پراخ او یا هم یو ډول بدل شوی دی. د امام ابو حنیفه رحمه الله په مذهب کې د کوچني اختر سرسایه د خورما، کشمشو، کورت او اوربشو پر ځای کرنسۍ او بل هر د ګټې شی ور کول کېدای شي. ځکه د امام صاحب دلیل دا دی چې سرسایه له بې وزلانو سره د مرستې په غرض را منځ ته شوې او د زمانې په اوږدو کې چې دا هدف په هر شي ښه تر سره کېږي نو باید مسکین ته هغه شی ور کول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام صاحب په دې تګلاره کې هم د شرعي مسایلو انساني ټولنې ته د ګټې اړخ روښانه شوی او هم خلکو ته د شرعي مسایلو په عملي کولو کې اساني پیدا شوې. که موږ د شرعي مسایلو په اړه د سترو امامانو دا پر ډېرو مهمو انساني ارزښتونو ولاړه تګلاره تعقیب کړو، نو یو لور ته به په ټولنه کې د مسایلو په اړه شته ابهامونه لرې شي او بل لور ته به خلکو ته اساني هم پیدا شي.

نن باید د قرباني په اړه هم فکر وکړو چې قرباني اصلن د څه لپاره وه او د اسلام په سر کې د قرباني په اړه د رسول الله ص او اصحابو عملي تګلاره څه وه؟ لومړی په دې اړه څو روایات را اخلم:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، تَرْفَعُهُ، قَالَ: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَعِنْدَهُ أُضْحِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ شَعْراً، وَلاَ يَقْلِمَنَّ ظُفُراً».(۱)

ژباړه: ام سلمې رض له رسول الله ص نقل کړی چې ویل یې: که ذی الحجه داخله شي له یو چا سره د قربانۍ حیوان وي او د قرباني اراده یې هم وي؛ نو وېښتان او نوکان دي نه پرېکوې.

په دې حدیث کې دوې خبرې دي، یوه دا چې که څوک قرباني ولري او اراده یې وي چې د اختر په ورځ یې قرباني کړي؛ دا د حدیث اوله برخه ده او زموږ هدف هم دا برخه ده او بله خبره د وېښتانو او نوکانو د نه پرېکولو ده.

له لومړۍ برخې ښکاري چې قرباني د انسان اختیاري عمل دی نه وجوبي. ځکه وایي؛ که څوک حیوان ولري او د قرباني اراده یې وکړي، له دې الفاظو ښکاري چې خبره د اختیار ده نه د لزوم. بل لور ته چې د لزوم په اړه کوم روایات راغلي یو یې هم د هغو اصولو پر تول برابر نه دی چې محدثینو د یوه روایت د کرتوب لپاره ټاکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په گومان د روايت په دويمه برخه کې ابهام شته، دلته ضرور کومه تېروتنه شوې او په دې اړه بايد اصل و قانون د عائشې رضی الله عنها هغه روايت وګڼو چې د رسول الله د عمومي ژوند په اړه نقل شوی دی او دا برخه هم پکې راتلای شي. په هغه روايت کې دي:

أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ وَلاَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ».(۲)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله قرباني(حرم) ته استوله او د قرباني تر حلالېدا يې هيڅ حلال شی پر ځان نه حراماوه.

له دې څخه ښکاري چې د نوکانو او وېښتانو نه پرېکولو په مسله کې کومه تېروتنه شوې. ښايي رسول الله ص يو خاص سړي ته د يوه ځانګړي لامل له وجې دا خبره کړې وي، دا هم شونې ده چې رسول الله ص د حيوان په اړه ويلي وي چې ښونګري او وېښته يې مه پرېکوئ او دا امر هم ممکن ځانګړی شاليد ولري. د يو شمېر علماؤ په اند دا امر بيخي وجوبي نه دی؛ بلکې هسې استحبابي امر دی.

دويم روايت هم انساني عقل و فطرت مني، هم د اسلام له روح سره سرخوري او هم د رسول الله ص د عمومي ژوند عادت بيانوي. نو دې ټکو ته په کتو تر لومړي روايت زما په ګومان دويم روايت د منلو وړ دی. د روايت د همدې برخې په اړه د سترو امامانو ترمنځ هم ژور اختلاف شته. کتابونه وايي:

وَقَدْ اخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي ذَلِكَ فَذَهَبَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَرَبِيعَةُ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَدَاوُد وَبَعْضُ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ إلَى أَنَّهُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ حَتَّى يُضَحِّيَ فِي وَقْتِ الْأُضْحِيَّةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ: هُوَ مَكْرُوهٌ كَرَاهَةَ تَنْزِيهٍ وَلَيْسَ بِحَرَامٍ. وَحَكَى الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي الْبَحْرِ عَنْ الْإِمَامِ يَحْيَى وَالْهَادَوِيَّةِ وَالشَّافِعِيِّ أَنَّ تَرْكَ الْحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ لِمَنْ أَرَادَ التَّضْحِيَةَ مُسْتَحَبٌّ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لَا يُكْرَهُ، وَقَالَ مَالِكٌ فِي رِوَايَةٍ: لَا يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يَحْرُمُ فِي التَّطَوُّعِ دُونَ الْوَاجِبِ.(۳)

په دې اړه علماؤ اختلاف کړی، سعید بن مسیب، ربیعه، احمد، اسحاق، داود او د شافعي ځینې ملګري په دې اند دي چې د قربانۍ تر وخته د وېښته او نوك پرېکول حرام دی. شافعي او ملګري یې وایي: دا حرام کار نه دی بلکې تنزیهي مکروه دی. په بحر کې امام مهدي له امام یحیی، هادویه او شافعي نقل کړی چې که څوك قرباني کوي نو د وېښته خرېیل او کمول دې د استحباب له مخې پرېږدي. امام ابوحنیفه ویلي چې هیڅ مکروه نه دی. امام مالك یوځل ویلي: مکروه نه دي، په بل روایت کې یې ویلي: مکروه دي، درېیم وار یې ویلي: په نفلي قرباني کې حرام دي او په لزومي کې نه دي حرام.

له دې اختلافه ښکاري چې تېرو علماؤ هم له روایته یو ډول برداشت نه دی کړی، بلکې دوئ هم د نورو روایاتو، انساني عقل او اسلامي روح ته په کتو اختلاف سره کړی.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ فِي بَيْتِهِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ شَيْئًا»، فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ أَوَّلَ، فَقَالَ: «لَا، إِنَّ ذَاكَ عَامٌ كَانَ النَّاسُ فِيهِ بِجَهْدٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَفْشُوَ فِيهِمْ».(۴)

سلمه بن اکوع رض له رسول الله ص روایت کړی چې ویل یې: که ستاسو چا قرباني وکړه نو تر درې ورځو وروسته دې په کور کې هیڅ هم نه ایله کوي.(یعنې خیرات دې کړي) په راتلونکي کال دوی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وويل: د الله رسوله! د تېر کال په شان عمل وکړو؟ ده وويل: نه! په هغه کال خلك وږي وو نو اراده مې وکړه چې غوښې دوی ټولو ته ورسيږي.

دا روايت هم يو ډول د قرباني سنتوالي ته اشاره کوي که واجب او لزومي وايي؛ نو بايد وس لرونکو ته يې امر کړی وای، خو داسي نه دي شوي.

دې رواياتو ته په کتو ويلای شم چې د قرباني اساسي هدف هم په ټولنه کې له موجودو بې وزلو انسانانو سره کومك و. ځکه د رسول الله ص او اصحابو په زمانه کې کرنسی نه وه چې انسانانو دې پېر و پلور په کړی وای. له رواياتو ښکاري چې په هغه زمانه کې زياتره سوداوې جنس په جنس کېدې. يعنې بايع(خرڅونکی) خو له لويه سره جنس پلوري، مګر مشتري (اخيستونکي) به هم د بل جنس په عوض له بايع سره سودا کوله. د ټولنې همدې اساسي مشکل ته په کتو رسول الله ص له مسکينانو سره د مرستې دا دوې لارې را منځته کړې چې په دواړو اخترانو کې به شتمنو او وس لرونکو کسانو له مسکينانو سره مرستې کولې. حتا د اسلام په سر کې رسول الله ص امر کړی وو چې د قرباني غوښې به تر درې ورځو زياتې نه ذخيره کېږي. دا امر هم په دې وجه شوی وو چې خلك به د قربانۍ غوښې نه ذخيره کوي څو په ټولنه کې شته مسکينانو ته پوره حصه ور سيږي.

نو که نن موږ د مسلې اصلي هدف او د ټولنې اوسني حالت ته په کتو دا تګلاره غوره کړو چې د قرباني پر ځای خلك له بې وزلو کسانو سره نغدي مرسته وکړي په دې ډول به هم د شرعي مسلو اساسي هدف پوره شوی وي او هم به زموږ د ټولني له بې وزلو وګړو سره مرسته شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په گومان د قرباني مسله د کوچني اختر د سرسايې په شان ده، که د سرسايې پر روایاتو د کرنسی جواز ور زیاتولای شو نو د قرباني په اړه هم اوسنیو شرایطو ته په کتو دا زیاتولای شو چې که څوک غواړي نو نغدې پیسې هم مسکین ته ور کولای شي.

ځکه له لویه سره قرباني فرض او واجب نه، بلکې سنت ده چې اصلي هدف یې نن د قرباني او غوښو پر ځای په نغدو ښه کېدای شي.

که د اختر د سرسايې او لوی اختر د قربانۍ د روپیو د پر ځای لګولو لپاره دولت یوه اداره جوړه کړي او په همدې روپو د مسکینانو پر اساسي اړتیاوو کار وکړي، نو له دې راکړل شوي شرعي امکاناتو څخه به مو هم ښه ګټه پورته کړې وي او هم به د ټولنې اساسي ستونزې ورو-ورو حل سي.

۲۰۱۶م

سرچینې:

(۱)مسلم، کتاب الاضاحي، باب بیان ما کان من النهي عن اکل لحوم الاضاحي...، ح: ۱۹۷۷)
(۲)(مسلم، کتاب الحج، باب استحباب بعث الهدی الی الحرم...، ح: ۱۳۳۱)
(۳)(نیل الاوطار باب ما یجتنبه فی العشر من اراد التضحیة)
(۴)(صحیح مسلم، کتاب الاضاحي، باب بیان ما کان من النهي... ح: ۱۹۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا اهمیت او اغېز

دعا په اسلامي دين و شريعت کې ډېر اهميت لري، دعا د عبادت يوه نوعه ده، انسان په دعا خپله عاجزي خپل رب ته څرګندوي. قران او سنت ته په کتو هيڅوک هم د دعا له اهميت، ارزښت، عبادت د نيکۍ له يوه ډوله منکرېدلای نه شي.
دا پاس خبرې د دعا په اړه هر کس مني، مهمه خبره د دعا په اړه داده چې ايا دعا په عينيت کې هم څه بدلوي؟ موږ کولای شو چې يو شی له عمل او کار پرته په دعا وکړو؟ دعا برخليک ټاکوونکې ده؟ که دا کارونه نه شي کولای، دعا ولې عبادت ده او د الله په کتاب و د رسول په سنتو کې د څه لپاره دومره اهميت ور کول شوی دی؟
زه چې څومره له نصوصو پوه شوی يم، دعا يوازې ذهني ډاډ دی، په عينيت کې کوم بدلون نه راولي. ځکه له دعا سره هر نبي د عمل لپاره هم هڅې کړې دي، که په نوح سورت کې د هغه د دعوت په اړه فکر وکړو، نو هغه د شپې او د ورځې، پټ او ښکاره، مخامخ په مجلسو نو کې يوازې فردي دعوت، ټولې طريقې يې کارولې دي، که يوازې دعا کار کولای، نو د يوه نبي دعا حتمن قبلېږي هم، بيا يې ولې په دعا هغه کار نه کاوه چې په عمل يې کړی دی؟ د هغوی عمل د امت لپاره د لارې مشال وي، نو چې يو رسول له دعا سره عمل کوي، دا ثابتېږي چې يوازې دعا کار نه ور کوي، دعا د انسان ذهنيت د عمل لپاره ډاډه کوي، له انسان سره د خدايي بندګۍ فکر پيدا کوي، انسان ته دا ور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه کیږي چې زه بنده یم، عاجزه یم، محتاج یم او هر وخت شوني ده چې زه دې د یوه بل ځواک تکیې ته اړ شم، دعا انسان ته دا هر څه ور په زړه کوي، نو انسان بیا په عمل کې هم دغه چوکاټونه ساتي، انسان د لویي هڅه نه کوي، په بل انسان د ظلم کوښښ نه کوي، پوهیږي چې تر ما په وس او ځواک کې بالا یو ځواک شته، هغه مې څاري، له دې سره د هغه په ذهن کې دا خبره هم وي چې له ماسره خدای د دې کار په اجرا کې مرسته کوي، نو هغه د یوه ساعت کار په نیم کوي، خپله زحمت کش کړي، تکلیف وکاږي، خولې توی کړي، خو ذهنیت یې دا وي چې یو غیبي مرسته راسره وه چې دا کار دومره ژر یا ښه خلاص شو؛ اصلن هیڅ غیبي مرسته نه وه، د هغه کار ته ذهنیت جوړ شوی و، فکر یې کاوه چې غیبي کومک را سره کیږي، نو له دې وجې یې د کار پر اجراء خوند اخیستی دی. په قران پاک الله تعالی وایي:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: 186].

ژباړه: او که زما بندګان زما په اړه درڅخه پوښتنه وکړي(ورته ووایه چې) زه نژدې یم، کله چې مې څوک ور وبولي، د بلونکي بلنه منم؛ نو دوی دې له ما دعا وغواړي، پر ما دې باور وساتي، ښایي سمه لار ومومي.

د دعا په وخت کې به دې د نورو شرطونو تر څنګ دا هم په ذهن کې وي چې الله نژدې دی، ترمنځ د نورو مخلوقاتو ځایولو ته اړتیا نه شته، نو ما در وبولئ، نور پریږدئ، پر ما باور ولرئ چې زه مو د دعا په منلو او قبلولو کې یوازینی مرجع یم. د دعا لپاره دغه یت کې یو لړ شرایط بیان شوي دي، پر الله باور، د الله را ننګول، هغه نژدې ګڼل چې ترمنځ یې نورو څوک ځای نه شي، وروسته دعا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا عبادت ده، حديث کې راغلي دي:
«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ».(۱)
ژباړه: دعا عبادت دی.
يوه بل حديث کې راځي:
عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ»(۲)
ژباړه: له فروه بن نوفل څخه روايت دی، ده ويل، له عائشې رض مې د رسول الله ص د دعا پوښتنه وکړه، چې هغه به کوله، دې وويل، هغه ص به ويل: اې الله! زما د کړي عمل له شره هم تاته پنا در وړم او د هغه عمل هم چې ما نه وي کړی.
په دغه حديث کې رسول الله ص د کړنې له فتنو پنا غوښتې ده، دا که د ده خپل عمل وي يا د بل عمل، انسان ته کله خپله عمل او کار بلا شي، لکه پښتانه چې وايي: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا او کله بيا د بل عمل د انسان لپاره سرخوږی شي. نو که زما عمل وي، د شر سبب يې مه کوې او که د بل عمل وي، هم يې راته د شر سبب مه کوې.
د يوه انسان بل انسان ته دعا د مينې او محبت سبب کيږي، انسان چې کوم چا ته په زړه کې خِيره نه لري، زړه يې له نفرته ورته ډک نه وي، نو دعا ورته کوي، په دې توګه دعا د مينې ښه وسيله ده. له نفرته د خلاصون ذريعه ده، رسول الله ص ولې يو مسلمان بل ته په دعا امر کړی، د يوه مسلمان دعا يې د بل په حق کې کې د قبوليت وړ ګڼلې ده، دا ځکه چې دعا د مينې د خپرولو، له نفرتونو د پاکې ټولنې وسيله کيږي، مسلمان بايد له مسلمان سره خپه نه وي، يو له بل سره خپګان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت منعه کړی دی، یو بل ته دعا یې ستایلې ده، نو دعا دومره زیاته په قران او حدیث کې د همدې لپاره ذکر شوې ده چې د ذهني ډاډ ترڅنګ د یوه او بل د مینې و محبت وسیله شي.

دا چې دعا په عینیت کې بدلون نه راولي، د قران کریم له دې اصل څخه دا مفهوم اخلو:

{إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الرعد: 11].

ژباړه: یقینن الله د یوه قوم حالت نه بدلوي څو یې دوی په خپله بدل نه کړي.

یوه شاعر د شعر په ژبه دا مطلب داسې بیان کړی:

خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم

څوک چې خپل حالت پخپله بدل نه کا

د قران کریم دغه ایت ته په کتو موږ ویلای شو چې هر شی په عملي بڼه بدلېدل غواړي، ځکه دا د قران کریم اصل دی، له دې اصل سره ټکر مفهوم د قران کریم له بل ایت څخه اخیستل ناسم کار دی، بل ځای که عام ویل شوي وي چې دعا مو قبلېږي، نو هدف یې دا نه دی چې له عمل پرته یو کار ترسره کېږي، بلکې عمل پر خپل ځای باندې کار کوي او دعا خپل، دعا عبادت ده، ثواب یې اخرت کې در کوي، دعا ذهني ډاډ ده چې ستا په لاشعور کې دا خبره ځای ونیسي- چې له ماسره مرسته کېږي، نو کار په ښه ډول مخته ځي، دعا د مینې وسیله ده چې په ټولنه کې یو بل کس سره نژدې کوي، ته ما ته دعا کوه زه تاته، په دې سره زما زړه هم خوشاله او ستا هم، دا مفته د مینې وسیله ده چې نفرت ختموي او زړونه له مینې و محبته ډکوي، نو ځکه قران کریم دعا یاده کړې، حدیثو کې یې فضیلت راغلی، اما له عمل پرته د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلول، يا د يوه انسان د حالت بدلول، امکان نه لري، نه د الله له اصولو سره سر خوري، نه د نبيانو له عملي سنتو سره او نـه زمـوږ لـه مشـاهدې سره. نو ولې بايد له قران کريم او احاديثو څخه داسې تفسير وکړو چـې هم له قران سره نه لگيږي، هم د نبيانو له عملي سنتو سره او هم زموږ له مشاهدې و تجربې سره؟!

که په دعا يو څه کېدلای، نه به انسان ناروغ شوی وای، نه به مړ شـوی، نه به چا له لوږې سا ور کړې وه، نه به د يوه ملت حالت خراب شـوی، نه به يو چا په تجارت کې تاوان کـړی وای، نـه بـه څـوك پـه امتحـان او درسونو کې ناکامه شوی وای، خو دا چـې دغـه ټـول پيښـېږي او پـېښ شوي دي، نو معلومه شوه چې دعا د عيني شرايطو په بدلولو کـې هـيڅ رول نه لري، يعنې مستقيم تاثير نه پر لري، دا سمه ده چې د انسان ذهن باندې مثبت تاثير لري، هغه بيا پر عينيت اغېز کولای شي، خو مخـامخ پر عيني شرايطو تاثير نه لري؛ څوك چې د دعا د تاثير په نيامت ناسـت وي، تغيير غواړي، تحول راولي، خپـل حـال او د ملـت حـال بـدلوي، هغوی به همداسې په سراب پسې منډې وهي چې هيڅکله بـه اوبـو تـه ونه رسېږي، دوی به په خيال کې د يوه ملت حالت بدل کړی وي، چې دا خوب به يې رښتيا نـه شي، دوی بـه يـو هيـواد ودان کـړی وي چـې خـولې پـر تـوی نـه شي د يـوه ملـت ودانـول، د دې دنيـا د شرايطـو، مشاهدې او تجربې له مخې د نه منلو وړ خـبره ده. بنـاءن بايـد ځانونـه خطا نه کړو، له دعا سره تر څنگ عملي کار ته هم اوږه ور کړو، د دعا په خپل اصل هدف او اغېز ځانونه خبر کړو، نص د خدای له اصـل، د نبي له عملي سنتو او زموږ له تجربو او مشاهدې سره يوځای کښېږدو بيا مفهوم څنې واخلو چې په دې سره د يوه نص اصل مفهوم ته د رسـيدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره شونتیا شته، نسبت هغه ته چې هـر نـص دې مجـرد وخپـرل شي او مفهوم دې ورڅخه وفهمول شي.

۳۱/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب دعاء رسول الله ص، ح: ۳۸۲۸)

(۲)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب ما تعوذ منه رسول الله ص، ح: 3839)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکفير وبا

لغوي او شرعي مفهوم:

تکفير د کفّر يکفّر يعنې تفعيل د باب مصدر دی، د لغوي معنا په اړه يې عربي ويکيپيډيا ليکي: التکفير هو نسبة احد اهل القبلة الى الکفر.
يعنې تکفير کفر ته يوه مسلمان نسبت دی.
د شرعي معنا په اړه يې ورپسې کاږي:
واما في الشرع فان معرفة حقيقة التکفير تتوقف على معرفة معنى الکفر.
فالکفر في اللغة يعطي معنى الستر والتغطية: و وصف الليل بالکافر لانه يستر الاشخاص والاشياء بظلامه، کما وصف المزارعين بالکفار لسترهم البذور في الارض. بينما الکفر بالعقيدة هو عدم الايمان بما يجب الايمان به. في حين ان کفر العمل هو جحد المعروف وعدم شکره.
ژباړه: د شريعت له مخې د تکفير پېژندنې حقيقت د کفر د کليمې له معرفت سره تړلی دی، کفر په لغت کې پټولو ته وايي، شپې ته له دې امله کافره ويل کېږي چې په خپله تياره اشخاص او نور شيان پټوي، بزگرانو ته کفار ځکه ويل کېږي چې په ځمکه کې تخم پټوي؛ د عقيدې کفر پر هغه څه نه ايمان دی چې بايد ايمان يې پر وای، په داسې حال کې چې عملي کفر له نيکو انکار او نه مننه يې ده.
دوکتور عبد القادر الشيخلي په اسباب التکفير وآثاره و علاجه کې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

التكفير بالباطل هو الصاق تمهة الكفر بمسلم بلا ضـابط شرعـي، وهـذا التكفير داء يصيب الفكر الاسلاميّ ويؤدّي الى مزيد من التطرّف والقيام باعمال إرهابيّة تخلّ بالامن.

ژباړه: په ناحقه کفر ته نسبت پر يوه مسلمان له شرعي اصل پرتـه د کفـر تهمت دی، دغه تکفير يو مرض دی چې مسلمانان په فکري لحاظ پـه اخته دي، دا د زيات تشدد او داسې ترهګريزو اعمالو سبب کېږي چې امن اخلالوي.

تکفير د مزيدو باب دی، چې اصلي ريښه يې له کفره راغلې ده، له دې امله يې شرعي معنا کې پر هغه څه د نه ايمان يادونه راغلې ده چې بايـد ايمان يې پر راوړی وای. د تفعيل باب متعدي دی، معنی يوازې فاعـل يې کار نه کوي؛ بلکې مفعول هم غواړي، تکفير کفر ته منسوبول دي، تعليم بل ته ښودل دي او داسې نور هم.

له شرعي اړخه د تکفير قباحت:

شرعي متونو دې اړخ ته پاملرنه کړې ده، چې انسانا کله عقـده ونيسي-نو د خپل مخالف په مقابل کې له هرې وسيلې کار اخـلي؛ د اسـلام پـه اوايلو کې له اصحابو دغه غلطي تکرار شوې ده، چې رسول اللـه صـلی الله عليه وسلم پر دغو اصحابو سخت غوسه شوی دی، حتا اصحابو ته يې د هغو منافقانو د وژلو اجازه هم نه ور کوله چې د قران کريم اياتونه يې په اړه راغلي وو. رسول الله صلی الله عليه وسلم نه دښمن ته د تبليغ وسيله په لاس ور کوله او هم يې د هغوی ظاهر ته کتل چې ظاهرن يـې د اسلام احکام عملي کول او انسان د بل انسان په اړه وړاندې يوازې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر فيصله کولای شي. دغه د اسلام عمومي قاعـده ده او رسـول اللـه صلی الله عليه وسلم هم په عملي ډګر کې د دغې قاعدې پيروي کړې ده.
لاندې به د تکفيري وبا په اړه د رسول اللـه صـلی اللـه عليـه وسـلم څـو احاديث د نمونې په ډول راوړم:
وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ»، قَالَ: «إِلاَّ أَنْ تَرَوْا كُفْراً بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ».(۱)

ژباړه (موږ له رسول الله ص سره پر څو شيانو بيعت وکړ يو دا وو چـې) له چارواکو سره به د واک پر سر شخړه نه کوو، ده ويل: مګر که مو لـه دوی څرګند کفر وليدی چې تاسو پر هغه د الله له خوا دليل در لودی.
دلته څو مهم ټکي ياد شوي دي چې ښه پام ورته اړين دی: يـو دا دی چې کفر بايد واضح او صريح وي، دويـم دا چـې د کفـر پـه اړه بايـد شرعي نصوص قطعي الثبوته او قطعي الدلالته وي، نـه پـه ظنـي الثبوتـه فيصله کيدای شي او نه په ظني الدلالته هيڅوک د پرېکـړې حق لـري.
درېيم ټکی په حديث کې دا هم دی چې د کفر په اړه پرېکړه د عالمانو او باصلاحيته کسانو کار دی نه د هر کس، ځکه ويلي دي چې تاسو پر دې کفر د الله له خوا دليل ولرئ. په دليل پوهېدل د عالمانو کار دی او دا چې دغه دليل د دوی لپاره حجت وي، دغه يې صلاحيت تـه اشـاره ده، هر څـوک نـه شي کـولای چـې د نـورو د اعمالـو پـه اړه پرېکـړې وکړي، يوازې هغه کسانو د خلکو د عمالو د څارنې دنـده لـري چـې د ټولنې نظم ساتل يې مسووليت وي او د دغه د اخلال مخنيوی د هغوی له مسووليتونو څخه وي، که هر څوک په دغو چـارو کـې مداخلـه پيـل کړي، هم بـه د مسـووليت او نـا مسـووليت کسـان سره ګـډ شي او هـم چارې ګډوډېږي، پښتانه متل کوي چې د ډېرو خر لېوان خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلىَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ ".(٢)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ویل: هر کس که خپل ورور ته وویل: اې کافره! نو له دواړو پر یوه به دا کلمه صادقېږي، که هغه شخص کافر وي(خو سهي ځای يې پيدا کړ) که نه بېرته پر ويونکي راګرځي.

له دينه بايد د خپلو اغراضو د تر لاسه کولو وسيله جوړه نه شي، هر وخت چې ديني ارزښتونه د شخصي موخو لپاره کار شوي دي، ډېرې بدې پايلې يې ور کړې دي، دين کې يو بل ته ښه توصيه ده، حديث کې ويل شوي:

قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».(٣)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم وويل: دين نصيحت دی، موږ وويل: د چا لپاره؟ ده ويل: د الله لپاره، د هغه د کتاب او رسول لپاره، د مسلمانانو د مشرانو او عوامو لپاره.

قَالَ النَّبِيُّ صَلىَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ فَهُوَ كَمَا قَالَ، قَالَ: وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، وَلَعْنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ ".(٤)

ترجمه: نبي عليه السلام ويل: که چا له اسلامي ملت پرته په بل قسم وکړ هغه د خپلې وينا په شان دی، ده ويل: که چا په هره وسيله ځان قتل کړ په دوزخ کې به په هماغه وسيله عذاب ور کول کېږي، پر مومن لعنت ويل، د هغه د قتل په شان دي او که چا يو مومن په کفر تورن کړ، نو ګواکې قتل يې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه حدیث کې یو چا ته د کفر نسبت کول ډېره لویه ګنا بلل شوې ده، یوه مسلمان ته اصلن نه ښایي چې دغه نسبت خپل ورور ته وکړي، د کفر او اسلام د حساب مسوولیت د یوه عام وګړي کار نه دی، خدای له خپلو بندګانو سره د حساب ژمنه کړې ده او هغه پوه شو خپل یې بندګان.

په دې اړه د علماؤ نظرونه:

پاس احادیثو ته په کتو علماؤ هم په دې اړه سخت دریځ خپل کړی دی، په دې اړه د امت پوهانو زیات کتابونه لیکلي دي او دغه مسله یې په ښه ډول روښانه کړې ده. له بده مرغه چې زموږ په ژبه تر اوسه د یادولو وړ شی نه دی پر لیکل شوی، یوازې د تکفیر لپاره د اسبابو د زیاتوب کتابونه ښه ډېر لیکل شوي او بس. لاندې به د علي کرم الله وجهه او یوه بل عالم نظر را واخلم:

ولما سئل علي بن أبي طالب رضي الله عنه عن أهل الجمل وصفين: أمشركون هم؟ قال: لا، من الشرك فروا. فقيل: أمنافقون؟ قال: لا، لأن المنافقين لا يذكرون الله إلا قليلاً. قيل: له فما حالهم؟ قال: إخواننا بغوا علينا".(۵)

ژباړه: له علي رضي الله عنه د جمل او صفین په جنګونو کې د جنګېدونکو کسانو په اړه پوښتنه وشوه چې ایا دوی مشرکان دي؟ ده وویل: نه، له شرکه تښتېدلي. پوښتنه وشوه: منافقان دي؟ ده ویل: نه، ځکه منافقان خدای ډېر کم یادوي. پوښتنه ترې وشوه چې څیش دي؟ ده ویل: زموږ ورونه دي خو بغاوت یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويقول ابن دقيق العيد: "وهذا وعيد عظيم لمن أكفر أحداً من المسلمين وليس كذلك، وهي ورطة عظيمة وقع فيها خلق كثير من المتكلمين، ومن المنسوبين إلى السنة وأهل الحديث لما اختلفوا في العقائد، فغلظوا على مخالفيهم، وحكموا بكفرهم ".(٦)

ژباړه: ابن دقيق عيد ويل: دغه حديث لويه ګوتڅنډنه ده هغه چا ته چې مسلمان تکفيروي او هغه دغه ډول نه وي، دغه يوه لويه فاجعه ده چې د متکلمانو او هغو کسانو چې اهل سنت او اهل حديثو ته منسوب دي لويه برخه؛ ځکه پکې ښکېله ده چې عقيدې کې اختلاف سره لري، نو دوی پر خپلو مخالفانو سختي کړې ده او د هغوی د کافر بللو پرېکړه يې کړې.

د تکفير په اړه د اهل سنتو اصل:

د تکفير په اړه اهل سنت دا اصل لري:

لا نكفر الا من كفره الله ورسوله، فمن جاءت النصوص بكفره فهو كافر، ومن لم يكفره الله ورسوله فلا يكفّر... وعلى هذا فاهل السنة لا يكفّرون من يكفرهم من غيرهم لمجرد ان الاخر فد كفرهم، لان التكفير حكم شرعي ليس داخلا في باب العقوبة بالمثل، فالتكفير حق الله، لذا لم يكفّر الصحابة الخوارج مع ان الخوارج كفروا عليّاً رضي الله عنه ومن معه من الصحابة، فالمعوّل عليه في مسألة التكفير النص الصريح او الاجماع او الاقياس الجلي على منصوص عليه.(٧)

ژباړه: موږ يوازې هغه څوک کافر ګڼو چې الله او رسول يې کافر بللی وي. د يوه چا د کفر په اړه که منصوصي کفر ثابت شي، هغه کافر دی او که څوک الله يا رسول يې کافر نه وي بللی، هغه کافر نه بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله اهل سنت هغه څوک کافر نه بولي چې لـه دوی پرتـه نـورو هغه کافر کړي وي؛ ځکه تکفیر شرعي حکم دی د بالمثـل عـذاب پـه کټګوری کې نه داخلېږي؛ تکفیر یـوازې د اللـه حـق دی، لـه دې املـه اصحابو خوارج کافران نه بلـل لـه دې سره چـې خوارجـو عـلي رض او ورسره ملګري اصحاب تکفیر کړل، د تکفیر په مسله کې معیـار صریـح نص، اجماع او پر منصوصي مسله جلي قیاس دی.

دغه اصل ته په کتو که څوک د اهل سنت پیروان وي باید له دې مسلې سره زیات احتیاط وکړي، ځکه دا داسې خبره نه ده چې کول یې انسان ته هیڅ زیان نه رسوي، بلکې دغه یـوه کلیمـه، یـو ویـونکی لـه ایمانـه خلاصوي یا هغه کس چې ورته ویل شوې ده پر هغه صادقېږي؛ نو کـه له چا سره د خپل ایمان او اسلام غم وي، هغـه بایـد لـه دې مسـلې سره احتیاط وکړي، اصلن الله له یوه انسانه دا پوښـتنه نـه کـوي چـې پلانـی کافر و؛ نو تا ولې ورته کافر ونـه ویـل، خـو دا پوښـتنه پـه ډېـر جـدیت کېږي چې پلانی مسلمان و تا ولې کافر ګڼلی دی؟ که څوك په دنیـا او اخرت ځان ته مشکلات نه ایجادوي هغه باید د هیڅ مسلمان په اړه هم د تکفیر الفاظ ونه کاروي. د ایمان او اسلام غوښتنه داد چې هغه څوک چې لمونځ کوي، زموږ ذبیحه خوري او قبلـې تـه پـه لمانځـه کـې مـخ کوي باید د تکفیر الفاظ ورته ونه کارول شي، له رسول الله پـه حـدیث کې همدغه معیار نقل شوی دی او که څـوک د رسـول اللـه صـلی اللـه علیه وسلم معیار نه مني، هغه دې خپلـه پـر خپـل ایـمان او اسـلام وډار شي.(۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسباب يې:

دا چې زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه وبا ولې ډېره شوې ده او لا پسې پراخېږي؛ نو ګڼ عوامل شته چې دغه کار ته يې زمينه برابره کړې ده، لاندې يې څو مهم اسباب په ګوته کوم:

ناپوهي: يو له مهمو او بنسټيز اسبابو څخه د شرعي علم نه وجود دی چې ځينې کسان د خپل جهالت له امله پر نورو د کفر ټاپې ولګوي. که د شريعت په اصولو او له تکفير سره تړلو ضوابطو څوک خبر وي، کله به هم پر يوه مسلمان د کفر تور ونه لګوي، اما له بده مرغه چې زموږ په وخت کې هغه کسان، هم نور، د کفر په تور تورنوي، چې حتا خپل لمونځ يې هم په معنا نه وي زده، د دغه حالت يو سبب له شرعي علمه لرې والی دی. علي رضي الله عنه چې عالم انسان و خوارج يې هم تکفير نه کړل، خو بلخوا خوراجو نه يوازې علي رض تکفير کړ؛ بلکې له ده سره يې نور اصحاب هم تکفير کړل، چې د هغوی پر جهالت او ناپوهي دلالت کوي.

له نصوصو ناسم برداشت: يو بل سبب له نصوص غلط برداشت دی چې په اوس او پخوا کې د خلکو د تکفير سبب شوی دی. له اسلامي متونو د ګڼشمېر مذاهبو را پيدا کيدلو لامل هم له نصوصو په برداشت کې اختلاف دی چې دغه اختلاف کله تر دې بريده ورسېږي چې د يوه مذهب خلک د بل مذهب، د يوه فکر خلک د بل فکر خلک کافران وګڼي، چې د خوارجو له زمانې دغه فتنه را پيل شوې او تر اوسه دوام لري. له نصوصو اخذ کول د هر چا د وس کار نه دی، که يوڅوک د ژبې له قواعدو سره بلد نه وي، ژبني ظرافتونه ونه پېژني، د شريعت عمومي قواعد يې نه وي پېژندلي، د شکل او ماهيت په مسله پوه نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له اجتهاد سره تړلي نور موارد ورته سم معلوم نه وي، هغوی به حتمن د ناسم برداشت ښکار کیږي، چې له بده مرغه اوس اسلامي امت دغه رنځ ناسور جوړ شوی دی.

تعصب او تشدد: مذهب پالنه او پر خپل دریځ تر وروستي حده درېدل هم ددې سبب کیږي، چې خلک د یوه بل په مقابل کې تکفیر ته مخه کړي؛ لکه د اهل سنت او اهل تشیع ترمنځ، یا هم اوس کې د مذهبي مسلمانانو او اهل حدیثو ترمنځ، چې دا لړۍ ښه توده روانه او پر یوه بل د کفر، شرک او بدعت ټاپې سره وهل کیږي.

د خواهشاتو پیروي: په دې ضمن کې یوه غوښنه ډله خلک د خپلو خواهشاتو او شخصي اهدافو لپاره هم پر هغو کسانو د کفر تور لګوي چې دوی یې د خپلو اهدافو په لار کې خنډ بولي. دغه وسیله نه یوازې نن ښه کارېږي، بلکې د اسلامي امت په تاریخ کې د ډېرو حکومتونو، چارواکو، اشخاصو او ډلو خلاف استعمال شوې ده. له بده مرغه چې موږ لا هم تر اوسه په دې برخه کې د خلکو خولو ته ګورو او شرعي تعبیرونه لا هم د خلکو د شخصي اغراضو ښکار کیږي.

جمود: زموږ پر سیمه د جمود سیوری له ډېره وخته غوړېدلی دی، د همدغه جمود نتیجه ده، چې خلک یې له حقایقو لرې ساتلي او پر مازې یوه خبره او واړه مخالفت خلک عقده اخلي او یو پر بل د کفر ټاپې وهي. ما په پاکستان او افغانستانو دواړو کې دغه ډول بېلګې بیخي زیاتې لیدلې، چې ووړ مخالفت نه شي زغملای او دومره جامده فکره دي چې که له هغه سره چا په یوه شخصي- مسله کې مخالفت کړی وای، هم نژدې وه چې ځای پر ځای یې د کفر په ټاپه نازولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وسطيت نه وجود: زموږ یو بل مشکل د وسطيت نـه وجـود دی، نـه زموږ په مکاتبو کې وسطيت ته کار کیږي اونه په مدرسـو کـې، نـه مـې پوهنتون کې وسطيت په اړه څه وليدل او نه شخصي علمي مرکزونه شته چې دې لور ته کار وکړي. هره مذهبي ډله يوازې خپل کتابونه وايـي او د خپلو مذهبي مشرانو خبرې اوري، چې په دې ډول د نورو مذهبونو په وړاندې د معلوماتو په خـلا کـې، يـوازې د کرکـې ذهنيـت لـري. دغـه وضعيت که موږ په خپل هيواد کې هم وڅېړو، نو ښه لويه برخـه کسـان به په دې ليست کې شامل شي.

نتيجه:

له پاس احاديثو او د علماؤ له وينا جوتيږي، چې کفر يوه شخصي کړنه ده، پـه دغـه اړه اشـخاص د هـيڅ ډول اقـدام واک نـه لـري، د اخـرت حساب يې لـه اللـه سره دی او پـه دنيـا کـې يـوازې حکومـت د خپلـو اسلامي قوانينو سره سم په دغه اړه د مناسب ګام پورته کولو حق لري.
اشخاص حق نه لري چې بل ته د کفر نسبت وکړي، د خلکو پـر نيتونـو شک وکړي، د هغوی د پټو مجلسو تجسسي وکړي او ادعا وکړي چـې دغه کس په زړه کې کافر دی يوازې د مسلمان ښودلو تظـاهر کـوي، اسلام د هر انسان ظاهري اعمالو ته ګوري او له دې پرته د هيچا زړه نـه ور څېري چې د زړه په احوالو يې ځان خبر کړي که څـه هـم د زړه لـه څېرولو هم دا کار نه معلوميږي. که هر څوک دغه کار کوي نو پر خپل ايمان دې وډار شي او د هر شخص په اړه چې هر څوک دغه الفاظ پـر خوله راوړي، نو څومره چې بل ته خطر متوجې کوي، همـدومره خطـر په ديني و شرعي لحاظ ځان ته هم متوجې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸/۱۰/۲۰۲۰

سرچيني:

(۱)صحيح مسلم كتاب الامارة باب وجوب طاعة الامراء في غير معصية...ح: ۱۷۰۹.

(۲)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان حال ايمان من قال لاخيه المسلم: يا كافر ح: ٦۰.

(۳)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان ان الدين النصيحة ح: ۵۵.

(۴)صحيح البخاري كتاب الايمان والنذور باب من حلف بملة سوى ملة الاسلام ح: ٦٦۵۲.

(۵)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 15)

(٦)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 13)

(۷)التكفير وضوابطه، المبحث الثاني، قواعد و ضوابط في التكفير، القاعدة الاولى.

(۸)صحيح البخاري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا

د انساني ژبو یوه نیمګړتیا او په عیني حال کې بیا تنوع داده چې ټولې کلیماتې او جملې یې یوازې یوه معنا نه ورکوي؛ بلکې کله د حسي- شیانو الفاظ د معنوي هغو لپاره کارېږي، کله حقیقت متعذر وي لازمن به مجاز ته تلل حتمي وي او داسې نور موارد چې انساني ژبې یې ترې برخمنې دي.

دا برخمنتیا هم نقص دی او هم تنوع؛ نقص له دې امله دی چې له یوې کلیمې مختلف تعبیرونه پیدا کېږي. که قانون وي یا بل هر شی، لیکلی وي که شفاهي، د مختلفو تعبیرونو کېدل د انسانانو ترمنځ د اختلاف او شخړو سبب کېږي، چې دا پایله له هیچا پټه نه ده او هر د عقل و بصیرت خاوند پرې پوهېږي.

تنوع له دې امله ده چې انسان ته طبعن یو ډول الفاظ چې زیات تکرار شي، کلېشه ګرځي او خوند یې له منځه ځي؛ له دې امله یې په اورېدلو یو ډول خواتوری احساسوي او پر مزاج یې ښه نه لګېږي، طبیعت یې د نویو عبارتونو اورېدل خوښوي، د همدې لپاره هر وخت په ژبو کې بدلونونه راځي او له انساني فطرت سره سم یې خپله تنوع ساتلې ده.

الهي ادیانو که څه هم په خپل ذات کې کمی او نقص نه لري، اما دا چې د انسان په ژبه نازلېږي، هغه نقص حتمن ورته پېښېږي چې د انساني ژبې نور متونونه یا شفاهي جملات ورسره مخ وي. د الهي دین د تطبیق لپاره خدای یو بشر- په دې خاطر استازی ټاکلی وي چې د انساني توان تر حده هغه اصول عملي کړي چې خدای د انسان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کړي وي. په دې کې دوه بارز حکمتونه دي چې یو خو انسان دا ادعا بیا نه شي کولای چې د دې اصولو تعمیل زما تر وس لوړ وو؛ ځکه رسول هم بشر وي او یو شی چې د هغه تر وس لوړ نه وي، هغه د نورو انسانانو تر وس هم نه لوړېږي.

دویم دا چې د نورو انسانانو په شان هغه هم له مختلفو حالاتوسره مخېږي، کله خوشالي وي کله غم، کله پراخي وي کله تنګدستي، د وخت تقاضا وې هم مختلفې وي، د دې لپاره چې رسول کومه تګلاره غوره کوي، موږ هم په خپل ژوند کې هغې تګلارې ته په کتو، د خپلو بشري تقاضاؤ لوری ټاکلای شو، چې زموږ په وخت کې د ټولنې لپاره حیاتي حیثیت لري.

د احادیثو په کتابونو کې راغلي دي چې له رسول الله ص کله یوه صحابي پوښتنه کړې ده، نو یو ډول ځواب یې ور کړی دی او بل وخت بیا بل پوښتنه کړې، دې ته یې بل ډول ځواب ور کړی. د حدیثو شارحینو هم په دې اړه بحث کړی دی چې ولي د یوې بوښتنې ځوابونه دوه یا تر دې هم زیات ډولونه لري.

د دوی یو عمده ځواب هم دغه دی چې د شخصیت په بدلېدا رسول الله ځواب هم بدل کړی دی، ځکه د یوه کس حالاتو یوه غوښتنه در لوده او د بل کس حالاتو نور څه غوښتل، رسول الله د هغوی وضعیت ته په کتو ځوابونه ور کړي او هر یو له حکمته خالي نه و.(۱)

دې اصل ته په کتو نن او پرون علماؤ همدا تګلاره اخیستې وه، د سورېې علماؤ د افغانستانو له علماؤ څخه په یوه مسله کې اختلاف کړی دی، ځکه د هغوی خلک، حالات، ځای او وخت یوه غوښتنه ځني کوي او زموږ دا بله، له همدې امله موږ اړ یو چې ځمکنیو حقایقو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو دین تفسیر کړو، چې نه دین ته خلك شا ور واړوي او نه یې د دین له امله دنیوي ژوند له خنډونو سره مخ شي، د پښتو متل دی چې نه سیخ وسوځي او نه کباب!

په قران کریم کې موږ مکي او مدني سورتونه لرو، که یې موضوعاتو او محتوا ته پام وشي، نو ژور بدلون به پکې حس شي؛ دا ولې؟ ځکه وخت، مکان او غوښتنې بدلې شوې، د اسماني اشرایعو روح داسې نه دی جوړ چې له حالاتو سره ټکر ته انسان اړ کړي، بلکې ورسره د جوړېدا او تعامل توصیه کوي. په اضطراري حالاتو کې د حرام ژوي غوښه خوړل، یا هم خپله مسلماني پټول کفر اظهارول له حالاتو سره د تعامل دوې نمونې دي.(بقره: 173، نحل: ۱۰۶)

فقهي پوهان به دې کې اختلاف نه لري چې د سعودي د علماؤ فتوا د افغانستان په اړه د عملي کېدا وړ نه ده، مګر په هغه صورت کې چې د مسلې په ټولو بعدونو پوه شي او بیا فتوا ور کړي. داسې خو هیڅ ممکنه نه ده چې زموږ د هرې مسلې په هر اړخ دې د بل هیواد علماؤ پوره پوه کړل شي او بیا دې د مسلې حل هغوی موږ ته وړاندې کړي.

له دې امله اړینه ده چې د هر هیواد په جغرافیه کې دننه دیني پوهان د مسلو داسې حل وړاندې کړي، چې نه ځمکنې حقیقتونه ورسره ټکر ولري، نه د زمانې غوښتنې له پامه پکې اچول شوې وي، نه هم مکان هېر شوی وي او سمدم له مقتضا الحال سره مناسب ځوابونه ورته موندل شوي وي.

د مشهور فقیه امام شافعي په اړه د تاریخ کتابونو کې راځي چې کله د عمر په اخیرو وختونو کې مصر ـ ته ولاړ، نو د خپلو پخوانیو فتواو برخلاف یې نوې فتواوې ور کړې، ځکه نو د شافعي مذهب په فقه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه مصري اقوال د نویو اقوالو په نوم یادوي او معتبر هم دي. د هغه همدې تګلارې ته د عبد السلام الاندونیسي په نوم یوه عالم په الامام الشافعي في مذهبیه القدیم والجدید کتاب کې کتنه کړې ده، دغه کتاب اوونیم سوه مخونه چې د مصر الازهر پوهنتون ته د دوکتورا لپاره لیکل شوی او ۱۹۸۸ کې خپور شوی دی. انلاین موندل کیږي.

د امام مالك څخه د عباسیانو یوه خلیفه(چې غالبا هارون الرشید به وو) وغوښتل چې د موطأ په نوم کتاب به په ټول خلافت کې قانون اعلان کړو، مګر امام هغه منعه کړ چې دا پر خلکو بوج راولي هر ځای زموږ فتوا او اقوال نه چلیږي، ځکه کلتورونه، وختونه او ځایونه توپیر کوي او دا هر څه د مسلو په ادلون بدلون کې رول لري، له دې امله نو خلکو باندې دیني مسلو کې اجبار مه راوله.(2)

اوس زموږ لپاره ولې د یوه تعبیر درلودل اړین دي؟ ځواب تر یوه حده واضح هم دی، خو زه بیا هم خپل استدلال وړاندې کوم: موږ د یوه ملت په توګه خپلې داسې تقاضاوې لرو، چې له نورو ملتونو سره توپیر لري، داسې کلتور لرو چې په بعضو برخو کې به حتمن له نورو فرهنګونو سره فرق لري، وختونه تیرېږي او نوې غوښتنې و مسلې پیدا کوي، اوس دې ټولو ټکو ته په کتو که موږ د نورې دنیا د علماؤ فتواوې عملي کړو، نو په خورا زیاتو ځایونو کې زموږ له غوښتنو، حالاتو، کلتور اوحیاتي مسلو سره جوړې نه راځي، اوس به یا موږ خپل دنیوي ژوند په دې خاطر تریخوو چې د نورو علماؤ فتواوې علمي کړو یا به د ځان لپاره زموږ له حالاتو سره سمې فتواوې له شرعي متونو څخه راباسو، چې عقلن و نقلن معقوله او منطقي حللار ده. له دې امله موږ ته په کار ده چې د نورو افکار دلته را وارد نه کړو، بلکې د افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید ته اړتیا ده چې موږ په فرهنګ رنګېدلي وي، له حالاتو سره د ټکر پر ځای جوړ راشي، غوښتنو و پوښتنو ته مو معقولې حللارې وړاندیز شوې وي چې هم نقلي جنبه ولري او هم د مشاهدې، بشري تجربې او عقلانیت پوښ پرې اوار شوی وي.

دا هغه څه دي چې ما له دیني متونو د تجربې، مشاهدې او عقل په مټ فهمولي دي.

۲۵/۵/۲۰۱۹

سرچینې:

(۱)فتح الباري، باب افضل الصلاة لوقتها، ح: ۵۲۷، ۹/۲)
(2)صفة صلاة النبي، د الباني ص: ۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت او اخلاقو اړیکه

له ډېر لرغونی دور څخه په فلسفه کې پر اخلاقیاتو بحث کېده او لا هم کیږي. بلکې تر پخوا نن ډېر په جدي ډول دا موضوع تر بحث لاندې ده او لا نور بعدونه پیدا کوي. اوسمهال د اخلاقیاتو او شریعت ترمنځ پر رابطه هم خورا ډېر بحثونه کیږي. دلته به د خپل بشري وس سره سم پر دې موضوع لږ تم شم.

بحث ته تر داخلېدو وړاندې به لومړی د دین، شریعت او اخلاقو تعریف وړاندې کړو چې له موږ سره د بحث په پوهېدا کې ګټور تمامیږي. که څه هم د ټولنیزو پدیدو په اړه ټولمنلی تعریف نه شي وړاندې کېدای او هر زمان و مکان کې یې ګڼ او بېل تعریفونه وړاندې شوي دي. زما په اند دین او شریعت سره بېل دي. د قران کریم د دې وینا له مخې چې د ټولو نبیانو دین یا ملت یو ګڼي(۱) او بل لور ته بیا شریعت د هر چا دا بېل بولي(۲) دا معلومیږي چې دین او شریعت باید سره بېل شي. دې ته په کتو باید دین داسې تعریف کړو:

د دین تعریف:

د ټولو رسولانو ترمنځ مشترکاتو ته دین ویلای شو، چې احکام یې عمومي او اوږدمهالي وي، ټول فوکس یې د خدای پر احترام، پر هغه د باور او حساب و کتاب باندې وي. له همدې امله چې کله قران کریم د رسولانو د بلنې لنډیز راخیستی، نو اتقوا الله او اعبدوا الله باندې یې بسنه کړې.(۳)

د شریعت تعریف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي احکام د ديني احکامو برخلاف زياتره يې لنډ مهالي او خصوصي وي. له دې امله نو په شرايعو کې نسخه راتلای شي، (۴) احکامو کې اختلاف تر سترګو کېږي او له يوې ټولنې بلې ته او له يوې زمانې بلې ته توپير کوي. ځکه دا احکام له ټولنيز ژوند او اړيکو سره تړاو لري، چې وخت پر وخت د بدلون، تغيير او بيخي ورکېدا په حال کې وي، نو احکام يې هم هغه ټول څه مني چې په ټولنيز ژوند کې يې د موجودېدا شتونتيا هيڅکله نه شي ردېدای.

له پاس دوو تعريفونو معلومه شوه چې اخلاق د شريعت برخه کېدای شي، نه د دين؛ ځکه اخلاق يوه ټولنيزه پديده ده، چې له دې موضوعاتو يوازې شريعت بحث کوي.

د اخلاقو تعريف:

جيم ريچلز وايي: د عقل په لارښوونه عمل کول، يعنې د هر کار د تر سره کېدا لپاره بايد مناسب دلايل وجود ولري.(۵) يو بل تعريف يې داسې شوی دی: د ژوند په ټولو برخو کې د فضايلو او رذايلو مجموعې ته اخلاق وايي.

دلته يوه بله موضوع زما په اند ګونګه پاتې شوه. د اخلاقو او ټولنيزو ارزښتونو ترمنځ توپير يا اتحاد ته ګوته ونه نيول شوه. زموږ په ټولنه کې يو کس چې د بدو خوب په ښه ور کوي، پر خلکو پوښتنه کوي، بدې خبرې نه کوي، د هر چا سره مخکېدای يې په ورين تندي وي، دې ته اخلاقي وايو. خو سخي ته اخلاقي نه وايو. ارزښتونه موږ ملي، فرهنګي، شرعي، تاريخي او... ته ويشلای شو؛ خو د اخلاقو دارنګه تقسيمبندي ما تر اوسه نه ده ليدلې. له دې جوتېږي چې اخلاق او ارزښتونه تر خپل منځ توپير هم سره لري او هر ارزښت نه اخلاقي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت بللای شو او نه له دې زاویې ورته کتل به سم او پر ځای کار وي. خو دا هم باید ومنو، چې د دواړو ترمنځ پوله درول هم اسانه کار نه دی. همدا سختي د دې سبب شوې چې د دواړو ترمنځ د بیلتون کرښې تر یوه حده همداسې مبهمې پاته شي.

د دواړو د راپیدا کېدا انګېزه هم لږ تر لږه بیلتون ته اشاره کوي. د ارزښتونو په اړه عمومي فکر دا دی چې ټولنې یې راپنځوي. له دې امله ورته تولنیز قراردادونه هم وايي. مګر د اخلاقو په اړه په مجموع کې دا فکر زما په اند سم نه دی. ځکه د یو کس د اخلاقو په لاسته راوړنه کې د هغه خپل رول او د ټولنې د ارزښتونو، قیدونو او کلتور رول دواړه شته. خپل رول په دې معنا چې د ټولنې له جبر پرته کولای شي یو ښه اخلاقي صفت په ځان کې پیدا کړي، که څه هم هغه صفت هم دی له ټولنې کسب کوي، البته اختیار او په ځان کې پیدا کول یې خپل کمال وي. دا د یوه کس خپل رول دی.

د ټولنې او کلتور رول بیا دادی چې د اخلاقیاتو ځیني برخې د ټولنې جبر وي. لکه زموږ په ټولنه کې پردۍ میرمنې ته لاس ور کول، که څه هم د یو کس به زړه غواړي چې لاس ور کړي، دلته زموږ ټولنه او دین دواړه رول لري، بل خوا بیا په غربي ټولنو کې لاس ور کول، روغبړ ورسره کول، پروا نه لري، خو زموږ ټولنه یوه فرد ته ور زده کوي چې دلته به دا کار نه کوې، که نه حیثیت به دي ور سره کم شي، د یو چا له عکس العمل سره به مخ شې، یا به هم په ټولنه کې د بد و بداخلاقه په نوم معرفي شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې اخلاق له شریعت سره څه اړیکه لري؟ د اخلاقو سرچینه شریعتونه دي که ټولنې؟ او د شرعي اخلاقو او سیکولر اخلاقو ترمنځ څه تفاوت دی؟په اړه یې ګڼ نظرونه موجود دي.

یو نظر دا دی چې اخلاق له شریعته بېل دي. د اخلاقیاتو جلا نظام شته چې په یوه غیر مذهبي ټولنه کې هم وجود لري. دویم نظر دا دی چې مذهب یا شریعت عیني اخلاقیات دي. درېیم نظر داسې دی چې اخلاقیات له شریعت سره نه د تضاد اړیکه لري او نه د عینیت؛ بلکې درېیمه اړیکه ده چې نه ټول اخلاقي نظام شرعي بللای شو او نه برعکس. په شریعت کې د اخلاقو په اړه ګڼې لارښوونې شته، دومره لویه ټولنیزه پدیده شریعت له پامه اچولای هم نه شي. زه تر لومړیو دوو نظرونو له درېیم سره موافق یم، خو زه یو بل وېش هم پکې راولم.

د اخلاقو هغه برخه چې شریعت کې یې یادونه نه وي شوې، له لومړي نظر سره سم غیر مذهبي اخلاق دي. دا سمه خبره ده چې په غیر مذهبي ټولنو کې هم اخلاق وجود لري او هلته اخلاقي نظام لازمن شته. مګر موږ دلته یوازې د انساني ټولنې د هغې کتلې په اړه خبره نه کوو چې هلته یا مذهب نه شته یا تر مذهب وړاندې ټولنې وې؛ بلکې د اخلاقو او مذهب په اړیکه کې به هغه ټولنې هم په نظر کې نیسو چې مذهب پکې شته او مذهبي معاشرې یې ګڼلای شو. نو اول اند تر یوه حده سم دی.

دویمه برخه هغه اخلاق دي چې تر شریعت مخکې هم په یوه ټولنه کې موجود وي خو د شریعت تر نزول وروسته یې په شرعي متن کې هم یادونه راشي. ممکن دا برخه ځینې نظروال مذهبي ونه بولي، خو د دویم نظر خاوندان یې مذهبي جامه وراغوندي. په شرعي متن کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخې راوړلو څخه داسې ښکاري چې مذهب ور سره موافق دی، د ساتنې لپاره يې يوه انګېره هم انساني ټولنې ته ور کړې، نو توليدي مذهبي اخلاق يې نه شو بللای، مګر په هر حال مذهبي صبغه لري.

البته دومره هم نه لکه د دويم نظر خاوندان چې يې ادعا کوي او اخلاق عيني مذهب يا مذهب عيني اخلاق ورته ايسي؛ اما داسې انګېرل هم زما په اند سهي نه دي چې په مذهب کې بېخي اخلاقي نظام وجود نه لري يا هم سره ضد دي. مذهب د انساني ټولنې لپاره دی، اخلاق هم د ټولنې د ګټې لپاره جوړ انساني چوکاټ دی، له دې امله مذهب اخلاقيات هېرولای نه شي او ځای پر ځای يې يادونه شوې ده.

درېيمه برخه هغه اخلاق دي چې يوازې په مذهبي ټولنو کې وجود ولري او د هغو سرچينه هم يوازې مذهب وي. مثلن: په عربي ټولنه کې د جنګي بنديانو په اړه د غلامۍ، وژنې، بندي کونې، په فديه کې د ايله کولنې او ډېر نادر له قيد او شرط پرته ايله کولو دود موجود و، خو اسلام د جنګي اسير په اړه د فديې او احسان امر وکړ چې د غلامۍ، وژنې او په زندان کې د ساتنې رواج يې ختم کړ. دلته اسلام د جنګي اخلاقو په فهرست کې يو نوی باب خلاص کړ.(٦) زما په اند دا حکم د جنګي اخلاقو په ليست کې شاملولای شو که څه هم ښايي ځينو ته دا يو حقوقي امر او موضوع و ايسي؛ مګر زه پکې عربو ته د نويو جنګي اخلاقو څرکونه هم وينم.

که د لنډيز په ډول ووايم هغې ټولنې ته چې د لومړي وار لپاره شريعت ورکول کېږي، تر نزول وروسته به يې اخلاقي سيستم درو برخو ته تقسيمېږي. يوه برخه پخواني اخلاقيات يې شريعت منې چې ځينې کسان يې بيا مذهبي اخلاق بولي. يوه برخه يې ردوي چې د يوې غير

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي ټولنې د اخلاقي نظام برخه وه او له شریعت سره جوړ نه راځي نو ردېږي او د اخلاقو په چوکاټ کې ځیني نوې اضافې هم کېږي چې د شریعت تر نزول وروسته د هغې ټولنې په اخلاقي چوکاټ کې ځای نیسي او دې ته تولیدي مذهبي اخلاق ویلای شو.

د مذهبي ټولنې د اخلاقیاتو او د غیرمذهبي ټولنې د اخلاقي نظام ترمنځ جوت توپیرونه شته. لومړی توپیر یې په انگېزه کې دی. یو مذهبي کس د ثواب هیله لري، خو نامذهبي کس یې نه لري. مذهبي کس د اخلاقو سرچینه یا شریعت بولي یا یې د مذهبي تایید له امله مذهبي صبغه ور کوي چې غیر مذهبي کس یا ټولنه کې مذهبي اخلاق یا د مذهب له لورې تایید شوي اخلاق وجود نه لري. پر خدای، قیامت، ثواب او جنت و دوزخ باور د اخلاقو په تعمیل، ساتنه او تبلیغ کې موثر رول لري چې یوه غیر مذهبي ټولنه له دې موثر ځواک څخه بې برخې وي. یعنې مذهبي ټولنه یا کس د اخلاقي اصولو پابندي د خپل وجدان له مخې هم کوي او د خدای په خاطر یې هم کوي، خو غیر مذهبي ټولنه یو هځونکی ځواک لري چې هغه انساني ټولنه یا د وجدان قضاوت دی. په مذهبي ټولنه کې د اخلاقو سرچینه هم ټولنه وي او هم شریعت، خو په غیر مذهبي ټولنه کې یوازې ټولنه مرجع وي.

کله چې په یوه ټولنه کې مذهب ځای ونیسي نو د وخت په تېرېدا بیا له شرعي متن څخه یوه برخه نوي مذهبي اخلاق را پیدا کېږي که څه هم د زمان او مکان په تغییر به تغییر خوري؛ خو سرچینه یې مذهبي متون وي. د شرایعو د اختلاف له امله به د اخلاقو دا برخه هم په خپل ذات کې متنوعه وي، خو یو ټکی یې مشترک دی چې سرچینه له مذهبي متن څخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند د بشپړ اخلاقي نظام سرچينه مذهب هيڅکله هم نه دی. اخلاق پنځونه په مجموع کې د يوه فرد کار هم نه دی. که يو فرد ټول عمر يوازې ژوند وکړي، نو ممکن چې د اخلاقو په نوم هيڅ بيخي ونه پيژني. اخلاق يوه ټولنيزه پديده ده. اخلاقي نظام هغه مهال معنا ور کوي چې ټولنه وجود ولري. د يو کس اخلاق هغه مهال معلوميږي چې له بل سره په تعامل کې واقع شي. نو مذهب يوازې يوه سرچينه نه شي کېدای چې اخلاقي نظام وپنځوي. بلکي د اخلاقياتو لويه برخه خپله په ټولنه کې د اړتيا له مخې را پيدا کيږي او مذهب يې په مختلفو وختونو کې د تاييد يا رد په ټاپه نازوي او د اخلاقو په نظام کې بيخي وړه برخه يې شته چې يا د شريعت راوړونکي مخامخ په هغه امر کړی وي يا د زمانې په اوږدو کې انسانان يو تعبير ترې واخلي او هغه وروسته د مذهبي ټولنې په اخلاقي نظام کې مهم ځای ونيسي. په يوه حديث کې راغلي چې زه د غوره اخلاقو د بشپړولو لپاره راغلی يم(۷)، له دې ثابتيږي چې په ټولنه کې اخلاقي نظام وجود در لود، مذهب يې يوه برخه چې ټولنې ته ګټه نه لري، ردوي، يوه برخه يې تاييدوي.

اخلاق د هرې انساني ټولنې اړتيا ده چې بايد وپنځول شي. له دې امله د يوې ټولنې د اخلاقي نظام ځيني برخې ښايي د بلې ټولنې له اخلاقي نظام سره توپير ولري. ځکه هره ټولنه خپلو اړتياو ته په کتو د اخلاقو چوکاټ جوړوي چې ښايي هغه چوکاټ په بله ټولنه يا زمانه کې کار ور نه کړي. مذهب هم د هرې ټولنې په لوښي کې چې نازليږي د هغه لوښي په رنګ تل رنګېدلی وي. ځکه لومړي مخاطبين يې د هغې ټولنې وګړي وي چې بايد د هغوی زمان، مکان، کلتور او اړتياوې په پام کې ونيسي. له دې امله نو د مذهبي اخلاقو برخه کمه ده. ځکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ټولنه کې په هغه بڼه نه شي چلېدای چې د لومړي ځل لپاره يـوې ټولنې ته ورکول شوي. همدا سبب دی چې بلې ټولنې ته په تلو خپـل پخوانی رنګ ورو- ورو بايلي او د بلې معاشرې په رنګ رنګيږي او موږ يې په خپله ټولنه کې ژوندي مثالونه ډېر لرو.

په مـذهب کـې ډېـرې برخـه د عبـاداتو، د ايـمان، ميتافزيـک مسـايلو، معاملاتو او... ګڼو نورو شيانو ده، يوازې يوه برخه يـې اخلاقيـات دي، مذهب که د ټولنې د خير لپاره نازليږي، نو په هره ټولنه کې د اخلاقيـاتو دوه ډوله شته چې يا به ښه وي يا بد، که ښه وي، بايد مذهب يې تاييـد کړي او که بد وي هغه به ردوي، مثلن: په عربي ټولنه کې فحاشي زياته وه، دا کار يې د ټولنې په ضرر و، د ښځې حيثيت ته يې صدمه رسـولې وه، عربي ټولنې له ښځې ته په داسې نظر کتل چې نارينه يـې د جنسي- تندې د خړوب لپاره کاروي، عاطفي او غوره اخلاقي اړيکه د دې دوو جنسونو ترمنځ کم رنګه شوې وه. رسول الله ص فحـاشي حرامـه کـړه، ښځو ته يې په ټولنه کې داسې حيثيت ورکړ چې دويمه درجه مخلـوق نه وي، بلکې خپل استقلاليت يـې پـه هـر شي کـې ور کـړ، د تجـارت حق، د ملګري د انتخاب حق، د خپـل ژونـد د هـر ډول کولـو حـق، د تعليم حق، د ميراث حق، تر ټولو بده دا وه چې د مال په شان به ميراث پاته شوه او يوې کورنۍ به په ميراث وړه، الله تعالی دا کار حرام کـړ، د ښځې په اړه رسول الله ص وصيت وکړ چې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْـرٍو، قَـالَ: قَـالَ رَسُـولُ اللَّـهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ: «خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ».(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عبد الله بن عمرو رض روایت دی، ده ویل چې رسول الله ص وویل: ستاسو غوره هغه کسان دي چې له خپلو ښځو سره ښه چلند کوي.

په عربي ټولنه کې یوه بد اخلاقي دا وه چې کمزورو کسانو ته په بد نظر کتل کېدل، په دې کسانو کې زیاتره یې هغه خلك وو چې په ټولنه کې یې پېشې در لودې، لکه زرگر، پښ، نجار، حجام او داسې، نور د المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام لیکوال وایي:

وکانوا یعیرون من یتزوج من ابنة صائغ أو حداد أو نجار، ویعیرون نسله، ولا سیما إذا کان من بیت رفیع.(۹)

ژباړه: دوی هغه چا ته پېغور ور کاوه چې د زرگر، پښ یا نجار لور به یې نکاح کړه، د هغه نسل ته یې هم پېغور ور کاوه، په خاص ډول که به هغه سړی د اشرافي کورنۍ و.

له دې ښکارې چې عربي ټولنه هغه وخت عربي ټولنه له بد اخلاقي زوال سره مخ وه، د رسول الله ص په راتلو دا معیارونه بدل شول، قران کریم ورته لار ښوونه وکړه:

{یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاکُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاکُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ خَبِیرٌ }.(۱۰)

ژباړه: اې انسانانو! موږ تاسو له یوه نارینه او ښځې پیدا کړي یئ بیا مو خیلونه او قبیلې د دې لپاره کړئ چې سره وپېژنئ، الله ته ستاسو باعزته په تاسو کې متقي کسان دي، یقینن الله علیم او باخبره دی.

قران د هغوی اخلاقي بدۍ ته گوته ونیوه، قبیلې، خیلونه او نسب د ښه سړیتوب معیار نه دی، تقوا د انسانیت معیار شوه، همدې ته په کتو رسول الله ص ویلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَلاَ لاَ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلاَ لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلاَ أَحْمَرَ، عَلَى أَسْوَدَ، وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ، إِلاَّ بِالتَّقْوَى.(11)

ژباړه: خبردار! عرب پر عجم غوراوی نه لري او عجم يې پر عرب نه لري، سور يې پر تور نه لري او تور يې پر سور نه لري، فضيلت په تقوا سره دی.

عرب په همدې اخلاقي وبا اخته وو چې خپل ځانونه تر نورو قومونو غوره ورته برېښېدل، عربانو ته دا کسبونه هم سپک ښکارېدل، له دې امله به يوازې مرېيانو، عجميانو او يهودو دا کارونه کول، د المفصل ليکوال د خپل پاسني بحث په اوږدو کې وايي چې په دې برخه کې به حتمي مبالغه هم شوې وي، دې زياتوي: ولكننا لا نستطيع نكران ازدراء العرب للحرف والصناعات.

خو موږ نه شو کولای چې کسب او کمال ته د عربو له سپک نظره منکر شو.

اسلام د هغوی دا اخلاقي مرض په دې توگه بدل کړ: رسول الله ص وويل: لوړ لاس پر کښته غوره دی(۱۲) او خپل کار و عمل يې وغوره باله(۱۳) همدا شان يې وويل چې زکريا ع نجار و(۱۴)، نو کسب او پيشه هيڅ بد کار نه دی، بلکې پر ټولنه ځان تحميلول بد کار دی(۱۵).

۲۰۱۸/ ٦/ ۲۲

سرچينې:

(۱)سورة الانبياء: ۹۲، سورة المؤمنون: ۵۲)

(۲)سورة المائده: ۴۸، او په سورة التوبه کې د قران کريم داسي هدايت هم شته: هُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ (التوبه: ۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله هغه دی چې خپل رسول يې له عملي تګلارې او حق دين سره ليږلی. دلته د (هدی او دين) بيل- بيل ذکر کول دا په ګوته کوي چې دواړه جلا شيان دي. د معجم لغة العربيه المعاصر ليکوال د (هدی) په درو ترجمو کې طريقه او شريعت هم راوړي دي. له دې هم ثابتيږي چې شريعت او دين سره بيل دي.

(۳)سورة الاعراف: ۵۹، ٦۵، ۷۳، ۸۵)

(۴)سورة البقره: ۱۰٦)

(۵)مصطفی ملکيان، رابطه دين و اخلاق.

(٦)محمد: ۴.

(۷)السنن الکبری، کتاب الشهادات، باب بيان مکارم الاخلاق و معاليها التي من کان متخلقا بها، ح: ۲۰۸۱۹)

(۸).سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، باب حسن معاشرة النساء، ح: ۱۹۷۸.

(۹)المفصل فی تاريخ العرب قبل الإسلام (8/ 155)

(۱۰)[الحجرات: 13].

(۱۱) مسند احمد، مسند رجل من اصحاب النبي ص، ح: ۲۳489.

(۱۲)بخاري، کتاب الزکات، باب لا صدقة الا غن ظهر غنی، ح: ۱۴۲۷.

(۱۳)بخاری، کتاب الزکات، باب علی کل مسلم صدقه...ح: ۱۴۴۵.

(۱۴)مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائيل زکريا ع، ح: ۲۳۷۹.

(۱۵)نحل: ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟

لومړی د موضوع په اړه دوه روایات را اخلم:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ، أَخْبَرَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ».(۱)
ژباړه: ام شریک رض سعید ته خبر ورکړ چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه.
عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، " أَمَرَ بِقَتْلِ الوَزَغِ، وَقَالَ: كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ".(۲)
ژباړه: له ام شریکه رض روایت دی چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه او ویل یې چې ده د ابراهیم علیه السلام اورته ورپوکل.
د کربوړي د وژلو په اړه نور روایات له ابوهریره رض، سعد بن ابي وقاص رض، ابن مسعود رض او یو همدا لوړ روایت دی چې له ام شریک رض څخه شوی دی. په دې روایاتو کې ځینې نکتې سره مشترکې او ځینې یې بېلې دي. مثلن: په لوړ روایت کې د ابراهیم علیه السلام ذکر کول د ځینو محدثینو په اند د بخاري د استاد عبید الله بن موسی په روایت کې راغلي دي چې د ابن جریج مدرج یې بللی دی. ځکه ابن جریج څخه نورو شاګردانو روایت کړی دی او دا جمله هغوی نه ده راوړې، نو ښکاره خبره ده چې دا شاګرد د حدیثو اخیستلو په فهم کې تېروتنه کړېده.
روی يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ القطان وَ محمد بن بَكْرٍ البرساني وَرَوْح بـن عبادة قَالَوا: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْـنُ جُبَـيْرِ بْـنِ شَـيْبَةَ، أَنَّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ فَأَمَرَهَا بِقَتْلِ الْوِزْغَانِ.(۳)

ژباړه: يحی، محمد، او روح درې واړو روايت کړی دی چې ابن جريج ويل موږ ته عبد الحميد حديث بيان کړ چې ده ته ابن مسيب خبر ور کړ، ام شريک رض هغه ته خبر ور کړ چې دې ويل: له رسول الله ص مې د کربوړي د وژلو په اړه اجازه وغوښته؛ نو هغه دکربوړي وژلو اجازه راکړه.

دې حديث کې هغه لوړه خبره نه شته په داسې حال کې چې درې کسانو روايت کړی دی، نو معلومه شوه چې هغه حديث کې تېروتنه شوې ده. بله نکته داده چې ام شريک له رسول الله ص د قتل اجازه غوښتې ده، له دې معلومېږي چې ام شريک رض له کربوړيو په تکليف شوې وه، نو هغې اجازه وغوښته چې بايد قتل يې کړم، رسول الله ص اجازه ور کړه؛ ځکه هغه ترې په عذابه وه. د مسلم او مسند له دې حديث څخه موږ په اثبات رسولای شو چې که له کربوړي يا هم بل شي څخه انسان ته تکليف رسېده، نو وژل يې روا دي.

خو که فرض کړو چې هغه لومړی حديث هم سهي دی، وروستی جمله يې د ابن جريج مدرج نه ده، نو بيا له دې لاندې مشکلاتو سره مخېږو:

له قران کريم سره يې ټکر واقع کېږي؛ ځکه قران کريم اصل بيانوي چې د يوه کس په ګنا بل کس نه نيول کېږي، دلته ولې يو حيوان د بل په ګنا نيول شوی دی؟

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (الانعام: ۱۶۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هر کس چې یو کار کوي گنا يې پر هغه ده، او هيڅ گنهکار د بل په گنا نه نيول کيږي.

د قران کريم دې اصل ته په کتو، که موږ دا فرض کړو، چې کربوړي دا کار کړی دی، نو د نړۍ ټولو کربوړيو او ټول نسل تـه يـې ولـې سزا ورکوله کيږي؟ که له انسان سره دا معامله نه کيږي، چې عقل هم لـري، شعور هم لري، کتاب او نبي هم ورته راغلي دي او اصل مخاطـب هـم دی، نو له حيوان سره ولې دا د ظلم معامله وشي؟

قران کريم وايي چې پر ابراهيم عليه السلام باندې اللـه اور يـخ او سـالم کړ: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (الانبياء: ٦٩)

ژباړه: موږ وويل: اې اوره! پر ابراهيم باندې يخ او سالم شه.

که اور ابراهيم عليه السلام ته هيڅ زيان نـه وي رسـولی، يـا بيخـي گـرم شوی نه وي، نو بيا د کربوړي پوکل د څه لپاره و؟ د کربـوړي دا عمـل بيا د قران کريم له بل ايت سره واضح په ټکر کې راځي:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلاَئِكَـةُ وَهُـمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ () يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

(النحل: ۴۹، ۵۰)

ژباړه: الله ته هغه څه سـجده کـوي چـې اسـمانو کـې دي او هغـه چـې ځمکه کې دي له حيواناتو او ملايکو، دوی د الله لـه عبادتـه لـويي نـه کوي، پر خپلو ځانو د دوی له ربه ډاريږي او هغه څه کوي چې امر يې ورته کيږي.

له دې ايت څخه معلومه شوه چې ملايکې او حيوانات د الله پر ښـودل شويو طريقو روان دي او کله يې هم مخالفت نه کوي. پوښتنه داده چې د قران له دومره صراحت سره څنگه ومنو چې کربوړي د اللـه يـوه سـتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر ته د دښمنۍ په سترګه کتل او د مشرکانو ملاتړ یې کاوه؟ تر دې ور هاخوا بله پوښتنه داده چې حیوانات د انسان د کفر او اسلام تمیز نه شي کولای، که نه په حیواناتو کې تر ټولو ښایسته او انسان ته نژدې یې اس دی، هغه په تېره زمانه کې ډېر قیمتي و او انسان ته یې ډېر ارزښت درلود، مګر موږ ته ثابته ده چې د رسول الله ص او اصحابو په مقابل کې د مکې مشرکانو له اسانو کار اخیسته او هیڅ اس جنګ ته له تلو انکار نه دی کړی. له قران کریم او عقل څخه مخالفت د موضوعي حدیث یوه علامه ده؛ مناسبه ده چې دلته له اصول الحدیث څخه یوه قاعده رانقل کړم:

د- أو قرينة في المروي: مثل كون الحديث ركيك اللفظ، أو مخالفا للحس، أو مخالفا لصريح القرآن.(۴)

ژباړه: (د موضوعي حدیث) څلورمه نښه د حدیث په متن کې وي، مثلا: الفاظ یې رکیک وي، د حس (یا عقل) مخالف وي او د قران کریم د ښکاره نص مخالفت یې کړی وي.

دلته موږ وینو چې دا روایت په همدغو الفاظو نه یوازې د قران کریم مخالف دی، بلکې د عقل او حس مخالف هم دی. موږ تر اوسه هیڅ حیوان نه دی لیدلی چې مکلف وي؛ یا هم د مکلفو انسانانو غوندې اعمال یې کړي وي؛ بیا دې هغه ته سزا ور کول شوې وي؛ نه یوازې هغه؛ بلکې ټول نسل یې د یوې ګنا له امله عاق شوی وي.

بل لور ته د دې حدیثونو مخالف کره روایات هم شته چې رسول الله ص یې د قتل امر نه دی کړی، حدیث کي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِلْوَزَغِ الْفُوَيْسِقُ» زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ.(۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عائشې رض روايت دی چې رسول الله ص کربوړي ته فويسق نوم ور کړ، حرمله په خپله روايت کې زياته کړې چې عائشې رض ويل: ما نه دي ترې اورېدلي چې د کربوړي وژلو امر يې کاوه.

که يو لور ته هغه حديثونه دي، نو بل لور ته دا حديثونه هم شته چې رسول الله ص د هغه د قتل امر نه دی کړی. موږ ولې يوازې د قتل حديثونه بيان کړي دي او دغه روايت مو پټ کړی دی؟ ولې مو يوازې هغه د وژلو روايات منلي دي او دغه روايت مو په عمل او باور کې هيڅ ځای نه لري؟ په داسې حال کې چې د وژلو روايات له قران کريم سره ټکر دي، عقل يې نه مني، خپله له صحيحو رواياتو سره ټکر دي او تر خپل منځ هم موافقت نه سره لري. يو مثال يې د مسلم دا لاندې راوايات دي:

عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال: «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَة دُونَ ذَلِكَ».

عَنْ سُهَيْلٍ، حَدَّثَتْنِي أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً».

وفي رواية : عن سهيل، قال: حدثتني أختي أو أخي ، عن أبي هريرة، عن النبي -صلى الله عليه وسلم- أنه قال: "في الضربة الأولى سبعين حسنة".

ژباړه: له ابوهريره رض روايت دی چې رسول الله ص وويل: که چا په اول وار کربوړی قتل کړ، نو سل نيکۍ ور کول کېږي، په دويم وار کمې دي او په درېيم وار تر دې هم کمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلم له ابوهريره رض په بل روايت کې راغلي دي چې رسول الله ص وويل: په لومړي ويشتلو کې اويا نيکۍ دي.

او په دريیم روايت کې چې نورو کتابونو راوړی دی راغلي دي چې رسول الله ص وويل: د لومړي ويشتلو اويا نيکۍ دي. خو دلته بيا په سند کې خورا زيات مشکلات دي، معلوم نه دی چې سهيل حديث له خوره بيانوي که له درورِه، د مسلم په لومړي حديث کې يې له پلاره حديث بياناوه، نو د دې حديث په سند او متن دواړو کې مشکلات شته. که سل ومنو د اويا روايت به څه کوو، که اويا ومنو د سلو دا به څه کوو؟

قال النووي في شرحه: وقع في أكثر النسخ: (أختي)، وفي بعضها: (أخي) بالتذكير، وفي بعضها: (أبي). ... قالوا: ورواية: (أبي) خطأ).(٦)

ژباړه: نووي په خپله شرحه کې ويلي دې چې په زياتره نسخو کې اختي (له خوره روايت) راغلی دی، په ځينو کې اخي (ورور) نارينه راغلی دی، په نورو کې بيا ابي (پلار يې) ذکر کړی دی... دوی ويلي دي چې له پلاره روايت يې خطا ده.

د ابوهريره رض روايت د سند او متن دواړو له لورې خورا زيات مشکلات لري، د سهيل راوي په اړه اما ذهبي وايي:

قال في ترجمته: وَمِنْ غَرَائِبِ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، حَدِيثُ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغاً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ" .(٧)

ژباړه: د سهيل له پلاره او هغه له ابوهريره رض په غرائبو کې دا روايت دی چې که چا په اوله پلا کربوړی قتل کړ.

تر دې وضاحت وروسته که د حديثو له تعارضه ځان ساتل غواړو او هم يې د قران کريم له ټکر او عقل له تصادمه ساتل مناسب بولو، نو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ښه طریقه یې زما په نظر داده چې رسول الله ص ام شریک رض ته له دې امله د وژلو اجازه ور کړې وه چې هغه ترې په تکلیف وه، هغه ورغلې ده او په دې اړه یې پوښتنه هم ترې کړې ده، نو دا ټوله مسله د هغې د پوښتنې څخه را پیدا شوې ده. دا یوه خاصه پېښه ده چې د خاصې پوښتنې په ځواب کې راغلې ده؛ نه عمومي قانون چې که هر ځای مو کربوړی ولیده هغه به مړ کېږي.

په حدیثو کې د دې ډول مشکلاتو نور مثالونه هم شته، مثلن: پر مړي د ژړا په اړه راغلي روایت کې یو ځای ویل شوي دي چې که اهل یې وژاړي نو مړي ته له دې امله عذاب ور کول کېږي. دا حدیث په بخاري کې ابن عمر او خپله عمر رض څخه هم نقل شوی دی. اما ابن عباس یې له عایشې رض څخه نقل کوي چې دا حدیث د یوه یهودي په اړه راغلی دی چې جنازه یې تېرېده، رسول الله ص هغه ته په اشارې وویل چې دوی پر ژاړي او هغه ته عذاب ور کول کېږي. له عائشې پوښتنه وشوه چې که عمومي شي، نو څه تاوان کوي؟ دې ویل چې تاوان یې له قران کریم سره ټکر دی، ځکه یو څوک د بل په ګنا نه نیول کېږي دا د قران کریم اصل دی، عایشې رض دا هم ویل چې دا د دې حدیث د بیان پر مهال له رسول الله ص سره موجوده وه او دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده. د کربوړي له روایت سره همداسې معامله شوې ده، پوښتنه ام شریک له دې امله کړې ده چې ترې په عذابه وه، ځکه که رسول الله ص عمومي د هغو د وژلو امر کړی وای، نو بیا پوښتنې ته اړتیا نه وه، بلکې هغې به هم وژلای. دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده، له دې امله نو د روایت متن او سند هم سم خوندي شوي نه دي. ځیني وایي هغه ضرري دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو فویسق هم بلل شوی دی او د وژلو امر یې هم شوی دی همدا شان د ثواب وعده هم ورکول شوې ده.

اما په فویسق کې یوازې کربوړی نه دی شامل، نور حیوانات هم دي لکه موږک. نو پر هغو د ثواب وعده یې ولې نه ده ورکړې؟ مار، لړم او غونډک تر کربوړي شل کرته زیات خطرناک دي؛ د هغو په اړه د یوې نیکۍ هم نه دي ویل شوي، اما د کربوړي په اړه د سلو، یا اویا نیکیو وعده شوې ده؟!

د علوم حدیث یوه قاعده دا هم ده چې پر واړه کار د زیات ثواب ژمنې هم د یوه حدیثو د موضوعیت نښه کېدای شي. وذلك كالأحاديث التي ترتب الثواب الكثير جدا على العمل القليل.(٨)

ژباړه: او دا لکه پر لږ عمل د ډېر زیات ثواب احادیث.

دلته د یوه کربوړي پر وژلو د سلو نیکیو ثواب هم پر یوه عمل د ډېر ثواب له جملې څخه دی چې د موضوعیت نښې له ورایه پکې ښکاري. د کربوړي په اړه راغلو روایاتو کې که صحیح حدیث وي، هغه یوازې هغه دی چې ام شریک رض تر تکلیف وروسته له رسول الله د قتل اجازه وغوښته، دا حدیث نورو کسانو ته په ناسم ډول رسېدلی دی یا هم وروسته راویانو کې داسې فاحشې تېروتنې ځینو کسانو کړې دي چې د روایت لوری یې یو مخ بلې خوا ته بدل کړی دی. هغه روایت چې د وژلو علت یې اور ته پوکل بیانوي، یا هغه چې د زیاتو نیکیو وعدې ورکوي کره نه دي، حتمن په راویانو کې یا قصدي غلطۍ شوې دي او یا هم تېروتنې دي، له دې امله نو که اړتیا نه وه د کربوړي وژل د ثواب په نیت نه ښه کار دی او نه دې د یوه ژوندي مخلوق پر وژلو له خدایه ثواب غواړي. د اړتیا له مخې د یوه غوایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلالول هم مباح کار دی، اما د ثواب کار نه دی، یو مار که څوک خوري هم وژل یې لازمی دي، اما له خدای دې د ثواب تمه نه لري.
ما په خپل ژوند کې د مار، لړم، غونډک، لنډۍ او غالبوزو ډېر خوړلي او چیچلي لیدلي دي، خو د کربوړي د خوړلو مې تر اوسه نه دي اورېدلي. نو څنګه د مار وژل د ثواب کار نه دی، خو د کربوړي پر وژلو یوه نیکۍ هم نه ده سل نیکۍ ور کول کېږي؟
د دې موضوع د احادیثو تر کتلو وروسته زه لومړی دې پایلې ته رسېږم چې د کربوړي پر وژلو هیڅ امر نه دی شوی، د رحمة للعالمین له شان سره دا مناسبه نه ده چې د یوه حیوان د درست نسل وژلو امر دې وکړي، لکه عایشې رض چې ویل، کربوړی یې بویسق بللی دی اما د وژلو امر یې ما نه دی اورېدلی. که تر دې وروسته بیا هم وژل فرض کړو، نو هغه یوازې په یوه صورت کې ممکن دي، چې ام شریک رض ته یې د هغې تر غوښتنې وروسته اجازه ور کړې وه. که زموږ په زمانه کې هم اړتیا د هغو مرګ ایجاباوه، نو نه یوازې چې کربوړی وژلای شي، بلکې نور حیوانات هم وژل کېږي اما د ثواب تمه دې نه کوي.
۲۰۱۹/سپټمبر/۷

سرچینې:

(۱)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف الجبال ح: ۳۳۰۷)
(۲)(بخاري کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی: واتخذ الله ابراهیم خلیلا...ح: ۳۳۵۹)
(۳)(المسند ح: ۲۷۳۶۵ ، صحیح مسلم ح:۲۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)(تیسر مصطلح الحدیث، الفصل الثانی، تقسیم خبر الاحاد، المبحث الثاني، المطلب الثاني، الخبر المردود، د موضوعي حديث د پېژندلو بيان: ۱/ ۱۱۲)

(۵)(بخاري كتاب بدء الخلق باب خير مال مسلم غنم... ح: ۳۳۰۶، مسلم كتاب السلام باب استحباب قتل الوزغ ح: ۲۲۳۹)

(۶)(شرح نووي على مسلم، كتاب قتل الحيات وغيرها باب استحباب قتل الوزغ.)

(۷)"سير أعلام النبلاء: (۶/ ۱۷۱)

(۸)(الوسيط في علوم و مصطلح الحديث، اقسام الحديث من حيث القبول والرد، الحديث الموضوع، اثار الوضع السيئة: ۱/ ۳۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران كريم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، كال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المكتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الكبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، سنن ابن ماجه، دار احياء الكتب العربية.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحيح البخاري، دار المعرفة- بيروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱)نسائي، السنن الكبرى، د ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب الخراساني، د شعيب الاناووط تر سرپرستي لاندې د حسن عبد المنعم شبلي په تحقيق، د الرساله موسسې چاپ بيرون، لومړی چاپ: ۲۰۰۱، ۱۲ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٢)ابن بطال، شرح البخاري، د ابو الحسن علي بن خلف، د ابو تميم ياسر بن ابراهيم په تحقيق، د مكتبة الرشد سعودي رياض چاپ، دويم چاپ: ٢٠٠٣، لس ټوكه.

١٣)نووي، المنهاج شرح صحيح مسلم، د ابو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف، دار احياء التراث العربي بيروت چاپ، د چاپ كال: ١٣٩٢، اته ټوكه.

١۴) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الكتب چاپ، لومړی چاپ: ١۴٢٩هـ ٢٠٠٨م، څلور ټوكه.

١۵)كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ١٩٨٦، ٧ ټوكه)

١٦) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مكتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ٢۵ ټوكه)

١٧)موصلي، مسند ابي يعلى، د ابو يعلى احمد بن علي التميمي، د حسن سليم اسد په تحقيق، د دار المامون للتراث دمشق چاپ، لومړی چاپ: ١٩٨۴، دیارلس ټوكه.

١٨)قرطبي، الجامع لاحكام القران(تفسير قرطبي)، د ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري، د احمد البردوني او ابراهيم اطفيش په تحقيق، دويم چاپ: ١٩٦۴، لس ټوكه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)دمشقي، تفسير القران العظيم، د ابو الفداء، اسماعيل بن عمر بن كثير القرشي، د سامي بن محمد سلامه په تحقيق، د دار طيبه للنشر والتوزيع چاپ، دويم چاپ: ۱۹۹۹، اته ټوکه.

۲۰) زحيلي،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه، د محمد مصطفى، دار الفكر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوكه)

۲۱)سيواسي، فتح القدير، د ابن الهمام، كمال الدين، محمد بن عبد الواحد، د دار الفكر چاپ، له تاريخ پرته.

۲۲) جديع، تيسر علم اصول الفقه، د عبد الله بن يوسف، د الريان اداري چاپ، بيروت لبنان، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، يو ټوك.

۲۳) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴كال، ۱۵ ټوكه)

۲۴)معجم الوسيط، د ابراهيم مصطفى، احمد الزيات، حامد عبد القادر، محمد نجار، د دار الدعوه چاپ.

۲۵) الثقافة السلامية، د اثراء د نشر و توزيع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷.

۲۶) مجلة البحوث الاسلامية، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، كال: ۱۴۲۶هق.

۲۷)تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

۲۸) امالي، د ابن بشران، د دار الوطن رياض چاپ، د چاپ كال: ۱۹۹۷م.

۲۹) ملكيان، رابطه دين و اخلاق، د مصطفى، دانشگاه امام صادق، تهران ۱۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰)شاطبي، الموافقات، د ابراهیم بن موسی بن محمد الغرناطي، د ابو عبیده مشهور بن حسن په تحقیق، د دار ابن عفان چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، اووه ټوکه.
۳۱)علي، المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام، د دوکتور جواد علي، د دار الساقي چاپ، څلورم چاپ: ۲۰۰۱، شل ټوکه.
۳۲)الباني، سلسلة الاحادیث الضعیفه والموضوعه واثرها السيئ في الامه، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدین، د دار المعارف ریاض چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۲، ۱۴ ټوکه.
۳۳)شوکاني، نیل الاوطار، محمد بن علي الیمني، د عصام الدین الصبابطي په تحقیق، د مصر- د دار الحدیث چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۳، ۸ ټوکه.
۳۴)شیباني، العلل و معرفة الرجال، د ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل، د وصي الله بن محمد عباس په تحقیق، د دار الخارني ریاض چاپ، دویم چاپ: ۲۰۰۱، درې جز.
۳۵)سقار، التکفیر و ضوابطه، د منقذ بن محمود، د رابطه العالم الاسلامي چاپ.
۳۶)الباني، صفة صلاة النبي ص، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدین، د مکتبة المعارف ریاض چاپ.
۳۷)نعیمي، تیسیر مصطلح الحدیث، د ابو حفص، محمود بن احمد بن محمود طحان، د مکتبة المعارف چاپ، لسم چاپ: ۲۰۰۴، یوټوک.
۳۸)ذهبي، سیر اعلام النبلاء، شمس الدین، ابو عبد الله، محمد بن احمد، د شعیب الارنووط تر سرپرستی لاندې د پوهانو د یوې ډلې په تحقیق، الرساله ادارې چاپ، دریم چاپ: ۱۹۸۵، ۲۵ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹)الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، د ابو شهبه محمد بن محمـد بن سویلم، د دار الفکر العربي چاپ، یو ټوک.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library